

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jurij Perpar

Postkolonialna študija – slovenski primer
Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jurij Perpar
doc. dr. Cirila Toplak

Postkolonialna študija – slovenski primer
Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

IZJAVA O AVTORSTVU magistrskega dela

Podpisani/-a Jurij Perpar, z vpisno številko 21090987, sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom: Postkolonialna študija - slovenski primer.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne

Podpis avtorja/-ice: _____

Postkolonialna študija – slovenski primer

Vznik slovenskega narodotvornega projekta je zaznamovan z občutki kolonialistične podrejenosti Slovencev v habsburški monarhiji 19. stoletja. Kolonialna razmerja na Slovenskem zaznamujejo: i) vzajemno občutena razmerja tujstva med pripadniki posameznih narodnih entitet, omogočena z novimi oblikami kolektivism, ki se pojavijo v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju; ii) občutena ali dejanska razmerja podrejanja in zatiranja oziroma dominacije, ki zaznamujejo interakcijo med pripadniki posameznih narodnih entitet ter iii) emancipacijske, protikolonialistične strategije, povezane s strategijami, ki zadevajo subalterne skupine. Slovenski protikolonializem doseže vrhunec z NOB. Oblastniške prakse, zaznamovane z revolucijo, po drugi svetovni vojni in po osamosvojitvi v devetdesetih se manifestirajo podobno kot v postkolonijah. Tj. (politično, družbeno) življenje v slovenski povojni in poosamosvojitveni postkoloniji je moč opisati z izkušnjami, praksami, ki so jih oziroma jih še živijo na evropskem vzhodu in dekoloniziranih deželah t. i. tretjega sveta; zaznamuje jih oblastniška produkcija burlesknega kot konsolidirana oblika vladavine, ki se jo utrjuje tudi s karikirano imitacijo zahodnjaških oblastniških praks in vključevanjem v zahodnjaške neokolonialistične podvige. Neokolonialistične strategije slovenske postkolonije se manifestirajo kot diskurzivne in nediskurzivne prakse (produkcija golega življenja, rigorozna azilna politika, diskriminatorno obravnavanje narodnih manjšin itd.), ki jih zaznamujejo balkanizem, nekropolitika, članstvo v EU in (še vedno) nacionalizem.

Ključne besede: občutki razmerij tujosti, subalterne skupine, (notranji) kolonializem, protikolonializem, postkolonija, poveljstvo, oblastniška produkcija burlesknega, imitacija Zahoda, reaktivna psihologija, neokolonializem, orientalizem, balkanizacija, evropeizacija, nekropolitika

A Postcolonial Study - the Slovenian Case

The emergence of Slovenian nation-forming project is characterised by feelings of colonialist subordination of the Slovene people in the Habsburg Monarchy of the 19th century. The colonial relationships in Slovenia are characterised by: i) mutually perceived relationships of foreignness among members of individual national entities established through new forms of collectivism, which appeared in the provinces of the so-called Inner Austria in the 19. century; ii) perceived or actual relationships of subordination and oppression or domination, which characterise the interaction between members of individual national entities and iii) emancipational anti-colonial strategies related to strategies concerning subaltern groups. Slovenian anti-colonialism culminates in the National Liberation War. Authoritative practices characterised with revolution were manifested after the Second World War and after the attainment of independence similarly as they were manifested in postcolonies. That is to say, (political, social) life in the Slovenian post-war and post-independence postcolony can be described through experience and practices, which were and are still lived in the East of Europe and in decolonialised countries of the so-called Third World; they are marked by an authoritative production of burlesque as a consolidated form of government reinforced also by a caricatured imitation of Western authoritative practices and integration into Western neo-colonial exploits. Neo-colonial strategies of Slovenian postcolony are manifested as discursive and non-discursive practices (production of bare life, rigorous asylum policy, discriminatory treatment of national minorities etc.), which are characterised by balkanism, necropolitics, membership in the EU and (still) nationalism.

Key words: feelings of foreignness relationships, subaltern groups, (inner) colonialism, anti-colonialism, postcolony, command, authoritative production of burlesque, imitation of the West, reactance psychology, neo-colonialism, orientalism, balkanisation, europeisation, necropolitics.

Kazalo

1 Uvod.....	6
1.1 Opredelitev problema.....	6
1.1.1 Umor subjekta, destrukcija »zahodnicizma«.....	6
1.1.2 Postkolonialne študije in študije neokolonializma: Svetovna periferija vrača udarec?.....	9
1.2 Namen in cilji raziskovalne naloge.....	11
1.3 Uporabljena metodologija.....	13
1.3.1 Arheologija vednosti.....	13
1.3.1.1 Izjava, diskurz.....	13
1.3.1.2 Pridruženo polje.....	13
1.3.1.3 Materialni pogoj in ponovitev izjave oziroma diskurza.....	14
1.3.1.4 Površina, diskontinuiteta in enotnost diskurzov.....	14
1.3.1.5 Diskurzivni objekti.....	15
1.3.1.6 Vzročno-posledičnost, nenujnost, naključje in disperzija.....	16
1.3.1.7 (Ne)spreminjanje, časovnost in naključje.....	19
Ekskurz o mitih, mitologijah in mitomaniji.....	22
1.3.1.8 Lokalnost.....	29
1.3.2 Dekonstrukcija.....	30
1.3.2.1 Vulgarni idealizem.....	33
1.3.3 Druge metode.....	36
1.4 Struktura besedila.....	36
2 Konstrukcija razmerij (notranjega) kolonializma in tujstva v deželah t. i. Notranje Avstrije v dolgem devetnajstem stoletju.....	37
2.1 Indikatorji vedenja in konstrukcija občutenj kolonialističnih razmerij med narodi.....	37
2.1.1 Jezik kot indikator vedenja protirevolucionarnih in protirazsvetljskih restavratorjev.....	38
2.1.2 Jezik kot indikator vedenja etnobrajčev in kulturbrajčev.....	39
2.1.3 Jezik kot indikator političnega vedenja in kot fenomen politične lojalnosti.....	41
2.2 Kolonialistična razmerja.....	42
3 Slovenski protikolonializem.....	43
3.1 Subalterne politike.....	45
3.1.1 Subalterno in protirevolucionarna hegemonija klerikalcev.....	49
3.1.2 NOB: protikolonializem in revolucija.....	64
3.1.2.1 Evropski imperializem, geopolitične vojne igrice in rasni ter kulturni predsodki.....	69
3.1.2.2 V imenu »krvi«.....	73
3.2 »Domovina naša je svobodna«.....	78

4 Slovenska postkolonija	80
4.1 »Za Slovenijo živim«	84
4.2 Oblastniška produkcija burlesknega kot konsolidirana oblika vladavine.....	92
5. Neokolonializem pod Slovenci	94
5.1 Balkanizem pod Slovenci	94
5.1.1 O Balkanu, balkanizaciji in balkanizmu	94
5.1.2 Paradoks slovenskega balkanizma	99
5.1.3 Mit o avtohtonosti in diskriminacija »Balkancev«	103
5.2 Nekropolitika	108
5.2.1 Dediščina kolonializma in nove neokolonialistične strategije.....	109
5.2.2 Nekropolitika kot politika izrednih razmer in povezovalna strategija EU	113
5.3 Posnemovalci tretje poti, neokolonializem in implementacija neoliberalizma	117
6 Zaključek.....	130
7 Literatura, viri	136

1 Uvod

Z jezikom ni mogoče opisati vsega »konkretnega«, nekaj vedno ostane onkraj izrečenega; to nekaj je realno, ki ga je nemogoče podvreči simbolizaciji. Pa vendar, prav to nemogoče je nekakšen motiv, ki mnoge »pismarje« vabi, izziva, naj končno že opišejo realno, naj podajo njegovo resnično, pravo sliko. Naj bo še toliko opisov, je rezultat isti. Opisi konkretnega so vedno pomanjkljivi, nepopolni. To velja tudi za to magistrsko delo, ki ni bilo napisano z namenom izrekanja dokončne resnice o slovenstvu in tudi ne zato, da bi bila podana nova, koherentno ter poenoteno spisana *bajka o narodu*, v kateri bi bili zajeti ključni dogodki, procesi in dejavniki, pomembni za narodov nastanek in obstanek. Tudi ne gre za zgodbo o narodotvornih ciljih, katerih nosilci so samozavedajoči se narodnjaki, vse od mitološkega izvora naroda v njegovi izmišljeni antiki do današnjih dni, in ne za zgodbo o junakih, ki na svoji misiji – ta je, kakopak, v službi naroda – neustrašno preskakujejo vse ovire, ki jim jih nastavlja neprijazna usoda v podobi mnogih dednih sovražnikov, zgodovinskih krivic in kar je še podobnih nebodijhtreba. Ne gre za veliko, v večni naprej zazrto in premočrtno narodovo zgodbo. Namen je z uporabo arheoloških in dekonstruktivističnih metodoloških prijemov ter pojmovnih naborov, izposojenih v postkolonialnih študijah (ne)evropskih avtorjev, opozoriti na kompleksnost slovenske nacionalistične zgodbe, na kontradiktornosti, ki jo prečijo, na naključja, ki jo zaznamujejo, in na nekatere podobnosti, ki slovenski primer približajo primerom dekoloniziranih narodov.

1.1 Opredelitev problema

1.1.1 Umor subjekta, destrukcija »zahodnicizma«

Zahodnjaška zgodovina idej, zgodovinopisje, historizem so utemeljeni na racionalnem subjektu. Racionalnosti (subjekta) je namenjena vloga nekakšnega temeljnega, zadnjega, okvirnega in (ali) največjega smotra vsega človeštva, medtem ko so zgodovinopisje, historizem in zgodovina idej v službi čuvanja (spoznanj) te racionalnosti in v službi beleženja uspehov te racionalnosti, ki da prek svojega samorazvijajočega se duha vse bolj napreduje (Foucault 2001, 17). Po Foucaultu (ibid., 196) klasična genealogija deluje po osi »zavest–spoznanje–znanost«. Ta os implicitno pomeni suverenega samozavedajočega se, torej razumnega posameznika. Kar naredi Foucault v svojem delu *Arheologija vednosti*, je razgradnja takega subjekta. Foucault »ubije« kognitivni subjekt, subjekt »empirične zavesti«, ubije »transcendentalni subjekt« ter uvede novo pojmovanje subjektivnega – ne gre več za racionalnega posameznika, pač pa za diskurzivno mesto oziroma pozicijo, ki jo omogoča diskurzivna regularnost. To subjektno mesto oziroma mesta zasedajo posamezniki, ki s svojim menjavanjem družbenih vlog sicer lahko vplivajo na razpršenost subjektne pozicije, niso pa *sami* (zavestni) tvorci te pozicije (ibid., 60). Foucaultovski subjekt je razpršen ter omogočen z (ne)diskurzivnimi interakcijami in naključji; je produkt

subjektivacije; je, po Althusserju, produkt ideološke interpelacije. Vsaka posamezna (splošna) ideologija, hegemonistična praksa oziroma dominantna kultura omogoča specifičen način subjektivacije. Ideološki konstrukt človekovih pravic je na primer omogočil liberalnodemokratski režim resnice. Ta omogoča tudi poseben način subjektivacije, ki izvrže svobodnega posameznika. Tudi ta je liberalnodemokratski konstrukt, saj je »*individuum interpeliran v (svobodni) subjekt [zgolj] zato, da /.../ lahko (svobodno) sprejme svojo podrejenost*« (Althusser 1980, 81). Tako kot liberalnodemokratski režim resnice omogoča subjektivacijo svobodnega posameznika, nacionalistični interpelira pripadnika naroda oziroma narodnjaka, kolonialistični domorodca oziroma protikolonialističnega upornika itd.

Medtem ko razsvetljenstvo in liberalizem gradita videnje družbenega na suverenem, atomarnem in racionalnem posamezniku, ki naj bi se v skupnosti ravnal po na razumu utemeljenih (domnevno univerzalnih) pravnih predpisih, Foucault odpravi tako racionalni subjekt kot tudi njegovo atomarnost in suverenost, pravo pa zvede na diskurz (oblasti). Zdi se, da Foucaultev napad na vsemogočni kognitivni subjekt, kot ga rišejo zahodnoevropska zgodovina idej, zgodovinopisje in historizem, ni njegov primarni cilj:

Misel 19. stoletja je poskušala na vsak način preprečiti decentriranje suverenosti subjekta in dvočnosti humanizma. Marx je izvajal eno od oblik decentriranja, in sicer skozi zgodovinsko analizo produkcijskih razmerij, ekonomske determiniranosti in razrednega boja. Nasprotniki decentriranja so se omejili na raziskovanje prvotnega temelja, ki iz racionalnosti naredi telos človeštva in celotno zgodovino mišljenja poveže s čuvanjem te racionalnosti, z ohranjanjem te teleologije /.../. Tako je bila oživiljena tema kontinuitete zgodovine: zgodovine, ki naj ne bi bila igra relacij, pač pa notranji dinamizem, ki naj ne bi bila sistem, pač pa trdo delo svobode, ki naj ne bi bila forma, pač neprekinjen napor neke zavesti (Foucault 2001, 17).

Foucaultev napad na suvereni subjekt je pravzaprav napad na klasično (predfoucaultevsko) genealogijo, zgodovino idej, stari historizem, logocentrizem, teleologijo napredka itd. Kot alternativo osi zavest–spoznanje–znanost Foucault ponudi os »*diskurzivna praksa–vedenje–znanost*« (2001, 196). To je os, iz katere je pregnan kognitivni subjekt in iz katere je pregnana teleologija napredka, skupaj s heglovsko temporalnostjo, torej z dojetjem linearnega časa (in neprestano razvijajočega se duha), ki zaznamujejo zahodnjaško kulturo. Michel Foucault (1926–1984) sistemu zgodovine idej, staremu historizmu, zgodovinopisju naproti torej postavi svojo – arheologijo. Arheologijo vednosti.

Arheologija vednosti (ki ji nekateri pravijo tudi nova genealogija, Foucaulteva genealogija ipd.) razbija klasično *linearno* zgodovinopisje, izpostavlja diskontinuitete in kontingentnost, razbija *obče* zgodovinopisje. Zgodovinopisje bi moralo dojeti *izjemnost*, posebnost različnih serij (dogodkov), ki si sledijo, se križajo in prekrivajo, moralo bi zajeti *naključja* in se odpovedati transcendentalnim temeljem, ideji o praizvoru in

njemu pripadajoči kontinuiteti. Odpovedati bi se moralo posiljenemu vstavljanju vzročno-posledičnih zvez med posamezne dogodke, procese, dejavnike; prav tako bi se moralo tam, kjer bi bile vzročno-posledične zveze dejanske, odpovedati elementu nujnosti, ki da ga vsebujejo. Moralo bi se odpovedati odsotnosti razreza in kontingentne diskontinuitete: zgodovina idej, zgodovinopisje in historizem temeljijo na mitomanskem poenostavljanju, predpostavki o izvoru, transcendentnem temelju ter prakticirajo linearno in kontinuirano opisovanje zgodovine (idej) (2001, 11–18, 129–137). Po mnenju Foucaulta gre za oblastno-ideološko rabo zgodovinopisja, gre za ideološke, kulturne razloge takega pisanja zgodovine. Zaradi tega je cilj arheologije vednosti »postaviti pod vprašaj teleologije in totalizacije« (ibid., 20), ki jih omogočajo dominantna kultura in razmerja (politične) moči. Mitomansko zgodovinopisje, ki je (bilo) produkt in hkrati vzdrževalec (etničnega) nacionalizma, kot telos prepozna nacijo, narod, rod. Ti fenomeni oziroma njihovo negovanje so njegov smoter, cilj, razlog obstoja in podstat totalizacije, ki jo izvaja oblast. A nacionalistično zgodovinopisje nima »zadolžitev« le znotraj posamezne nacije oziroma naroda, saj »tradicionalno evropsko zgodovinopisje [kot ena izmed evropskih zgodovin idej; op. J. P.] poskuša najti ali poudariti neke vrste 'čisto' identiteto in tako rekoč inherentno superiorno evropsko 'raso', ki ji gre zasluga za ves nadaljnji izjemni razvoj evropske civilizacije« (Fontana v Kogovšek 2004, 329). Lahko bi zapisali, da evropsko zgodovinopisje ne časti le veličine in slavne preteklosti posamezne narodne oziroma državne entitete, pač pa pogosto tudi veličino evropske (racionalistične) civilizacije. Torej dekonstrukcija nacionalističnega zgodovinopisja omogoča tudi kritiko evrocentrizma in z njim opravičevalnih praks, denimo, (neo)imperializma in (neo)kolonializma.¹

Postkolonialne študije, še zlasti neevropskih avtorjev, katerih metodološki orodji sta arheologija vedenja in dekonstrukcija, lahko dajo drugačno podobo o (imaginarni) Evropi oziroma Zahodu, o njuni vlogi v preteklosti, o zahodnjaški civilizaciji, o (neo)kolonializmu ter z njim/-a povezanimi praksami. Te študije lahko razumemo tudi kot glas (formalno) dekoloniziranih, kot dejanja njihovih (samo)reprezentacij, ki nudijo nabore nekoliko drugačnih konceptov oziroma njihovih pomenskih materializacij, kot jih oblikuje oziroma jih je oblikovala evropska oziroma zahodnjaška (samo)reprezentacija oziroma označevalne prakse, ki jih (re)producirajo različne znanosti in vede, denimo, sociologija, antropologija ali zgodovinopisje. Teh znanosti in ved ne zaznamujejo le razsvetljevski, racionalistični režimi resnic ali evrocentrizem, ki je zakrit z

¹ Arheologije ne zanima le zgodovinopisje, pač različne diskurzivne modalitete, med njimi znanstveni diskurz. Glede znanosti jo zanima predvsem način, kako jo oblastniške prakse vpisujejo v polje vednosti oziroma kako sta obstoj znanosti kot diskurzivne prakse in njeno funkcioniranje med drugimi praksami odvisna od ideologije (oblasti) (Foucault 2001, 199). Vendar primarno področje arheologije ni znanost, ampak vednost. »Arheologija ne poskuša opisati znanosti v njeni specifični strukturi, pač pa poskuša opisati področje vednosti« (ibid., 210). Diskurzivna modaliteta vednosti je področje, znotraj katerega potekajo nemara odločilni boji za oblast. V vednosti niso vpisani le diskurz znanosti, ved in strokovnosti, pač pa tudi druge, nemara še pomembnejše diskurzivne prakse, ki zadevajo področja medijev, vzgoje, verovanja, političnega vedenja, gospodarskih strategij, kulture ipd. Diskurzivna deskripcija, denimo, analizira razmerja politične moči v kulturi, vpliv kulture na politična razmerja (primer: pank pod Slovenci, Nova revija, mediji itd.). Vse te prakse tvorijo diskurzivno pozitivnost določene družbe in obdobja. »Ta forma pozitivnosti definira polje, v katerem se lahko razvijejo formalne identitete, tematske kontinuitete, prevodi pojmov in polemične igre« (ibid., 139). Diskurzivna veriga ekvivalenc, ki ji uspe prevladati v tej »polemični igri« diskurzivne pozitivnosti, postane hegemonika. Postane režim resnice. Postane gospodar vedenja.

različnimi univerzalizmi, pač pa tudi logika krvi in zemlje,² ideologija (etničnega) nacionalizma posameznih sodobnih narodov.³

1.1.2 Postkolonialne študije in študije neokolonializma: Svetovna periferija vrača udarec?

Ker je v središču zahodnjaške misli kognitivni, empirični subjekt; ker je religija Zahoda pravzaprav vera v teleologijo napredka; ker je iz te zasnove izpeljana zahodnjaška (samo)predstava o zahodnjaški napredni (in vedno napredujoči) civilizaciji kot racionalistični civilizaciji; ker je iz teh predpostavk izpeljanih veliko univerzalističnih sodb o zahodnjaški civilizaciji in ker se skladno z vsemi naštetimi samopodobami predpostavlja o neracionalnih nezahodnjaških civilizacijah, o njihovi neuniverzalnosti, nerazvitosti, posledično o manjvrednosti teh civilizacij, je za Zahodnjake samoumevno, da vidijo svojo racionalistično folkloro kot nemarginalno, medtem ko se na vse, kar ni zahodnjaško, lepi sum marginalnosti in neracionalnosti. Obstoj te zavesti na Zahodu zaznavajo različne postkolonialne študije in študije neokolonializma, ki opisujejo, kako je Zahod postal univerzalno merilo, osnova (tudi) vrednotenja stopnje (ne)naprednosti, (ne)razvitosti, (ne)racionalnosti, (ne)civiliziranosti neevropskih kultur. Omenjene študije opisujejo torej *referenčno* Zahoda.

Delo *Orientalizem* Edwarda Saída (1935–2003), denimo, je poskus dekonstrukcije te referenčnosti Zahoda oziroma nemarginalnih (samo)predstav Zahodne Evrope oziroma zahodnjaške kulture. Gre za poskus opisa zaverovanosti Zahoda v večvrednost, univerzalnost, privilegiranost, naprednost svoje humanistične civilizacije. Koncept orientalizma, kot ga opredeli Saíd, omogočajo različne prakse in je namenjen različnim zahodnjaškim potrebam: je konstitutivni diskurz zahodnjaške civilizacije in evropske identitete; je zahodnjaški diskurz, ki manjvredni, nevarni, barbarski Orient naredi za civilizacijskega drugega Zahodne Evrope; je način mišljenja, ki temelji na ontološki in epistemološki ločitvi med Orientom in Okcidentom; je slog Zahoda pri gospodovanju nad Vzhodom; je podporna fantazma zahodnjaškega kolonializma in imperializma, saj orientalizem Orient izroči kolonializmu ipd. *Orientalizem* je torej serija označevalnih

² Rotar (2007) to logiko oziroma ideologijo poimenuje rodingrudovstvo.

³ K (re)produkciji nacionalističnih praks ni zavezano le mitomansko zgodovinopisje, pač pa znanost sploh, v Sloveniji celo na zelo vulgaren način. Znanost naj bi bila v službi promocije države in naroda, njegove identitete in kulture. To je (bilo), denimo, stališče rektorja mariborske univerze, ki ga je leta 2003 obelodanil na pogovorih pri takratnem predsedniku republike. A ne samo znanost, promociji naj bi bila namenjena tudi druga področja človeškega udejstvovanja, denimo, šport in umetniška produkcija. Športne prireditve, še zlasti na mednarodni ravni, bi zlahka opisali kot manifestacije nacionalizma z nepolitičnimi sredstvi, saj je vsaka športna zmaga pogosto tolmačena kot izraz poenotenja naroda in dejanje, ki je namenjeno omenjeni promociji. Podobno je z umetnostjo – tudi ta naj bi bila namenjena promociji. Poleg čuvanja (narodove) kulturne dediščine, začeni s skrbjo za slovenski jezik, je promocija naroda in države poglobljena naloga ministrstva za kulturo. Nacionalizem torej od različnih področij človeškega udejstvovanja pričakuje, da so namenjena velikemu narodnjaškemu (političnemu) projektu. Ta področja naj bi bila podrejena (re)produkciji nacionalizma ter poenotenju in promociji naroda oziroma države, in ne samosvojim smotrom. V nacionalističnih družbah je fenomen naroda oziroma etničnega dojet kot tisti, ki daje smisel mnogim drugim področjem. Nacionalistične (politične) prakse na Slovenskem dopuščajo in celo pričakujejo, da fenomen slovenstva zasede različna področja človeškega udejstvovanja in jih tako šele osmisli.

praks; vendar ni dovolj, da Evropa le *reprezentira* Azijo, mora si jo tudi *podrediti*: evropskemu egu uspe vzpostaviti lastno trdnost le skozi agresivno *objektivizacijo* drugega. Orientalizem je tudi diskurz (oziroma *mentaliteta*), ki prekriva vso zahodnjaško zgodovino in se razteza vse od antike do današnjih dni. Said opazi diskurz orientalizma že v grški dramati. Sklene, da sta imperializem in kolonializem kulturna problema, ki naj jima nasprotujejo alternativne diskurzivne prakse neevropskih kultur (izražene predvsem skozi literaturo) (Said v Ahmad 2007, 56–59). Saidov poizkus dekonstrukcije imaginarne Evrope in njenega diskurza o imaginarnem Vzhodu naj bi bil torej v službi nekakšne relativizacije evropskega, zahodnjaškega imaginarnega, zahodnjaških označevalnih praks, simbolnih kontingentov, ki rišejo (samo)podobo lastne večvrednosti. Ta relativizacija naj bi se izpeljala skozi upor zoper diskurz orientalizma z alternativnimi diskurzi neevropskih kultur, upor pa naj bi prispeval k ponovnemu vpisu neevropskega imaginarnega v svetovno zavest, torej k nekakšni emancipaciji neevropskih označevalnih praks, tj. označevalne artikulacije in imaginarno različnih neevropskih kultur naj enakovredno stojijo ob boku evropskemu (zahodnjaškemu) imaginarnemu in označevalnim praksam.

Problem Saidove dekonstrukcije evrocentrične (diskurzivne) prakse je v tem, da mu spodleti v časovnosti. Kot namreč ugotavlja Ahmad (2007, 46), Said nasede trditvam humanizma, ki zaobjame stališča, da je izvor evropske identitete v antični Grčiji, da obstaja poenotena evropska zgodovina (vse od antične Grčije) in da je ta zgodovina ujeta v kanonu velikih del. Resnica je drugačna, kajti evropskega diskurza, ki bi mu lahko kontinuirano sledili do izvora v antični Grčiji, ni. Ideja o antičnem izvoru Evrope je konstrukt porenaslančnega obdobja. Konstrukt, ki traja od 18. stoletja dalje, je tudi z »bazarja« mediteranskih kultur relocirana evropska grška tradicija (Amin v Ahmad 2007, 61), ki je opisovana kot avtohtona evropska, čeprav se je prekrivala z drugimi kulturami. Skratka, Said nasede zahodnjaški časovnosti in mitu o evropskem izvoru v antični Grčiji. Kot taka je Saidova dekonstrukcija celo neke vrste podpora fantazma evropskega mita o izvoru, linearni časovnosti, nekontingentni in poenoteni evropski zgodovini, poenoteni identiteti Evrope (oziroma Zahoda) od starogrške antike do današnjih dni. Kljub temu pa ne gre prezreti Saidove zahteve po enakovredni obravnavi (samo)reprezentacij, ki so glede na posamezne kulture lahko zelo različne. Zahodnjaške označevalne prakse, (samo)reprezentacije in artikulacije so produkt zahodnjaških kultur, folklor in partikularnosti, ne pa fenomeni univerzalnosti in neomejene referenčne veljavnosti.

Vsiljevanje evropske časovnosti in evropskih referenčnih okvirjev se loti, denimo, tudi Chakrabarty (2007), ki referenčno Evrope opredeli kot fenomen, pri katerem se kolonialna, imperialistična Evropa ne sklicuje na druge kulture (ko govori o svoji zgodovini), v primerjavi s (formalno dekoloniziranim) t. i. tretjim svetom, ki pri ocenjevanju svojega napredka oziroma razvitosti neredko sprejema zahodnjaško referenčno. Čeprav referenčno Evrope implicira nepopolnost ali pomanjkljivost t. i. tretjega sveta, Chakrabarty ne zavrača evropskih konceptov in idej. Njegov napad na evrocentrizen je projekt provincializacije Evrope, in sicer tako, da bi neevropske kulture evropsko misel na svoj način podvrgle konceptualni, pomenski reciklaži. To

naj bi prispevalo k demitologizaciji Evrope, evropskega linearnega zgodovinopisja in kapitalizma, ter opozorilo na omejitve na videz univerzalnih (evropskih) kategorij, ki svetu vladajo (še) danes. Njegov projekt provincializacije ne kliče k vrnitvi k (protievropski) plemenskosti in ne zavrača procesov modernizacije. Niti ne kliče k postkolonialnemu maščevanju. Prej gre za poskus emancipacije praks imaginarne province t. i. tretjega sveta; za diskurzivno intervencijo, ki bi povzročila pomensko dematerializacijo, sicer na Zahodu nastalih (družbenih, kulturnih, političnih idr.) konceptov in korekciji nediskurzivnih praks, ki jih omogočajo. Iz zapisanega je razvidno, da Chakrabarty ne poskuša provincializirati geografske Evrope, kajti ta je v današnjem globaliziranem svetu že provincializirana. Provincializirati želi imaginarno Evropo, ki še vedno v nemajhni meri zaznamuje tako znanstvene ali politične prakse kot tudi vsakodnevnost slehernikov po vsem svetu.

1.2 Namen in cilji raziskovalne naloge

Skupno Saidu in Chakrabartyu je, da pod vprašaj postavita podobo univerzalistične, nemarginalne Evrope in se zavzemata, naj zahodnjaške oziroma evropske (označevalne) prakse ne bodo več privilegirano referenčno, ki daje pomen družbenim fenomenom. Tudi diskurzivne prakse družb t. i. tretjega sveta imajo pravico do enakovrednega uveljavljanja svojih interpretacij. Preprosto rečeno, sliši naj se tudi glas neevropskih, nezahodnih kultur. Eden od namenov magistrskega dela je prav to, seveda ne na način nekakšnega protievropskega izpada, pač pa kot poskus opisati evropski slovenski primer z uporabo neevropskih referenc in interpretacij družbenih fenomenov. Povedano drugače: merilo, s katerim se reprezentira in kodira slovenski primer, naj so tudi artikulacije, podane skozi postkolonialne študije in študije neokolonializma neevropskih avtorjev.⁴ In v tem smislu, torej z uporabo neevropskega referenčnega, gre nemara za majhen prispevek k provincializaciji Evrope, posledično pa za poskus emancipacije diskurzov, ki odpirajo nekoliko drugačne poglede na nekatere družbene fenomene.

V raziskovalni nalogi je torej pri raziskovalnem sondiranju v pomoč tudi uporaba neevropskih, »provincialnih« raziskovalnih opisov – indikatorjev, in sicer z namenom pojasnitve nekaterih družbenih procesov, dogodkov in dejavnikov na območju današnje Slovenije (deloma tudi v sosedstvu in Evropi) v različnih obdobjih in s ciljem ugotovitve, *ali lahko slovenski primer obravnavamo kot predmet postkolonialne študije*. V raziskavi gre za (primerjalno) analizo nekaterih elementov diskurza slovenstva skozi časovnost klasičnega zgodovinopisja, (ponovni) opis nekaterih procesov, dejavnikov in dogodkov v različnih obdobjih, iskanje naključij v njih, protislovij, diskontinuitete, lomov, političnih diskurzivnih in

⁴ Tudi ti avtorji, ki neredko prihajajo iz (nekdaj) kolonialistično podrejenih dežel, nimajo povsem avtonomnih, od zahodnjaške misli neodvisno izdelanih pojmovnih predstav ipd. Kljub temu pa nam nudijo nek nov, drugačen pogled, ne samo na zahodnjaško civilizacijo, pač pa tudi na lastne izkušnje z (neo)kolonializmom in življenjem v postkoloniji.

nediskurzivnih praks, s tem da se, kot je že bilo omenjeno, kot merilo, s katerim se reprezentira in kodira slovenski primer, uporabljajo tudi reference (nemara kar označevalni nabori) postkolonialnih študij in študij neokolonializma.⁵ Namen je torej opisati evropski slovenski primer z uporabo tudi neevropskih referenc, označevalcev in konstruktov. Raba neevropskega referenčnega, označevalnih praks in konstruktov je eden od metodoloških prijemov pri obravnavi evropskega slovenskega primera. Poudariti gre torej metodološki vidik, ne le vsebinskega, saj so nekateri uvidi in spoznanja presenetljivi produkti metodoloških prijemov. Pisanje besedila je spominjalo na popotovanje, kjer cilj (beri: konec poti v obliki spoznanja prave resnice) ni jasen in ostane nedosežen. To delo pač ni končna resnica o slovenstvu in tudi ne končna resnica o načinih konstituiranja narodnih entitet; o načinih, kako med temi entitetami vzniknejo občutki tujosti; o pogojih prešitja občutenega tujstva s subalternno agendo, ki pri subalternih skupinah omogoča vznik občutij kolonialistične podrejenosti; o načinih protikolonialističnih strategij; o načinih vedenja političnega v postkolonijah itd. Analiza vsega naštetega je cilj tega dela, izrekanje zadnjih resnic o teh fenomenih pa ne. Znani so bili trasa poti, deloma tudi nevarnosti, ki pretijo, in (metodološka) sredstva potovanja. Tako je bilo na poti veliko dela z epistemološkimi prelomi, ki spremljajo drugačne načine dojemanja kolektivnega, družbenega, skupnosti; z (institucionalnimi, s kulturnimi, političnimi ...) dejavniki, ki določajo spremenjena epistemološka zapopadanja; s »pogoji možnosti« posameznih družbenih fenomenov; z načini ločevanja posameznih entitet, ki jih omogočajo diskurzivne in nediskurzivne prakse ter z razmerji vzajemnega omogočanja, v katera so vpletene; z diskurzivnimi zavezništvimi, ki se manifestirajo kot diskurzivne verige ekvivalenc; z vključevanjem biološkega metazgodovinskega v rodingrudovski diskurz; z nacionalistično mobilizacijo množic; s teleologijo rodingrudovstva; s subjektivacijskimi načini, ki jih omogočajo različni režimi resnic, itd. Predmet, s katerim se ukvarjamo na poti, je, nekoliko poenostavljeno rečeno, slovenstvo,

⁵ Postkolonialnih študij, s katerimi bi jemali referenčni primat evrocentričnim študijam, ne gre zamenjati za postkolonializem kot teorijo, ki je nastala na Zahodu. Gre za termin in teorijo, ki ga izlušči zahodnjaški diskurz in pod katerim so mišljene (teoretske) obdelave obdobja po formalni dekolonizaciji, s tem da je referenčno teh obdelav še vedno evropsko, boljše rečeno evrocentrično. Postkolonializem je zavezan linearnemu času in ideji razvoja, kar implicitno vsebuje pogled centralizirane »globalne zgodovine okoli edine rubrike evropskega časa« (McClintock 2007, 416, 417). Anne McClintock problematizira postkolonializem, ki je sicer le ena od postkolonialnih teorij, ki pa je, kot rečeno, nastala na Zahodu in je temu primerno obtežen z evrocentrizmom oziroma zahodnocentrizmom. McClintockova izpostavi dva pglavitna problema postkolonializma: prvi je ta, da postkolonializem uvede zgodovinsko os *predkolonialno–kolonialno–postkolonialno*, s čimer kolonializem dobi status privilegirane, referenčnega označevalca svetovne zgodovine, še zlasti zgodovine (nekoč) koloniziranih ljudstev. To pomeni, da so (nekoč) kolonizirane kulture, družbe omalovažujoče zaznamovane, saj so podrejene linearnemu evropskemu času, torej evropski časovnosti. »Kolonializem je tako določujoči, privilegirani označevalec zgodovine. Druge kulture delijo le kronološki, predpozicionalni odnos do evrocentrične dobe. Številne svetovne kulture so negativno zaznamovane ne s tistim, po čemer se razlikujejo, pač pa s podrejanjem, z retrospektivnim odnosom do linearnega, evropskega časa«, termin mnogoterosti izgine (ibid.). Pomanjkljivost (evropske) teorije postkolonializma je v odsotnosti zavedanja o mnogoterosti in raznovrstnosti. Seveda to ne pomeni nujno, da drugačni postkolonialni teoretski pristopi niso na nek način »centrični«, »lokalni«, kajti ne glede na to, katerega področja se lotimo, katerega obdobja, katerih družbenih dejavnikov, procesov, je jasno, da ni mogoča samo ena postkolonialna teorija in da ni avtorja, ki bi bil zmožen analizirati, opisati vse vidike, ki jih omogoča polje postkolonialnega kritičnega diskurza; niti ni avtorja, ki bi postkolonialno problematiko opisoval z univerzalne, metakulturne, metazgodovinske pozicije. Posamezne postkolonialne študije torej ne tvorijo nekakšne vseobsegajoče celote, znotraj katere bi se posamezne študije dopolnjevale. Med postkolonialnimi študijami tudi ne gre iskati nujno povezanosti, odvisnosti ali momenta dopolnjevanja ipd. Povedano drugače: postkolonialne študije in študije neokolonializma ne tvorijo neke (koherentne) celote, ki bi temeljila na ideji totalitete. Drug problem postkolonializma gre razbrati kar v predponi *post*, ki namiguje na konec kolonializma, na prenehanje kolonialistične prakse. Obstoj kolonialističnih razmerij se ne prekriva nujno s formalno dekolonizacijo oziroma z odsotnostjo formalnih kolonialističnih razmerij. Kolonializem in imperializem lahko obstajata tudi brez kolonij (ibid., 419), prav tako stanje marginalnosti dekoloniziranih, skupaj z njihovimi omalovažujočimi (samo)podobami.

ki mu, ko je enkrat izbruhnilo v interakciji različnih (ne)diskurzivnih praks, sledimo po trasi, ki jo markirajo kolonialistična razmerja, protikolonializem, postkolonijskost in neokolonializem. Na poti nas zanima, ali se da razložiti slovenski primer na način, ki bi ne bil v vseh pogledih in vedno prilagojen oziroma podrejen zahodnjaškim referenčnim matricam in kriterijem. Predvsem se izogibamo nacionalistični teleologiji, ki skoraj vedno (prehitro) vozi po sredini cestišča, ne meneč se za druge popotnike. Omenjena teleologija nas zanima le kot objekt arheološke in dekonstrukcijske analize.

1.3 Uporabljena metodologija

1.3.1 Arheologija vednosti

1.3.1.1 Izjava, diskurz

Foucaultevska izjava, kot jo zastavi v Arheologiji vednosti, je realno govornice, torej je onkraj simbolnih, jezikovnih struktur, je onkraj pomenov, predpostavk, gramatike, je tudi onkraj dejanja v smislu artikulacije glasov. Foucaultevska izjava ni ne označenec, ne označevalec, ne stavek, ne predpostavka, tudi ni nekaj materialnega (Dolar 2001, 237–239), foucaultevska izjava je *dejanje* (Foucault 2001, 32), diskurz (kot zbir izjav) pa diskurzivna *praksa*. Arheološka deskripcija vedenja poskuša opisati izjave – intervencije oziroma diskurzivne prakse ter načine njihove tvorbe in interakcije z drugimi praksami. Vpliv in učinek izjave – intervencije oziroma diskurza ni odvisen od pomena izrečenega ali od moči argumentov, pač pa predvsem od argumenta (politične, institucionalne, družbene, kulturne, verske, ekonomske, vojaške ...) moči, ki jo omogoča oziroma podpira. Vpliv in učinek diskurzivnih praks sta v nemajhni meri pogojena z nediskurzivnimi praksami. In nasprotno, nediskurzivne prakse so mogoče, če jih omogočajo določene diskurzivne intervencije. Subjektivacijo kralja, katerega oblast se upravičuje z božjo voljo, je na primer omogočalo določeno versko vedenje, ki je kralja razglašalo za vladarja po božji milosti. Versko vedenje je tudi upravičevalo hierarhični in korporativni ustroj fevdalnih družb. Nediskurzivne prakse v fevdalizmu, ki jih je omogočalo omenjeno versko in politično vedenje, pa so omogočale reprodukcijo verskih in političnih režimov resnic. Samoupravni socialistični diskurz so omogočale določene nediskurzivne prakse, na primer v politiki (skupščinski nestrankarski sistem) in ekonomiji (plansko gospodarstvo, delavsko samoupravljanje), te prakse pa so bile omogočane s samoupravnim diskurzom.

1.3.1.2 Pridruženo polje

Izjava vedno zahteva pridruženo področje, ki je »*obljudeno z drugimi izjavami*« (Foucault 2001, 106), saj je izjava vedno v odnosu z drugimi izjavami – samostojne izjave ni (ibid., 106–108). Če stavek vzamemo iz konteksta, je ta še vedno stavek, če predpostavki vzamemo referenta, ne vemo, ali je predpostavka napačna

ali pravilna, a je še vedno predpostavka (ibid., 95–97), medtem ko izjave zunaj pridruženega polja izjav ni. Izjava vedno predpostavlja druge izjave (ibid., 108), torej nekakšno polje izjav. V tem polju izjav ni poenotenja, pač pa disperzija izjav, ki vstopajo v odnos z drugimi izjavami – intervencijami. Poleg pridruženega polja izjava (ali diskurz) zahteva tudi materialni pogoj obstanka (ibid., 109). Tudi materialni pogoji niso brez povezave z nediskurzivnimi družbenimi in kulturnimi praksami.

1.3.1.3 Materialni pogoj in ponovitev izjave oziroma diskurza

Materialni pogoj ni pomemben le zato, da izjava sploh je, pač pa tudi zato, da se lahko ponovi. Vendar isti stavek, zapisan ali izrečen, ni nujno ista izjava, isti dogodek. To je lahko le, če intervenira v enako izjavljalno polje. Ponovitev izjave je torej odvisna od materialnosti, predvsem pa od ponovljene celote pogojev. Te celote pogojev delujejo kot polja stabilizacije, ki dopuščajo ponovitev identičnih izjav. Intervencija izjave v enako pridruženo polje je ponovitev izjave, in ta je mogoča, tudi če izrečeni stavek ni isti (Foucault 2001, 113, 114). Izjave – intervencije oziroma diskurzivne prakse so ponovljive, če učinkujejo v enakem (a ne nujno istem) diskurzivnem polju stabilizacije. Ta matrica je uporabna tudi pri opisovanju nediskurzivnih praks. Na podlagi učinkovanja diskurzivnih in nediskurzivnih praks ter njihovih razmerij vzajemnega omogočanja se da sklepati tudi o različnosti oziroma podobnosti ter ponovljivosti različnih družbenih situacij in procesov, ki ne spadajo v isti kulturni krog. Povedano drugače: na podlagi študij, ki zadevajo (formalno) dekolonizirane dežele in ki jih pišejo avtorji, katerih (kulturne, politične, družbene ...) izkušnje niso zelo podobne izkušnjam, ki bi jih živeli, če bi bili rojeni na Slovenskem, se je mogoče analitično lotiti tudi slovenstva. S postkolonialno (primerjalno) študijo oziroma s študijo (neo)kolonialistične izkušnje je mogoče prepoznati in opisati družbeno situacijo in procese tudi v skupnostih, ki na videz (nikoli) niso (bile) podvržene osvajalskemu kolonializmu, in na podlagi te študije nemara ugotoviti, da videz odsotnosti (neo)kolonialističnih razmerij vara.

1.3.1.4 Površina, diskontinuiteta in enotnost diskurzov

Diskurz nima neskončne kontinuitete, moment nastanka diskurza je v eruptivnosti, v njegovi punktalnosti, v njegovi kontingentnosti nastopa (Foucault 2001, 28). Arheologija vednosti je pozitivna veda, drži se zunanosti, torej površine izjavljalne pozitivnosti, ne išče transcendentalnih temeljev, struktur niti daljnih izvorov, tudi nima poenotujočih teženj, kot jih ima zgodovina idej ali mitomansko zgodovinopisje. Prav tako ne hodi po poti neke teleologije. Arheologija ne išče in ne opisuje regularnosti poenotenja in totalitet, pač pa regularnost razpršitev, diskontinuitet, formacije diskurzivnih elementov (ibid., 129–136). Tudi nas zanimajo, denimo, punktalnost nastanka slovenskega nacionalizma, pogoji njegove eruptivnosti, ne da bi iskali

transcendentalne temelje, prazvor slovenstva; ne zanimajo nas regularnosti (lažnega) poenotenja oziroma pisanje zgodb o enotnosti naroda (vse od zamišljene preteklosti do današnjih dni), zanimajo nas regularnosti razpršitve, diskontinuitete, lomi, ki zaznamujejo različne politične (ne)diskurzivne prakse, strategije, vedenja, ki sploh omogočijo konstrukt naroda. Rečeno drugače: enotnost diskurzov, ki je v zgodovinopisju ponarejena s poenotujočim »retrospektivnim grupiranjem« (ibid., 35), je treba razkrinkati (to je eden izmed namenov tega besedila), zgodovinsko nespremenljive mitomanske konstrukte pa definirati kot lažno enotnost celote izjav, analiz, načel, opisov itd. Zavrni gre enotnosti, ki jih vsiljuje navada, samoumevnost (ibid., 34). Lažno enotnost, ki jo omogoča členjenje verig ekvivalenc,⁶ je treba analizirati v njeni pojavitvi. Arheološka analiza lahko opozori na to, da je ekvivalentnost verige konstrukt enotnosti (diskurza). Zaradi tega je treba analizirati členjenost verige diskurzivnega zavezništva, ki pogosto poskuša prekriti ali podrediti določena vedenja, ki so omogočila nastanek posameznih členov (tj. diskurzivnih objektov), vezanih v verigo ekvivalenc. Nič samoumevnega ni, denimo, v konstrukt naroda – proletarca, ki so ga poudarjali slovenski komunisti, ali v enačenju katolištva in slovenstva, kar počne slovenski klerikalizem, ko vero razglaša za konstitutivni element naroda ter med oba člena postavi enačaj. Arheologija lahko opozori na večkratno interventno rabo posameznih konceptov. Ta je odvisna od razmerij moči v posameznem obdobju ter družbi in od (dominantnih) režimov resnic.

Diskurzivne diskontinuitete se manifestirajo v različno členjenih diskurzivnih verigah ekvivalenc. Različni načini členitve verig ekvivalenc, dodajanje in odstranjevanje diskurzivnih elementov ter njihovo različno pomensko utrjevanje so pogojeni z razmerji moči oblastniških nediskurzivnih praks. In nasprotno, različna razmerja moči so omogočena z veljavnostjo (ali neveljavnostjo) posameznih pojmovnih, simbolnih naborov, načinov spoznavanja, pomenske materializacije itd. Tako je, denimo, demokratična veriga ekvivalenc v Zvezni republiki Nemčiji povezovala člene na drugačen način kot v Nemški demokratični republiki; člani so bili tudi drugače pomensko materializirani. Drugačna členitev in pomenska materializacija, denimo, koncepta demokracija je bila pogojena z drugačnimi interventnimi zahtevami oblasti, ki so omogočale določeno konstrukcijo koncepta. Drugačno členjenje in materializacija v obeh državah pa sta omogočala drugačno demokratično prakso.

1.3.1.5 Diskurzivni objekti

Formacija diskurzivnih objektov je diskurzivno površinska, saj objekte omogočajo razmejitve, kot jih zastavijo diskurzivni režimi resnic. Diskurzivni objekt je pogojen z relacijami, relacije konstituirajo tisto, kar omogoča, da se objekt pojavi in da nastopi do drugih objektov, da se umesti glede nanje. Pogojen je z

⁶ Sintagmo diskurzivna veriga ekvivalenc rabita Ernesto Laclau in Chantal Mouffe (1987). Te verige členijo različne diskurzivne prakse, ki vstopajo v (hegemonistična) zavezništva.

relacijami, ki zadevajo družbene institucije, procese, dejavnike, dogodke, normativne sisteme, oz. je pogojen z nediskurzivnimi praksami, ki zadevajo (predvsem) družbena razmerja moči in vedenje oblasti. Foucault te relacije poimenuje primarne relacije, sekundarne pa zadevajo diskurzivne prakse. Sekundarne relacije, torej relacije med diskurzi, opozorijo na objekte, o katerih lahko nek diskurz govori, določajo svežnje razmerij, ki naj jih diskurz izvaja, da bi lahko spregovoril o takih ali drugačnih objektih, na ta ali oni način. Ko delamo analizo diskurzivnih objektov, torej ne iščemo njihovega daljnega izvora in kontinuitete, ker objekti niso stalni, nimajo vira (Foucault 2001, 44–51), pač pa opisujemo (ne)diskurzivne prakse, ki jih omogočajo, ki jim pripisujejo manjšo ali večjo interventno težo ter tako ali drugačno vlogo pri omogočanju določenega režima resnice. Slovanski govori, pozneje standardizirana slovenščina, denimo, v 19. stoletju postane(-jo) kriterij razločevanja kar treh režimov resnic. Vsak od teh diskurzov je dal jeziku osrednjo razločevalno težo in vsak od njih je na jezikovno posebnost slovenščine opozarjal na drugačen način oziroma iz drugih razlogov. Nastanek objekta slovenščine (kot produkta zamisli oziroma potrebe po obstoju in rabi enotnega govora) je torej treba iskati v razmerjih med več diskurzi (kot so (bili) slovenski nacionalizem, potreba po jezikovnem standardu, nemški nacionalizem, ilirstvo, herderjevska romantika, regionalna pripadnost, restavracija predmarčne dobe, deželna pripadnost ...) in v institucionalnih, družbenih razmerjih.

1.3.1.6 Vzročno-posledičnost, nenujnost, naključje in disperzija

To, da je bil sredi 19. stoletja spisan program Zedinjene Slovenije, ne pomeni, da je bil ta program nujnost, niti ne tega, da je bila zaradi tega programa pot do etnogeneze ali politične mobilizacije naroda nujna. Foucaultevski arheologiji ni lastno, da bi pretekle dogodke budila iz spanca v tem smislu, da bi jim pridevala vzročno-posledične zveze, jih tako prebujene vezala v povezano in smiselno (zmeraj aktualno linearno) zgodbo; pretekle dogodke je v analizi treba pustiti »spati«. To pa ne pomeni, da dogodkov, ki jih pozneje zaradi različnih razlogov (in interesov) prebudijo družbeni dejavniki (denimo politika, zgodovinopisje ...), ni treba analizirati, opisati. Vendar kot dejanja, ki intervenirajo v poznejšo, takrat aktualno pozitivnost, aktualno stanje, procese, prakse, diskurzivna polja, in ki so namenjena nekim drugim, novim telosom.

V Republiki Sloveniji je na primer 23. november dan Rudolfa Maistra. Praznuje se kot državni praznik, s katerim se Slovenija in še posebej mesto Maribor spominjata 23. novembra 1918, ko so general Maister in njegovi borci v izteku prve svetovne vojne razorožili gardo mariborskih Avstronemcev. Slavnostni govornik, predsednik republike, je ob tem prazniku leta 2008 v svojem nagovoru izrecno poudaril, da vloga generala Maistra ni stvar zgodovine (bujenje Maistrove vloge), in še navrgel, da brez Maistrove navzočnosti ne bi bilo slovenske neodvisnosti (Türk 2008). Problem te trditve je dvojen: postavljati Maistra v kontekst slovenske osamosvojitve, je nesmisel, saj se Maister (s srbsko pomočjo) ni boril za slovensko samostojnost, pač pa predvsem proti avstrijski kolonialistični okupaciji. Ko je v Mariboru nemški občinski svet razglasil

Maribor z okolico za del nemške Avstrije, je Maister (v nemščini) izjavil naslednje: »*Ne priznavam teh točk. Maribor razglašam za jugoslovansko posest in prevzemam v imenu svoje vlade vojaško poveljstvo nad mestom in vso Spodnjo Štajersko*« (Maister v zbirka.si). Maister ni govoril o samostojni Sloveniji, pač pa o jugoslovanski posesti ozemelj pod nadzorom njegovih oborožencev. Maister torej ozemlja, poseljenega povečini s slovenofonim prebivalstvom, ni osamosvajal, pač pa priključeval k novi južnoslovanski tvorbi. V govoru predsednika republike pa je navzoča tudi domneva o zgodovinski linearnosti. Ta omogoča interpretacijo preteklih dogodkov na način, ki dogodke členi v vzročno-posledično verigo, čeprav dogodki niso v vzročno-posledičnem odnosu in teh odnosov ne določa reakcijska nujnost. Priključitev Maribora k novo nastajajoči balkanski državi po prvi svetovni vojni namreč ni predhoden akt, nujen za osamosvojitve Slovenije v devetdesetih. Med obema dogodkoma ni nobene vzročno-posledične zveze. Tudi če Maistrovim borcem ne bi uspelo obdržati Maribora, tudi če bi ogrska območja ob Muri po vojni ne bila dodeljena Kraljevini SHS, to ne pomeni, da bi bila osamosvojitve Slovenije približno sedem desetletij pozneje nemogoča. In nasprotno, tudi če bi po prvi svetovni vojni prišlo do realizacije programa Zedinjene Slovenije v delu, ki zadeva teritorialno združitev dežel, poseljenih povečini s slovenofonim prebivalstvom, iz te realizacije ne veje nobena nujnost po osamosvojitvi v devetdesetih. Take vzročno-posledične poenostavitve, ki so namenjene izdelavi koherentnih objektivnosti, in vnašanje nujnosti v pretekla dogajanja so produkt oblastniške (politične, zgodovinopisniške) mitomanije, ki je namenjena (re)produkciji rodingrudovskega režima resnice oziroma vsakokratnim političnim interesom. Medtem ko rodingrudovsko zgodovinopisje gladi protislovja v linearno kontingentno zgodbo (ali pa protislovja izloča, prekriva), jih arheologija vedenja odkriva (primer protislovja v predsednikovem govoru ob Maistrovem dnevu); tam, kjer zgodovinarji gladijo diskontinuitete, jih arheologija odkriva. »*Arheološka analiza v določeni diskurzivni praksi locira točko, na kateri se ta nasprotja konstituirajo /.../. Gre za to, da se diskurz ohrani v mnogoterih raskavostih*« (Foucault 2001, 167, 168). »*Glede na neko zgodovino idej, ki bi protislovja rada zlila v polnočno enotnost neke globalne figure ali ki bi rada pretvorila v splošno, abstraktno in uniformno načelo interpretacije, arheologija opisuje različne prostore razprtij*« (ibid., 164). Arheologija je *primerjalna analiza*, v primerjavi s klasičnim historizmom ali katero koli zgodovino idej nima poenotujočega, pač pa pomnožitveni učinek, saj začrta posamične konfiguracije, ne splošnih form in resnic (ibid., 171). Arheologija torej ne pristaja na uniformne interpretacije koherentne misli, pač pa opozarja na kompleksnost, na prostore razprtij. Bolje rečeno, arheologija opozarja na prostore, ki so onkraj konceptualne in pomenske teritorializacije, kot jo zastavijo dominantni, h koherentnosti in poenotenju nagibajoči se režimi resnice.

Foucaultevska arheologija se ukvarja z robnimi podatki, ki niso prikriti podatki, ampak nasprotno. Arheologija brska po površini, ne v globinah namišljenih struktur. Rezultat deskripcije niso transcendentalni temelji, praznovori, globoki pomeni, ki jih proizvajajo uniformna koherentna misel, denimo, zgodovinopisja. Vse je tu. Na očeh. Pred nosom. Na površini. Izrečeno (Foucault 2001, 131). Na tej diskurzivni površini

arheologija išče objekte, predmete deskripcije.⁷ Ugotovitve deskripcije neredko ne vzdržijo pred monumentalnostjo mitomanskega zgodovinopisja, ki, denimo, gradi podobo generala Maistra, kot jo je opisal predsednik republike.

Predsednikov opis Maistra pravzaprav ni njegov opis, je opis narodno-brambovskega zgodovinopisja, je del oblastniškega diskurza, del narodove mitološke bajke o legendarnem pesniku in generalu Rudolfu Maistru – Vojanovu. Povedano po Foucaultu (2001, 133): *»/.../ polje izjav ni 'prevod' operacij, procesov, ki bi se odvijali v mišljenju ljudi, zavesti, v nezavednem, v sferi transcendentalnih konstrukcij /.../ gre za anonimno polje, katerega konfiguracija definira možno mesto govorečih subjektov«*. Izjavljalno področje tudi definira možno mesto govorečih subjektov (denimo subjektno mesto predsednika republike, ki ga lahko zasede kdor koli). Pri izjavljanju ne gre za cogito, tudi ni pomembno, kateri posameznik govori. Pomembno je mesto, s katerega govori, saj šteje igra zunanosti, vlog, pozicij in korelacij (ibid., 134). Rečeno drugače, (re)produkcija mitov ni mogoča oziroma enako interventno učinkovita z vseh subjektnih mest.⁸ Foucaultevska arheologija omogoča, da postavimo v oklepaj običajne mitomanske oblastniške diskurzivne entitete (ne glede to, s katerega mesta so (re)producirane) in na novo pretresemo njihovo utemeljenost. Se je Maister res boril za samostojnost (Republike) Slovenije? Je bil Maister sploh za republiko? Obstaja povezanost med zasedbo Maribora in osamosvojitvijo Republike Slovenije? Itd.

⁷ Arheologijo vedenja zanima diskurzivna pozitivnost oziroma izjavljalna površinskost, ki igra vlogo *»zgodovinskega a priori«* (Foucault 2001, 139). Zanima jo manifestna zgodovina. Globlje strukture ali pomeni, izvori, temelji, ki jih producira, denimo, zgodovinopisje, jo zanimajo le kot predmet analize, kot fenomeni zgodovinsko-kontingentne diskurzivne pozitivnosti. Zgodovinsko a priori se nanaša na dejansko izrečeno v zgodovini in *»ne konstruira neke nadčasovne strukture, definira se kot celota pravil, ki je značilna za neko diskurzivno prakso«* (ibid.).

⁸ Slavoj Žižek (2009) je *»nekateri pri NSK«* primerjal z znamenito Fontano, artefaktom dadaista Marcela Duchampa. Fontana je pisaar, *»ki postane umetnina ne zaradi svojih imanentnih lastnosti, ampak preprosto zato, ker je postavljena na mesto 'umetnine' v razstavnih galerijah«*. Dokler je pisaar privit na steni (javnega) stranišča, je le posoda za scanje, del stranišnega inventarja, brez posebnega umetniškega sporočila ali presežka. Nameščen v razstavnih galerijah, pa pisaar zaseda pozicijo umetnine. Šteje torej mesto namestitve, in ne to, kaj je nameščeno. Podobno je s tistimi deli slovenske znanosti, raznih strok in kulture, ki jih osmišlja nacionalizem. Izdelki, ki jih proizvedejo, neredko niso znanstveni oziroma umetniški zaradi svojih *»imanentnih lastnosti«*, pač pa se jih kot znanstvene oziroma umetniške dojema, ker se jih razlaga z akademskih, strokovnjaških, kulturnih ipd. (na videz neideoloških) *»prižnic«*. Tako je lahko nek mitomanski tekst, ki slavi narod, junaške narodnozavedne posameznike, skupine, za narod usodne zgodovinske dogodke ipd., prepoznan kot znanstven, strokoven, celo umetniški zato, ker ga je ustvaril nekdo, ki zaseda subjektno pozicijo akademika, strokovnjaka, poznavalca. Šteje torej znanstvena, strokovna, kulturna subjektna pozicija, s katere je mogoče v narodovo mitsko zgodbo povezovati posamezne zgodovinske segmente in dejavnike; s katere je mogoče nekritično opisovati ali celo potvarjati epistemološke kontekste posameznih obdobji ipd. Šteje torej mesto izjavljanja, ne verodostojnost izjave. Poznanstvenje mitomanije oziroma razglašanje rodingrudovskih artefaktov za umetnine pa je možno, ker mesta izjavljanja v znanosti in umetnosti niso le produkt znanstvenih, akademskih, strokovnih, umetniških diskurzivnih in nediskurzivnih praks, pač pa skoraj vedno tudi produkt nacionalističnega diskurza in nediskurzivnih (političnih) praks. Privilegirana mesta izjavljanja na Slovenskem, ki so jih proizvedle ter jih vzdržujejo te prakse in rodingrudovski diskurz, so Ministrstvo za kulturo RS, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Narodna in univerzitetna knjižnica, slovenska narodna gledališča (Drama v Ljubljani, SNG v Mariboru, Novi Gorici), Narodna galerija, Cankarjev dom (pogosto imenovan tudi *»hram slovenske kulture«*), RTVS, univerze, visokošolski zavodi, razne medijske hiše (časnik Delo, denimo, je dolgo izhajal kot *»Samostojni časnik za samostojno Slovenijo«*) ipd. Institucije torej, ki skrbijo za (re)produkcijo (narodove) kulture in tradicije, za izobraževanje (ki služi indoktrinaciji z idejo slovenstva) ter utrjevanje hegemonije slovenstva v javnem (kulturnem, znanstvenem, političnem, medijskem...) prostoru. Ker so mesta izjavljanja (*»prižnice«*) ter (subjektne) pozicije v znanosti in kulturi omogočeni tudi z rodingrudovskimi diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, jih pogosto in najlažje zasedajo posamezniki in skupine, katerih delovanje zaznamuje prav izdelava rodingrudovskih *»pisoarjev«*. S pisaarjem lahko primerjamo izdelke vseh tistih znanosti, strok in kulturne produkcije, ki jih osmišlja (re)produkcija narodove kulture in/ali promocija slovenstva.

Klasično etnocentrično zgodovinopisje interpretira, išče globlji pomen, ki da ga prekriva manifestna zgodovina, obravnava zgodovinske transcendentalne teme, izdeluje koherentnost in tako dalje (Foucault 2001, 160). Analiza diskurzivnih formacij in praks pa se poskuša znebiti teh globokih območij, izjavam povrne disperzivnost, lom, zajame njihovo erupcijo, išče njihovo naključnost (to, da je Republika Slovenija danes samostojna, je z vidika Maistrove zasedbe Maribora čisto naključje, tj. iz njegovih bitk ne sledi nujnost osamosvojitve Republike Slovenije). Z arheološko deskripcijo »razmerij zunanosti nadomestimo temo transcendentalnega temelja« (ibid., 137). Politični program Zedinjene Slovenije na primer ni posledica izvirne akcije in premisleka pametnih in nadvse vizionarskih posameznikov, tj. program Zedinjene Slovenije ni nekaj, kar bi nastalo zunaj takrat prevladujočih in prepletajočih se diskurzov v Evropi, diskurzivnih pozitivnosti in nediskurzivnih praks, kot so, denimo, liberalni nacionalizem, romantični nacionalizem, razvijajoči kapitalistični način produkcije, jezik kot identitetni simbol, mit o naravnem pravu, razmah meščanstva, izobraženstva itd.

1.3.1.7 (Ne)spreminjanje, časovnost in naključje

Zgodovinopisje ohranja bipolarno analizo staro-novo, tradicionalno-netradicionalno in s tem konflikte med starim in novim; arheologija ne pozna časovne bipolarnosti, »raziskuje splošna pravila [razpršenosti in formacije elementov], ki veljajo na enak način na vseh časovnih točkah« (Foucault 2001, 177). Prav zato je mogoče izvajati primerjalne študije dogodkov, procesov, ki časovno ne sovpadajo, pa so si kljub temu podobni, saj jih družijo enak tip razmerij vzajemnega omogočanja med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, regularnosti in pogojev ponovljivosti. NOB in partizansko gibanje med drugo svetovno vojno na Slovenskem so na primer zaznamovale podobne diskurzivne regularnosti in nediskurzivne prakse kot protikolonialistična gibanja v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja v Afriki in Aziji. Ne gre za to, da bi v vseh primerih izrekli iste izjave oziroma konstrukte, pač pa za to, da so se ponovili nekateri materialni pogoji izjavljanja ter nediskurzivnega delovanja in da se je ponovilo izjavljalno polje oziroma diskurzivno polje stabilnosti. Ne gre torej za to, da bi se v petdesetih oziroma šestdesetih letih 20. stoletja v koloniziranih deželah ponovil zgodovinski čas, pač pa se je ponovil prostor (ne)diskurzivne intervencije. Logika časa, kot jo narekuje premočrtno evropsko zgodovinopisje, arheologije ne zadeva, zanima jo le toliko, kolikor je zahodnjaško dojetje časa predmet analize.

Arheologija se s časom ukvarja tudi takrat, kadar odkriva momente rojstva ali brisanja diskurzivne pozitivnosti, torej čas, ko neka diskurzivna formacija nadomesti drugo. Z novimi diskurzivnimi praksami je na primer pogojen vznik etničnega kolektivismu v habsburški monarhiji v 19. stoletju, ki nadomesti starejše predstave kolektivnega. Ob tem je (mimo Foucaulta) treba dodati še naslednje pojasnilo: to, da arheologija ne pozna časovne bipolarnosti, ne pomeni, da za arheologijo čas stoji in da ni ničesar razen nekakšne

neskončne sedanjosti. Neskončno sedanjost gre razumeti kot (rodingrudovsko) interpretacijo, po kateri posamezne diskurzivne prakse in njihovi diskurzivni elementi skozi čas ostajajo nespremenjeni. Torej neskončna sedanjost vsebuje podmeno, da so, denimo, zamišljeni predniki nekega naroda že od nekdaj dojemali svojo narodno identiteto, pripadnost, pojem naroda, družbe, države in kar je še podobnega, na način, kot ga danes. Torej so operirali s podobnimi ali celo enakimi koncepti ter na enak način materializirali pomene teh konceptov, ne glede na spreminjajoče se zgodovinske a priori oziroma na zgodovinska obdobja. Arheologija z opisovanjem transformacij diskurzivnih elementov in tvorbe različnih verig ekvivalenc razbija ravno *epistemološko neskončno sedanjost*, ki jo neredko producira mitomansko zgodovinopisje. Dojemanje sedanjosti kot podaljšane preteklosti mitomanskim zgodovinopisjem omogoča in lajša retrospektivno operiranje s koncepti in z njihovimi pomeni. Posledica tega operiranja je predpostavka o nespremenjeni pomenski materializaciji konceptov. In v tem smislu različne novotarije (novi koncepti, nove materializacije pomenov starih konceptov, spoznanje o spremenljivi pomenski materializaciji ipd.) lahko kvarijo sliko (epistemološko zakoličene) neskončne sedanjosti, ki jo ustvarja, vzdržuje mitomansko zgodovinopisje. Tako odstopanje od mitomanskih podob v zgodovinopisju izzove konfliktno bipolarnosti na liniji staro-novo, ki lahko privede do tega, da novo ni zajeto v uradno zgodovinopisje, pač pa je izločeno, ignorirano, pozabljeno.⁹

Sodobno nacional(istič)no zgodovinopisje je produkt (liberalnega) meščanstva in je svoje dni (konec 18. stoletja, predvsem pa v romantičnem 19. stoletju) ponekod in delno bilo nadomestek za versko mitomanijo. *»18. stoletje v Evropi pomeni ne le svit dobe nacionalizma, pač pa tudi zaton religioznega načina mišljenja. Stoletje razsvetljenstva in racionalističnega sekularizma je prineslo tudi svoje sodobno mračnjaštvo /.../ nova vrsta kontinuitete je postala tem bolj potrebna. Treba je bilo torej poiskati posvetni način za transformiranje usodnosti v kontinuiteto in slučaj v smisel«* (Anderson 1998, 19). Smisel pa je mogoče iskati (in najti) v metazgodovinsko zapopadenih fenomenih. Ti so trdna opora (verovanja). V fevdalizmu so tolmačili svet skozi prizmo cerkvene mitologije (boga), ob in po padcu starih režimov in z začetkom procesa sekularizacije družb je meščanstvo izumilo zgodovinopisje, ki je bilo namenjeno produkciji narodotvornih mitov. Medtem ko je religija omogočila versko občestvo, je zgodovinopisje (so)ustvarjalo narodno občestvo, po možnosti zbrano v enonarodni državi in pod eno mitsko zgodbo o skupni preteklosti. Državotvorno oziroma narodotvorno zgodovinopisje na dogodke iz preteklosti pogosto (odbiralno) gleda skozi današnja očala. Odbrane dogodke, procese in dejavnike tolmači z današnjimi pojmi, ki jih ljudje obdobja, ki ga obravnava zgodovinopisje, sploh niso poznali ali pa so jih pojmovali povsem drugače. Skratka, mitomansko, t. i. narodnobuditeljsko zgodovinopisje producira neke vrste epistemološki prostor neskončne sedanjosti, v

⁹ *»Kadar se nekaj upira odbiranju, se to upirajoče zamolči ali pa se obravnava ločeno, brez povezav z drugimi pojmi, ki naj bi se bolj ujemale z aktualnimi (oblastniškimi) pričakovanji. Odbiranje je izraz v vezi s preteklostjo: odbrano je tisto, kar vstopa v retrospektivne diskurze, ki se nanašajo na kako družbo, in je preživelo selekcijo. Selekcija (odbiranje) ni nikoli brez namena. Krepko zainteresirana narava večine diskurzov prinaša dobiček nekaterim skupinam, ki so na oblasti ali ki si želijo takega položaja v družbi, ki jim bo omogočil dostop do oblasti. Povezava večine spontanega diskurzov o preteklosti s kakršno koli preteklo resničnostjo je potemtakem naključna«* (Rotar 2007, 286, 287).

katerem lahko uporablja današnje koncepte in njihove pomene tako rekoč v vseh zgodovinskih režimih oziroma situacijah iz preteklosti.

Slovenski etnonacionalizem, ki mu služi mitomansko zgodovinopisje, je rasističen, saj se osrednja identitetna točka slovenskega naroda (tj. jezik), ki je sama po sebi kulturnozgodovinsko kontingenten produkt, naturalizira. Za rasizem je značilno prav to: naturalizacija kulturnih fenomenov. V skladu s tem naziranjem kulturni atributi niso konstrukti, pač pa prej naravna, biološka (torej metazgodovinska) danost. Tako rekoč del biološke opreme posameznika oziroma skupnosti. Skozi etnonacionalistično (politično, kulturno) artikulacijo vzpostavljeni rod ni, kot bi navrgel Benedict Anderson, »zamišljena skupnost«,¹⁰ pač pa naravna, biološka skupnost. Kulturni atribut (jezik) je tako rekoč neodtujljivo vezan na rod, na kri, na grudo. Jezik izhaja iz rodu in je hkrati temelj objektivizacije istega rodu.

Tako religija kot tudi mitomansko zgodovinopisje si prizadevata uveljaviti pomembnost določenega fenomena, za katerega se jima zdi, da *ni podvržen zgodovinsko-kulturnim spremembam*, torej nečesa, kar razglašata za metazgodovinsko, Rotar bi zapisal nečasovno. Versko nečasovno (in s tem metazgodovinsko) je nekakšna višja sila, denimo, bog, nacionalistično nečasovno pa je naturalizirana (etnična, kulturna, državna ...) skupnost. Metazgodovinskosti (krščanske) vere in entitete naroda ne gre nujno dojemati v smislu, da vera in rodingrudovstvo izvor skupnosti postavljata zunaj zgodovinskega konteksta; metazgodovinskost v tem primeru pomeni, da je sicer zgodovinski izvor skupnosti vezan na omenjena metazgodovinska fenomena. Ker sta skupnost in njen izvor vezana na metazgodovinsko, torej na fenomen, ki je domnevno nespremenljiv, postane ta nespremenljivost in, recimo temu zmožnost izogibanja zgodovinsko-kulturnim spremembam, tudi lastnost (konstitutivnih) dejavnikov skupnosti in skupnosti same. Verska skupnost se veže na višjo silo, rodingrudovstvo pa na ideologijo krvi oziroma biološko metazgodovinsko.

Nacionalistično zgodovinopisje operira s predpostavkami o nespremenljivosti nekaterih narodotvornih fenomenov, ki omogočajo dojetanje obravnavanih zadev na način epistemološke neskončne sedanjosti. Vendar podmena o tem, da so (konstitutivni) fenomeni naroda nepodvrženi spremembam, ki jih omogočajo

¹⁰ »Nedvomno je narod zamišljen, saj niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo vseh svojih sočlanov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost« (Anderson 1998, 14). Jože Vogrinc, avtor spremnega besedila v Andersonovi monografiji Zamišljene skupnosti, se ne strinja povsem s citirano razlago zamišljenih skupnosti, kajti meni, da neka entiteta ni zamišljena le zato, ker vsak njen pripadnik ne pozna vseh drugih pripadnikov, o zamišljenih skupnostih je govor tudi takrat, ko se poznajo vsi pripadniki neke entitete. Oziroma: »Tisti, ki se zamišljajo kot skupnost, lahko v to skupnost vključijo prednike, potomce, duhove, bogove, drevesa, kamne ..., hkrati pa izključijo iz nje druge ljudi, njihove sosede ali sodobnike ali tujce ali neznance. Zamišljene skupnosti niso sestavljene iz prebivalcev nekega ozemlja v nekem času. [...] zamišljene so vse skupnosti, tudi face-to-face societies. Da bi se imele za skupnosti, se morajo nekateri prepoznavati kot njihovi člani« (Vogrinc 1998, 186). Torej tudi če bi se vsi pripadniki neke skupnosti poznali, bi ta skupnost ne bila nič manj zamišljena, kot je skupnost, katere (vsi) pripadniki se ne poznajo. Bistvo zamišljenih skupnosti je v identifikaciji z neko skupno idejo in naborom identitetnih točk, z miti, s tradicijo ter fantazmami, ki jih nudi oziroma omogoča, in ne v vzajemnem poznavanju vseh pripadnikov. Del zamišljene skupnosti so lahko tudi mrtvi (predniki) in še nerojeni.

različni zgodovinsko pogojeni režimi resnic, ter odsotnost samospraševanja glede epistemološke dimenzije problema ne pomenita, da je v rodingrudovskem, mitomanskem zahodnjaškem zgodovinopisju odsotno prikazovanje linearnega zgodovinskega sosledja. Zgodovinopisje prikazuje spreminjajoče se zgodovinske kontekste, beleži uspehe napredka, niza evolucijo (narodove in mednarodne) zgodovine, to, kar ostaja nespremenjeno in neobčutljivo za čas, pa je nacionalistični režim resnice, ki sploh omogoča misliti kot sodobni narod. Epistemološka večna sedanjost ne izključuje linearnega dojetja časa in diahroničnih predstav o preteklem.

Ekskurz o mitih, mitologijah in mitomaniji¹¹

Anthony D. Smith (v Velikonja 2003, 14) med osnovne mite nacionalnih ideologij umešča: mit o začetku časa – kdaj je bil narod »rojen«?; mit o prostoru – kje je bil narod »rojen«?; mit o prednikih – čigavi potomci smo?; mit o selitvi – od kod smo prišli?; mit o osvoboditvi – kako smo se osvobodili?; mit o zlati dobi – kako smo postali veliki in junaški?; mit o porazu – vzrok poraza, kako smo bili zavojevani, zatirani ali izgnani?; mit o preporodu – kako bo (je bila) dosežena nekdanja slava?

Obstajajo tri funkcije mitologij v družbi: integrativna – mit dosega identifikacijsko povezanost med naslovniki mitskega diskurza; spoznavno-kognitivna – mitologija je pojasnjevalni, označevalni mehanizem; komunikacijska – mit je v službi sporazumevanja (Velikonja v Škrinjar 2010, 21). Mitologije združujejo navznoter (homogenizirajo, vključujejo) in ločujejo navzven (izključujejo, delijo na »dobre« in »zlobne«, »naše« in »njihove«, »racionalne« in »iracionalne« ipd.), iz posameznih entitet tvorijo vse bolj homogeno skupnost in obenem skrbijo za povečevanje distance do drugih (Schoepflin v Šrinjar 2010, 20, 21).

Mitologije tvorijo različni miti, od katerih so nekateri zazrti v preteklosti, drugi v prihodnost. Oziroma: mitologije se strukturno ločijo na sklop tradicionalnih mitov, ki so zazrti v preteklost, in sklop ideoloških mitov, ki so zazrti v prihodnost (Velikonja 1996, 17). Tradicionalni miti poetizirajo svet, ideološki miti ga politizirajo (Cassirer v Peče 2003, 3). (Re)produkcija slednjih je največkrat načrtna (Hobsbawm v Peče 2003, 5). Tradicionalni miti so znani večini pripadnikov neke skupnosti, so last večine; v primeru ideoloških mitov pa gre za zgodbo ozkih, zainteresiranih skupin (Velikonja 1996, 192). Če so prvi interpretativno odprti, na nek način nedokončani, so drugi tisti, ki pokušajo doreči prve, jih pokušajo interpretativno zapreti (Hobsbawm v Peče 2003, 5). Mitološka (re)produkcija je nedokončan projekt, saj se vedno dodajajo nove interpretacije (starih mitoloških resnic), (re)produkcija mitov je stalno spreminjajoča, je igra poetike in

¹¹ SSKJ z izrazom »mitoman« opredeli tistega, ki je bolezensko nagnjen k laganju, pretiravanju. Glede na tolmačenje SSKJ bi z izrazom »mitomanija« potemtakem lahko opisali lastnosti ali aktivnosti tistih, ki so bolezensko nagnjeni k laganju, pretiravanju. V tem besedilu je z izrazom »mitomanija« opisana zaslepljenost z miti, (re)produkcija mitov oziroma mitskih zgodb in njihovih sklopov, torej mitologij. Pomen izraza »mitomanija« ustreza tudi pomenu izraza »mitografija« (Velikonja 1996, 61).

politike (Velikonja v Škrinjar 2010, 18, 19). Prav interpretativna odprtost mitologijo ohranja pri življenju. In jo dela privlačno. Mitomanija tistim, ki jih nagovarja oziroma prevzame, ponuja aktivno vlogo v nekem projektu. Pri nagovorjenih in sodelujočih lahko vzbudi občutek, da so del nekega (usodnega) dogajanja, neke (zgodovinske, velike) zgodbe, ki jo soustvarjajo z drugimi, sebi podobnimi. Miti oziroma (re)produkcije le-teh pri ljudeh lahko vzbujajo občutek pomembnosti, zadovoljujejo njihovo potrebo po osmišljanju (Meletinski v Škrinjar 2010, 18), ustvarjajo red, kozmos iz nereda, kaosa (Girardet v Škrinjar 2010, 19). V mitologijah so prisotni zmage, porazi in interpretacije le-teh, prisotne so lahko tudi napovedi zmagoslavja, veličastja, slave. Dejstva se prilagajajo mitu oziroma mitski zgodbi (Velikonja v Škrinjar 2010, 18). Mitologija – tiste, ki ji verjamejo in jo (re)producirajo – torej zavezuje k neki ideji, tradiciji, (zgodovinski) resnici, skupnosti; mitologije omogočajo identitetne politike in strategije, so skupnostno lepilo.

Tradicionalne mite, kljub njihovi interpretativni odprtosti, zaradi njihove zazrtosti v preteklost vendarle zaznamuje določen na preteklost nanašajoč determinizem, ki se izraža, denimo, v (za večino sprejemljivem) naboru pomembnih, usodnih zgodovinskih fenomenov, ki zadevajo določeno skupnost. Ti so vpeti v linearno strukturo zgodovinopisniških zgodb. Mitomansko zgodovinopisje neredko niza posamezne družbene in zgodovinske fenomene v premočrtno pripoved, v dogodkovne nize, logična nadaljevanja. Med te fenomene pogosto postavlja kavzalne vezi, četudi jih v konkretnih primerih morda sploh ni, te so pogosto interpretirane kot nujne, determinativne ipd. Preteklost je prikazana kot serija velikih, prelomnih, dramatičnih dogodkov, ki jim botrujejo v mnogih pogledih nadpovprečni oziroma na kakšen drug način izstopajoči posamezniki, skupine, ideje, diskurzivne in nediskurzivne prakse. Prelomni dogodki niso mišljeni kot epistemološki prelomi, pač pa kot izstopajoči, dramatični pojavi, trenutki, delci (pomensko) kontinuirane in premočrtne zgodovinopisniške zgodbe. Ti izstopajoči fenomeni, naj so pozitivno ali negativno označeni, so pogosto opisani kot dejavniki, ki na svojski način presegajo čas in družbeno okolje, v katerem se nahajajo oziroma dogajajo; zdi se, kot da niso produkt svojega časa, epistemoloških režimov resnice in družb, pač pa tisti, ki kolo zgodovine (idej) strumno (oziroma brezobzirno), pokončno (oziroma enoumno) ženejo naprej (oziroma na stranpot). Če so izstopajoči zgodovinski fenomeni pozitivno ovrednoteni, se jim pogosto pripisuje genialnost, vizionarstvo, plemenitost, iskrenost, poštenost, požrtvovalnost, racionalnost, pogum, zvestobo, pripadnost »sveti« ter »veliki« ideji ipd.; če so negativno ovrednoteni, pa se jim pripisuje odklon od neke osnovne ideje, kontinuitete, ki povezuje in prežema celotno zgodovinopisniško zgodbo. Pripisuje se jim torej zdrs, pomanjkljivost, slabost, blodnja, ki vodi stran od »prave«, »razumne«, »pravične« poti. Lahko se jim pripiše tudi tujost, izdajo ipd.

Zgodovinopisec Janko Prunk, denimo, nacizem opisuje kot iracionalistični odklon oziroma stranpot na sicer premočrtno trasirani poti zahodnjaške racionalistične civilizacije. Razvoj evropske civilizacije tako

ni potekal premočrtno, ampak so ga ovirali poizkusi različnih neracionalističnih ali celo iracionalističnih ideologij, moči in gibanj, ki so včasih prav programsko zavestno, včasih pa spontano, oprti na konservativni del človeške narave, zaustavljali racionalistično progresivne trende, jih za trenutek blokirali ali celo v določenem prostoru za krajši čas prevzeli pobudo ali prevlado. Vseeno je moč pokazati, da se je racionalistični in razsvetljenski pogled vedno znova prebijal naprej, se uveljavljal v vseh svojih dimenzijah in življenjskih sferah ali 'svetovih' ter do take mere zaznamoval to obdobje evropske in vse zahodne civilizacije, da jo lahko imenujemo racionalistično (Prunk 2008, 11).

Glavni junak strumne evolucionistične poti zahodnjaške civilizacije je razum. Ta v Prunkovih poetiziranih predstavah, ki jih povzema ddr. Igor Grdina (2008), »*premaguje kaos in je sposoben samoomejevanja*«. A strumna pot razuma in njegovega produkta racionalizma, ki je opredeljen kot »*na ratiu utemeljeno mišljenje in ravnanje*«, ni lahka, saj je Prunkova evropska civilizacija zapletena v mitski boj med racionalizmom na eni in neracionalizmom oziroma iracionalizmom na drugi strani. Pa vendar, Prunkov mit je napoved zmagoslavja, saj kljub temu, da »*se tudi iracionalizem vedno znova dviguje, po dolgo pričakovanem preobratu v letih 1989–1990 na koncu kratkega 20. stoletja novi racionalni Evropi ne more več preprečiti poti v prihodnost*« (Duchhardt v Prunk 2008, 5).¹² Prunk očitno meni, da se je s padcem komunističnih režimov Evropa osvobodila iracionalističnih praks, njena pot po evolucionistično začrtani smeri v zmagoslavno prihodnost pa je ireverzibilno zajamčena. Njegova mitomanija temelji na ideji o progresivnosti človeške zgodovine, na postulatu o »večnem« napredku. Evropska civilizacija naj bi bila tako rezultat racionalističnega tendenčnega gibanja, ki je njen temelj in ki ga narekujejo evlucijski, progresivistični zakoni.

Mit o zahodnjaški racionalistični civilizaciji je mogoče dojeti kot večdimenzionalen konstrukt. Za začetek se lahko vprašamo, ali je zahodnjaška civilizacija zares racionalistična, tj. ali Zahodnjake pri njihovem početju res žene predvsem ali celo zgolj razum, ali je zahodnjaška civilizacija res prežeta z vero v (vsemogočni) razum, ali na Zahodu res prevladuje naziranje, da je mogoče raznorazne fenomene dojeti oz. izkusiti predvsem s pomočjo razuma. S slednjo predpostavko (kontinentalnega) racionalizma se gotovo ne bi strinjali vsi (angleški) empiristi, ki jih bolj kot rezoniranje prepriča (čutna) izkušnja. V delu zahodnjaške filozofije velja tudi prepričanje, da so zahodnjaške (potrošniške) družbe hedonistične družbe in da jim vlada imperativ užitka, predvsem čutnega užitka. Ni potemtakem (čutni) užitek, in ne razum, tisti atribut, s katerim bi bolje povzeli »bistvo« zahodnjaške civilizacije danes? Ni razum le sredstvo, ki pomaga pri iskanju mnogoterih poti do užitka? Vzemimo za primer trajajočo gospodarsko krizo, v katero je Zahod pahnil t. i. kazino kapitalizem. Spet se lahko le čudimo, kako je možno, da je ta, menda razmišljujoča civilizacija spregledala dejavnike, ki so jo pahnili v krizo in dopustila zlom finančnih trgov z uničujočimi posledicami

¹² Prof. dr. Heinz Duchhardt v predgovoru povzema vsebino Prunkovega dela *Racionalistična civilizacija 1776–2000*.

za t. i. realni sektor gospodarstva in življenja na desetine milijonov ljudi po vsem svetu. In čudimo se, kako je ta, menda razmišljajoča civilizacija vnovič kleknila zaradi *vere* v svobodne trge in na njih delujočo nevidno roko, in kako je ta, menda razmišljujoča civilizacija dopustila relativno slabo regulirano tržno igro, v kateri je igralce (beri: špekulante in lastnike kapitala) gnal predvsem pohlep oziroma strast prisvajanja za vsako ceno in preko vsake mere, ne oziraje se na mogoče posledice, na katere so nekateri ekonomisti opozarjali že pred krizo. Še več, ekonomiste, ki so opozarjali na pasti kazino kapitalizma, so razglašali za bedake, za nerazumneže torej. Kje je tu razum in njegova sposobnost samoomejevanja, ki da krasi Zahodnjake oz. zahodnjaško civilizacijo, se sprašujemo. A vprašljiva ni le predpostavka o zahodnjaški racionalistični civilizaciji, pač pa tudi predpostavka o obstoju zahodnjaške civilizacije. Na vprašanje, kaj meni o zahodnjaški civilizaciji, je Mahatma Gandhi odgovoril, da se mu to zdi dobra zamisel.

Ekonomska kriza, ki je izbruhnila na Zahodu leta 2008 ter zajela svet, vojni pohodi ZDA in njihovih evropskih oprod, upravičevani tudi z lažjo, ugrabljanje, pobijanje, mučenje ljudi v zahodnjaških zaporih, kot sta tisti v Guantanamo na Kubi in v Abu Ghraibu v Iraku, brezsrčno kršenje (mednarodnega) prava, tajne operacije, izvensodne likvidacije, obveščevalne službe brez nadzora in obveščevalci ter pripadniki posebnih enot z »licenco za ubijanje«, vojni zločini in nekaznovanje zahodnjaških gospodarjev vojne, vznik ter razmah novih in starih oblik nestrpnosti ter rasističnega, nacionalističnega populizma v Evropi so vse prej kot napoved o častni prihodnosti evropske oziroma zahodnjaške (racionalistične) civilizacije. Še manj o njeni etični izjemnosti, ki naj bi jo določalo *»prepričanje o človekovi svobodni naravi, prepričanje o potrebi po strpnosti do različnih človeških nazorov in prepričanje, da sta evropski način mišljenja in življenja (civilizacija) tako zelo svojevrstna, da se zaradi njiju Evropa oziroma Zahod bistveno razlikujeta od drugih delov sveta«* (Prunk 2008, 9).

Če Evropo oziroma njeno racionalistično civilizacijo kaj bistveno razlikuje od drugih delov sveta, sta to prav na njenih tleh spočeti dve svetovni vojni, ki sta v vojno viхро pahnili tudi velik del preostalega (takrat še vedno kolonialističnemu Zahodu podrejenega) sveta, ter holokavst. Verjetno je mitomanska poetizacija racionalistične Evrope (in Zahoda) potrebna prav zato, da se vojni in holokavst ter akterje, ki se jih najbolj krivi za njih, prikaže kot iracionalne oziroma iracionalistične izrodke racionalistične civilizacije in se jih tako pravzaprav poskuša izločiti iz evropskega civilizacijskega kroga. Racionalistična mitomanija ponuja svoj način subjektivacije, zgodovinske oziroma družbene fenomene deli na racionalne in iracionalne, na racionalistične in iracionalistične. In ker je tako, holokavst ne more biti produkt racionalistične civilizacije, pač pa nekaj, kar je zunaj te civilizacije, saj da je produkt iracionalistične ideologije.

Nacizem, kakopak, ni iracionalistični oziroma neracionalistični odklon racionalistične civilizacije, pač pa ena od njenih možnih (političnih, oblastniških, ideoloških...) praks. Holokavst, denimo, pa prava demonstracija na ratiu utemeljenega mišljenja in ravnanja. Najprej zato, ker so njegovo rasistično ideologijo

omogočali nekateri takrat aktualni znanstveni diskurzi in dela zahodnjaške filozofije. »Z razsvetljenstvom je prišla vladavina novega božanstva. Narave, skupaj z legitimacijo znanosti kot njegovim edinim pravovernim kultom in znanstveniki kot njegovimi preroki« (Bauman 2006, 117). Del znanstvenih praks je bil tudi družbeni inženiring (beri: biopolitika), »katerega cilj je bil uveljavitev nove, boljše ureditve. /.../ V tem konceptu družbenega inženiringa kot znanstveno utemeljenega dela se je rasizem skladal s svetovnim nazorom in prakso moderne« (ibid.). »Znanost ni bila sama sebi namen; doživljali so jo kot sredstvo s strašno močjo, ki lahko lastniku omogoča izboljšati resničnost, jo preoblikovati v skladu s človeškimi načrti in ji pomagati pri njeni težnji k samoizpolnitvi« (ibid., 120).

Tako je bil »še le v moderni, 'znanstveni', rasistični obliki več stoletji trajajoč odpor do Judov artikuliran kot stvar higijene« (ibid., 122). V nacistični Nemčiji pride do radikalne transformacije pomena in nalog medicine, ki je bila močno vključena v funkcije in organe države. Vplivni zdravniki in medicinski strokovnjaki so podpirali, denimo, diskurz *racionalizirane človeške ekonomije*, ki vidi v stopnji zdravja ljudstva pogoj ekonomskega donosa (Agamben 2004, 157). Odnos med nacistično ideologijo ter razvojem družbenih in bioloških ved tistega časa, zlasti genetike, je bil zelo tesen (ibid.). Mnogi takrat priznani nemški (in ne le nemški) strokovnjaki in znanstveniki so (re)producirali diskurz, ki je omogočal rasistično in evgenično politiko nacistov. Evgenične prakse niso bile doma le v nacistični Nemčiji in na okupiranih ozemljih, kjer so ljudi, prepoznane kot duševno motene, nacisti usmrtili. Nekoliko manj radikalne evgenične prijeme so poznali tudi v nekaterih »racionalističnih« in »demokratskih« evropskih državah, kjer je bila prisilna sterilizacija (domnevno) duševno bolnih uzakonjena leta pred drugo svetovno vojno in še dolgo po njej. Prepričanje, da je rasa genetska dediščina naroda; da je »skupina človeških bitji, ki kažejo določeno kombinacijo homozigotnih genov, ki jih druge skupine nimajo« (von Verschuer v Agamben 2004, 158), ni bilo le prepričanje nacističnih rasistov, pač pa tudi nemajhnega števila eminentnih znanstvenikov tiste dobe. »Nacionalsocialistična revolucija hoče apelirati na sile, ki težijo k izključitvi faktorjev biološke degeneracije in k ohranjanju dednega zdravja ljudstva«, je izjavil Otmar von Verschuer, predstojnik Inštituta za antropologijo, človeško dednost in evgeniko Kaiser Wilhelm. Politiko, ki bi odpravila »faktorje biološke degeneracije«, so nacisti in nekateri znanstveniki dojemali kot koristno, tako za Nemčijo kot za Evropo v celoti, v igri je bilo namreč »vprašanje življenjskega pomena za celotno evropsko civilizacijo« (von Verschuer v Agamben 2004, 159). Iztrebljenje Judov oziroma z njim pogojeno (dobro) zdravje evropskih narodov se ni prikazovalo le kot nemški, pač pa kot evropski projekt. Jude pa kot ne le nemški, pač pa tudi evropski problem. Ne le politični, pač pa strokovni in znanstveni problem oziroma zdravstveno-higienski problem. »V iztrebljanju Judov postanejo policija in politika, evgenični in ideološki motivi, skrb za zdravje in boj proti sovražniku absolutno nerazdružljivi« (Agamben 2004, 159). Nacizem je imel svoj »pogoj možnosti« tudi v sami filozofiji Zahoda, denimo v Heideggerjevi ontologiji (Levinas v Agamben 2004, 164). »Biološko je postalo več kot objekt duhovnega življenja, postalo je njegovo osrčje. Skrivnostni glasovi krvi, klici dednosti in preteklosti, katerih nedvoumni prenašalec je telo, izgubijo značaj problemov, odvisnih od

rešitve nekega suvereno svobodnega Jaza. Človek je priklenjen na svoje telo, ni mu dana možnost, da bi ubežal samemu sebi« (ibid.). »Človekova faktična bit že vsebuje gibanje, ki, če mu sledi, konstituira njegovo 'Dasein' (tu-bit) in njegovo politično bitje« (ibid., 165).¹³

Znanost je odigrala negativno in sramotno vlogo pri izvajanju holokavsta (Bauman 2006, 172). Rasno politiko v Nemčiji so v veliki meri začeli in vodili prav priznani znanstveniki z akademsko brezhibnimi referencami (Proctor v Bauman 2006, 174). Kult racionalnosti, institucionaliziran kot moderna znanost, se je pokazal nesposobnega prepričati državi, da se ne bi spremenila v organiziran zločin. Civilizirana omika akademikov (in cerkva) je »pokazala presenetljivo sposobnost za mirno in harmonično sožitje z množičnim pobijanjem« (Bauman 2006, 175). »'Končna rešitev' nemškega 'judovskega problema' je šolski primer instrumentalnega mišljenja. Enaka logika, enaka hladna in brezobzirna uporaba preračunljivega razuma je v naslednjih letih poklala vsaj toliko ljudi, kot jih je padlo kot žrtev tehnikov tisočletnega rajha. Ničesar se nismo naučili. Civilizacija ni danes ogrožena nič manj, kot je bila takrat« (Weizenbaum v Bauman 2006, 182).

Zygmunt Bauman (2006) v svojem delu Moderna in holokavst dokazuje, da je bil holokavst možen tudi zato, ker je bil utemeljen na organiziranju birokratskih rutin. Holokavst je omogočala organizacijska rutina, ne gorečnost posameznikov; disciplina, ne ideološka pripadnost (ibid., 50). Za rutinerstvo v moderni je (bila) značilna racionalnost, sistematičnost, načrtovanje, znanstvena podkovanost, izvedenstvo, učinkovito vodenje, usklajenost, utečenost, neodstopanje, doslednost (ibid., 145) itd. Holokavst je ustvarila birokracija. In ustvarila ga je po svoji podobi. »Tisto, kar je birokracija potrebovala, je bila definicija njene naloge« (ibid., 168). Holokavst torej ni vzniknil iz navala iracionalnih čustev, pač so ga omogočili tehnološki dosežki industrijske družbe in organizacijski dosežki birokratske družbe (Browning v Bauman 2006, 40).¹⁴

Holokavst ni (bil) deviacija v civilizacijskem procesu, bil je najbolj dosleden, nebrzdan izraz zahodnjaške civilizacije. Pokazal je, čemu lahko botrujejo sanje moderne civilizacije o racionaliziranju, načrtovanju in nadzorovanju (ibid. 150, 151). Če je zahodnjaška civilizacija »v resnici nasprotje divjih strasti barbarstva,

¹³ Levinas ne trdi, da je bil Heidegger nacist, tudi ne, da je vez med njegovo filozofijo in nacizmom determinativna, pač pa da predstavlja pogoj možnosti nacizma. Med pogoje možnosti nacizma bi verjetno lahko umestili tudi Heglovo idealiziranje (nemške) države ter razvrščanje narodov na zgodovinske in nezgodovinske ali pa Nietzschejevo filozofijo, dele katere so nacisti večkrat navajali in uporabljali v propagandne namene.

¹⁴ »Kristalna noč je bil edini množični pogrom, ki se je zgodil na ulicah nemških mest med holokavstom. Bil je edina epizoda holokavsta, ki je sledila uveljavljeni, stoletja stari tradiciji protijudovskega nasilja množic« (ibid. 145). V kristalni noči je bilo pobito približno sto Judov. »Nemška država je pobila približno šest milijonov Judov. Pri hitrosti sto na dan bi za to potrebovali skoraj 200 let. Nasilje množice temelji na /.../ nebrzdanem čustvu. Z manipulacijo je moč doseči, da ljudje pobesniijo, a pobesnelosti ni moč ohranjati 200 let. Celu sla po krvi je čez čas potešena. Poleg tega so čustva nestanovitna. Tolpa, ki linča, je nezanesljiva, saj jo je včasih mogoče ganiti s sočutjem. /.../ Za temeljito, obsežno, množično pobijanje je bilo treba tolpo zamenjati z birokracijo« (Sabini in Silver v Bauman 2006, 147). »Bes in pobesnelost sta borno primitivni in neučinkoviti orodji za množično uničenje. Po navadi se izčrpata, še preden je delo opravljeno /.../ Značilnost sodobne množične morije je tako rekoč popolna odsotnost vsakršne spontanosti na eni strani in prevlada racionalnega, skrbno pretehtanega načrta na drugi« (Bauman 2006, 146, 147). Holokavsta ni spremljal izbruh čustev, ampak popolna tišina neprizadetosti (ibid., 125).

pa nikakor ni nasprotje učinkovitega, brezčutnega uničevanja, klanja, mučenja... Ko postaja kakovost mišljenja vse bolj racionalna, se količina uničenja vse bolj povečuje» (Kren in Rappoport v Bauman 2006, 156). Torej to, kar loči zahodnjaško racionalistično civilizacije od barbarstva, ni odsotnost nasilja, pač pa racionaliziran pristop pri izvajanju nasilja. Barbarsko impulzivnost je zamenjala brezčutna racionalnost, količina uničenja pa s tem ne upade, pač pa se poveča. Še zlasti če racionalnost sledi idealu napredka. »Moderen genocid je genocid s ciljem. Znebiti se nasprotnika ni cilj sam po sebi. Je sredstvo za dosego cilja. Cilj sam je veličastna vizija boljše in radikalno drugačne družbe. /.../ Človek je sposoben popraviti družbo /.../, da bo v skladu s celovitim, znanstveno zamišljenim načrtom. Ustvariti je mogoče družbo, ki je objektivno boljša od tistih, ki 'samo obstajajo' – se pravi, ki obstajajo brez zavestnega poseganja« (Bauman 2006, 148). Veličastna vizija je tako opravičevala »izvoz civilizacije« v prekomorske kolonije, kjer so Zahodnjaki »civilizirali divjake«, ali holokavst. Jude so ubijali, »ker niso ustrezali shemi popolne družbe«, zato ubijanje ni bilo dojeno kot uničevanje, pač pa kot kreativno početje (ibid., 150). Kot prispevek k boljšemu svetu, razvitejšemu človeštvu in še naprednejši civilizaciji. Gre za vedenje, ki ga omogoča zahodnjaški etiološki mit. »Etiološki mit, globoko ukoreninjen v predstavah, ki jo ima naša zahodna družba o sebi, je moralno zanosna zgodba o človeštvu, ki vznikaja iz predsocijalnega barbarstva« (ibid., 38). Bauman poudari, da se bojo morali sodobni družbeni teoretiki še zelo potruditi, če bodo hoteli ta mit pregnati iz javne zavesti in iz »razpršene folklore stroke« (ibid., 38).

Holokavst torej ni bil iracionalistična stranpot racionalistične civilizacije, pač pa fenomen, ki so ga omogočile zahodnjaške racionalistične prakse. Ni bil odklon od racionalizma, pač pa njegova demonstracija. Totalizacijski kontekst nacizma, ki je s pomočjo rasističnega in znanstvenega diskurza vnaprej utrjeval pomen in pomembnost posameznih družbenih fenomenov, je tudi kontekst zahodnjaške racionalistične civilizacije. Gre za kontekst, ki ga zaznamuje postulat o progresivnosti človeške zgodovine, o progresivnosti evropske civilizacije, gre za postulat premočrtnega razvoja in napredka. Od (iracionalističnega) človeka k (racionalističnemu, zahodnjaškemu) nadčloveku.

Cirila Toplak (2004) ugotavlja, da linearnost nizanja zgodovinskih dogodkov, ki neredko služi oblastniški, politični, mitomanski manipulaciji, pride do izraza v izrednih, revolucionarnih, prelomnih razmerah. Ne le na zgodovinsko sceni, pač pa tudi na področju umetnosti. Umetniška produkcija je v revolucionarnih procesih pogosto podrejena prikazovanju zgodovinske linearnosti. Ta se prikazuje skozi različne umetniške žanre in prakse, preko katerih se nagovarja in izobražuje množice. V francoski revoluciji, denimo, so naročili na kilometre nizko-reliefnih skulptur, ki so neukim pripovedovale zgodbo revolucionarnih dogodkov. Takoj po oktobrski revoluciji je začel po SZ krožiti filmski vlak, poln filmskega materiala, ki so ga prikazovali in z njim tudi linearno zgodbo revolucije (Toplak 2004). V palači slovenskega parlamenta pa je Slavko Pengov leta 1958 narisal fresko, prizori katere prikazujejo strumno zgodovino Slovencev od naselitve v teh krajih, ki jo mitomansko zgodovinsko datira v 6. stoletje, do obdobja po drugi svetovni

vojni. Freska je »dolga 67,4 in visoka 1,4 metra« (Krečič 2010). Freske so (bile) ne le na Slovenskem eno najpomembnejših sredstev za izgradnjo (socialistične) zavesti:

Le stensko slikarstvo zmore prikazati dinamiko sodobnosti, njeno dialektiko, povezanost dogodkov in dejstev oziroma konkretnije v obliki friza lahko pripoveduje zgodbo v več zaporednih prizorih. Obenem lahko za razliko od slike nagovori več ljudi s stene stavbe /.../ (tu se je podobnega prijema posluževala že cerkev). Freske za razliko od minljivega papirnatega plakata niso kratkoročna propaganda, potrebna prva leta po revoluciji. S svojim večnostnim značajem se vgrizejo v steno, simbolizirajo trdnost in vero v večno zmago revolucije (Pavlinec 2008, 116).

Vendar iz freske v palači slovenskega parlamenta ne veje le vera v večno zmago revolucije, prej in še bolj vera v večno zmago slovenstva. Po presoji umetnostnozgodovinske stroke se freska uvršča med boljše primere socialističnega realizma. Kljub socialističnemu umetniškem slogu, je njeno sporočilo predvsem rodingrudovsko. Ne demonstrira in slavi moči, dosežkov in veličine socialistične revolucije, države, družbe, režima, pač pa predvsem trdoživost, dosežke in slavno, mučeniško zgodovino slovenskega naroda. Njena zgodba ni mit o socializmu, je predvsem mit o strumno korakajočem narodu oziroma osvobodilnem »večstoletnem boju za narodno osvoboditev« (preambula Ustave RS 1991).

1.3.1.8 Lokalnost

Konstrukcija nacionalne identitete po modelu rodingrudovskega nacionalizma, katerega integralni del je bil in je še vedno iskanje izvorov, se, piše Rotar, izteče v izumljanje tipa slovenske antike, ki je precej drugačna od klasične; išče se barbarski tip antike: ilirski, slovanski, nordijski, etruščanski, venetski, noriški ... Že od sredine 19. stoletja lahko spremljamo pravi boj za res avtentičen izvor Slovencev, boj, ki se je podaljšal s teleološko (historično) nacionalno zgodovino. To podaljšanje ne čudi, saj med slovenskimi zgodovinarji v drugi polovici 20. stoletja ni epistemološkega samospraševanja, niti samokritične refleksije svojih epistemoloških stališč; zgodovinopisje je dojeta kot *nacionalna veda* (Rotar 2007, 245, 246),¹⁵ torej kot

¹⁵ Arheološke deskripcije so omejene na lokalnost, vendar arheološke lokalnosti ne gre enačiti z avtarkizmom nacionalističnega zgodovinopisja. Bogo Grafenauer je na primer pisal o nujni izolaciji slovenskega zgodovinopisja, saj je slovenska zgodovina notranja zadeva Slovencev in slovensko zgodovinopisje je lahko le nacionalna (lokalna) veda (Grafenauer v Rotar 2007, 247). Arheološka lokalnost ni enaka Grafenauerjevemu zgodovinopisniškemu lokalizmu, saj gre slednjega prej doumeti kot nekakšen strokovnjaški izolacionizem, kar pa arheologija vedenja ni. Arheologija omogoča (primerjalne) študije več lokalnih primerov, ki časovno in prostorsko oziroma kulturno ne sovpadajo. A to ne pomeni, da je analitsko izhodišče predpostavka o nekakšnih univerzalnih globokih strukturah, ki so identične in zato omogočajo transkulturne primerjave. To, kar je ponovljivo, niso univerzalne strukture, pač pa (ne)diskurzivna razmerja, diskurzivne regularnosti, izjavljalna polja, (materialni) pogoji ponovljivosti ipd. Ponovljivosti teh fenomenov ne povzročajo univerzalne globoke strukture ali obče zakonitosti, pač pa določene prakse in naključja. Neevropske postkolonialne študije in študije neokolonializma so lokalne študije, ki na podlagi arheologije in dekonstrukcije opisujejo prav te prakse in naključja oziroma naključnost punktalnosti, eruptivnosti regularnosti ipd. (ne)diskurzivnih fenomenov. Arheološka analiza tudi dopušča, da ugotovljene diskurzivne indikatorje in reference neevropskih lokalnosti primerjamo in uporabimo pri pojasnjevanju, denimo, družbenih fenomenov v Sloveniji.

avtohtona oziroma avtarkična veda. Zdi se, kot da bi zgodovinopisje nasledlo lastnim rodingrudovskim nebulozam o izvoru, mitologiji o avtohtonosti ter predpostavki o narodni entiteti, ki se skozi čas ne spreminja, saj je tako rekoč zunaj zgodovinskih procesov ali pa je za njih nedovzetna. V ozadju linearne zgodovinopisniške bajke in epistemološke neskončne sedanjosti tiči samozavedajoči se, malodane vedno (identitetno slovensko) opredeljeni subjekt, ki enkrat nastopa v obliki (času nepodvrženega) biološkega agensa, ki omogoča nadaljevanje rodu, drugič kot zavednež, ki ve, kaj in kje je njegov izvor oziroma izvor njegovega rodu, ki pozna svoj »dolg« do naroda in je v službi teleologije napredka (istega rodu). Naključja so na tej premočrtni poti samorazvijajoče se (narodne in posameznikove) samozavesti bolj ali manj izključena. »Čarobnost nacionalizma je, da spreminja slučaj v usodo« (Anderson 1998, 20). Arheologija pa išče prav naključja (Foucault 2001, 187), ne (usodnih) nujnosti. Teh ni. Denimo med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami ni razmerja nujne določenosti, pač pa vzajemnega omogočanja.

Arheološke deskripcije transformacij diskurzivnih elementov bi lahko opisali kot analizo diskurzivnih križišč, saj »arheologija ne jemlje za svoj model niti čisto logične sheme istočasnosti niti linearnega zaporedja dogodkov, pač pa poskuša prikazati križišče med nujno zaporednimi relacijami in relacijami, ki to niso. Nek sistem pozitivnosti ni sinhrona figura, ki jo lahko opazujemo tako, da damo v oklepaj celoto diahronih procesov. Arheologija ni ravnodušna do zaporedja« (Foucault 2001, 180). Dan Rudolfa Maistra se na primer obhaja kot državni praznik od leta 2005, k razglasitvi spominskega dneva pa so prispevali takratne sinhrono diskurzivne relacije in politična razmerja moči; vendar (označevalec slovenstva in diskurzivni element) Maister ni izum leta 2005, pač pa obstaja tudi neko diahrono zaporedje razmerij in regularnosti, ki so določala odnos do diskurzivnega objekta Maistra vse od njegovih podvigov do njegove državne kanonizacije. Posamezne dogodkovne mutacije diskurzivnih elementov so omogočile posamezne diskurzivne interakcije in spremembe v območju nediskurzivnih praks.

1.3.2 Dekonstrukcija

Arheologija se loteva epistemologije posameznega obdobja in tudi institucionalnih, družbenih nediskurzivnih praks, ki vplivajo na to, katero vedenje je v določenem obdobju veljavno in kako je ljudem posameznega obdobja omogočeno, da pridejo do določenih spoznanj, ki posledično vplivajo na njihovo ravnanje. Medtem ko foucaultevska arheologija analizira razmerja moči, ki omogočajo določeno vedenje, režime resnic, pogoje njihovega nastanka, pa se lingvistična dekonstrukcija ukvarja s pomeni izjav, besed, opisuje pomenska razmerja med pojmi.¹⁶ Lingvist Ferdinand de Saussure (1857–1913) je opredelil

¹⁶ Kot primer očitno politično navdahnjene dekonstrukcije naj navedem grafitno konstelacijo, ki jo je bilo mogoče pred časom zaslediti na Železni cesti v Ljubljani. Na škarpi je bil grafitni zapis *Tukaj je Slovenija!*, nek dekonstruktivist pa je pripisal naslednje: »*Idiot, tukaj je škarpa!*«

(govorjeni) jezik kot sistem znakov. Središčno mesto v sistemu ima (lingvistični) znak; ta ima dva dela: *označevalca* (glas) in *označenca* (imaginacijo konkretnega, tj. stvari ali dogodka) (Chandler v Leskovšek 2005, 32, 333). Za de Saussura sta bila označevalec in označenec enakovredna in neločljiva dela celote, poststrukturalisti pa obe predpostavki zavržejo. Med označevalcem in označencem obstaja pomenska hierarhija. Poleg tega je utemeljitelj dekonstrukcije Jacques Derrida dokazoval, da med označevalcem (pisano besedo) in označencem (fenomenom, ki ga z besedo opisujemo) ni skladnosti: označevalci in označenci se nenehno ločujejo med seboj in se nato povezujejo med seboj v nove kombinacije (Derrida v Todorova 2001, 51). To pomeni, da nek označevalec lahko zadeva več označencev (na primer označevalec Balkan lahko označuje goro, polotok, politični prostor ali prakso ...) in da se na isti označenec lahko »lepi« več označevalcev, tj. označenec je lahko tarča več označevanih praks in vsaka omogoča drugačne pomene. Označevalne prakse so pogojene s kulturnimi in z družbenimi dejavniki. Vsaka kultura izlušči specifično označevalno prakso, svoj način simbolizacije in imaginacije sveta, svoj način, kako z abstraktnim opisati zamišljeno konkretno. Seveda se označevalne prakse lahko razlikujejo tudi znotraj posameznih kultur in družb; nekatere označevalne prakse pa kulture tudi prečijo. Označevalne prakse, ki prečijo kulture, so lahko (hegemonistične) prakse na ravni civilizacije.

Vsaka praksa lahko uvaja poseben logocentrični oziroma grafocentrični red. Logocentrizem predpostavlja, da je beseda neposredno in enopomensko povezana z določeno predstavo o konkretnem, torej s konceptom, ki ga ta beseda opisuje (Rorty 2000). Lahko bi tudi zapisali, da logocentrizem gradi na predpostavki, da nek simbol pri vseh ljudeh lahko izzove vedno le eno in isto imaginacijo konkretnega. Derrida (v Rorty 2000) meni, da je prav enopomenskost kot telos jezika bistvena poteza zahodnjaške (filozofske) misli; neposredovanost med abstraktnim (znakom) in (zamišljenim) konkretnim pa je del logocentristične tradicije. Dekonstrukcija se zgodi kot upor zoper logocentrizem in enopomenskost. Derrida »napade« oboje, tako metafizičnost logocentrizma kot tudi enopomensko vezavo besede na pomen konkretnega. Zanj beseda (kot znak) ni odvisna od (imaginacije) konkretnega, ki ga zastopa, pač pa od razmerja do drugih besed. Rdeče je rdeče zato, ker ni zeleno, črno, rumeno ... Rdečega ne opredeljuje predstava o nekem rdečem predmetu, pač pa relacija do drugih barv. Jezik je zanj sistem razlik. Tudi neposrednih in končnih pomenov ni, saj niti en pojem nima pomena, ki bi bil neposredni odraz nejezičnega, konkretnega. Pomen besede (beri: pojem) torej ni vnaprej dan. To pa zato, ker pomena v jeziku sploh ni. Jezik je sistem znakov, ne sistem pomenov.¹⁷ Vendar pomena ni niti v nejezikovnem, v konkretnem, v stvari ali dogodku. Pomen omogoči šele imaginarno, torej interpretacija, ki pa je zunanja govorniku oziroma piscu. Zunanja v tem smislu, da je pogojena z (ne)diskurzivnimi praksami v družbi: »Pomen pripada svetu, ne govorniku, saj ga je potrebno interpretirati v terminih sistema, ki je 'vedno že tukaj'« (Zofijini ljubimci 2005). Pomenska materializacija konceptov (beri: interpretacija) je torej odvisna od diskurzivnih interakcij, regularnosti in

¹⁷ Ibid.

drugih diskurzivnih fenomenov, denimo, od polja izjavljanja oziroma polja pomenske stabilizacije, v katero pa lahko vedno intervenirajo novi označevalci, ki omogočajo nove imaginacije konkretnega. Označevalne intervencije premeščajo samo izjavljalno oziroma pomensko polje in – sebe. Vendar niso vse označevalne intervencije enako učinkovite, učinek posamezne intervencije je pogojen z razmerji (politične) moči v družbi. Ker je pomen odvisen od nepredvidljivosti intervencij, posledično (novih) izjavljalnih in pomenskih relacij, ker je odvisen tudi od nediskurzivnih praks in razmerij moči, je pravzaprav naključen.

Medtem ko se dekonstrukcija destruktivno ukvarja z razmerjem med nejezikovnim konkretnim in (alternativnimi) pomeni ter jezikovnimi simboli, z razmerjem med označencem in označevalci, z razmerji med pomeni, s pomenskimi artikulacijami, pa se arheologija osredinja na »*to, kako pomen nastaja, kaj in kdo ga trenutno stabilizira, kaj nanj vpliva, kako označevalni sistemi konstruirajo družbeno in kulturno realnost in kako se vanje umešča subjekt. Tako gre v (post)strukturalizmu bolj kot za samo nestabilnost pomena za to, da je, ravno zaradi dejstva, da stvari nimajo pomena 'same po sebi', možno vsak partikularni ideološki pomen univerzalizirati in naturalizirati*« (Hrženjak in Vendramin 2003, 13). Arheologija se torej posveča epistemološkim pogojem, ki jih določajo zgodovinsko-kontingentne regularnosti in razmerja moči. Univerzalizacija in normiranje družbenih fenomenov sta odvisna od razmerij (politične) moči, od artikulacijskih in hegemonističnih praks. Pravzaprav so Foucaulta, ki se je branil oznake, da je filozof, zanimala predvsem razmerja političnih moči (Chomsky in Foucault 1971). Od teh je odvisno, kateremu režimu resnice bo omogočena prevlada v družbi, posledično pa, katerim označevalnim praksam bo omogočena prevlada in katere pomenske materializacije bodo prepoznane kot veljavne, resnične:

Kako se pomen začasno stabilizira, je vprašanje politike, oblasti in igre moči. Simbolni boji v kulturi nenehno potekajo med različnimi družbenimi segmenti, strukturiranimi vzdolž linij razredov, spolov, nacionalnosti, ras, starosti, poklicev, političnih in religioznih pripadnosti, življenjskih stilov, spolnih usmerjenosti ipd. Kultura je tako osrednji medij simbolnih bojev za v družbi dominantne reprezentacije, klasifikacije, interpretacije in definicije, skratka, za pomen. Element oblasti, ideologije in dominantne vednosti je tako še vedno v ospredju opredeljevanj kulture. Vendar poudarek ni več na neposredni ekonomski in politični determiniranosti, pač pa se premesti na razlikovanje med različnimi 'praksami branja', ki v svojih poskusih omejiti in določiti tisto, kar je 'legitimno', 'normalno', 'naravno', in tisto, kar to ni, naturalizirajo arbitraren odnos med znakom in pomenom (Hrženjak in Vendramin 2003, 13).

Arheologija ne poskuša opisati le pogojev vznika diskurzivnih praks, interakcij med njimi, njihovih transformacij, razmerij vzajemnega omogočanja, ki obstajajo med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, pač pa tudi, kako različne (ne)diskurzivne prakse omogočajo določene načine subjektivacij. Erupcija subjekta narodni izdajalec je na primer rezultat subjektivacije, ki jo omogoča rodingrudovski režim

resnice. Določen način subjektivacije omogoča določen način normiranja v družbi in način klasificiranja, ki omogoča ločevanje entitet oziroma subjektov na normalne in nenormalne, legitimne in nelegitimne, na tiste, ki so označevani omalovažujoče, in tiste, ki so povečevani, itd. Skratka, določene normalizirajoče prakse omogočajo določene tipe nadzora v družbi. Dekonstrukcija poskuša opisati pomensko materializacijo konceptov, arheologija pa način normalizirajočega klasificiranja, vznik in posledice tega početja ipd. Pri označevalcu Balkanec bi, denimo, lahko na podlagi pomenske dekonstrukcije opisali vrsto pomenskih materializacij (Balkanec kot geografski, politični, psihološki, kulturološki, rasni pojem ...), arheologija pa bi poskušala opisati (ne)diskurzivne pogoje, ki omogočajo omenjene klasifikacije, vrste klasifikacij, interakcije med njimi, normalizirajoče in nadzorovalne učinke teh klasifikacij (denimo, osebe, označevane kot Balkanci, so zaničevane in diskriminirane) itd.

1.3.2.1 Vulgarni idealizem

Ob omembi dekonstrukcije je treba opozoriti na vidik *vulgarnega idealizma*. Konstrukt namreč ni vnaprej, natanko v skladu z neko voljo oziroma zavestjo, materializiran oziroma realiziran pomen. To, kar spodleti, je materializacija pomena v skladu s prvotno zamislijo oziroma voljo (Vogrinc 1998, 290). Sposodimo si primerjavo iz naravoslovja: če hočemo zelo natančno zmeriti temperaturo vode, bomo morali ob odčitnem rezultatu na termometru nujno upoštevati tudi temperaturo sonde termometra. Ko namreč sondo termometra namočimo v vodo, (mimo svoje volje) nujno vplivamo na temperaturo vode. Na nek način je meritev temperature, ki jo je imela voda pred meritvenim posegom, spodletela, saj na temperaturo vode vplivamo (tj. jo spremenimo) že z meritvijo.

Pri dekonstrukciji je pomembno zavedanje, da nek simbol omogoča imaginacijo več konceptov, vendar se je treba zavedati tudi, da je aktualen pomen posameznega koncepta omogočen z razmerji med različnimi interpretacijami, in ne le z eno resnično in dokončno interpretacijo. Materializacija pomena, skladna z eno samo idealno zamišljeno materializacijo, je nemogoča, ker se z (diskurzivno) intervencijo v »koordinatno polje realnosti«, kjer naj bi se materializiral pomen, koordinate realnosti premaknejo. Tako (zamišljena) materializacija oziroma stabilizacija pomena spodleti (Vogrinc 1998, 290), enako kot zelo natančna meritev temperature vode.

Vulgarnost označevalnega idealizma je torej v tem, da konstrukte prodaja kot (materializirane, realizirane) pomene (Vogrinc 1998, 290). Realizacija pomena je nemogoča. Mogoč je le konstrukt, kakršen je bil, denimo, politični in kulturni konstrukt *Evropa* v osemdesetih in devetdesetih, ki so ga spočeli in vzdrževali oblastniki, nanašal pa se je na vključevanje Slovenije v Evropsko (gospodarsko) skupnost, pozneje v EU. Že v osemdesetih je partijska »Evropa zdajevska« in »Evropa 92-ovska« propaganda sproducirala politični

konstrukt demokratične, bogate, socialno-tržne, ljudem in okolju prijazne in podobne Evrope. Ta konstrukt je v veliki meri določal slovensko (zunanjo) politiko, še zlasti po osamosvojitvi Republike Slovenije. Tudi pisateljska srenja je v osemdesetih sanjala svoje srednjeevropske sanje, ki so delovale kot podporna fantazma »Evropa zdajstvu« in temeljile na kulturnem konstrukt Srednje Evrope; mimogrede: avstrijski pisatelj Peter Handke je leta 1987 v Vilenici razglasil Srednjo Evropo za meteorološki pojav, kar slovenskim narodnjaškim kulturnikom ni bilo prav nič všeč (Kralj 2005). Oba takratna konstrukta Evrope, tako politični kot kulturni, sta, kakopak, ostala konstrukta, torej nematerializirana pomena. Evropa 92 preprosto ni (bila več) Evropa 2004, ko se je EU razširila na deset novih članic (med njimi je bila tudi Republika Slovenija) in dobila nove, drugačne (pomenske) kvalitete. Vprašanje je, ali bi bila idealizirana podoba Evropske (gospodarske) skupnosti v osemdesetih še tako privlačna, če bi bile mišljene tudi posledice širitve na deset novih demokracij. Problem torej ni bil v tem, da so oblastniki sproducirali konstrukt, pač pa v tem, da se je konstrukt dajalo (resničen, konkreten, zadnji, realiziran) pomen; medtem ko je konstruktom lastno to, da so podvrženi pomenski nedorečenosti in da na nek način lovijo svojo materializacijo v pravem pomenu in je nikoli ne ujamejo.

Ta lov na resnico, na pravi pomen ni kar tako, v njem sodelujejo tudi najbolj izšolani kadri, učenjaki, znanstveniki. Ko postane nek konstrukt formaliziran, dobi navidezen zadnji pomen in postane (znanstvena, oblastniška) resnica; te pa so tako rekoč zapovedane, o njih naj se ne dvomi, dvom bi bil izdaja, herezija ipd. Podobno je s konstruktom slovenstva, tudi ta se neprestano proizvajajo, tudi danes, in hkrati nikoli ni (skladno z neko voljo) materializiran pojem. In ker je tako, se odpira možnost nešteti interpretacij. Vsaka z ambicijo materializirati, ujeti pravi pomen, pravo resnico o slovenstvu, danes, včeraj, jutri. Tako različne znanosti, vede, stroke (še posebej zgodovinopisje, prežeto z rodingrudovstvom in pogosto podvrženo vulgarnemu idealiziranju) poskušajo materializirati pojem slovenstva, ga zakoličiti, skupaj z njegovo zgodovino in izumljeno tradicijo.¹⁸ Poskušajo narediti selekcijo pomenov, spomina in označevalnih praks.

Če upoštevamo Foucaultovo stališče, da oblast vpisuje znanost v vednost, lahko dodamo, da to vpisovanje po mnenju Williamsa (1998, 215, 216) poteka na podlagi prostovoljnega pristanka intelektualcev, in to celo v primeru alternativne oziroma opozicijske države intelektualcev. Položaj institucionaliziranih intelektualcev – gre za posameznike, ki jim v družbenem redu uspe zasesti subjektiva mesta, kot so umetnik, znanstvenik, strokovnjak ipd. – je lahko razmeroma oddaljen od dominantnega družbenega reda in vendar je ta »*relativna avtonomnost v celoti odvisna od monopolnih tipov družbenega reda*. [V tem redu pa je] *relativna avtonomnost le oblika funkcionalne organiziranosti*« (ibid., 216). Delitev dela v njegovi produkciji in

¹⁸ Tradicija je produkt sedanjosti, je produkt selekcije v sedanjosti: »*Selektivna tradicija je to, kar se v okviru dominantne kulture vedno kaže kot 'prav ta tradicija', kot 'prav ta pomembna preteklost' – bistvo je vedno v selektivnosti. Gre za način, na katerega iz celotnega možnega obsega preteklosti in sedanjosti izberemo in poudarimo določene pomene in (označevalne) prakse, nekatere druge prakse in pomene pa zanemarimo in izključimo. /.../, nekatere od teh pomenov in praks preinterpretiramo, raztopimo ali spravimo v oblike, ki poudarijo druge elemente učinkovite dominantne kulture ali jim vsaj ne nasprotujejo*« (Williams 1998, 237).

reprodukciji je »oblika funkcionalne organiziranosti in ta vključuje intelektualce, ki so s svojim prekrivanjem z državnimi funkcionarji izraz temeljne integriranosti. [Gre za relativno avtonomnost], ki jo v praksi vodi notranja usmeritev k reprodukciji splošnega reda« (ibid., 216, 217). Tudi avtonomija je torej fenomen funkcionalne organiziranosti v visoko diferenciranih družbah, usmerjena k (re)produkciji dominantne kulture in hegemonskih praks. Avtonomija intelektualcev (tudi univerz), nemara celo njihova alternativnost, opozicijskost so torej konstrukti, tj. nikoli materializirani pomeni. Včasih pa ni sledu niti o konstrukt avtonomnosti, prej o odkriti ponižnosti in servilnosti.

Skratka, če dekonstrukcija zapade v vulgarni idealizem, odmisli relacijsko pogojeno imaginacijo konstruktov, saj določene pomene obravnava kot idealistično materializirane. A tudi če se zave pomenske nestabilnosti konceptov, vulgarni idealizem odmisli materialne pogoje vznika pojmov in materializacije njihovih pomenov, saj je zanj »vse, kar je, le kulturni konstrukt« (Vogrinc 1998, 289). Spregleda tudi, da imajo lahko konstrukti povsem realne posledice, tj. da so lahko razlog, povod ali pogoj možnosti nediskurzivnih praks. Rečeno drugače, vulgarni idealizem spregleda razmerja vzajemnega omogočanja med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, skupaj z naključnostjo, ki pogosto vpliva na te prakse.

Dekonstrukcija naj bi torej bila tudi razoznaka (beri: razvrednotenje) idealistično zastavljenih pomenov in dokončnih resnic. Z njo se lahko lotimo nekaterih resnic znanosti, zgodovine idej, zgodovinopisja, historizma. Zato v tem spisu niso uporabljeni ali ugotovljeni večno veljavni, zadnji pomeni, pač pa se operira s konstrukti. Raba dekonstrukcije je mišljena kot dekonstrukcija nekaterih samoumevnih pomenov, ki jih v družbi utrjujejo posamezne (dominantne) diskurzivne prakse. Na podlagi dekonstrukcije torej dvomimo o samoumevnih pomenih in jih prepoznamo kot konstrukte, ki v okoliščinah, ki jih omogočajo razmerja moči v družbi, dajejo vtis svoje pravilnosti oziroma resničnosti.¹⁹ Postkolonialne in nekatere druge študije, uporabljene kot referenčna literatura, zato niso le skladišča informacij, ki bi bila faktografska »oprema« magistrskega dela, pač pa so najprej skladišča imaginarnega, ki jih polnijo arheološke deskripcije in dekonstrukcije nezahodnjaških praks ter praks evropske periferije. Prav imaginarno iz teh skladišč bo v magistrskem delu zaloga drugačnih uvidov, s katerimi bomo poskušali opisati evropski slovenski primer. Nezahodnjaško imaginarno omogoča nekatere drugačne interpretacije označevalnih praks, spočetih na Zahodu, s tem pa tudi nekoliko drugačen pogled na fenomene, ki zadevajo oblastniške (ne)diskurzivne prakse.

¹⁹ Dekonstrukcija, če dosledno sledimo Derridaju, sploh ni metoda, »ampak je odnos, ki ga ima lahko človek do naravnih povezav: kdor dekonstruira ne dela nič drugega, kot da vsemu, kar je videti naravno povezano, ne sledi naravnost. Kdor naravnim povezavam ne sledi naravnost, jih ipso facto dekonstruira, kar pomeni, da artikulira njihovo nenaravnost« (Derrida v Herga 2005). Rečeno drugače, dekonstrukcija ni metodološki postopek, sistem ali tehnika. Je prej neke vrste drža. In sicer drža ne-nasedanja samoumevnostim, očitnostim, ki jih producirajo razni režimi resnic, mitologije, dominantna kultura, tradicija, razne občosti, t. i. zdrava pamet ipd. Torej drža, ki omogoča uvid, da na primer med posameznim označevalcem in označencem ni naravne povezave; ali pa da med Maistrovimi podvigi in osamosvojitvijo v devetdesetih ni naravne (beri: nujne in/ali kavzalne) povezave.

De(kon)strukcija narodotvornega zgodovinopisja, ki piše koherentne retrospektivne zgodbe o preteklem, je mogoča, če pred tem na podlagi arheologije vedenja (kolikor je mogoče) rekonstruiramo zgodovinsko a priori oziroma diskurzivno pozitivnost posameznih obdobj v preteklosti. Rekonstruktivni opisi lahko vsebujejo marsikaj, denimo, opise razmerij moči; oblastniške prakse, ki so omogočale pozitivnost oziroma so bile pogojene z njimi; naključja, ki so omogočala (ne)diskurzivne prakse; načine subjektivacij, načine nadzora v družbi in normalizirajoče posege itd. Na podlagi arheologije in dekonstrukcije opozorimo na dejstvo, da je preteklost (ne)diskurzivnih praks, ki so omogočile narodotvorne procese, mnogo bolj raskava. Magistrsko delo je prekratko, da bi nam v njem to uspelo v zadostni meri, pa vendar dovolj obsežno za nakazovanje, da je preteklost slovenstva mnogo bolj podvržena kompleksnosti, naključjem in protislovjem, kot prikazuje rodingrudovsko zgodovinopisje. Skratka, ne gre za zadnjo resnico o slovenstvu, gre za opis, ki poskuša, tudi na podlagi prijemov, konstruktov in imaginarnega postkolonialnih študij in študij (neo)kolonializma odpreti drugačen prostor razprtij. Prostori razprtij so potrebni. Kjer namreč ni razprtij, je prostor debate zelo verjetno zaprt, v njem pa dominira resnica, ki si domišlja, da ji je uspelo opisati realno.

1.3.3 Druge metode

Poleg omenjenih metod so bili uporabljeni še naslednji metodološki prijemi: primerjalne študije primerov, zgodovinska analiza.

1.4 Struktura besedila

Raziskovalno besedilo vsebuje izjavo o avtorstvu, povzetek, poglavja oziroma razdelke (kazalo), uvod z opisom uporabljene metodologije, nakazano problematiko oziroma predmet raziskave, študije primerov, sprotno ugotavljanje novih dognanj ter zaključek in seznam uporabljene literature. Prilog ni.

2 Konstrukcija razmerij (notranjega) kolonializma in tujstva v deželah t. i. Notranje Avstrije v dolgem devetnajstem stoletju²⁰

2.1 Indikatorji vedenja in konstrukcija občutenj kolonialističnih razmerij med narodi

Posamične kolektivistične entitete, kolektivismi so zgodovinsko-kontingentni družbeni fenomeni. Poleg razmerij moči v družbi, torej političnih diskurzivnih in nediskurzivnih praks določene dobe, jih zaznamuje tudi kulturni milje, v katerem nastajajo in se ohranjajo. Vsako obdobje oziroma prakse tega obdobja lahko proizvedejo nek svojstven način formiranja kolektivnih entitet. Načini formiranja kolektivističnih entitet so omogočeni z indikatorji vedenja oziroma z epistemološkimi indikatorji. Foucault (1971) indikatorje (znanstvenega, a ne le znanstvenega) vedenja opiše kot dejavnike, ki omogočajo (nove) klasifikacije določenih fenomenov, entitet. Epistemološki indikatorji tako delujejo kot *kriteriji razvrščanja* entitet. Novi epistemološki indikatorji omogočajo delitve entitet na nek nov način, skladen z nekim novim vedenjem, videnjem, spoznanjem oziroma (dominantnim) »*režimom resnice*« v družbi. Kolektivistične entitete so torej omogočene z indikatorji vedenja oziroma s kriteriji klasificiranja, razmejevanja. Kateri kriterij je dominanten, je odvisno od razmerij moči v družbi, od družbenih praks in pogosto tudi od kulturnega (označevalnega, simbolnega) nabora. Indikatorji vednosti niso nujno posebej in na novo spočeti (z namenom razmejevanja entitet), za ta namen se lahko uporabijo že obstoječi družbeni fenomeni (na primer jezik). Ker gre pri produkciji in (ali) prepoznavanju indikatorjev vedenja za družbene prakse, ni napak, če zapišemo, da jih določajo interesi, centri in razmerja moči ter dominantne artikulacije. (Ne)diskurzivne prakse (igra oblasti, centrov moči in naključij) v določenem družbenem fenomenu lahko prepoznajo indikator, tj. sredstvo oziroma kriterij razmejevanja. Lahko je omogočen z enim vedenjem ali celo več vedenji hkrati, rečeno drugače: isti indikator vedenja ni nujno le v službi enega diskurza, kot razmejevalni kriterij je lahko v rabi več diskurzivnih praks. Družbeni fenomen, ki v nekem obdobju in kulturi vznikne kot indikator vedenja, nima avtorja. Po Foucaultu vedenja ne proizvaja zavest racionalnega, suverenega, samozavedajočega se posameznika, pač pa nediskurzivne in diskurzivne prakse, interakcije med družbenimi praksami ter njihovi pogosto povsem naključno izstopajoči fenomeni, dejavniki in diskurzivni objekti.

Indikatorji vednosti klasificirajo in razmejujejo (prosto po Marxu) entitete za sebe. Rečeno drugače: ni nujno, da iz razmejevanja, ki ga z zastavitvijo določenih indikatorjev povzročijo diskurzivne in nediskurzivne prakse, vznikne entitetna, kolektivistična zavest oziroma samozavedanje. Zato entitete za sebe ne postanejo nujno tudi entitete na sebi. Tako na primer različni govorniki različnih jezikov ne tvorijo nujno več, na jezikovnih razlikah utemeljenih narodnih oziroma političnih entitet, torej tudi ne na njih nanašajoče se identitete in entitetno samozavedanje. V tem primeru jezikovne razlike med pripadniki neke družbe niso ovira za nastanek njihove skupnostne (narodne, politične) zavesti in identitete. A to ne velja za primer

²⁰ Dolgo 19. stoletje je obdobje, ki ga Drago Rotar umesti med francosko revolucijo leta 1789 in konec prve svetovne vojne.

slovenske etnogeneze, ki je med drugim produkt izpostavljanja prav jezikovnih razlik.²¹ Na podlagi jezika se je poudarjala razlika, sprva predvsem zoper nemštvo. Jezik je v slovenskem primeru²² v 19. stoletju v deželah t. i. Notranje Avstrije igral vlogo privilegiranega indikatorja kar treh oblik vedenja, treh režimov resnic, treh epistemskih okvirjev.

2.1.1 Jezik kot indikator vedenja protirevolucionarnih in protirazsvetljenskih restavradorjev

Po padcu Napoleona na začetku 19. stoletja, v t. i. predmarčnem obdobju, so bile tudi dežele Notranje Avstrije podvržene ideološko-političnim in versko-kulturnim čistkam, ki jih nekateri opišejo z izrazom *restavracija* oz. versko-konservativna, politično-fevdalna restavracija. Restavradorji so se borili zoper paradigmo republikanstva, razsvetljenstva, liberalizma, sekularizacije (brezboštva) in drugih novotarij, ki so prihajale iz zahodnoevropskega prostora. Pri tem početju je bil jezik zanje predvsem sredstvo kulturnega boja zoper (nemški) liberalizem in republikansko revolucijo francoskega tipa, ki da preti pobožnjakarskemu kmečkemu stanu z rabo kultivirane nemščine,²³ posledično torej kot orodje nadzora in cenzure večinskega kmečkega prebivalstva. Restavrdorski režim resnice je v slovanskih jezikih, ki so se govorili v deželah Notranje Avstrije, in pozneje v slovenskem jeziku prepoznal sredstvo, ki omogoča klasifikacije ter razvrščanje določenih družbenih entitet in praks. Restavrdorsko protinemštvo (sprva) ni imelo etničnega predznaka, pač pa ideološko-politični (proti republiki, za monarhijo), družbenosistemski (proti sodobni liberalno-meščanski družbi, za ohranjanje fevdalizma), kulturni (proti razsvetljenstvu) oziroma verski predznak (proti sekularni družbi). Poudarjanje jezikovne diferenciacije in gradnja jezikovnih zidov (med nemškim govorom na eni in slovanskimi oziroma slovenskim na drugi strani) sta bila za restavrdorje načina ohranjanja pripadnosti veri in staremu redu. Restavrdorski režim resnice je jezik instrumentaliziral z

²¹ Več o konstrukciji etničnega kolektivismu v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju, o razkroju starih (deželnih) kolektivističnih identitet in zavesti ter o vzniku slovenskega (etničnega) nacionalizma kot nove, sodobne oblike kolektivne zavesti in identitete glejte Perparjevo diplomsko delo *Konstrukcija etničnega kolektivismu v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju* (2009), dostopno na http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_perpar-jurij.pdf (27. april 2010).

²² Treba je poudariti, da vse do Janežičeve slovnične oblike iz leta 1854 v deželah t. i. Notranje Avstrije, kjer je živelo slovenofono prebivalstvo, ni bila izoblikovana enotna jezikovna norma slovenščine. V prvi polovici 19. stoletja so obstajale kar štiri slovanske jezikovne norme, temelječe na deželni govornih posebnostih Kranjske, Koroške, Štajerske in pokrajine ob Muri, ter celo štiri pisave (metelčica, bohoričica, dajničica in gajica). Slovanski govori v deželah Notranje Avstrije in na ozemlju današnjega Prekmurja so se precej razlikovali, in sicer glede jezikovnih podlag (panonske, alpske), spregatev, sklanjatev, izgovarjanja in zapisovanja glasov, spojenih izrazov iz neslovanskih govorov ipd. Razlik v govorni in pisni praksi je bilo (za razmeroma majhno območje) veliko. Že Sebastijan Krelj (1538–1567) je opazil, da so slovanski govori na zahodu (ozemlju današnje Primorske) manj kontaminirani z nemškimi izrazi, da pa na vzhodu (na Koroškem in Kranjskem) govorijo napol nemško (Orožen v *Radio Slovenija* 2009). V 19. stoletju je zato prišlo do velikega jezikovnega čiščenja, enotenja in normiranja. Eden najvplivnejših čistilcev je bil Bartholomäus Kopitar (1780–1844).

²³ Sintagmo kultivirani jezik gre razumeti kot opis jezika, v katerega je že bila prevedena večina takrat najodličnejših znanstvenih, filozofskih, literarnih in drugih vrhunskih, povečini z razsvetljenstvom navdahnjenih del evropske intelektualne produkcije; in kot opis jezika, v katerem je že potekala najodličnejša intelektualna produkcija. V tem smislu nekultivirani posamični slovanski deželni govori, ki so bili v rabi deželanov, povečini polpismenih kmetov, in pozneje na podlagi teh govorov izumljen slovenski jezikovni standard postopno postane(-jo) sinonim za nazadnjaštvo slovanofonih deželanov ter kriterij razvrščanja ljudi na Kranjskem in v drugih deželah na slovanofone zaostaleže in nemško govoreče naprednjake.

namenom ohranjanja starih družbenopolitičnih in sistemskih praks. Slovanski deželni govori in slovenščina naj bi bili zid pred prevratnimi republikanskimi idejami revolucije, brezboštvom in pohujšanjem liberalizma. Večinska raba slovanskih govorov in slovenščine naj bi bila vsaj na območju južnih dežel habsburške monarhije praksa, ki bi omogočala nadzor nad pretokom informacij, tako novičarskih kot tudi znanstvenih, filozofskih, ideoloških idr. Fevdalno-cerkveni režim resnice je torej v danem zgodovinskem obdobju zaznal jezikovne razlike v monarhiji, jih na podlagi oblastniških praks izpostavljal in poudarjal ter tako poskušal zaustaviti pohujšanje in prevratnost republikanizma, liberalizma, razsvetljenstva in nove oblike političnega kolektivnega, ki sliši na ime nacija. Slovanski govori oziroma poznejši slovenski jezikovni standard je bil tako uporabljen najprej kot sredstvo razvrščanja na prevratnike in pobožnjake ter kot sredstvo zagotavljanja versko-konservativne lojalnosti staremu redu.

2.1.2 Jezik kot indikator vedenja etnobrambovcev in kulturbrambovcev

Romantično navdahnjenega Johanna Gottfrieda von Herderja (1744–1803), ki je kot razmejevalni kriterij med človeškimi entitetami poudarjal predvsem jezik, se sicer pogosto (neupravičeno) razglaša za očeta etničnega nacionalizma. Gre za nesporazum, saj Herder fenomenov, kot so jezik, folklor, kultura in ozemlje, ni povezoval z ideologijo krvi, kar je praksa etničnih nacionalistov. Herder v jeziku ni videl le orodja sporazumevanja, pač pa se zdi, da je razumel (ali vsaj slutil), da jeziki določajo tudi epistemološke okvirje jezikovnih skupin, tj. jeziki so nekakšne shrambe simbolnih pomenov, pojmovnih aparatov, s katerimi govorci opisujejo svet, v katerem živijo. Z jezikom konstruirajo svojo realnost kot zgodbo in resnico o realnem svetu, v katerem živijo. Različni opisi realnega so pogojeni z vpetostjo neke kulture oziroma populacije v različne naravne, klimatske oziroma geografske prostore, a tudi z načini, ki v tem prostoru omogočajo preživetje. Skratka, Herder kulturnih atributov in ozemelj, na katerih živijo posamezne govorne skupine, ni vezal na ideologijo krvi, kar je sicer značilno za etnični nacionalizem. Ne glede na to pa herderjevska matrica omogoča vednost, ki kot indikator vednosti in posledično kot način razločevanja kolektivizmov izpostavi govorjeni jezik. Tako se na podlagi govorjenega jezika lahko začne razločevanje med pripadniki različno govorečih skupnosti, jezik postane narodotvorni dejavnik.

Nekateri učbeniki in znanstvene monografije nas učijo, da razlike narodo- oziroma etnotvornih projektov med zahodnim tipom na eni in srednje- ter vzhodnoevropskim tipom na drugi strani temeljijo prav v epistemoloških razlikah in razlikah med oblastniškimi praksami, ki so prispevale k različnim indikatorjem vedenja kot dejavnikom razločevanja med narodi. Na evropskem zahodu naj bi velja paradigma, da je ena država oziroma en ekonomski prostor ena nacija; na vzhodu in v Srednji Evropi pa velja, da je en jezik ena nacija oziroma etnija oziroma kultura. Ne glede na to, ali se strinjamo s temi poenostavitvami, in ne glede na to, po katerem idealnotipskem postopku naj bi nastali, pa je problem nacij oziroma narodov v tem, da so bili

nacionalni projekti podvrženi naturalizaciji. V primeru t. i. kulturnih narodov, torej narodov, ki gradijo svojo identiteto, svojo drugačnost in (samo)zavest na podlagi določenih kulturnih atributov, naturalizacija pomeni predstave o prepletenosti kulturnih atributov, mitomanske preteklosti naroda in ideologije krvi (ki se sklicuje na biološke prednike). To prepletanje prispeva k naturalizaciji kulturnih atributov, tudi tistih razmejevalnih atributov, kot je na primer jezik; kulturne razlike so tako dojete kot krvne, biološke, naravne razlike. V 19. stoletju je v deželah t. i. Notranje Avstrije vzniknil občutek *tujerodnosti* med nemško in slovensko govorečim prebivalstvom dežel prav zaradi naturalizacije kulturnega. A medtem ko je Nemec *postal* tujec oziroma tujerodec, so postali slovanofoni pripadniki različnih narodov, tako tistih znotraj monarhije kot tudi onih zunaj nje, tako rekoč čez noč bratje oziroma sorodstvo. To dojemanje slovanskega bratstva se je, odvisno od obdobja in razmer tako v monarhiji kot tudi zunaj nje, manifestiralo na različne načine – kot ilirizem, avstroslavizem, jugoslovanstvo ali celo rusofilski panslavizem.

Naturalizacija je praksa, ki na podlagi ideologije krvi omogoča dvoje: po eni strani občutke sorodstvene bližine do t. i. sonarodnjakov ter bratov in občutke tujosti do t. i. tujerodnih, drugih in drugačnih, po drugi strani pa tudi metahistorizacijo posamezne etnije. Naturalizacija kulturnih atributov je atribut rasistične paradigme, spomnimo se primera nacistične naturalizacije Judov v judovsko raso. Na podlagi kulturnih razlik naturalizacija omogoča sklepanje o rasni, genealoški različnosti med etničnimi oziroma kulturnimi entitetami in njihovimi pripadniki. Z njeno pomočjo se na kulturnih razlikah gradijo in privzgapajo občutki razmerij tujosti, drugorodnosti, tujerodnosti; naturalizacija etničnega torej omogoča na podlagi kulturnih razlik sklepati o bioloških, rasnih in rodovnih razlikah. Naturalizacija etničnih oziroma kulturnih atributov (na primer jezika) v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju je med pisci programa Zedinjene Slovenije povzročila situacijo, ki je bila občutena podobno, kot da gre za primer agresorskega oziroma imperialističnega kolonializma evropskih držav na drugih kontinentih,²⁴ torej kot da gre za primer tujosti, značilne za kolonije.²⁵ Slovenski nacionalci so v situaciji sredi 19. stoletja prepoznali razmerja

²⁴ Teoretičarka (post)kolonialističnih študij McClintockova (1992, 88) kolonizacijo oziroma kolonializem definira kot neposredno ozemeljsko prisvojitve druge geopolitične entitete, kot odkrito izkoriščanje njenih virov in delovne sile. Pri tem loči imperialni in notranji kolonializem. Imperialni kolonializem vsebuje obširne ozemeljske osvojitve in kolonialno dominacijo na osvojenih območjih; notranji kolonializem pa je prisoten tam, kjer vladajoči del dežele lahko obravnava skupino ali regijo v deželi kot tujo podrejeno skupino oziroma kot tuje kolonizirano ozemlje, ki mu vsili svojo dominacijo. Kolonializem torej zaznamujejo tako občutenja razmerij dominacije in podrejanja kot tudi občutenja razmerij tujosti med tistimi, ki podrejajo oziroma zatirajo, in tistimi, ki so podrejeni oziroma zatirani. Zato protikolonializem združuje osvobodilni boj zoper tujce, ta pa pogosto vsebuje tudi obračun s t. i. domačimi izdajalci, kot tudi emancipacijski boj oz. revolucionarno gibanje subalternih skupin.

²⁵ »Večna pravica nam kaže, da imajo vsi narodi enake pravice. Komu od nas bi na misel padlo, govoriti, da so imeli Evropejci pravico, vboge zamorce v Afriki kakor živino loviti in v daljno služnost peljati. Človek, božja podoba, nima nikdar služben drugiga človeka biti. Toliko bolj gerdo ravna, božjo podobo in božjo voljo z nogami tare tisti narod, kateri druge narode, zapopadek toljko oseb, zatira in v jekleni jarm britke sužnosti vprega. Dolgo je našo narodnost nemško zatiranje terlo, alj časi krivic so minuli, zato tirjamo za nas večne pravice« (Program Zedinjene Slovenije 1848). Tudi Prešernova umetniška produkcija v štiridesetih letih 19. stoletja odseva politični duh časa na Kranjskem, saj se v njej odražajo takrat vznikle, občutene in potencirane narodnostne delitve v habsburški monarhiji kot tudi politična mitologija, ki zadeva izvor in zgodovino slovenskega naroda. Prav tako je obremenjena z opisi zatiranosti Slovencev in s pozivi k uporu ter boju za svobodo in oblast. Tako Prešeren (1999, 25) v tretji kitiči Zdravljice poziva Slovence, naj zdrobe »spone, ki jih še teže« in osvobodijo »Slovincov dom«. V četrty kitiči pa otroke »Slave« poziva k edinosti ter spravi, in sicer zato, »da oblast in z njo čast, ko pred, spet naša boste last«.

kolonialistične, imperialistične in suženjske zatiranosti, ki so jo izvajali Nemci nad Slovenci. A to zatiranje ni bilo prepoznano le v takratni situaciji, torej v obdobju rojstva slovenskega naroda, pač pa so odnose zatiranja in kolonialnega podrejanja prepoznali tudi v preteklih obdobjih. Prepoznanje zatiranja celo pred rojstvom pa je mogoče zato, ker, kot je že bilo omenjeno, naturalizacija pomeni tudi metahistorizacijo (na kulturnih atributih) spočetih etničnih entitet, skupaj z istimi atributi.²⁶

2.1.3 Jezik kot indikator političnega vedenja in kot fenomen politične lojalnosti

Z metahistorizacijo se prekrije dejanski čas »spočetja« naroda, kar odpira prostor mitomanstvu narodotvornega zgodovinopisja, ki išče mitološke temelje naroda in njegov arhetipski izvor ter konstruira narodovo antiko, in političnim mitom, ki niso utrjevali občutkov razmerij tujosti le v aktualnem dogajanju sredi 19. stoletja, pač pa so ta razmerja projicirali tudi v daljno preteklost. Naturalizacija kulturnega tako na podlagi ideologije krvi zamrzne neprehodnost in nepomirljivost med sodobnimi narodi in projicira občutke tujosti tudi v preteklost, čeprav v tej preteklosti isti narodi sploh še niso bili formirani. Na tak način, torej za nazaj, je bil v slovenskem primeru naturaliziran tudi jezik kot indikator etnobrambovskega vedenja in kot razločevalni dejavnik, skupaj s skonstruirano zgodovinsko zavestjo in z z njim povezanim vedenjem o preteklem. Metahistorizacija etničnega omogoča tvorbo narodove dolgovečne tradicije ter slavne in daljne preteklosti. V narod lahko politično in zgodovinopisniško mitomanstvo retrospektivno vključi tudi mrtve prednike in še nerojeno potomstvo. Naturalizacijska metahistorizacija etničnega torej omogoča retrospektivna potvarjanja identitet prednamcev, njihovih občutij pripadnosti, simbolnih naborov itd.

Etnobrambovski diskurz jezik obravnava kot indikator vedenja (saj deluje med njegovimi govorci kot sredstvo kulturnega poenotenja in kulturne lojalnosti na eni strani ter kot sredstvo razločevanja do (pripadnikov) »tujih« entitet), po njegovi naturalizaciji pa še kot sredstvo plemenske, rodovne lojalnosti, tj. lojalnosti, utemeljene na logiki krvi in domače grude. A naturalizacija jezika in naroda ne zadeva toliko praks kulturne (jezikovne) homogenizacije, pač pa predvsem (nacionalistične) politične prakse. Politične prakse so tiste, ki potrebujejo trdne dokaze o enosti naroda in krvnem bratstvu njegovih pripadnikov. Te

²⁶ Jezik je kulturni, in ne biološki fenomen. Je izrazito zgodovinsko-kontingentna pojavnost. Naturalizacija jezika v izvedbi etničnega nacionalizma poteka na podlagi naturalizacije in metahistorizacije etnične entitete. Narod v rodovnem nacionalizmu je produkt označevalne prakse, ki pomensko materializira pojem etnije kot naturalizirano entiteto. Kljub temu gre le za konstrukt. Tako kot je konstrukt jezik (oziroma jezikovni standard), ki identitetno narod sploh določa oziroma po herderjevsko zameji. Skratka, jezikovno-nacionalistična, etnicistična logika je naslednja: i) rod (družina, sorodstvo) je krvni, biološki fenomen, je torej metazgodovinski dejavnik (kar velja); ii) ker je rod biološki, posledično metazgodovinski dejavnik, pomeni, da je metazgodovinski dejavnik tudi skozi nacionalistično artikulacijo formiran rod oziroma narod (kar ne velja); iii) narod se od drugih narodov razlikuje predvsem po točno določenem jeziku, jezik določa narod. Ker bi bilo nesmiselno verjeti, da bi jezik kot zgodovinsko-kontingentni dejavnik lahko določal metazgodovinsko interpretiran fenomen, kot je narod, je za nacionaliste logično, da je tudi jezik lahko le metazgodovinski fenomen, saj zaznamuje rod že od nekdaj, je neločljivo povezan z njim in skupaj z narodom biva v neskončni sedanjosti. Od te logike pa do trditve, da so (bili) Karantanci stari Slovenci ali da so (bili) Brižinski spomeniki zapisani v (stari) slovenščini, seveda ni daleč.

dokaze za pretekla obdobja omogočata prav naturalizacija in z naturalizacijo omogočena metahistorizacija naroda; za vzdrževanje (nacionalističnega) mita o bratstvu in enotnosti pripadnikov istega naroda v sedanosti je torej potrebna politična zavest. Zato etnični nacionalizem od govorcev jezika ne zahteva le zavesti o etnični, kulturni oziroma jezikovni pripadnosti in lojalnosti, pač pa zahteva tudi politično lojalnost. Etnični nacionalizem jezik izrablja kot indikator političnega vedenja, kot kriterij razločevanja med političnimi entitetami. Jezik naj bi funkcioniral kot sredstvo politične lojalnosti in kot temelj tako rekoč vse politične nadgradnje naroda, tudi državne tvorbe, h kateri teži oziroma jo že poseduje narod.²⁷

2.2 Kolonialistična razmerja

V zgodbi o konstrukciji sodobnega slovenstva ima jezik vlogo indikatorja vedenja, ki mu jo omogočajo tri različna ozadja vednosti, trije različni diskurzi, trije različni epistemski okvirji, ki omogočajo oblikovanje in nastanek etničnega kolektivismu v teh krajih. Pred očmi imamo prepletanje treh epistemoloških ravni oziroma ravni vedenja v 19. stoletju v deželah t. i. Notranje Avstrije, pri katerem različni družbeni dejavniki zaobjamejo različni epistemološki pristop, a ga kljub temu vežejo v (protinemško) verigo ekvivalenc. Protinemštvo konservativcev je bil kulturni boj zoper nemški oziroma iz nemškega jezikovnega območja preteči liberalizem in druge zastavke razsvetljenstva; protinemštvo etnobrambovcev je bil boj za slovansko oziroma slovensko kulturno identiteto, ki jo določa konstitutivni nemški drugi. A kulturno poenotena skupnost, temelječa na, recimo, sorodnosti govorov, ne vodi nujno v (poenoteno) politično skupnost (o tem priča prav propadli projekt jugoslovanskega narodnostnega unitarizma za časa Kraljevine Jugoslavije). Kulturna sorodnost torej ni zadosten pogoj za nastanek in obstanek neke narodne skupnosti kot politične entitete za sebe. Politična subjektiviteta naroda se vzpostavi skozi nadgradnjo kulturne (jezikovne) homogenizacije; skozi nadgradnjo, ki jo zaznamuje izumljanje skupne zgodovine,²⁸ predvsem pa občutek krvne povezanosti ter na podlagi ideologije krvi izpeljana metahistorizacija narodne entitete.

Problem etničnega kolektivismu ni v izumu oziroma artikulaciji kulturne, jezikovne kolektivnosti kot take, pač pa v njeni naturalizaciji, tj. genealoški ali biološki metahistorizaciji etničnega. Kolektivi in kolektivizmi niso večni, imajo svoj čas trajanja, v postmoderni dobi se lahko rojevajo tako rekoč vsak dan. Za etnični

²⁷ Etnični nacionalizem predpostavlja, da »je jezikovna lojalnost oblika politične lojalnosti« (Južnič 1993, 283).

²⁸ Primarna naloga nacionalističnega zgodovinopisja sodobnih narodov je produkcija skupnih nacionalnih oziroma narodnih mitov, je produkcija zaokroženih zgodbic, ki naj bi naslovljencem, tj. (potencialnim) pripadnikom določene nacije, naroda, sporočale, da je njihova usoda v prihodnje, tako kot je bila že pred stoletji, skupna. Naloga zgodovinopisja je v vzbujanju zavesti o skupni usodi v preteklosti, sedanosti in v prihodnje. In v tem ponarejanju zgodovine, se zdi, so (bili) dovoljeni vsi prijemi. Pisci nacionalnih zgodovin so celo najbolj obskurnim posameznikom iz preteklosti, za katere se je zdelo oziroma se še vedno zdi, da so v pomoč pri utrjevanju nacionalne mitomanske zgodbe, pozneje pripisovali vizionarstvo ali pa njihovim dejanjem pripisovali neznansko pomembnost. Temu smo priče tudi v slovenskem zgodovinopisju, prav tako pa tudi mitomanskim intervencijam nekaterih slovenskih zgodovinopiscev in politikov.

kolektivizem pa je značilna posebna trdoživost, ki je posledica biološke metahistorizacije etničnega. Poleg tega je etnično hegemonika artikulacija in institucionalna ter družbena praksa, ki v veliki meri še vedno določa način obstoja političnega, javnega in družbenega v državah, še zlasti tistih, ki so produkt etničnega kolektivizma. Rodingrudovska hegemonika je učinek praktične zavesti biološke reprodukcije. Naturalizacija omogoča absorpcijo zamišljenih (daljnih) bioloških prednikov v narodni kolektiv, čeprav je slednji produkt 19. stoletja, kakor tudi še nerojenih pripadnikov naroda. Zamišljenim rodovnim prednikom se pripisuje isti način občutenja kolektivnega, kot ga nacionalisti živijo danes, tj. pripisuje se jim podoben način občutenja narodnega kolektivizma, kot je bil spočet v 19. stoletju. Tudi vsem aktualnim in potencialno narod ogrožajočim tujerodcem se pripisuje isti način občutenja kolektivnega. Občutja razmerij tujosti, podrejanja, narodnega zatiranja, ki so vzniknila v prvi polovici 19. stoletja, se tako retrospektivno projicirajo v obdobja pred 19. stoletjem. Protinemštvo zagovornikov političnega projekta slovenstva, ki ga je zaznamovalo enačenje jezikovne in politične lojalnosti, sta odražala politični boj zoper združitev habsburške monarhije z drugimi nemškimi deželami ter boj za narodno emancipacijo in politično avtonomijo znotraj monarhije. Skupaj s tako politično držo in s prej omenjenimi projekcijami o preteklem pa so šla tudi občutja slovenskih nacionalcev, ki so položaj slovenskega naroda v habsburški monarhiji prepoznali kot položaj, podoben kolonialni podrejenosti v vseh ozirih dominantni nemško govoreči etnični entiteti. Skratka, k občutenju kolonialne podrejenosti je v dolgem 19. stoletju prispevalo okrepljeno prepričanje o nemštvu kot tujku v deželah t. i. Notranje Avstrije in sili, ki že več stoletij zatira slovenstvo.

3 Slovenski protikolonializem

V prejšnjem poglavju je bilo opozorjeno na spreminjajoče se diskurzivne in nediskurzivne družbene prakse in z njimi povezane načine subjektivacije, nanašajoče se na narodni kolektivizem, ki so jih omogočile zgodovinske epistemološke regularnosti v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju. Prepoznali smo tri (med sabo nikakor ne nujno vzročno-posledično povezane) ravni produkcije restavratorskih, etnobrambovskih in pozneje nacionalističnih konstruktov ter praktičnega ravnanja. Prva opisana raven je bila restavratorska, protinovotarijska, protiintelektualistična raven zamejitve etničnega, ki je dobila krila v predmarčni dobi in ki je med večjezičnimi deželani kot sredstvo ohranjanja duhovne avtarkije, katoliške podobe južnoavstrijskih dežel in oblastniškega nadzora nad slovanofonim prebivalstvom uporabila slovanskodeželne govore oziroma pozneje slovenski jezik. Tudi drugo raven, le da v okvir epistemologije herderjevske matrice, je zaznamovalo protinemštvo (kot fenomen jezikovne negativne identitete). Na tej ravni so se z naturalizacijo objektivizirali slovenska etnija, njeni konstitutivni kulturni atributi in ozemlje, na katerem živi. Etnija tako postane narod, jezik pa označevalni dejavnik ter identitetna točka naroda, in ne več le sredstvo restavratorske cenzure in družbenega nadzora; gruda, na kateri živi narod, postane t. i.

zgodovinska gruda, kot taka pa ekskluzivna slovenska last.²⁹ Tretjo raven zaznamujejo politični program Zedinjene Slovenije, njegova zahteva po politični avtonomiji naroda, nacionalistično izpostavljanje razmerij tujstva med narodi in zatiralskih kolonialnih razmer v avstrijskem cesarstvu, ki dominantnemu (nemško govorečemu) narodu omogočajo zatirati vse druge (tudi slovenskega). To raven torej zaznamujeta politični program naroda in politizacija oziroma politična mobilizacija množic.

Opisane ravni oziroma transformacije in procesi so značilni za slovansko-notranjeavstrijski oziroma za slovenski primer v 19. stoletju. Vendar te ravni niso bile posledica nekakšnih avtohtonih in od drugih podobnih rodingrudovskih dogajanj izoliranih fenomenov. Nasprotno, gre za pojave, ki so vpeti v dogajanja in procese v Evropi, še zlasti znotraj nemškega vplivnega območja tedanje dobe, torej območja, kamor so spadale tudi dežele t. i. Notranje Avstrije. Gre za procese v dobi, ko se je v Evropi uveljavila in razširila epistemologija mišljenja nacionalnega, ko je postal dominanten način mišljenja (in občutenja) kolektivnega oziroma skupnostnega izražen skozi nacijo, rod, t. i. zgodovinsko grudo in označevalni jezik. V 19. stoletju je postala nacionalistična matrica mišljenja prevladujoča, hegemonistična, določujoča (naj gre za politiko, ekonomijo, kulturo ...); taka je ostala oziroma ostaja tudi v poznejših obdobjih. V naslednjih poglavjih je ob nekaterih primerih predstavljen slovenski rodingrudovski projekt v obdobju po taborih in v obdobju po dolgem 19. stoletju, vse do konca druge svetovne vojne, torej v obdobjih, ko so se znotraj protikolonialističnega diskurza začeli izvajati emancipacijski projekti Slovencev. V predstavitvi se izogibamo predpostavkam mitomanskega etnonacionalističnega, brambovskega zgodovinopisja, ki je epistemološko ujeta v evropske (nacionalistične) parametre, pač pa so merilo, s katerim se reprezentira in kodira slovenski primer v procesu dekolonizacije in postkolonialnega, uporabljene reference (nemara kar označevalni, konceptualni nabori) (post)kolonialnih študij, povečini neevropskih avtorjev. Eden izmed ciljev magistrskega dela je opisati evropski slovenski primer tudi z uporabo neevropskih referenc, označevalcev in konstruktov. Po eni strani zato, ker se postkolonialne študije, ki so povečini dekonstrukcije in arheologije epistemoloških situacij določenih kolonialnih obdobj, ujemajo z metodologijo, uporabljeno v tej analizi, torej omogočajo primerjave rezultatov, dobljenih na podlagi uporabe enakih metod. Po drugi strani pa tudi zato, da se, kolikor je le mogoče, izognemo nekaterim evropocentričnim koncepcijam in predstavam glede zadev, povezanih s kolonializmom. Na primer tistim predstavam, ki rišejo zgodovinsko os predkolonialno–kolonialno–postkolonialno, s katero merijo na konec kolonialnih razmerij v svetu. Take predstave lahko zavajajo, saj se ob njih neredko spregleda, da kolonializem lahko obstaja tudi brez kolonij in da so formalno dekolonizirane dežele in ljudstva še vedno podrejeni in odrinjeni na obrobje. Kot ugotavlja Ahmad (2007, 83, 84), postkolonialno stanje ni toliko stvar formalne dekolonizacije kot strukturnih sprememb v družbi, ki prekinajo prakso kolonialnega podrejanja. Rečeno drugače: postkolonialno dandanes lahko pomeni neko

²⁹ Narodi morajo biti nekje doma, a ne kjer koli. Doma so le na t. i. zgodovinskih ozemljih (Smith 1991, 57). Sionistični politični mit na eni strani in judovski verski mit na drugi na primer učita, da Judom pripada Palestina zaradi razlogov, ki jih navajajo judovski verski spisi. Sionizem v njih prepozna zgodovinska dejstva, religiozno judovstvo pa verska, obojim pa so kot opravičilo glede lastništva ozemlja v Palestini.

formalno stanje (konca kolonizacije oziroma kolonializma), ne pomeni pa konca zatiranja in podrejanja svetovnih obrobnežev vseh vrst, ne glede na to, kako jih imenujemo: nerazvite dežele, dežele v razvoju, neindustrializirane dežele, tretji svet ali kako drugače. Formalne postkolonialne situacije ne izključujejo sodobnih razmerij neokolonializma, zahodnjaške postkolonialne študije pa teh razmerij neredko ne vključujejo v svoje analize, kakor tudi ne vidik rodingrudovskih diskurzivnih in nediskurzivnih praks, ki spremljajo situacijo neokolonialnega podrejanja in subalturnih reakcij na podrejanje.

3.1 Subalterne politike

Guha (1982, 1–5) navaja, da je bila za kolonizirano Indijo značilna nekakšna koeksistenca elitizmov, in sicer elitizma kolonialistov in elitizma porajajoče se indijske buržoazije, ki pa sta bila oba ideološka proizvoda britanske vlade v Indiji.³⁰ In oba sta bila utrjena s prepričanjem, da so bile za oblikovanje indijske nacionalne zavesti odločilne prav elite. Britanci so indijski nacionalizem videli kot proces učenja, s katerim se poskuša domača elita vključiti v politiko in kolonialne institucije. Vendar (tudi po mnenju Britancev) indijska elita tega ni počela zaradi dobrobiti ljudstva, pač pa zaradi lastne želje po bogastvu, prestižu in oblasti. Vse to ni bilo ovira, da bi ne bilo prepričanje indijske elite utemeljeno na idealizmu, češ da bo elita popeljala Indijce iz sužnosti v neodvisnost. Zgodovina indijskega nacionalizma je tako izpadla kot nekakšna duhovna biografija indijske elite. Situacija v Avstro-Ogrski in kolonialni Indiji je primerljiva z bojem elit za oblast oziroma v želji po obvladovanju in nadziranju množic, sicer pa je obstajala v habsburški monarhiji na eni strani dominantna nemško govoreča in od leta 1867 tudi njej enakovredna madžarska elita ter na drugi strani številne majhne, podrejene rodingrudovske elite drugih etnično zamejenih entitet, ki poskušajo z različnimi političnimi taktikami in manevri pridobiti čim več oblasti.

V slovenskem primeru je bilo drugače, kajti ena od slovenskih elit je bila že od začetka in skoraj ves čas pripravljena, če že ne povsem izriniti rivalsko slovensko elito s politične scene, pa jo vsaj dodobra onemogočiti v političnem in družbenem delovanju. V ta namen je dominantna in hegemonistična elita uporabila cerkveno infrastrukturo in zaslombo tistih stebrov družbe, ki jih Žižek (1987) označi s pridevniki inertni, predmoderni in predmeščanski. Na slovenski (narodnjaški) politični sceni sta dolgo prevladovali eliti, od katerih se je ena opredeljevala kot liberalna, meščanska in je bila nekoliko odmaknjena od širših narodnih (kmetskih) množic, čeprav je ravno ta elita pravzaprav začela projekt politizacije jezikovno-etnične entitete, in druga, ki je nadzirala te množice (tudi z vero in s cerkvenimi institucijami) ter hkrati na vsak način poskušala preprečiti poglobljanje stikov med njej rivalsko, t. i. narodno napredno elito in množicami,

³⁰ Medtem ko se je slovenski narod v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju konstruiral znotraj herderjevske matrice, ki jo lahko imenujemo tudi nemška matrica, in družbene situacije, ki je bila prepoznana kot notranji kolonializem, je bila očitno indijska nacija konstruirana znotraj kolonialistične, imperialistične britanske matrice.

da bi množice zadržala pod svojim vplivom in nadzorom. Pravzaprav je bila tudi po taborih (v obdobju 1868–1671) strategija »cerkvenjakov« podobna tisti iz predmarčnega obdobja. Kljub drugačnim oziroma spremenjenim družbenim, političnim, ekonomskim in drugim razmeram, kljub prevladujoči epistemologiji nacionalizma in vse bolj spolitiziranim, nacional(istič)no opredeljenim množicam so cerkveni politiki skrbeli predvsem za ohranjanje katoliške bukolične podobe dežel, poseljenih s Slovenci. Narodnjaška, nacionalistična politizacija je bila zanje dolgo drugotnega pomena. Konservativna slovenska elita, tako klerikalna kot laična, v 19. stoletju dolgo časa ne samo, da ni bila zmožna izpeljati politizacije vse bolj z narodno idejo prežetih množic (to politizacijo so začeli t. i. mladoslovenci, ki jih zgodovinarji uvrščajo v liberalni tabor), pač pa so omejevali (pravzaprav že od restavratorskih protirevolucionarnih podvigov predmarčne dobe) tudi tvorjenje subalternih politik v ljudstvu. Lahko bi zapisali, da so slovenski konservativci dolgo ovirali kakršno koli (emancipacijsko) politizacijo množic, naj bo ta zamišljena kot projekt od zgoraj ali od spodaj. Projektu politizacije na osnovi narodne ideje pa so se priključili šele s tabori, pa še takrat bolj zadržano. Skratka, ena od slovenskih elit je dolgo imela tak vpliv nad množicami, da te množice sploh niso bile zmožne samostojne politične akcije, kaj šele, da bi imele svojo, kot jo poimenuje Guha, *subalterno politiko*.

Guha (1982, 3, 4) navaja, da je politična mobilizacija v *politiki elit* dosežena *vertikalno*, v *subalterni politiki* pa *horizontalno*. Medtem ko je prva mnogo zaupljivejša do preoblikovanja predkolonialnih, predkapitalističnih institucij v smeri parlamentarnih institucij, se druga opira na tradicionalno sorodstveno ali teritorialno organizacijo, lahko pa je združena tudi na razredni pripadnosti in se upira prevladi elite, ker da je buržoazija nezmožna govoriti v imenu naroda in ker da obsežna področja v življenju naroda niso nikoli bila integrirana v hegemonijo elite. Situacija na slovenski politični sceni za časa Avstro-Ogrske (pa tudi pozneje) je bila perverzno drugačna kot v kolonizirani Indiji, saj je v teh krajih klerikalna elita množicam pravzaprav sama pisala subalterno politiko. Poleg tega subalterni politiki, ki so jo pisali klerikalci, ni vodila v preoblikovanje predkapitalističnih institucij, modernizacijo družbenega na vseh področjih ipd., nasprotno, bila je utemeljena na rodingrudovstvu, kmetstvu, tradiciji, veri in drugih inertnih dejavnikih. Hkrati pa je, kolikor je bilo v njeni moči, (i) onemogočala nastanek in razvoj subalternih politik, katerih temelj bi bila razredna pripadnost (krekovski protimarksizem); (ii) izvajala hegemonijo nad obsežnimi področji v življenju naroda (krekovci so v zadnji petini 19. stoletja obvladovali družbeno, politično, ekonomsko, kulturno življenje med slovenofonim prebivalstvom z zadružništvom, bančništvom, s kmečkimi in z delavskimi strokovnimi združenji, s sindikalizmom, šolstvom itd.); (iii) izvajala subalterno horizontalno in hkrati (!) elitniško vertikalno mobilizacijo (slednjo predvsem z namenom onemogočanja stika med narodom in njej konkurenčno slovensko liberalno elito); (iv) branila predkapitalistične institucije in prakse (klerikalni politik Janez E. Krek (1865–1917) je bil izpričan protiliberal, protikapitalist, protisemit – semitizem in framptonstvo sta zanj sinonim za svetovljanstvo in zarotništvo hkrati –, protimarksist, pridigar zoper individualizem in brezboštvo, civilno družbo, sekularnost itd.). Hegemonski politiki in dominantni poziciji

klerikalcev na slovenski politični sceni gre zasluga, da zaradi klerikalnega objema kateri od subalternih skupin, ki bi delovale in govorile »za« subalterne množice, (dejansko vse do leta 1941) ni uspelo ustvariti kake omembe vredne eksplozivne situacije ali eksplozivne subalterne politike (kot rečeno, taborsko gibanje je predvsem zasluga liberalcev). Prav prepletanje elitne in subalterne politike je namreč v kolonialno podvrženi Indiji vodilo v eksplozivne situacije, ki so vsaj nakazovale, da bi se množicam, ki jih je sicer mobilizirala elita, da bi se bojevale za njihove cilje, lahko rešile nadzora elite ter kampanjam, ki so jih začeli višji razredi, vtisnile svoj pečat (ibid., 6). V slovenski politični preteklosti ni znano, da bi se taka, vsaj nakazana osamosvojitve subalternih politik (tj. politik od spodaj) zgodila kdajkoli pred letom 1941, ko so mnogi, ne samo pripadniki plebsa, pač pa tudi intelektualci, prepoznali subalterno politiko z leninistično-marksističnim predznakom kot politiko, ki naj bi osvobajala ne samo izpod medvojnih politik takratnih nacističnih nadljudi in fašističnih kolonizatorjev, pač pa tudi izpod dušeče hegemonije klerikalcev in cerkvenih elit.

Iniciative, izvirajoče iz subalternih skupin, same niso bile dovolj močne, da bi nacionalno gibanje v Indiji razvile v samostojen boj za nacionalno osvoboditev. Zgodovinski neuspeh naroda je bil v tem, da se ni osamosvojil izpod elit, tako britanske kot indijske, neuspeh delavskega razreda in buržoazije pa da naroda ni vodil k zmagi nad kolonializmom. Spodletela je torej protikolonialistična buržoazno-demokratska revolucija kot tudi proletarska revolucija (Guha 1982, 7). Prostovoljen umik britanskih kolonialistov iz Indije konec štiridesetih let 20. stoletja avtor označi kot neuspeh nacije, saj bi se mu predvsem skozi protikolonialistični upor uspelo konstituirati kot sodoben in poleg tega še buržoaznih elit osamosvojen narod, ki bi hkrati izpeljal demokratizacijo družbe ter nacionalno (tj. protikolonialistično) in socialno emancipacijo subalternih skupin (na primer proletariata). Guha se s tem stališčem približa stališčem Frantza Fanona (1925–1961), teoretika postkolonialnih študij, psihoanalitika in revolucionarja. V svojem delu *Upor prekletih* Fanon opisuje, kako so (evropski) kolonizatorji prebivalcem koloniziranih dežel vsiljevali samopodobo poražencev, kar je bilo njihovo najmočnejše orožje. Samo če kolonizirancem uspe zavreči ponižujoče samopodobe, se lahko resnično osvobodijo. Zavreči omalovažujoče samopodobe pa je mogoče z nasilnim revolucionarnim uporom (Fanon v Taylor 2007, 328). »*Dekolonizacija je stvarjenje novih ljudi*« (Fanon 1963, 30). Novi ljudje so produkt revolucije. Nova zavest in nova samopodoba pri koloniziranih se namreč lahko razvijeta le v revolucionarnem boju. Prejeti neodvisnost zato ni isto, kot si jo izboriti. Podobnega mnenja kot Guha in Fanon je bil na Slovenskem politik in revolucionar Edvard Kocbek (1991), ki je v narodnoosvobodilni akciji in subalterni revoluciji med okupacijo Jugoslavije v štiridesetih letih 20. stoletja videl priložnost za aktivizacijo slovenskih množic, v Osvobodilni fronti pa jamstvo za preoblikovanje slovenskega narodnega značaja. Slovenske ljudske množice, ki so se borile za svoje narodne in človeške pravice, naj bi skozi revolucionarni boj ustvarjale nov lik aktivnega slovenstva, ki ga je vse do NOB »zombificirala« slovenska elita, še zlasti klerikalna. Nove samozavesti ter samozaupanja pri zatiranih narodih in subalternih množicah, po mnenju Kocbeka, ne da evolucija, pač pa zgolj revolucija (1991, 103):

»/.../ zaupanja namreč narod ne dobi iz evlucijskega vzpona v zgodovini, pa naj gre še tako ravno pot. To zaupanje dobi narod v zgodovinskem razvoju le z revolucionarnim reševanjem svojih bistvenih vprašanj. Prevzem usode v svoje lastne roke z narodno revolucijo je edini zgodovinsko uspešen postopek /.../«. Slovenci naj bi torej izpeljali revolucijo ter z njo uveljaviti »sovjetski koncept kot družbeno bazo« (ibid., 323) in nov socialistični red, ki omogočata narodno emancipacijo in napredek.

Če sklepamo na podlagi slovenske preteklosti, trditve Fanina in Guha držijo. Demokratična preobrazba slovenskih dejanskih in mentalnih kolonizirancev se namreč ni zgodila z umikom avstrijskih in madžarskih sil leta 1918, ko razpade Avstro-Ogrska, in z nastankom pretežno ruralne, nedemokratične, ekonomsko in drugače nerazvite države južnoslovanskih narodov – versajske tvorbe, katere politično sceno so obvladovale pogosto nesposobne in podkupljive politične elite, ki (čeprav še danes poimenovane kot meščanske) niso bile kos ne socialnim, ne nacionalnim in niti ne meščanskim izzivom (kot so obsežna industrializacija, urbanizacija, razvijanje institucij civilne družbe ipd.). Elita, ki je dominirala in bila hegemon tudi v novonastali južnoslovanski državi na Slovenskem, je bila tako rekoč ista kot pred prvo svetovno vojno. Podedovala je ves predvojni instrumentarij, potreben za obvladovanje družbe, tudi njenih subalternih slojev, njihovih institucij in politik.³¹ Tako kot v Avstro-Ogrski katoliški politični tabor je bojevala bitko zoper liberalni tabor; zoper subalternu gibanje, kot je bilo komunistično, pa ji je pomagala tudi kraljeva oblast, saj je bila Komunistična partija Jugoslavije kmalu po prvih volitvah, na katerih je doživela uspeh, saj je bila tretja najmočnejša stranka v zakonodajnem telesu, prepovedana. Tako stanje se je bolj ali manj (z nekaterimi redkimi izboljšavami) vleklo vse do začetka druge svetovne vojne. O rezultatih slovenskega klerikalizma pred prvo svetovno vojno in po njej verjetno najbolje pričajo nerazvitost, ki se kaže v razmeroma majhnem deležu industrializacije, prevladi kmečke populacije,³² cerkveni dominaciji in še vedno privilegirani Rimskokatoliški cerkvi, razmeroma veliki ekonomski zaostalosti in revščini (še zlasti proletariata³³), ne v zadostni meri izvedeni sekularizaciji itd.

³¹ Primer, kako so klerikalci v tridesetih letih 20. stoletja obvladali sindikalno sceno na Slovenskem: »Cerkev je takrat zagovarjala fašistične korporacije in s tem rušila delavsko enotnost /.../. Zato so cerkveni krogi – z odločilno podporo ljubljanske škofije – ustanovili profašistični sindikat ZZD (Zvezo združenih delavcev), ki je konkuriral krščanskosocialističnemu JSZ, se povezal tudi z režimskimi Jugorasovimi sindikati in ob pomoči oblasti uzurpiral najpomembnejšo institucijo takratnega delavskega gibanja, Delavsko zbornico. Tako je sindikatu ZZD, čeprav številčno šibkejšemu od vseh drugih, uspelo vzpostaviti monopol nad sindikalističnim delovanjem ob pomoči najvišjih cerkvenih in državnih oblasti« (Dragoš 2009).

³² Leta 1931 je bilo v Dravski banovini več kot 60 odstotkov prebivalstva kmečkega (Kresal in Perovšek 2005, 180). Za primerjavo: v Veliki Britaniji je urbano prebivalstvo že sredi 18. stoletja, še pred industrijsko revolucijo, predstavljalo 20 odstotkov prebivalstva, do začetka prve svetovne vojne pa je urbano prebivalstvo naraslo že na 80 odstotkov (Golub 2010).

³³ »Dejansko je bil povprečno plačan delavec ves čas med obema vojnoma – glede na minimalne življenjske stroške – vseskozi v minusu pri preživljanju samega sebe, in to celo ob predpostavki, da delavcu ni bilo treba z mezdo vzdrževati družinskih članov. /.../ leta 1935 je živela v absolutni revščini dobra četrtina slovenskih delavcev /.../, ki so tistega leta prejeli manj kot 1,5 dinarja na uro, kar ni zadoščalo niti za pokritje polovice dnevnega eksistenčnega minimuma za eno osebo« (Dragoš 2009).

Katoliški tabor je bil na Slovenskem (vsaj) od konca sedemdesetih let 19. stoletja, ko se je na Slovenskem obnovilo t. i. slogaštvo,³⁴ dominantna sila, ki je družbo vse bolj obvladovala horizontalno in vertikalno. Rivalstvo med katoliškim in liberalnim taborom se je še bolj zaostri, ko je politično pobudo znotraj katoliškega tabora prevzela duhovščina, konflikt med taboroma pa se je z vse večjim vplivom krščanskosocialne struje v katoliškem taboru v devetdesetih letih 19. stoletja sprevrgel v kulturni boj. Krščanski socialci, ki so predstavljali novi val klerikalizma, so na območjih, poseljenih povečini s Slovenci, postali dominantna politična sila. Hegemonska družbena sila, ki se je znotraj verskega in nanj vezanega rodingrudovskega konteksta borila tako zoper konkurenčno (liberalno) elito kot tudi zoper konkurenčne (revolucionarne, emancipacijske) subalterne (na marksizmu temelječe) politike. Tudi novi klerikalizem je družbo utemeljeval na starih, predmodernih stebrih (cerkvi, stanovih, družini). Nerazvitost v deželah t. i. Notranje Avstrije je bila tako v nemajhni meri učinek ohranjanja in utrjevanja pozicij inertnih delov družbe, ki so v skrajni fazi onemogočali tak razvoj slovenske družbe (na področju ekonomije, politike, kulture ...), ki bi bil podoben razvoju bolj industrializiranih, sekulariziranih družb Zahodne Evrope ali vsaj razvitejših delov znotraj monarhije in ki bi potekal na podobno intenziven način. Fenomen utrjevanja in dominacije inertnih delov družbe ter politika verske obnove sta na Slovenskem povezana predvsem s politično strujo krščanskih socialcev, ki jih je vodil klerikalni politik Janez Evangelist Krek.

3.1.1 Subalterno in protirevolucionarna hegemonija klerikalcev

Versko obnovo v vse bolj industrializirani in sekularizirani Evropi so spodbujali papeži. Smernice za katoliško reevangelizacijsko in socialnopolitično akcijo so se izkristalizirane z encikliko *Rerum novarum* (RN), ki jo je leta 1891 obelodanil papež Leon XIII. Poudarki RN so bili na protiliberalizmu, protimarksizmu, spravi med delom in kapitalom v korporativno ustrojeni družbi ter državi, temelječi na veri, patriarhalni družini in zasebni lastnini. V encikliki, iz katere še zlasti veje nasprotovanje marksističnim subalternim politikam, se delavce odvrča od revolucije, kapitaliste in veleposestnike pa poziva, naj z delavci ne ravnajo kot s sužnji. Rimskokatoliška cerkev se v RN zavzema za prijateljsko in organsko povezavo med razredi, buržoazija in proletariat naj bi bila povezana na način, kot so bili povezani stanovi v fevdalnih cehovsko-korporativnih družbah. Leon XIII. je videl v fevdalnih cehih jamstvo družbene, ekonomske in politične stabilnosti. Cehovski korporativizem je bil nekaj desetletij pozneje tudi matrica ustroja fašistične države in ekonomije. Tudi v jedru fašističnega korporativizma je bila ideja korporacij, ki bi po vzoru srednjeveških cehovskih organizacij organsko in prijateljsko združevala kapitaliste in delavce

³⁴ Politika slogaštva je bila deklarativno politika sodelovanja med slovenskim katoliškim in liberalnim taborom, dejansko pa je slogaštvo bilo možno le zaradi ideološkega samozanikanja liberalcev. Zaradi ideoloških razlik sta se tabora v letih 1872–1876 razšla, a se je slogaštvo pozneje obnovilo in životarilo do novega razkola sredi osemdesetih let 19. stoletja, »ko je postal ljubljanski škof Jakob Missia in ko je prihrumela 'nevihta s Krasa' v podobi Antona Mahničca« (Pančur 2005b, 31). Ceno za obnovo so plačali liberalci, tj. mladoslovinci so se morali odpovedati javnemu izražanju liberalnih stališč, hkrati so morali prevzeti gesla o obrambi vere, sprejeti nazor, da je katolištvo nosilni steber narodne zavesti (Pančur 2005a, 30) ipd.

(Tarpley 1987). Leta 1934 je bilo v Italiji ustanovljenih dvaindvajset korporacij (thecorner.org). V cehovskih korporacijah, ki so združevale sindikate in upravo, so prevladovali interesi kapitala. Posledica takega združevanja dela in kapitala je bila nevtralizacija delavskega revolucionarnega potenciala. Uspavanje revolucionarnega delavstva pa je bil ne nazadnje tudi namen RN, kakor tudi vseh tistih, ki so sledili njegovim poudarkom. Med njimi so bili tudi protirevolucionarni krščanskosocialni klerikalci.

Kot rečeno, katoliški tabor na Slovenskem ni bil homogen in monoliten blok, pač pa ga zaznamuje kompleksnost. Ena možnih delitev je delitev na t. i. stare in nove klerikalce, slednji so bili krščanskosocialno usmerjeni. Krščanski socialci s Krekom na čelu, na kratko krekovci, so bila struja, ki se je znotraj katoliškega tabora začela uveljavljati v prvi polovici devetdesetih let 19. stoletja. Razlike med starimi in novimi klerikalci so se nanašale tako na nekatere vsebinske kot tudi taktične poudarke, ki zadevajo obnašanje političnega in družbeni aktivizem. Novost, ki so jo uveljavili novi klerikalci in je bila nemara najopaznejša, je bila prav v drugačni politični praksi, ali kot je tiste dni zapisal masarykovec dr. Anton Dermota (v Pleterski 1977, 15): »*Visoka politika Kluna se je morala umakniti demokratičnejši krščanskosocialni struji Mahničca in Kreka, povzeti po Luegerju.*« Visoka politika je pod krekovci postala drugotnega pomena ali vsaj manj opazna, krekovci so dajali prednost naslavljanju povečini še vedno subalternih množic. Politika množic, politizacija ljudskih mas oziroma politična mobilizacija ljudstva ni bil način obnašanja političnega, ki bi ga na Slovensko prinesli klerikalci. Ne nazadnje je na politični mobilizaciji množic temeljilo nacionalistično taborsko gibanje. In tudi obnašanje političnega, ki ga je že prakticirala revolucionarna socialna demokracija, je temeljilo na predpostavki o mobiliziranih subalternih slojih. Nacionalizem in revolucionarni socializem sta bila torej fenomena, ki sta nagovarjala množice, ki sta se naslanjala na številčno prevladujoče subalterne sloje v družbi. Če sta cerkev in z njo klerikalna politika hoteli ohraniti povezavo z ljudskimi množicami, če sta hoteli ohraniti dominanten položaj v družbi, sta morali spremeniti način obnašanja političnega in se spoprijeti z alternativami (subalternimi) politikami, ideologijami, in sicer na način modifikacije omenjenih novih diskurzov, na način prisvojitve (torej s povezavo novih diskurzov z versko-dogmatskim diskurzom v verigo ekvivalenc) ali pa na način popolne konfrontacije. Krekovci so, preprosto rečeno, storili naslednje: zajahali val etničnega nacionalizma (ter ga modificirali v skladu s svojimi predstavami korporativne družbe in države), revolucionarnemu socializmu pa so tako rekoč napovedali vojno. Kulturni boj so bili tudi proti starim političnim rivalom, liberalcem, a slednji, ki so se bolj ali manj držali »*visoke politike*«, za klerikalce pravzaprav niso bili nepremagljiva ovira.³⁵ Še zlasti ne potem, ko so postopno, v obdobju od leta 1902 do 1908, v vseh deželah, poseljenih s Slovenci, uvedli splošno volilno pravico. Krekovci so to pravico zagovarjali in zahtevali, kajti njena uvedba bi pomenila razširitev volilne pravice predvsem med takrat prevladujočo kmetsko moško populacijo. Od te razširitve je imel nato res največjo korist prav katoliški tabor, na škodo liberalnega (Pančur 2005c, 40, 41).

³⁵ Krek, avgusta 1894 na Pristavi pri Trziču: »*Socialna demokracija in katoliška cerkev sta tisti sili, med katerima se bo bil zadnji boj. Vsi vmesni kričachi, naj se imenujejo liberalci ali kakor koli, so brez pomena ...*« (Krek v Pleterski 1977, 16).

Rezultat uvedene splošne volilne pravice je bila absolutna večina Slovenske ljudske stranke (SLS) v deželnem zboru Kranjske po dopolnilnih volitvah leta 1908. Po zmagi je SLS vodenje deželne politike povsem podredila strankarskim interesom, ki se na področju, denimo, prosvete manifestira v preganjanju liberalnih učiteljev (ibid., 42). In še ta ne nepomembna podrobnost, ki kaže na premik pri klerikalcih od visoke politike k politiki množic oziroma populizmu: Katoliška narodna stranka (KNS) se je leta 1905 na Krekovo pobudo preimenovala v Slovensko ljudsko stranko (SLS), preimenovanje pa je bilo povezano s pričakovano deželnozborsko volilno reformo, ki naj bi prinesla splošno volilno pravico (Vodopivec 2005, 40). A premiki k politiki množic so bili nakazani že davno pred volilno reformo, tak premik je bil že katoliški shod leta 1892, pri organizaciji katerega sta imela pomembno vlogo takratni ljubljanski škof Jakob Missia (1838–1902) in Anton Mahnič (1850–1920), oba apologeta načel bojevite katoliške smeri, ki si je prizadevala za prenovo družbe v smislu katoliških vrednot (Pančur 2005b, 32).

Projekt verske prenove, katoliškega poenotenja in boja zoper liberalne, socialnodemokratske in druge sodobne novotarije je glede načina vedenja političnega torej temeljil na politiki množic, ki jih je treba za vsako ceno zadržati pod vplivom Rimskokatoliške cerkve in katoliškega tabora. To pa je bilo mogoče le, če se klerikalna politika »prekvasi« s subalternimi socialnimi politikami, proti koncu devetdesetih let 19. stoletja in vse tja do konca Avstro-Ogrske, pa tudi z narodnopolitičnimi oziroma rodingrudovskimi poudarki. Temelj socialne politike krščanskih socialcev je bila že omenjena enciklika Leona XIII., vendar je treba na socialno akcijo klerikalcev gledati predvsem z vidika verske obnove, ki naj bi potekala v skladu s takrat prevladujočim teološko-dogmatskim oziroma filozofskim diskurzom.

Krek je bil v Mahničevem krogu bojnikov za katoliško obnovo. Škof Missia³⁶ je Kreka poslal na študij teologije na dunajski Avguštinij. *»Tu se je temeljito seznanil z mladim krščanskosocialnim gibanjem /.../. Leta 1892 je študij dokončal. /.../ od 1892/1893 dalje je poučeval filozofijo kot prosti docent na bogoslovju. Leta 1895 je tam zasedel novo ustanovljeno stolico za fundamentalno teologijo in tomistično filozofijo ter jo obdržal do upokojitve 1916«* (Enciklopedija Slovenije 1992). Če hočemo razumeti klerikalno zavzemanje za versko prenovo, ki lahko uspe le v korporativni družbi oziroma državi, in če hočemo razumeti, za kakšen korporativizem so se zavzemali krekovci, je treba zapisati nekaj besed o (neo)tomizmu. Ta je *»teoretična smer znotraj katoliške teologije, ki se navezuje na Tomaža Akvinskega«* (Leksikon CZ 1988, 1060). Akvinski pa je *»kozmos dojemal kot univerzalen red, kot hierarhijo biti, ki je usmerjena k bogu in ki vsakemu bivajočemu odkazuje pripadajoče mu mesto«* (ibid.) na svetu in v družbi. Izhodišča klerikalizma so torej katoliški univerzalizem, predpostavka o božjem redu, ki upravičuje hierarhičen družbeni ustroj, in o

³⁶ *»Jakob Missia je kot ljubljanski knezoškof lansiral geslo o prenovi 'Vse prenoviti v Kristusu.' 'S krščanskimi načeli prekvasiti narodno življenje.' Četudi pisni viri le bežno omenjajo neposredno politično dejavnost škofa Missie, je jasno, da je delovanje cerkve ob koncu 19. stoletja prestavil v nov politični kontekst. Škof Missia je bil pokrovitelj Prvega slovenskega katoliškega shoda, ki je bil sklican leta 1892. /.../ Katoliški shodi so bili ob koncu 19. stoletja forma javnega in političnega angažiranja katolikov«* (Žerdin 2006). Missia je bil goreč verski prenovitelj – verski prenovi je služila tudi politizacija katoličanov –, a zadržan do slovenskih narodnopolitičnih potreb, saj je mož *»zagovarjal podreitev narodne ideje verski pripadnosti«* (ibid.).

tem, da je vsakemu posamezniku v določeni družbi odkazano določeno mesto oziroma namembnost, tako kot ima svojo namembnost vsak organ v telesu.

Nepredstavlljivo je, da bi organi v telesu služili čemu drugemu kot tistemu, za kar jim je dano po naravi oziroma bogu. Roka pač ne more opravljati funkcij srca ali nasprotno. Oziroma kot Kreka povzame Žižek (1987, 15): »Družba je organska zaveza nraavnih bitij ... Organizem je zveza več med seboj različnih udov, katerih vsak ima svoje posebno opravilo in svoj poseben namen ...« Zato moramo »z vso odločnostjo zavreči nauk tistih, ki pravijo, da so vsi ljudje v družbi enaki. /.../ Samo v enem oziru smemo govoriti, da so udje v družbi enaki. Vsi smejo zahtevati, da jim družba da to, kar jim po njihovem delovanju za skupni namen pripada« (Krek v Žižek 1987, 15, 16). Krek je upravičeval družbeno razslojenost, ki je bila zanj naravna, saj je družbo dojemal kot organizem, pripadnost temu ali onemu stanu (beri: udu) znotraj družbe, pa kot naravno danost. Krekovski družbeni korporativizem je torej neprehten. Prehodi med stanovi oziroma oblast, ki bi jo tvorili subalterni stanovi, so nenaravni in lahko vodijo le v družbeni kolaps. Korporativistični ustroj je tudi strogo hierarhičen.³⁷

Delavci torej lahko zahtevajo delo in pravično plačilo za svoje delo, ne smejo pa zahtevati (participacije pri) oblasti. Delu čast, ne pa tudi oblast. »Vsak organizem potrebuje dušo. Duša v družabnem organizmu mora biti primerna udom, torej – nraavna. Imenujemo jo – oblast ali avtoriteto. Kakor udje človeškega telesa ne tvorijo organizma, če jih ne oživlja duša, tako tudi ne more biti družba brez oblasti. /.../ Ta oblast naroča, kaj naj store posamezni udje ali kaj naj opuste, da se doseže skupen namen« (Krek v Žižek 1987, 16). Družba torej ne more brez nraavne oblasti, oblast je duša družbe; medtem ko je vladar glava in z njo duša družbe, pa za nraavnost te duše skrbi vera oziroma katoliška cerkev. Katoliški korporativizem torej zahteva, da vsakdo dela tisto, kar mu je z božjo voljo določeno. Delavec naj dela, njegova žena rojeva otroke in skrbi za ognjišče,³⁸ vladar vlada, cerkev skrbi za nraavnost duš. Kdor uči, da gre delavcu oblast, uči narobe. Kdor

³⁷ Korporativizem kot prevladujoča (ekonomsko-socialna) političnost v Evropi po drugi svetovni vojni (najmanj do osemdesetih let 20. stoletja), se od predvojnega (katoliškega in fašističnega) korporativizma zelo razlikuje. Povojni korporativizem ne nudi oporne fantazme poenotenja na osnovi vere (kot klerikalizem in katoliški protofašizem) ali nacije (primer fašizma). Gre za prakso, ki ne gradi na hierarhijah (družinski, družbeni, rasni, spolni ...); ki ne nudi organskih konceptov družb, pač pa prej pluralne; ki se ne opravičuje s predmodernimi nazori; ki ne totalizira in ne zapira družbe na poenotujočih temeljih; ki iz delavstva naredi relevantnega sogovorca, socialnega partnerja (in ne narodov ud); ki ni posledica dogmatsko-absolutističnih in avtoritarnih vzgibov od zgoraj, ki bi bili opravičevani s transcendentalnim smotrom, z izvorom, kot je npr. bog, pač pa je prej posledica dolgotrajnega boja predvsem delavstva za emancipacijo – politično, ekonomsko, pravno, institucionalno. Naj bo mimogrede dodano, da so evropske države, v katerih prakticirajo t. i. neokorporativizem, države, ki spadajo med (tehnološko, družbeno) najrazvitejše, med najodprteje in najdemokratičnejše (glede spoštovanja človekovih pravic, svobode tiska ...), med najmanj skorumpirane, z ekonomskega vidika med tiste, z najkonkurenčnejšimi in najprilagodljivejšimi gospodarstvi na svetu, med tiste z visoko gospodarsko rastjo in med tiste, ki spadajo med najbolj socialne države na svetu. Jasno je, da tudi ta povojna korporativistična političnost ni idealna, ni brez sebi lastnih vzvodov podrejanja. Vendar so ti drugačne narave kot tisti pred vojno. Povojni korporativizem ne zanika razrednega boja, pač pa je celo njegov produkt. Pravzaprav gre pri pred- in povojnem korporativizmu za tako različni praksi, da se zastavlja vprašanje, ali jih je sploh treba pojasnjevati z enakim označevalcem, pa čeprav različno pomensko utjevanim.

³⁸ Krek se zgrozi ob ženski-delavki: »Delavka – strašna beseda, ki je prej ni poznal noben jezik /.../. Žena, ki je delavka, ni več žena. Nima več tistega /.../ čistega življenja; ne obdajajo jo več nežni, sveti utiski rodbinskega življenja; ne živi več pod moževo oblastjo ...« (Krek v Žižek 1987, 19). Emancipacija žensk je nevarna, ker naj bi pomenila napad na avtoriteto in oblast

uči, naj se ženska upre podrejanju v patriarhalni družini in se z zaposlitvijo reši ekonomske odvisnosti od moža-delavca, uči napak. Kdor uči, da je treba cerkev ločiti od družbenega organizma, uči napak, saj ločitev duše od družbenega organizma lahko pomeni le smrt organizma, in brezbožna družba je lahko le tiranska družba. Kdor uči, da ima lahko en organizem več duš, uči napak. Že iz teh nekaj citatov je razvidno, zakaj so klerikalci ostro nasprotovali revolucionarni socialdemokraciji, ki se je že v 19. stoletju zavzemala za delavsko oblast, za sekularno družbo, za emancipacijo žensk. In jasno je tudi, zakaj so katoliški klerikalci nasprotovali (verski, politični) pluralizaciji družbe, ta bi namreč vodila v razgradnjo monopolnega položaja, ki ga je imela Rimskokatoliška cerkev v družbi. Razvidno postane tudi, da za klerikalce demokracija in politizacija (subalternih) množic nista bila cilja, pač pa kvečjemu sredstvo, na podlagi katerega je katolištvo ohranjalo svojo družbeno in politično moč med Slovenci. Ko pa je bila enkrat dominacija v družbi odvisna od volje množic, je treba te množice ideološko, versko, ekonomsko, socialno, politično in kulturno obvladati. To pa je bilo mogoče, če se je hkrati reproducirala versko-politična hegemonija in so se onemogočali politični oziroma ideološki tekmeci. To pomeni, da je bilo treba po eni strani obvladovati medije, izobraževanje, kulturno produkcijo, ekonomijo (recimo kreditne zadruge), socialne politike, stanovske institucije (recimo sindikate), po drugi strani pa voditi kulturni, ideološki boj zoper brezboštvo, jude, prostožidarje, protestante, socialno demokracijo, liberalizem itd.

Ker je bila nosilka prevratniških idej v 19. stoletju socialna demokracija, je bilo treba slednjo kar se le da onemogočiti, na primer z ustanavljanjem katoliških sindikatov, ki naj bi delavstvo obvarovalo pred pohujšljivimi revolucionarnimi idejami. Še boljši način boja zoper socialdemokratsko revolucijo, ki da bi porušila temelje človeškega in božjega reda, pa je preprečiti proletarizacijo družbe. To pa je mogoče, če se omejita industrializacija in modernizacija družbe ter se stavi na stare družbene stebre – cerkev, kmetstvo, rodbino in stanovsko družbo. Oziroma: *»gotovo je, da nobena druga sila ne more uspešno ustavljati socialne demokracije, kakor po stanovski organizaciji npravno utrjeni in gmotno rešeni kmetiški stan«* (Krek v Žižek 1987, 21). Skratka, boj zoper revolucijo zahteva rešeno socialno vprašanje kmeta, saj zadovoljen kmet ne bo iskal dela v tovarni, posledično ne po podlegel proletarizaciji in s tem nevarnosti, da pade pod vpliv revolucionarnih idej. Ohranjanje kmetstva je pri krekovcih pravzaprav protirevolucionarna strategija. Ker pa se je procesu proletarizacije nemogoče povsem izogniti, je treba delavstvo obvarovati pred nevarnimi revolucionarnimi idejami. En način je ohranjanje cerkvenega vpliva med delavci, drug pa je tvorjenje organskih povezav med kapitalisti in proletariatom. Ta razreda ne bi smela biti v konfliktu, saj bi spopad med dvema družbenima udoma vodil v propad družbenega organizma. To pa pomeni, da je med razredoma treba doseči nekakšno *»organizacijsko pogodbo«* o nenapadanju. Jasno, pogodba zadeva razrede *znotraj* posamezne družbe oziroma države, torej je mogoča le, če se delavstvo odreče svoje razredne zavesti, ki je v

družinskega očeta ter s tem konec patriarhalne družine. Patriarhalna družina je temelj naroda, družina je korporacija v malem, tako rekoč družbena matrica, kjer je oče glava družine, žena in otroci pa družinski udi. Če pade družina, pade narod, pade državna ureditev, pade Rimskokatoliška cerkev. In vse to baje le zato, ker bi se ženska zaposlila.

osnovi internacionalistična (ibid., 22). Z zavrnitvijo delavskega internacionalizma, ki med drugim uči, da delavci nimajo domovine, in z vztrajanjem pri stanovsko organizirani družbi, v katero ne spada razredni boj, pač pa organska povezanost med stanovi, bi zmanjšali nevarnost revolucije.

Stanovska organizacija družbe pa ni le ovira revoluciji, pač pa preprečuje tudi atomizacijo in individualizacijo družbe, ki da jo je zakrivil liberalizem. Ta (je) namreč poudarja(-l) individualne pravice, ne stanovskih. Liberalizem (je) uči(-l), da gredo pravice vsakemu posamezniku kot takemu, in ne kot pripadniku posameznega družbenega uda. Liberalizem 19. stoletja je pravzaprav priznal le dve entiteti, na eni strani državo – nacijo kot entiteto kolektiva, na drugi pa posameznika z njegovimi svoboščinami, ki jih nudi od države kar se le da ločen prostor civilne družbe. Katoliški korporativizem je podajal drugačno sliko, posameznik se lahko v entiteto kolektiva vpiše le kot del nekega družbenega uda, na primer stana, rodbine, naroda. Individualne pravice pri krekovcih niso na prvem mestu. Ker se individualne pravice navezujejo na civilno družbo, piše Žižek (1987, 22), ne čudi, da klerikalci zavračajo tudi ta fenomen.

A individualizem ni le produkt liberalizma, pač pa je zanj kriv tudi ali celo predvsem protestantizem. Ta naj bi bil namreč odgovoren za umik vere z različnih področij človekovega udejstvovanja v družbi (znanosti, politike, prava, umetnosti ...), torej je odgovoren za sekularizacijo, posledično tudi za prevlado racionalizma v družbi, ki naj bi prispeval k individualizmu. Ta pa vodi v egoizem, izkoriščanje človeka po človeku, razkroj stanovskih, družinskih, organskih vezi (Žižek 1987, 17, 18). Protestantizem in liberalizem sta za Kreka nevarnost tudi zaradi istovetenja z germanizmom; za Kreka je protestantizem »*princip vsenemštva*« (Krek v Žižek 1987, 44). Podobno je z liberalizmom, ki je »*protinaroden*«, na Slovenskem pa združuje kvečjemu »*labilne, valujoče, nestalne elemente med Slovenci*« (Žižek 1987, 44). A ne samo liberalizem, v »*protislovanskem boju*« so združeni »*framasonstvo s svojim sovraštvom do Avstrije, veliko nemštvo s svojim brezmejnimi napuhom, liberalstvo s svojo dobičkaželjno podlostjo, protestantstvo s svojim sovraštvom do katoliške cerkve, socialna demokracija s svojo židovsko skvarjenostjo – to so sile, ki se bojujejo v njem*« (ibid.). Da, Slovani oziroma Slovenci so (bili) žrtve tudi prostožidarjev, velikonemštva in judovsko-socialdemokratske zarote. A za Kreka Judi niso bili le za narod nevarni nosilci kozmopolitskih oziroma internacionalističnih subalternih idej, pač pa obenem tudi zastopniki globalnega kapitala. S podobno tezo o (judovsko-boljševistični) zaroti je nekaj desetletij za Krekom gonjo proti Judom opravičeval tudi Hitler. Naj bo dodano, da je bil Hitlerjeva protisemitska, rasistična inspiracija že omenjeni dunajski župan Karl Lueger, krščanski sociallec, ki je županoval v letih 1897–1910. Zdi se, da so bili največji protagonisti protisemitizma v Avstro-Ogrski ravno krščanski socialci.

Krekova ambicija je bilo popolno prekvašenje slovenskega naroda s katoliško vero. Krekova hegemonija je pomenila identifikacijo in nato nevtralizacijo vseh domnevnih groženj in njihovih nosilcev. Taka praksa je pomenila spopad tako rekoč z vsemi, ki bi delovali zunaj režima resnice katolicizma. Krekovo delovanje ne

zaznamuje najprej boj za socialne pravice delavstva, pač pa onemogočanje socialne demokracije in drugih političnih tekmecev. V svojem prvem nastopu v državnem zboru leta 1897 je namreč zagovarjal vlado, ki je razpustila socialistično železničarsko organizacijo, in poudaril, da se mora zlomiti strahovlada socialdemokratov nad delavci (Pleterski 1977, 17). To ni edino njegovo dejanje, ki priča o tem, da je versko-ideološki boj postavljal pred boj za delavske oziroma socialne pravice. Zaradi tega lahko zapišemo, da socialna postavka v politični agendi krekovcev ni bila toliko posledica zahtev subalternih skupin, pač pa prej taktični manever katoliškega tabora v boju za politični in družbeni vpliv med Slovenci in v službi katoliške obnove.³⁹ Pravzaprav lahko zapišemo, da je bilo delovanje krekovcev reaktivno določeno z delovanjem njihovih ideoloških tekmecev. Krekovci so tekmovali tako z liberalci (npr. v ustanavljanju kreditnih zadrug; na Slovenskem so jih precej pred konservativci začeli ustanavljali liberalci, npr. brata Vošnjak) kot tudi s socialnimi demokrati (v ustanavljanju delavsko-sindikalnih društev) in celo z nekaterimi t. i. starimi klerikalci, ki so jim bila krščanskosocialna naziranja znotraj klerikalnega tabora tuja. A to tekmovanje je pustilo posledice, kajti klerikalna Katoliška narodna stranka se je v obdobju 1894–1904 pomeščanila (ibid., 22), s tem pa je postala hegemon, ki je postopno obvladoval ne le kmetski stan, pač pa vsaj deloma tudi delavstvo in meščanstvo.

O njenem pomeščanju po mnenju Pleterskega (1977, 22) priča tudi to, da je v omenjenem obdobju prevzela pobudo v slovenskem narodnem gibanju. Njihova pobuda se manifestira kot vezava slovenskega narodnega vprašanja v Avstro-Ogrski na hrvaško državotvorno pravo. Ideja povezovanja z južnimi Slovani je bila na slovenski politični sceni živa vse od leta 1848, a če so imeli pred letom 1898 na Slovenskem pobudo glede povezovanja liberalci, so jo imeli po tem letu klerikalci, natančneje krekovci. Tako je Krek začel pozivati na *zedinjenje* s Hrvati na podlagi *hrvaškega narodnega prava* (Krek v Vodopivec 2005, 44). Še leta 1895 je Krek brez zadržkov iskal zavezništvo z nemškimi krščanskimi socialci, leta 1899 pa je povezovanje z njimi že razglašal za narodno izdajstvo. Ta obrat je bil posledica sodelovanja nemških krščanskih socialcev z nemškimi (liberalnimi) nacionalisti. Narodnostni vihar v Avstro-Ogrski v devetdesetih letih 19. stoletja je omajal stara narodnopolitična in državnozborna zavezništva. Zato je začel Krek iskati nove versko-ideološke, narodne in politične zaveznike na Hrvaškem (Vodopivec 2005, 43–45). In jih je tudi našel. Zavezništvo odseva v sodelovanju slovenskih katoliških in dalmatinskih ter istrskih poslancev v državnem zboru, še bolj pa v klerikalno-pravaškem projektu *katoliške Jugoslavije*, kot je proces združevanja Vseslovenske ljudske stranke in hrvaških pravašev oziroma načrtovan združitevni projekt Slovencev in Hrvatov opisal časopis Slovenec leta 1911. Zavezništvo med klerikalci in pravaši je leta 1912 na Dunaju privedlo tudi do resolucije, ki poudarja, da »*tvorijo Hrvati in Slovenci eno narodno enoto, zato bosta obe stranki skupno delovali v duhu in pravcu programa Stranke prava*«. Združitev s Hrvati se je

³⁹ Subalterni agenda krekovcev je bil populistični trik, predvsem v službi pridobivanja množic za klerikalno stranko: »*Treba nam je biti previdnim in zvitim. Najpred si je treba pridobiti zaslombe v ljudstvu, v veliki množici. To pa treba prijati, ji svetovati in pomagati na tisti strani, na kateri jo najbolj boli: na socialni. [Ko bomo ljudstvu] v socialnem oziru olajšali breme, potem nam bo sledilo, kamor ga bomo vedli; potem stopimo pred nje s katoliškim vprašanjem*« (v Pančur 2005b, 33).

tolmačila kot zgodovinska priložnost (ibid., 53, 54), saj bi katoliška Jugoslavija pomenila politično, narodno in jezikovno zlitje Slovencev s Hrvati. Oziroma, kot je leta 1913 zapisal klerikalni ideolog Aleš Ušeničnik: »Če bi se mi pod gotovimi pogoji združili s Hrvati, ne bi pravzaprav svoje narodnosti žrtvovali, ampak bi svojo narodnost šele dobili« (Ušeničnik v Vodopivec 2005, 54). Na podoben način so zedinjenje razumeli tudi hrvaški pravaši, tj. ne kot združitve dveh narodnih entitet v novo entiteto, pač pa kot združitev ene, hrvaške entitete (Vodopivec 2005, 54). Slovensko-hrvaško zedinjenje je za pravaše pomenilo združitev hrvaških dežel oziroma priključitev t. i. alpskih Hrvatov k hrvaški matici.

Pogosto poudarjanje političnega, narodnega in jezikovnega zliivanja Slovencev s Hrvati torej ni bil le taktični maneuver slovenskih klerikalcev v boju zoper velikonemški nacionalistični pritisk, kot navajajo nekateri slovenski zgodovinopisci, tako kot take taktičnosti ni bilo opaziti niti pri drugih pomembnih političnih skupinah, ki so podpirale opisani način zliivanja. Res pa je, da v katoliškem taboru niso vsi delili navdušenja nad zedinjenjem. Kljub oporečnikom združevanja, ki so obstajali na slovenski politični sceni, pa zavzetost za projekt in predlagani način zedinjenja dovolj povesta o samopodobi in samozavesti takratne klerikalne in liberalne elite na Slovenskem. Elite očitno niso mogle zavreči lastne omalovažujoče samopodobe nemočnih kolonizirancev, o kateri piše Fanon. Le kako bi, saj je dekolonizacija stvarjenje novih ljudi. Nove ljudi lahko naplavi revolucija, ki poruši stare režime resnic oziroma stare diskurzivne okvirje. Kakršna koli revolucija pa je bila Kreku tuja. Misliti politično onkraj idej korporativno ustrojene družbe in države je bilo za Kreka nemogoče.⁴⁰ Čeprav je Krek, v primerjavi s t. i. starimi klerikalci, zmožgal v diskurzivno verigo ekvivalenc preplesti versko-kulturni in narodnopolitični diskurz, je odločno zavračal marčno revolucijo, tj. pomlad narodov, v duhu katere je pravzaprav nastal sam narodnopolitični program – program Zedinjene Slovenije. Namesto tega je marčno revolucijo prepoznal kot židovsko zaroto zoper habsburško monarhijo ter družbeni in nravni red (Krek v Žižek 2005, 45).

Krek je torej hotel vpliv vere razširiti na vsa področja družbenega življenja, od ekonomije, prek sociale do politike, na področju religije pa je Rimskokatoliška cerkev že itak imela monopol. Težnja po monopolni

⁴⁰ Za Kreka je bila kot državna oblika »najprikladnejša monarhija, kjer vlada en sam dedni vladar, ki ga podpirajo avtonomne srenje, dežele, narodi in stanovi« (Krek v Žižek 1987, 29). Zanj so bili Avstronemci tujerodna narodna entiteta, zavedal se je tudi nemške dominacije v monarhiji; po drugi strani pa je bil Krek spoštljiv podložnik Habsburžanov, o katerih zakonitosti in nujnosti vladavine ni dvomil. Korporativna država, v katero je verjel Krek, potrebuje vladarsko glavo, tj. suveren je lahko le dedni monarh, in ne narod. Narodi so lahko le podporni udi monarhije, glava monarhije je monarh, za nrvnost glave in udov pa skrbi cerkev. Bilo bi bogokletno in nenravno, če bi narod postal suveren države, torej če bi ud postal glava države, tako kot bi bilo bogokletno, če bi oblast prevzelo delavstvo. Krekovski korporativizem, ki je bil temelj obnašanja političnega in klerikalnih politik, preprosto ni dovoljeval revolucionarnih dejanj, ne narodnopolitičnih, ne subalternih, torej tudi ne protikolonialističnih. Krek je bil daleč od spoznanja, ki ga je med NOB izrazil krščanski socialist Kocbek, in sicer, da lahko narod dobi samozaupanje le z revolucionarnim reševanjem svojih bistvenih vprašanj. Krek, ki se je boril proti vsem mogočim (ne)namišljenim sovražnikom naroda – protozidarjem, judom, protestantom, liberalizmu, revolucionarni socialni demokraciji, Nemcem, brezboštvo, ženski emancipaciji, svobodni ljubezni, civilni družbi itd. – istega naroda ni zmožgal postaviti na mesto suverena, torej na mesto samovlade. Kreku je več pomenilo katolištvo kot slovenstvo in cilji subalternih politik. Prej naštetih (ne)namišljenih sovražniki namreč niso sovražniki naroda, ne slovenskega ne katerega koli drugega, pač pa fenomeni, ki jih je klerikalizem prepoznal kot nevarnost, ki ogroža katolištvo. Nasprotovati njim ne pomeni skrbeti za slovenstvo, pač pa skrbeti za versko obnovo in ohranjanje katoliške dominacije med Slovenci.

situaciji na vseh področjih (ekonomskem, socialnem, političnem, kulturnem ...) je nadgrajena s strankarsko-političnim izključevanjem vseh dejavnikov, ki ne delujejo znotraj klerikalne Katoliške narodne stranke in njene naslednice Slovenske ljudske stranke, ter z enačenjem slovenstva in katolicizma oziroma s pogojevanjem pripadnosti prvemu s pripadnostjo drugemu. Moč klerikalne elite po razpadu Avstro-Ogrske in nastanku južnoslovanske kraljevine ni splahnela. Klerikalna hegemonija, čeprav ne več nujno zaznamovana s krščanskosocialno noto, se je v bolj ali manj nespremenjeni meri nadaljevala.

Naj na tej točki ponovim Guhov opis stanja v Indiji, in sicer, da politične iniciative, izvirajoče iz subalternih skupin, niso bile dovolj močne, da bi nacionalno gibanje razvile v samostojen boj za nacionalno osvoboditev. Tudi na Slovenskem niso bile; subalterni politični agenda je subalternim skupinam pisala kar klerikalna elita. Ta, kot že navrženo, je vršila horizontalno in vertikalno mobilizacijo, katerih cilj je bil oddaljiti subalterne skupine od prevratnih idej ter prepričati liberalni eliti, da bi subalterne skupine mobilizirala na način, ki bi služil njenim ciljem. Klerikalci so pisali subalterni agenda za množice zato in tako, da je služila njihovim (hegemonističnim) ciljem. Pogoj možnosti, ki bi omogočal, da bi politične iniciative, izvirajoče iz subalternih skupin, postale dovolj močne in bi nacionalno gibanje razvile v (samostojen) boj za nacionalno osvoboditev, je bil tako v veliki meri onemogočen. Kakor tudi realizacija emancipacijskih ciljev subalternih skupin na način, kot bi to same želele, oziroma na način, ki bi ga omogočala predpostavka, da je emancipacija subalternih skupin možna le, če te prevzamejo oblast. Namreč skladno z (neo)tomistično doktrino Cerkev (in z njo klerikalcem oziroma politični duhovščini) na eni ter na drugi strani subalternim skupinam (kmetom, delavcem...) pripada povsem drugačna vloga v družbi in državi, tj. subalterne skupine so bile s strani klerikalcev dojene kot »udi« s povsem drugimi nalogami in vlogami, kot naj bi jih imele RKC in monarhistična oblast oziroma politična kasta. Cerkev in oblast (monarh, vlada) sta v cerkveno-korporativističnih predstavah, pogojenih z (neo)tomizmom, predstavljali glavo in dušo države, kmetje, delavci pa »le« neke okončine, ki nikoli ne smejo zasesti oblastnih pozicij in vlog v državnem oziroma družbenem »telesu«. Zato subalterni agenda, ki jo je klerikalna elita pisala za subalterneže, ni bila emancipacijska. Bila pa je protirevolucionarna. Skratka: subalterne skupine naj ne bi same pisale emancipacijske politične agende, naj ne bi imele velikega vpliva na oblast ter politiko in tudi ne vodile nacionalno osvoboditev. Vse to naj bi bila naloga oziroma poslanstvo elit, še zlasti klerikalne.

Podobno vlogo in pomen si je ob umiku britanskih kolonialistov pripisovala tudi indijska elita. Podobne so bile tudi posledice: po dekolonizaciji se je ohranila hegemonija elit(e). Na Slovenskem in v Indiji je bilo to možno zato, ker politične iniciative, izvirajoče iz subalternih skupin, niso bile dovolj močne, da bi nacionalno gibanje razvile v samostojen boj za nacionalno osvoboditev, in ker je bila osvoboditev dosežena na bolj ali manj miren način. Namreč po koncu prve svetovne vojne je bilo onemogočeno revolucionarno vrenje na Slovenskem, umik avstronemških kolonialistov z večine območij, poseljenih povečini s Slovenci, pa je pravzaprav potekal brez pravega boja. Mirne dekolonizacije, kot je bila npr. indijska, nacionalističnim

elitam, ki so neredko bile del kolonialističnih struktur oziroma upravnega aparata, dopuščajo obstanek na oblasti. Nasilne dekolonizacije pa izsilijo menjavo oblasti. Slednja ne pomeni le pregona tujih kolonialistov, pač pa neredko tudi sloja domačih kolonialističnih aparatčikov oziroma posameznikov in skupin, ki so bili tako ali drugače vpeti v kolonialistični aparat. Ti, če že niso pregnani iz države, so pa vsaj z oblasti. Ne glede na to, ali se razglašajo za zagovornike dekolonizacije ali ne.

Odsotnost protikolonialističnega boja, kakršnega lahko spočne organizirano in koordinirano revolucionarno gibanje, ki bi ga tvorile in vodile subalterne skupine, je pomenila odsotnost tistega pogoja možnosti, ki bi omogočal demokratizacijo družbe in (politično, vojaško, revolucionarno...) mobilizacijo prebivalstva, katerega so povečini tvorile subalterne skupine. Vojaški spopadi na Koroškem in Štajerskem niso bili del revolucionarnega vrenja, pač pa ozemeljsko omejeno spopadanje, ujeto v ozke okvire rodingrudovstva. Okvire, ki niso dopuščali, da bi se narodnopolitični projekt prepletel z (radikalno) politično agendo subalternih skupin, in tudi ne radikalne mobilizacije plebsa, ki bi imela predznak subalternih zahtev.⁴¹

Krekovski klerikalizem je iz razlogov obvladovanja kmetskih in drugih subalternih slojev sicer vseboval nekatere subalterne poudarke in politike, vendar so bile te reakcionarne in protirevolucionarne. Strankarskim veljakom je v obdobju pred razpadom Avstro-Ogrske in po njem z narodnopolitično iniciativo sicer uspelo delno mobilizirati in spolitizirati različne družbene sloje, a teh obdobj ni zaznamovalo le narodno vprašanje. Tj. povojnega obdobja 1918-1920 ni zaznamovalo le risanje novih državnih oziroma rodingrudovskih meja, pač pa tudi revolucionarne težnje subalternih skupin in temu primerno razpoloženje:

Družbeno-ekonomska kriza /.../ je ob hkratnih vzorih pri revolucionarnem dogajanju drugod v Evropi zradikalizirala tudi družbena gibanja med Slovenci. Le-ta so videla izhod v spremembi obstoječih družbenih odnosov, saj so menila, da je poglaviten vzrok družbenih kriz in neenakopravnosti njihova kapitalistična in fevdalna vsebina. Gibanje je zajelo širše sloje, saj so se mu pridružili kmetje, delavci in del izobraženstva. Nezadovoljstvo se je izražalo na različne načine in je bilo po notranjih silnicah tako spontano kot organizirano. Izhajalo je iz prvinsko občutene potrebe po skladnejšem in hitrejšem reševanju temeljnih socialnih in demokratičnih zahtev kot tudi iz izkušenj do tedaj izvedenih revolucij, zlasti boljševiške v Rusiji (Deželak Barič 2005a, 231).

⁴¹ Meščanske stranke so se obotavljale celo pri vzpostavljanju institucij oblasti. K formalni izvedbi slovenske samoodločbe po razpadu avstro-ogrške monarhije je odločilno prispevalo slovensko vojaštvo, ki je z grožnjami pospešilo sestavo vlade. »*Namreč revolucionjski častniški odbor je od Narodnega sveta zahteval, naj takoj imenuje narodno vlado, v nasprotnem bo oblast prevzelo slovensko vojaštvo*«, ki je 30. oktobra 1918 obvladovalo Ljubljano (Perovšek 2005, 174). Ko je general Rudolf Maister 9. novembra 1918 razglasil in začel izvajati vojaško mobilizacijo, ji je vlada v Ljubljani nasprotovala. Izpeljavo mobilizacije (s strani vlade) na celotnem ozemlju, poseljenem pretežno s Slovenci, je bilo takrat torej nemogoče pričakovati. Vlada ni priznala niti sporazuma med polkovnikom Rudolfom Passyem, pooblaščenecem vojaškega poveljstva v Gradcu, in generalom Maistrom, skladno s katerim bi slovensko vojaštvo lahko zasedlo kraje ob narodnostni meji na Koroškem in Štajerskem. Zaradi tega sporazuma je Maister dobil opomin, češ naj se ne vtika v politiko in ne dogovarja s predstavniki Nemške Avstrije. Nasprotovanje vojaški zasedbi Celovca s strani slovenskega vojaštva, denimo, pa so v Ljubljani opravičevali s pomanjkanjem hrane, čeprav naj bi jo bilo v samem mestu dovolj (Guštin 2005a, 198).

Revolucionarna subalternna gibanja na Slovenskem so bila neposreden odziv na nedavno končano vojno, za katero so krivili »gospodo«, v ospredju pa so bile zahteve po korenitih družbenih spremembah (emancipacija subalternih skupin) in socialna vprašanja. Že takrat so nekatera od teh gibanj poskušala subalternno agendo povezati z narodnopolitičnim projektom, saj se je »nacionalna osvoboditev zdela zelo ugoden trenutek za hkratno rešitev socialnih vprašanj« (ibid.). »Že neposredno ob razpadu avstro-ogrske monarhije so se na množičnem zborovanju v Ljubljani 29. oktobra 1918 pojavljale zahteve narodno- in socialnorevolucionarnega značaja. Po pojavih revolucionarnega poseganja kmetov v veleposestniško lastnino novembra 1918 je nezadovoljstvo kmetov zajelo precejšen del Slovenije in je trajalo od prevrata do poletja 1919« (ibid.). Pod vplivom idej oktobrske revolucije je bila na Novomeškem razglašena Kandijska republika. 26. decembra 1918 so občani v občini Šmihel-Stopiče prisilili k odstopu župana in odbornike in razglasili republiko. Aprila 1919 so prebivalci Vinice v Beli krajini, ob pomoči vojakov, ki so se nedavno vrnili iz vojne vihre in ujetništva ter so vaščane tudi navdušili za idejo o samostojni državi, razglasili Viniško republiko. Kmetje so izvolili svojo oblast. Upor Viničanov sta zadušila vojska in orožništvo, tako kot sta ga pred tem v Kandiji. Maja 1919 je občinski odbor Kostanjevica zavrnil uvedbo novih davkov in odrekel poslušnost kralju. Tudi na Štajerskem se je v tem obdobju vse bolj širilo republikansko razpoloženje. Pa tudi zahteve po redistribuciji bogastva in razlastitvi veleposestnikov. Januarja 1919 so kmetje v Moravčah, denimo, oplenili graščino. »Oblastem je ob pomoči vojske in orožništva uspelo v kratkem času obvladati kmečko nezadovoljstvo« (ibid.).

»Pojavi t. i. kmečkega boljševizma so bili posebej izraziti v [takrat še madžarskem] Prekmurju. Spontani kmečki boljševizem je [že] novembra 1918 zajel Dolinsko« (ibid.).⁴² Revolucionarni višek pa je bila razglasitev Murske republike (MR). To so maja 1919 razglasili »na izrecno željo prebivalcev Slovenske krajine sovjeti delavcev, vojakov in kmetov Slovenske krajine« (Izvršni odbor MR v murskarepublika.com). Murska republika je združevala obe (protikolonialistični) agendi, narodnopolitično in subalternno emancipacijsko. Izvršni odbor MR je tako v telegramu, naslovljenem na direktorat Železne županije ter ljudsko poverjeništvu za zunanje zadeve Madžarske sovjetske republike v Budimpešti, zapisal:

Razglasitev Murske republike temelji na pravici narodov do samoodločbe. Na podlagi programov internacionalne socialne demokracije za izgraditev našega socialističnega družbenega življenja prosimo za podporo Madžarsko sovjetsko republiko, s katerim želimo živeti v najbolj prijateljskih sosedskih odnosih. V primeru, če bi Madžarska sovjetska republika z orožjem napadla Mursko

⁴² »Zlom monarhije in zmaga delavskih množic v carski Rusiji sta močno odjeknila tudi v Železni županiji, kamor je takrat spadal večji del Prekmurja. [...] Množice so postajale nasilnejše, zato se je buržoazija začela povezovati med seboj ne glede na nacionalno pripadnost. Ustanovila je t.i. narodne svete, katerih glavna naloga je bila obramba v korist vladajočega razreda. Pojavile so se narodne straže, ki so preganjale in pobijale revolucionarje. Revolucionarno gibanje je v Prekmurju nastalo predvsem kot odgovor na fevdalne ostanke ter se krepilo zaradi nerešenih gospodarskih in nacionalnih vprašanj« (murskarepublika.com).

republiko, moramo izjaviti, da bomo po potrebi sprejeli pomoč sosednjih imperialističnih dežel (ibid.).

Pisci telegrama so Madžarsko sovjetsko republiko naprošali, naj MR pomaga pri izgraditvi socializma, a jo hkrati opozarjali, naj spoštuje voljo prebivalstva MR in njihovo pravico do samoodločbe. Niso se bali socialno demokratske revolucionarnosti, pač pa madžarskega nacionalizma, ki s prihodom komunista Bela Kuna na oblast ni zamrl. Namreč madžarski komunisti so uživali podporo med Madžari tudi zato, ker so obljubljali Madžarsko v njenih starih, imperialnih mejah in ker so se upirali razkosanju imperija, ki so mu po vojni botrovale zahteve zmagovalnih antantnih sil. Skratka, prekmurski Slovenci se niso bali madžarskega socializma, pač pa predvsem madžarskega nacionalizma in imperializma:

K nastanku Murske republike je pripomoglo več dejavnikov: madžarski nacionalizem je takrat doživljal svoj razcvet in postajal vse večji problem multinacionalni državi, saj je po razpadu monarhije na takratnem madžarskem ozemlju živelo več narodov in se srečevalo več kultur. Olje je na ogenj prililo občutljivo agrarno vprašanje v povezavi z revolucionarnim duhom časa, ki je oplajal revolucionarna gibanja po vsej Evropi. /.../ Murska republika bi naj nadaljevala z graditvijo socializma na temeljih, ki jih madžarska oblast ni znala rešiti, tj. na razrešitvi perečega nacionalnega in aktualnega agrarnega vprašanja. O socialističnem značaju republike pričajo ideje o popolni razdelitvi zemlje med vaške proletariate, graditev socialističnih družbenih odnosov in želja po tesni navezanosti na madžarsko sovjetsko oblast« (murskarepublika.com).

Neposlušnost do oblasti (v južnoslovanski državi) se je pojavljala tudi v obliki zavračanja pozivov na orožne vaje. Julija 1919 je v Mariboru celo izbruhnil vojaški upor; uporniki so zahtevali boljšo oskrbo, višje plače in – republiko. »Delavstvo, povečini pod socialnodemokratskim vplivom, je svoje zahteve izražalo v mezdnih gibanjih in stavkah. Med vidnejše delavske nastope v poprevratnem obdobju sodi stavka trboveljskih rudarjev decembra 1918, ki so jo pripravili proti volji socialnodemokratskega sindikata. /.../ JSDS se je odločila za politiko sodelovanja z meščanskimi strankami. /.../ Zavračala je radikalizem« (Deželak Barič 2005a, 231, 232). Niti Jugoslovanska socialdemokratska stranka torej ni znala, zmogla in/ali hotela preplesti narodnopolitične in subalterne emancipacijske agende, kakor tudi ni znala, zmogla in/ali hotela izkoristiti revolucionarnega razpoloženja. Revolucionarna mobilizacija subalternih množic bi lahko služila tako narodnopolitičnim ciljem kot tudi ciljem, ki zadevajo družbene spremembe, demokratizacijo družbe in politično ter socialno emancipacijo subalternih skupin. Mobilizacija subalternih množic in preplet narodnopolitične ter subalterne agende bi predstavljala pogoja možnosti, ki bi dopuščala, da bi se zgodba, ki zadeva narodnopolitični program, lahko zasukala tudi drugače, kot se je.

Seveda ne gre spregledati dogajanja na mednarodni politični sceni takoj po koncu prve svetovne vojne. To je nemalo vplivalo na razplet, ki zadeva slovenski narodnopolitični projekt. Ta razplet se glede na zastavljene

cilje slovenskih rodingrudovcev ni končal najbolje, a za to ne gre kriviti le držav zmagovalne antante, ki so po vojni sledile predvsem svojim interesom. Tem pa se je v veliki meri podredila tudi meščanska politika na Slovenskem in v južnoslovanski državi. Tako je Narodni svet v Zagrebu 15. novembra 1918 odločil, da se v *»kraje, ki so jih zasedli Italijani, naše čete ne smejo odpošiljati«* (v Guštin 2005a, 196). Ker je bila Italija ena izmed zmagovalnih antantnih sil, je bilo vprašanje meje prepuščeno mirovni konferenci. *»Slovenski in hrvaški politiki niso mogli niti privoliti v mejo na podlagi Londonskega sporazuma, niti ji niso mogli odkrito nasprotovati, saj so od antante pričakovali mednarodno priznanje države«* (ibid.). Kljub temu do mednarodnega priznanja Države SHS ni prišlo, vprašanje meje med Italijo in Kraljevino SHS pa ni bilo razrešeno na pariški mirovni konferenci, pač pa s sporazumom 12. novembra 1920 v Rapallu. Pariška mirovna konferenca pa je razrešila vprašanje meje v Prekmurju. Sklep o pripadnosti Prekmurja Kraljevini SHS je bil na konferenci sprejet 1. avgusta 1919, pravno-formalno pa je bila meja med Madžarsko in Kraljevino SHS priznana s trianonsko pogodbo junija 1920 (Troha 2005a, 226). Slovenska politika se je odločila za politiko izvršenih dejstev le v odnosih z Nemško Avstrijo, poraženko v vojni (Guštin 2005a, 196). Politiko izvršenih dejstev je na Štajerskem izvajalo slovensko vojaštvo pod poveljstvom Maistra, ki je zasedalo kraje ob etnični meji brez večjih težav. Izvajanje politike izvršenih dejstev pa je naletelo na ovire na Koroškem. Stotnik Lavrič je novembra 1918 dobil ukaz naj zasede južno Koroško, *»vendar za zasedbo ni dobil vojaških sil; namenili so mu, naj jih zbere na Koroškem, zbral pa jih je povečini na Gorenjskem«* (ibid.). Zasedba Koroške se je začela 13. novembra 1918, vendar je *»glavnina Lavričevih sil šele 18. novembra s 65 vojaki in tremi strojnicami vkorakala v Borovlje«* (ibid.). Tam je Lavrič z deželnim poveljnikom Koroške, majorjem Hülbertom, in odposlancem deželne vlade, dr. Pflanzem, sklenil začasni sporazum, po katerem je lahko vojska Države SHS zasedla območje južno od demarkacijske črte, ki je potekala po reki Zilji (od izliva Ziljice v njo do njenega izliva v Dravo) in nato po reki Dravi do deželne meje. To črto je koroška vlada potrdila 23. novembra. Obe strani sta se zavezali, da se bosta izogibali spopadam. Tega dogovora ni spoštoval Maister, ki je tedni dni kasneje pri Lipici prečkal Dravo in vkorakal v Velikovec (ibid., 197). Avstrijski strani se je uspelo vojaško organizirati šele v drugi polovici novembra in kot odgovor na posege slovenske vojske preko demarkacijske črte tudi sama začela z vdori. Zaplet je sledil tudi na diplomatskem parketu, saj so pogajanja o sporazumu o meji, ki so potekala od 9. do 12. decembra med slovensko vlado na eni ter štajersko in koroško deželno vlado na drugi strani, propadla. 5. januarja 1919, teden dni pred začetkom mirovne konference v Parizu, so avstrijski Korošci odpovedali sporazum o demarkacijski črti, njihove sile pa so začele ofenzivo na vsej črti (Guštin 2005b, 215). V slabih dveh tednih so zasedli zahodno Koroško, ki jo je branil major Lavrič z maloštevilno vojsko. Mnogo močnejše avstrijske sile so črto razmejnitve premaknile na Karavanke. *»19. januarja sta obe strani podpisali sporazum o premirju, s katerim je kot [nova] demarkacijska črta obveljala dosežena bojna črta«* (ibid., 216). V tem času se je že začela mirovna konferenca v Parizu, in sicer 12. januarja. Konferenca je zasedala do januarja 1920. *»Ker so se začele širiti govorice, da Kraljevina SHS ne bo dobila tolikšnega ozemlja Koroške, kot je pričakovala, so enote Dravskega divizijskega območja na pritisk slovenskih politikov prekršile premirje in*

29. aprila 1919 napadle na celotni demarkacijski črti« (ibid.). V napadu je sodelovalo približno 3400 vojakov. Podvig se je končal z razbitjem (slovenske) vojske. Ubitih je bilo najmanj 63 vojakov, zajetih pa več kot 900. Avstrijske sile so v protinapadu prodrle vse do Slovenj Gradca in nadaljevale proti Mariboru, vse do Vrat pri Muti (ibid., 217). Pogajanja v Celovcu sredi maja 1919 so bila neuspešna, zato se je Kraljevina SHS odločila z vojaškim posegom vzpostaviti stanje pred 29. aprilom. Sledila je splošna mobilizacija, kot okrepitev pa je na Slovensko prispelo tudi sedem bataljonov pehote, topništvo in konjenica nekdanje srbske vojske. Napad s približno 12.000 vojaki se je začel 28. maja. Vojska Kraljevine SHS je postopno osvajala južno Koroško, 6. junija je zasedla Celovec in Gosposvetsko polje (ibid., 218). Prepozno, pariška mirovna konferenca je za rešitev mejnega vprašanja na Koroškem že uveljavila določilo o plebiscitu; predlog za izvedbo plebiscita v Celovški kotlini je bil dokončno sprejet junija 1919 (Troha 2005b, 220). Glasovanja na plebiscitu (oktobra 1920) se je udeležilo skoraj 96 % volilnih upravičencev, za Republiko Avstrijo jih je glasovalo približno 59 % (Troha 2005c, 221). Ker je na plebiscitnem območju na južnem Koroškem živelo pretežno slovensko (oziroma slovansko) govoreče prebivalstvo, so mnogi slovenski rodingrudovci verjeli v gotovo zmago. Problem nacionalizma, utemeljenega na jeziku, je v tem, da med govorno prakso ljudi in njihovo politično lojalnostjo postavlja enačaj. Očitno se del slovensko oziroma slovansko govorečega prebivalstva na Koroškem leta 1920 ni odločal na podlagi rodingrudovskih argumentov in ni nasedel izrazito protinemški propagandi slovenske strani. Medtem ko je slovenska stran stavila predvsem na karto narodne zavesti, je avstrijska stran v svoji propagandi poudarjala deželno pripadnost, republikanstvo, socialno in ekonomsko urejeno državo ter obljubljala jezikovno enakopravnost (ibid.). Propaganda, ki ljudem ni ponujala le »krvi in zemlje«, pač pa se je dotaknila socialne in delavske problematike, ekonomskih potreb ljudi ter le-te vabila v egalitarno družbo oziroma republiko, se je očitno obrestovala.

Avstriji je po koncu vojne, v razdobju od 1918 do 1920 vladala ideološko pisana koalicija, vlado je vodil socialdemokrat Karl Renner. Ta koalicija je težavnim razmeram navkljub sprejela socialnovarstveno in delavsko zakonodajo, pisano na kožo subalternim skupinam. Drugače pa so se problematike subalternih skupin v istem obdobju lotili na Slovenskem (in Kraljevini SHS). Ker je vlada Kraljevine SHS razveljavila kolektivno pogodbo in sprejela pravilnik, *»ki je železničarjem občutno znižal mezde in poslabšal njihov delovno-socialni položaj, saj je med drugim odpravil 8-urni delavnik, pokojninsko in zdravstveno zavarovanje in delavske svete«* (Deželak Barič 2005b, 235), je Zveza prometnih in transportnih delavcev in uslužbencev Jugoslavije (ZPTDUJ), ki so jo vodili komunisti, organizirala stavko. *»Železničarji niso privolili v enostranski vladni ukrep, a so bili pripravljeni spor rešiti po mirni poti«* (ibid.). Takratnega prometnega ministra Antona Korošca, sicer klerikalnega veljaka VLS, so poskušali prepričati, naj kolektivna pogodba velja toliko časa, dokler ne bi obe strani našli sporazumne rešitve. Brez uspeha. Zato se je ZPTDUJ odločila za stavko, ta se je začela 15. aprila 1920. Stavka je sprva potekala mirno, stavkajoči so poudarjali njen mezdni (in ne ideološki, politični, strankarski) značaj (ibid.). Kljub temu je bila takratna deželna vlada

v Ljubljani pod predsedstvom dr. Janka Brejca pripravljena stavko prekiniti na silo, »*dokaz za to pa je njeno iskanje pomoči pri poveljstvu Dravske divizijske oblasti še pred začetkom stavke*« (ibid., 236). Oblast je prepovedala shode, uvedla militarizacijo železnic, železničarji pa so bili vpoklicani na orožne vaje. Stavkajoči se odredb o prepovedi niso držali, sledile so aretacije. Ulice je preplavilo vojaštvo, kar je vzbujalo vtis izrednih razmer. Delavci so na oblastniško razkazovanje mišic odgovorili s posamičnimi incidenti. Razmere pa so se dodatno zaostrole, ko je železničarska stavka prerasla v splošno stavko in je dobila širše politične razsežnosti. Stavki so se množično pridružili rudarji.

Med njimi so se zlasti trboveljski odločili za izvedbo revolucionarnih akcij, to je prevzema oblasti, saj so 21. aprila odstavili občinski svet, izvolili novega in razglasili sovjetsko republiko, ki je trajala do 24. aprila, ko je vojski uspelo vzpostaviti staro stanje. Vnel se je tudi oborožen spopad, v katerem je bil ubit en rudar. Podobne revolucionarne razmere so vladale med kočevskimi rudarji, ki so se navduševali za Lenina, sovjete in republiko. 24. aprila pa je na Zaloški cesti v Ljubljani izbruhnil spopad med množico demonstrantov in orožniki. /.../ Ubitih je bilo 13 demonstrantov (ibid.).

Dogodki na Zaloški cesti v Ljubljani so odmevali po vsej državi (in tudi onkraj njenih meja). Ne brez posledic. Na Slovenskem, denimo, sta se »*dokončno razšli obe smeri marksističnega delavskega gibanja*«, socialnodemokratska reformatorska, ki je »*prav z nasilnim zatrtjem stavke utemeljevala pravilnost svojih reformnih stališč in škodljivost zaostrovanja razrednega boja*«, in revolucionarna komunistična (ibid.). Podpora komunistom v državi je vse bolj naraščala, vse bolj pa se je širilo tudi revolucionarno vzdušje.

Obstoječo družbeno ureditev sta resno ogrožala vse večji vpliv komunistov, ki so ga nedvoumno potrdili izidi volitev v Ustavodajno skupščino, po katerih je komunistična partija postala tretja najmočnejša parlamentarna stranka, ter nadaljnje vzdrževanje revolucionarnih razmer. Zaradi tega stanja je vlada Milenka Vesniča sprejela ukrepe, s katerimi je želela onemogočiti politično delovanje opozicije, predvsem komunistov. Tako je 29. decembra 1920 sprejela uredbo, t. i. Obznano, s katero je /.../ do sprejetja ustave prepovedala komunistično dejavnost. Neposreden povod za uporabo tako skrajnega sredstva proti opozicijski parlamentarni stranki je bila velika stavka slovenskih in bosanskih rudarjev decembra 1920 /.../ ter skrajno zaostren politični položaj v državi po krvavem zatrtju stavke bosanskih rudarjev 27. decembra (Deželak Barič 2005c, 253).

Odgovor nekaterih komunistov na Obznano je bil nasilen. Spasoje Steić je junija 1921 poskušal izvesti atentat na regenta Aleksandra, julija 1921 pa je Alija Alijagić ubil nekdanjega notranjega ministra Milorada Draškovića, ki je bil pravzaprav pravi avtor Obznane. Kljub temu, da se je KPJ pod vodstvom Filipa Filipovića ogradila od obeh dejanj (HRT v YouTube), je Narodna skupščina 2. avgusta 1921 sprejela Zakon o zaščiti države, »*s katerim se je začelo obdobje popolne izločitve komunistične stranke iz javnega*

političnega življenja. Zakon o zaščiti države je namreč prepovedal delovanje KPJ in jo opredelil za zločinsko organizacijo» (Deželak Barič 2005c, 255).

V povojnem obdobju 1918-1920 so meščanske stranke v Sloveniji (in Kraljevini SHS) vojevale dve bitki, eno za (severno) mejo, drugo zoper revolucionarne pobude subalternih skupin. V boju zoper slednje so bile, vsaj v Sloveniji, uspešnejše kot v boju za meje. Meščanske elite niso znale, zmogle in, kar bo verjetno najbližje resnici, hotele preplesti narodnopolitične in subalterne emancipacijske agende, kakor tudi ne izkoristiti revolucionarnega razpoloženja subalternih skupin za narodnopolitične cilje. Po drugi strani pa se subalternim skupinam ni uspelo znebiti nadzora elit v tolikšni meri, da bi lahko same vplivale na narodnopolitične cilje, ki so jih zastavile elite, in da bi lahko narodnopolitični projekt prepletle s svojo politično agendo. (Uspešna) realizacija narodnopolitičnega programa je bila v obdobju takoj po vojni ob nebogljjenih, nesposobnih, protirevolucionarnih in/ali situaciji nedoraslih (strankarskih) elitah nemogoča. Pogoj možnosti, ki bi jo dopuščal, je predstavljala mobilizacija subalternih skupin, ki so tvorile večino naroda. Ta mobilizacija pa je spodletela. Spodletela zato, ker slovenske elite niso dopuščale prepletanja diskurzivnih in nediskurzivnih praks, ki zadevajo narodnopolitično in subalterno agendo. Preplet med narodnopolitično in subalterno agendo, ki bi predstavljal pogoj možnosti za radikalnejše in bolj smelo delovanje tudi ob koncu prve svetovne vojne, se zgodi šele z NOB in revolucijo med drugo svetovno vojno ter še zlasti po njej. Realizacija rodingrudovskega programa Zedinjene Slovenije je (v veliki meri) uspela šele v kontekstu subalterne politike in ideologije leninizma oziroma revolucionarnega marksizma. In v drugačnem mednarodnem (političnem) kontekstu, ki so ga v štiridesetih 19. stoletja zaznamovala spremenjena razmerja sil (v Evropi).

3.1.2 NOB: protikolonializem in revolucija

T. i. znanstveni marksizem, ki ga v veliki meri zaznamuje kategorija zgodovinske nujnosti, uči, da je identiteta vsakega družbenega razreda določena z njegovo družbenozgodovinsko vlogo, utemeljeno predvsem na produkcijskih razmerjih, in z nalogami, ki so povezane s to vlogo. Tako naj bi buržoazni razred imel zgodovinsko nalogo (ki mu jo nalaga vera v determiniran, premočrten človeški napredek) ustvariti nacionalno državo, še pred tem odpraviti fevdalni red, izpeljati sekularizacijo družbe, modernizacijo, industrializacijo in z njo proletarizacijo množic, urbanizacijo, utrditi tržnokapitalistično ekonomijo ipd. Zgodovinska naloga delavskega proletariata, ki je produkt nediskurzivnih praks in subjektivacije v kapitalističnih družbah, pa je izpeljati revolucijo in uničiti buržoazno državo, ki je orodje v rokah izkoriščevalskega razreda, ter družbo popeljati v ero komunističnega obilja. Pretvorba kapitalizma v komunizem, kot jo napoveduje znanstveni marksizem, je torej mogoča le, če buržoazni razred opravi svojo zgodovinsko nalogo. Če je zaradi svoje šibkosti ne opravi, mora njegovo nalogo opraviti nek drug razred.

Tako naj bi v boljševistični revoluciji leta 1917 »nezadostna razvitost buržoazne civilizacije prisilila delavski razred, da je prišel na plan in prevzel naloge, ki niso bile njegove« (Laclau in Mouffe 1987, 45). Vendar takrat razmeroma šibek delavski razred v Rusiji tej nalogi ni bil kos sam.

Ruska socialna demokracija in z njo leninizem, pod vplivom katerega so bili tudi predvojni slovenski in jugoslovanski komunisti, je bila prva, ki je začela v okviru marksistične misli razvijati koncept in strategijo hegemonije oziroma politiko tvorjenja t. i. razrednih zavezništev, ki bi presegla takrat pri socialdemokratskih gibanjih na Zahodu še vedno zakoreninjen, ekonomistično utemeljen razredni pristop.⁴³ Spoznanje revolucionarnih socialnih demokratov, da v nerazviti Rusiji, ki ni bila močno industrializirana in je imela razmeroma malo proletariata, proletarska revolucija v teoretsko čisti obliki, kot jo je napovedoval znanstveni marksizem, ne bi uspela, je privedlo do omenjenih svojevrstnih iznajdb, tj. strategije tvorjenja razrednega zavezništva in politike hegemonije. S tvorjenjem razrednega zavezništva bi proletariat oziroma njegova avantgardna boljševistična partija našla zaveznike za svoj revolucionarni projekt, s hegemonijo, ki jo je leninizem razumel kot avtoritarno politično vodstvo v razrednem zavezništvu (Laclau in Mouffe 1987, 49), pa bi boljševistična partija postala avantgarda in zastopnica ne le proletariata, pač pa vseh razredov in njihovih političnih predstavnikov v zavezništvu. Z zavezništvom bi revolucija torej postala mogoč projekt, z boljševistično hegemonijo pa bi bila revolucija bližnjica v komunizem. Hegemonistična strategija, kot so si jo zamislili boljševiki, torej pomeni sodelovanje z nedelavskimi sloji, ki pa naj bi jih v revoluciji, skupaj s proletariatom, vodila avantgardna boljševistična partija. Boljševiki so torej, če so hoteli izpeljati revolucijo, bili prisiljeni prestopiti razredno getoizacijo, pri kateri so pred drugo svetovno vojno še vedno vztrajale socialne demokracije na Zahodu. In ne samo to, zaradi ruskega zamudništva v družbenem razvoju so bili subalterni razredi v ruski revolucionarni koaliciji, skupaj z boljševiki, prisiljeni sprejeti tudi nekatere naloge, ki bi jih, kot uči marksistična ortodoksija, morala izpeljati že buržoazija. Tako naj bi nekatere družbenozgodovinske naloge, ki jih je na Zahodu opravil buržoazni razred, v Rusiji prevzel in opravil proletariat z zavezniki in z boljševistično partijo na čelu vseh. Neskladje med zgodovinsko-družbenimi nalogami buržoazije in njeno nezmožnostjo, da jih izvrši, je v Rusiji postalo odskočna deska za proletariat in zaveznike z boljševistično partijo na čelu, ki se hoče polastiti politične oblasti (ibid., 44–58).

Skratka, Lenin je naredil odmik od ortodoksnega marksizma v dveh točkah, prva je ta, da je opustil politiko getoizacije delavstva, in sicer tako, da se je v revolucionarnem projektu leta 1917 povezal tudi z nedelavskimi revolucionarnimi skupinami. Čeprav je bil delavski razred le eden izmed subalternih razredov, ki so sodelovali v revoluciji, pa boljševiki svoje partije niso imeli le za enega od političnih dejavnikov v revolucionarni koaliciji. Lenin boljševistične partije pač ni videl kot zastopnice le delavskega razreda, pač pa

⁴³ Laclau in Mouffe (1987, 67) ugotavljata, da je bila razredna getoizacija značilnost predvojnih zahodnjaških socialdemokratskih gibanj. A demokratične hegemonistične alternative, temelječe na Gramscijevih izhodiščih, ni bilo niti po vojni, saj se je zahodnjaška socialdemokracija omejila le na kombinacijo na eni strani privilegiranih pragmatičnih razmerij s sindikati, na drugi pa bolj ali manj levičarskih tehnokratskih politik znotraj dane državne oblike in keynesianske ekonomske politike.

kot zastopnico vseh subalternih razredov in revolucionarno avantgardo. Hegemonija, kot jo je razumel Lenin, torej pomeni tvorjenje revolucionarnega razrednega zavezništva, katerega avantgarda je komunistična partija. Drug poudarek boljševistične revolucionarne strategije pohoda na oblast pa temelji na prevzemanju vlog buržoaznega razreda. V Rusiji je bil očitek boljševikov, da šibko meščanstvo ni izvedlo liberalne revolucije, zato jo bodo morali proletariat in drugi nemeščanski subalterni razredi. Prepričanje o svojim nalogam nedorasli buržoaziji je bilo prisotno tudi med slovenskimi komunisti, pospremljeno pa je bilo še z očitkom glede nerešenega narodnega vprašanja oziroma z očitkom, da t. i. meščanski opciji ni uspela realizacija njenega lastnega projekta iz leta 1848, tj. realizacija programa Zedinjene Slovenije.

Predvojni slovenski komunisti so bili prav v omenjenih dveh poudarkih leninisti – boljševiki. To je prišlo do izraza med NOB: ker meščanski opciji ni uspelo izpeljati lastnega programa Zedinjene Slovenije, bo to nalogo opravil proletariat oziroma avantgardna partija, ki vodi oborožen upor. In jo v veliki meri tudi je, skupaj z drugimi nekomunističnimi zavezniki v zgodovinskem bloku Osvobodilne fronte. Slovenska revolucija med NOB naj bi imela dve fazi, prva naj bi pomenila nacionalno emancipacijo (ki zadeva realizacijo programa Zedinjena Slovenija v federativni, a nikakor ne narodnounitarni Jugoslaviji); drugo fazo naj bi predstavljal boj za demokratizacijo družbe in socialno emancipacijo subalternih množic (Deželak Barič 2005d, 633–635). Revolucionarni subalterni boj je bil pomemben razlog, zakaj so se ljudje pridruževali uporniški Osvobodilni fronti – hoteli so poveljne spremembe. Povedano drugače: razmeroma dober in množičen odziv na partizanski upor pod vodstvom (pred vojno marginalne) komunistične partije se ni zgodil navkljub revolucionarnemu značaju upora, pač pa tudi zaradi revolucionarnega značaja upora.

A revolucija med vojno in po njej ni vsebovala le vidika narodne in socialne emancipacije. Boju za narodno emancipacijo (slovenski narod v svoji prvi poveljni republiki postane nacija) in boju za socialno pravičnost v družbi ter emancipacijo subalternih skupin (socialna država, delavske pravice, emancipacija žensk ...) so se priključile še politično-ustavna revolucija (konec monarhije, uvedba republike), ekonomska revolucija (državnoplansko gospodarstvo, pozneje samoupravljanje kot poskus delavske demokracije na delovnem mestu, družbena lastnina, razlastitev lastnikov premoženja fevdalnega izvora ...) in kulturna prenova (zavzemanje za sekularno državo ipd.). V uporniško verigo ekvivalenc upora je bilo torej ujetih več revolucionarnih členov. Protiimperialistični, protikolonialistični upor ni le zgodba, uokvirjena v rodingrudovsko matrico druge svetovne vojne, znotraj katere se na življenje in smrt koljejo različni narodi oziroma različni nacionalizmi, ki upravičujejo ali zanikajo posamezne ozemeljske zahteve.⁴⁴ Brez omenjenih, za tedanje jugoslovanske razmere revolucionarnih pogledov in spremljajočih subalternih vidikov NOB, bi bil oborožen upor le rodingrudovski projekt, oblika nekakšnega obrambnega nacionalizma oziroma

⁴⁴ Iz tega rodingrudovskega okvira najočitneje izpade komponenta protifašističnega boja, še zlasti po zaslugi komunistov, med njimi najbolj tistih, ki so se borili že v španski državljanski vojni. Tja se slovenski komunisti zagotovo niso odpravljali branit svoj narod, prej velja, da so se že tam borili za republiko, za republikanske ideale, vključno z ideali demokracije, ljudske suverenosti, pravic človeka in državljana.

upor, vdan v geopolitično usodo in strateške igrice t. i. velikih sil, brez ambicije po povojnih spremembah tako na mednarodni sceni kot tudi v Jugoslaviji, ki naj bi v prihodnje onemogočale podobne imperialistične vojne, kot sta bili prva in druga svetovna vojna, ter medetnično klanje, kot se je med drugo svetovno vojno dogajalo v Jugoslaviji.

Danes obstajajo poskusi relativizacije, omalovaževanja in (ali) celo kriminalizacije teh revolucionarnih in protiimperialističnih subalternih vidikov upora; (pozitivno ovrednoten) upor naj bi bil tako zreduciran le na nacional(istič)ni upor, ujet v rodingrudovsko logiko, njegova edina pozitivna cilja, dosežena v bojih, pa naj bi bila po tej logiki osvoboditev dežele in priključitev Primorske.⁴⁵ Slednja v rodingrudovskem diskurzu ni interpretirana kot revolucionaren podvig, ki je revidiral imperialistično trgovanje z ozemlji med prvo svetovno vojno, pač pa kot še ena izmed delitev plena zmagovalcev po končani imperialistični vojni v Evropi. Gre torej za rodingrudovsko logiko, ki je integralni del retrospektivnega retuširanja preteklosti. To retuširanje strogo loči revolucijo od NOB, revolucija je v teh interpretacijah vedno le nasilna, pozitivnih prispevkov revolucije ni oziroma so zanemarljivi; na drugi strani pa je NOB dojet le kot rodingrudovski projekt, ki tako rekoč nima negativnih posledic. NOB je v prikazih Hribarjeve (2009) prikazan kot nosilni projekt, v katerega se je parazitsko zažrla revolucija. V njeni perspektivi je nasilje povezano z revolucijo, zunaj nje menda (neupravičenega) nasilja ni bilo. Zato naj bi se povelečeval nacionalistični upor, od revolucionarnih vidikov NOB pa naj bi se distancirali in se jih nemara celo sramovali.

Tako kot se Francozi ne sramujejo pozitivnih vidikov krvave revolucije iz leta 1789 in kakor se tudi Američani ne sramujejo svoje, ameriške revolucije (kljub temu da so zunajsodno pobijali angleški kroni lojalne prebivalce kolonij; kljub temu da je revoluciji sledila nadaljnja ekspanzija Američanov na zahod in posledično etno- in kulturocid domorodnih ljudstev in kljub temu da je ekonomija novonastale ameriške države še skoraj stoletje po razglasitvi Deklaracije o neodvisnosti temeljila tudi na zastonjskem delu temnopoltih sužnjev), tako tudi v Republiki Sloveniji ni razlogov, da bi zavrgli pozitivne dosežke revolucije. In tudi ni razlogov, da bi v različnih poenostavljanjih ves neupravičen teror med vojno in po vojni prepoznali le kot revolucionarni teror, vse pozitivne dosežke pa kot dosežke upora. NOB je bil oboje hkrati – upor in revolucija. Ob tem je treba dodati, da revolucija ni slaba plat NOB, upor pa pozitivna, pač pa sta upor in revolucija dve neločljivi komponenti NOB, od katerih ima vsaka svojo slabo in dobro stran.

⁴⁵ Del javnosti se ne strinja niti z nacionalistično, kaj šele revolucionarno upravičenostjo upora. V uporuh prepozna več škode kot koristi: naciste in fašiste bi tako ali tako premagali dobro oboroženi in izurjeni zavezniki, glede priključitve Primorske pa je prepričan, da bi jo Italijani po končani vojni Jugoslaviji oziroma Sloveniji podarili kar sami ali pa bi to namesto njih storili zavezniki. Za žrtve, ki so jih pobili okupatorji, krivi upornike, češ da so bili agresorji le izzvani in so zaradi partizanskih akcij maščevalno pobili nedolžne ljudi. Kolaboracija se v tej luči upravičuje s tezo, da so domačini z ovajanjem in izdajanjem upornih domačinov zmanjšali število nedolžnih žrtev, ki bi jih sicer iz maščevanja pobili agresorji. Skratka, gre za interpretacijo izdajanja upornikov in kolaboracije z agresorji kot neke vrste filantropskega, humanitarnega početja.

Če NOB interpretiramo le kot oboroženo reakcijo na tujo agresijo, s tem NOB zreduciramo na reakcionaren rodingrudovski odgovor na agresijo tujih narodov, ne da bi v njem prepoznali revolucionarni projekt narodne emancipacije, ki je med drugim ključovalen odgovor na prakse imperialističnih in kolonialističnih velikih sil, ki jih določajo mednarodna geopolitična stvarnost in diskurzi (ravnotežja) moči in vpliva, ki so velikim silam med prvo svetovno vojno in po njej omogočali, na primer, trgovanje z ozemlji Avstro-Ogrske, tudi s tistimi, ki so bila povečini poseljena s Slovenci in Hrvati. Narodna emancipacija ne pomeni le odganjanja sovražnih tujcev, pač pa tudi razgradnjo ponižujočih in omalovažujočih (imperialističnih, kolonialističnih) diskurzivnih in nediskurzivnih praks na mednarodni sceni ter razgradnjo omalovažujočih samopodob med pripadniki t. i. malih narodov, h katerim v nemajhni meri prispevajo že omenjene prakse velikih sil. Če NOB ločimo od narodnoemancipacijske revolucije in ga interpretiramo le kot (legitimen in legalen) upor zoper (nelegitimno in nelegalno) tujo agresijo, je NOB pravzaprav dogajanje, omejeno na ozemlje, ki so ga določale takrat mednarodno priznane meje Kraljevine Jugoslavije, torej meje, ki so posledica imperialističnih, kolonialističnih (geopolitičnih) iger in strateških interesov držav zmagovalk v prvi svetovni vojni. Če NOB interpretiramo le kot oboroženo reakcijo na tujo agresijo, s tem posredno pristajamo na diktat, interese, posledice strateških igrakanj in (ne)milost velikih imperialističnih sil tudi v vezi z ureditvijo po drugi svetovni vojni ter, še pred tem, pristajamo na diktat v zvezi s po prvi svetovni vojni narisanimi mejami, brez prave možnosti revizije teh meja in združitve ozemelj oziroma njihove priključitve, povečini poseljenih s Slovenci in Hrvati, k Jugoslaviji.

NOB ni bil le rodingrudovski upor, pač pa ga je mogoče označiti tudi kot narodnoemancipacijsko revolucijo z dodatkom vrste drugih revolucionarnih subalternih politik, ki zajemajo vidike socialne, družbenopolitične, ekonomskopolitične, kulturne revolucije. Zaradi tega je v NOB mogoče prepoznati protikolonialistično vojno. Protikolonialistični upori ne pomenijo le odganjanja kolonialističnih, imperialističnih tujcev, pač pa tudi zapopadanje politik in državniških strategij, emancipacijskih diskurzov, za katere se ob uvedbi in med izvajanjem verjame, da bi lahko bili namenjeni odpravljanju, razgradnji struktur in pogojev, ki omogočajo kolonialistična razmerja in podrejanja, ne samo znotraj dekolonizirane družbe, pač pa tudi na mednarodni sceni. Odpravljanje struktur znotraj družbe se lahko manifestira kot odprava inertnih sil, kot izvajanje subalternih politik, ki so bile prej zatrite ali spregledane, in (ali) kot angažma na mednarodni sceni (kot je, recimo, bilo aktivno delovanje SFRJ v gibanju neuvrščenih), ki je namenjen dekolonizaciji in protiimperializmu. Protiimperializem in protikolonializem se ne končata s koncem vojne, niti ne s formalno dekolonizacijo, oba fenomena sta emancipacijska *procesa*.

Glede na mednarodno situacijo, kot je bila pred in med drugo svetovno vojno, se je političnim dejavnikom, ki so med vojno sprožili, širili in vodili oborožen protikolonialistični upor, zdelo samoumevno, da bo projekt NOB uspešen le, če njegov narodnoemancipacijski revolucionarni vidik postane člen revolucionarne verige ekvivalenc, ki bi oziroma je vsebovala tudi druge revolucionarne člene (republikanstvo, socialistično

ekonomijo, sekularizacijo, socialno pravičnost ...). Rečeno drugače: narodnoemancipacijska revolucija je bila vpeta v verigo ekvivalenc, ki so jo tvorili protifašizem, socializem, republika, sekularna družba in socialistična industrializacija ter modernizacija, protiimperializem in protikolonializem ... Emancipacija v kontekstu predvojne ureditve mednarodne scene ter razmerij moči na njej in z vpetostjo v verigo ekvivalenc doma, ki bi jo tvorili inertni členi, kot so, denimo, monarhija in klerikalna hegemonija ter korporativizem in neindustrijska, nemoderna, pretežno ruralna družba, nesekularnost, velika družbena razslojenost ..., se je pred-, med- in povojnem revolucionarjem zdela nemogoča. In ne samo to, tako nanizana veriga ekvivalenc se jim je zdela suženjska veriga, ki bi jugoslovansko državo in njene konstitutivne narode še naprej vezala na kolonialna razmerja in razmerja podrejanja, podobna tistim iz predvojnega časa. NOB, tj. njegov emancipacijsko-revolucionarni vidik in revolucionarne prakse po drugi svetovni vojni v Jugoslaviji oziroma Sloveniji je treba v okviru (post)kolonialnih študij razumeti kot sklop subalternih politik revolucionarjev, ki se je uprl ne le tujim, pač pa tudi domačim hegemonom inertnosti, ki so tako ali drugače držali družbo v nerazvitosti in s svojimi praksami omogočali tudi razmerja podrejenosti Jugoslavije na mednarodni sceni. Da bi lažje razumeli protikolonialistično naravo NOB in revolucije in ju znali umestiti v kontekst protikolonialističnega boja, pa je treba na kratko povzeti mednarodno dogajanje, ki je pripeljalo do velike morije v Evropi. In ne samo v Evropi.

3.1.2.1 Evropski imperializem, geopolitične vojne igrice in rasni ter kulturni predsodki

Izhajamo iz teze, da sta tako prva kot druga svetovna vojna produkta imperialistične delitve Evrope in sveta. V sklopu kolonialističnih študij bi ti dve veliki moriji zlahka umestili v rodingrudovski (rasistični) kontekst, v kontekst kapitalističnega načina proizvodnje, osvajanja (neevropskih) ozemelj, ljudstev (poceni delovne sile), surovin in trgov, ki jih kapitalistične ekonomije nujno potrebujejo. Vendar bi bila taka zastavitev, še zlasti, če bi jo začeli ob zori kapitalizma v Evropi, preširoka za pričujoče delo. Zaradi tega se bomo tudi izognili opisovanju posledic imperializma in kolonializma po svetu, kot so etnocidi, kulturocidi, suženjstvo in vojne. Ko je govor o konfliktih na evropskih tleh, je dovolj omeniti, da jih omogoča logika vestfalskega miru iz leta 1648, ki izlušči fenomen sodobne suverene države, in utrechtkega kongresa iz leta 1713, ki evropskim suverenim državam podari fenomen ravnotežja in recipročnosti med velikimi silami (Šabič 1999). Sadovi teh fenomenov so tudi različne geopolitične strategije in doktrine, ki so se namnožile pozneje. Med drugim tudi teorijo osrčja z začetka 20. stoletja angleškega geopolitika Halforda Mackinderja. Gre za tezo, da kdor obvladuje evroazijsko celino, obvladuje svet, in kdor obvladuje osrčje te celine, obvladuje celino. Osrčje je umestil v Vzhodno Evropo in rusko Azijo (Sibirijo). Kdor torej obvladuje osrčje, obvladuje ves svet. Ta teorija je prevzela tudi imperialističnega megalomana in nacističnega vodjo Adolfa Hitlerja. Tudi z njo je lahko utemeljil svoja opravičila za prodor na vzhod oziroma za širitev nemškega »Lebensraum« (življenjskega prostora) proti vzhodu (Benko 2000, 140). Težnje po osvajanju ozemelj,

skupaj z duhom rasističnega 19. stoletja (ki je bil prežet z evolucionizmi vseh vrst), dediščino socialnih darwinistov, evropocentrizmom, nacionalizmom, nacionalističnim egoizmom in večvrednostnimi kompleksi posameznih industrializiranih nacij, so izluščile tako prvo kot drugo veliko vojno v 20. stoletju.

Poglavitni razlog za napoved vojne Nemčiji s strani Velike Britanije in Francije konec tridesetih let 20. stoletja je bilo porušeno ravnotežje sil v Evropi (in interesi obeh držav, ne pa boj za demokracijo ali človekove pravice), ravnotežje, ki je od vestfalskega miru dalje temeljilo na (ozemeljski) reciprociteti (v Evropi, pozneje tudi v kolonijah na drugih celinah) in ki je bilo skoraj vedno v škodo koloniziranih ljudstev, z ozemlji katerih se je trgovalo.⁴⁶ Politika reciprocitete, ki je vzdrževala ravnotežje med velikimi silami v Evropi, je torej zajemala trgovanje z ozemlji, na katerih so živela ljudstva, ki se jih običajno ni spraševalo, kakšni so njihovi interesi. Šteli so le interesi velikih narodov oziroma nacij, ki so narekovali prakso izvršenih dejanj, ki so bila celo v nasprotju s predhodnimi mednarodnimi dogovori. Tako so zahodne sile dopustile, da je Hitler vkorakal v Alzacijo, pred tem pa, da se je v nasprotju z mednarodnimi sporazumi oboroževal. Zahod tudi ni vojaško ukrepal, ko je Hitler priključil Avstrijo, še več, septembra leta 1938 so z Münchenskim sporazumom, ki so ga podpisali Italija, Nemčija, Velika Britanija in Francija, Hitlerju priznali še pravico do priključitve Sudetov, vojaške okupacije Češke in s tem pospešili razpad Češkoslovaške. Kaplja čez rob, ki so jo prelili nacisti, pa je bila očitno agresija na Poljsko in njena zasedba. Nemčija je s tem napadom, gledano z očmi Zahoda, naredila več napak. S priključitvijo poljskega ozemlja je bilo porušeno geopolitično ravnotežje v Evropi; napaka je bila Hitlerjeva želja osvojiti osrčje in s tem osvojiti svet. V teorijo osrčja so verjeli tudi zahodnjaki, ki pa so ob napadu na Poljsko nakano po realizaciji te želje lahko le slutili.

Očitno pa so tudi zahodnjaki v nacističnih in fašističnih osvajalskih načrtih prepoznali kolonializem, ki se je vrnil v Evropo. Hitler je namreč na vzhodu Evrope videl nemške kolonije. Ker je bil svet kolonialno že (pred prvo svetovno vojno) razdeljen (močno v korist Velike Britanije in Francije), ker se poprava te krivice cesarski Nemčiji v prvi svetovni vojni ni posrečila, je poskušal situacijo znova »pravično uravnovežiti«
Hitler z osvajanjem na evropskem vzhodu konec tridesetih in na začetku štiridesetih let 20. stoletja. Svoje pohode je opravičeval tudi s fantazmo o manjvrednih Slovanih in pravici večvrednih in razvitejših Germanov do ozemelj na vzhodu. Samo z novimi osvojitvami na vzhodu se je lahko Hitler primerjal z zahodnimi demokracijami, ki so imele kolonije na drugih celinah, tako v Afriki kot tudi v Aziji. Hitler je svoje »črnce«
pač prepoznal v Slovanih. Zahodnjaški imperialisti tega Hitlerju res niso mogli dopustiti. Ne zato, ker bi ljubili »črnce«, tudi ne v imenu boja za demokracijo, predvsem strah pred nemško dominacijo in strah pred izgubo privilegijev in prednosti na evropskih tleh ter na svetovni sceni, sta jih pognala v vojno. V

⁴⁶ Tak primer imperialistično-osvajalskega trgovanja na račun t. i. nezgodovinskih narodov se je zgodil med prvo svetovno vojno, in sicer v obliki londonskega sporazuma, ki je bil podpisan aprila 1915 med silami antante in Italijo in s katerim je antanta Italiji med drugim obljubila ozemlja, poseljena povečini s Hrvati in Slovenci, medtem ko se je v povračilo Italija zavezala napovedati vojno centralnim silam.

tem smislu je bilo s strani Komunistične partije Slovenije (začasno) poimenovanje uporniške organizacije – Protiimperialistične fronte –, ki je bila ustanovljena aprila 1941 na Slovenskem, smiselno. Komunisti so v kontekstu takratnih (mednarodnih) dogodkov in dogodkov ter procesov, ki so se odvijali po prvi svetovni vojni, kritično razčlenili tako mednarodno situacijo kot tudi vlogo in način eksistence Kraljevine Jugoslavije v Evropi. Njihova konstatacija je bila, da je Jugoslavija imela pred vojno v Evropi polkolonialni status in da je bila in je drobiž v igri velikih industrializiranih kapitalističnih držav. V tem pogledu bi bil sklep, da je socializem (kot alternativa kapitalizmu) najboljši način, kako zagotoviti politično in ekonomsko neodvisnost ter se izogniti polkolonialnemu statusu po vojni, razumljiv. Relativna ekonomska neodvisnost pa je po takratnih ocenah protagonistov upora bila mogoča le s spremembo ekonomskega sistema, ki je bil očitno pred vojno neučinkovit, ne dovolj razvit, a hkrati, po mnenju revolucionarjev, tudi krivičen (zaznamovale so ga socialne neenakosti in razmeroma nizek življenjski standard). Vendar je predpogoj spremembe ekonomskega sistema sprememba političnega sistema. Revolucionarjem se je zdelo, da je treba pomesti z inertnimi dejavniki na Slovenskem. V to niso verjeli le komunisti, pač pa tudi drugi podporniki revolucije in učinkovitega upora.⁴⁷

Po mnenju Ahmada (2007b, 46) je atribut evropskega humanizma linearnost (oziroma linearne predstave sodobnega časa in kontinuiranega sosledja dogodkov), ki predpostavlja, da: i) obstaja poenotena evropska ali zahodna identiteta, ki je prav v izvoru evropske zgodovine; ii) poenotena zgodovina evropske identitete poteka od antične Grčije do 20. stoletja (dejansko pa se je ta občutek kontinuitete pojavil v porenasčni Evropi)⁴⁸; iii) je ta zgodovina imanentno ujeta v kanonu velikih knjig in jo je mogoče rekonstruirati. Vse te predpostavke evropskega humanističnega diskurza je bilo mogoče zaslediti tudi v jedru fašistične in nacistične ideologije, ki svojih večvrednostnih kompleksov ne utemeljuje le z biološko večvrednostjo, pač pa tudi in najprej s kulturno. Znanе so Mussolinijeve teze o rimskem izvoru sodobnega italijanskega projekta ter o njegovi kulturni izpeljavi iz rimske večvredne kulture in civilizacije, kakor tudi njegovo prepričanje o kulturni superiornosti Italijanov v Evropi. Podobno prepričanje o pripadnosti večvredni civilizaciji pa je imel tudi Hitler. Ta je iskal izvor arijske rase v starodavni civilizaciji z Atlantide, ki da je bila superiorna. Tako fašizem kot nacizem torej izvor njunih narodov umeščata na Zahod – Okcident. In na Zahodu sta (kot superiorna naroda) bila nosilca zahodnjaške, evropske kulture. Nasproti Zahoda je Vzhod – Orient, poseljen z manjvrednimi, nevarnimi, barbarskimi drugimi, ki ogrožajo zahodnoevropsko (arijsko)

⁴⁷ Npr. Kocbek (1991) je med vojno veliko pisal o revolucionarnem nastopu progresivnih ljudi zoper imperializem, kapitalizem, lažno buržoazijo ter pisal hvalospeve komunizmu kot zdravilu proti egoističnemu svetu in gibanju svetovnih delovnih množic in kot doktrini, ki je iznašla nove ekonomske zakonitosti, za delavstvo pravičnejše kot tržnokapitalistične. Skratka, poanta NOB ni le v uporu zoper tujega agresorja, pač pa tudi v boju za povojne napredne spremembe.

⁴⁸ Cirila Toplak (2003, 78) vznik diskurza, ki prepozna izvor evropske kulture v antični Grčiji, postavi v 19. stoletje in pogojuje z razvojem (socialne) demokracije, uveljavljanjem demokratičnih načel (v politiki) in težnjo po laizaciji družb. (Socialni) demokrati naj bi poskušali spodkopati ideološke interpretacije konservativcev in liberalcev, ki zadevajo izvor evropske civilizacije. Po prepričanju konservativcev in liberalcev se je evropska civilizacija začela s padcem »poganskega« rimskega imperija oz. s širitvijo krščanstva. Demokrati pa so njene začetke našli v antični Grčiji, saj naj bi bil zibelka evropske demokracije prav atenski polis. To je, denimo, v svojem zgodovinsko-pisniškem delu iz leta 1846 dokazoval angleški radikalec George Grote.

civilizacijo. Literarni teoretik Edward Said je zahodnjaške predstave (pogosto označevanega kot manjvrednega in nevarnega) Orienta in obsedenost z njim poimenoval orientalizem.

Orientalizem med drugim opredeli kot slog Zahoda pri (kolonialističnem) gospodovanju nad Orientom, torej kot slog izvajanja oblasti nad njim. Zapisal je tudi, da je bil orientalistični diskurz konstitutivni diskurz zahodne civilizacije kot take, tako kronološko, saj da je navzoč že v najstarejših evropskih tekstih, kakor tudi civilizacijsko, saj da se je z določitvijo Orienta kot manjvrednega, nevarnega civilizacijskega drugega definirala sama Evropa (Said v Ahmad 2007, 56, 57). O taki zgodovinsko-linearni definiciji kontinuiranega orientalizma, ki da obstaja že od antične Grčije, gre dvomiti, vendar to ne pomeni, da bi se ne ravno z na ta način pojmovanim orientalizmom ne dalo pojasniti tistega razmišljanja fašistov in nacistov ter njihovih opravičil za imperialistično-kolonialistično politiko, ki segajo onkraj politične ekonomije in geopolitičnih interesov. To, seveda, ne pomeni, da so bili občutki kulturne, civilizacijske superiornosti glavni razlog za drugo svetovno vojno. Poglavitne razloge za vojno gre iskati znotraj praks kapitalizma in ponovne kolonialistične delitve sveta. Opravičila za okupacijo, na primer nekaterih, povečini s Slovenci poseljenih predelov med drugo svetovno vojno s strani Italije, torej niso bila samo politično-ekonomska, pač pa tudi kulturna, temelječa na rodingrudovsko utemeljenih občutkih večvrednosti. In ta diskurz je živ še danes:

Ne le v italijanski politični javnosti, tudi v delu znanosti, so trdno zasidrana prepričanja, da je šlo pri kolonizaciji vzhodnih ozemelj za omikanje tako imenovanih nezgodovinskih narodov, nekulturnih ljudstev in oboroženi spopadi so bile vojne s sovražnimi, manjvrednimi, nasilnimi rasami. Tako je davno pred nastankom Slovenije delovalo idejno okolje 'rassenkampfa', ko naj bi na tej podlagi upravičili minulo sistematično preganjanje določenih kultur drugih, oziroma legitimnosti težnje po njihovem stapljanju z višjo italijansko kulturo, če ne že kar raso. Zgodovinski spomin, ki se zdaj seli na strani svetovnega časopisja pod novo krinko – protikomunizma –, je še vedno močno pod vtisom starih hagiografsko-propagandnih in etnocentričnih pogledov na italijansko in evropsko zgodovino, ki jo je sodobna zgodovinska kritika le oplazila. Ne dejstev ne številčk o zgodovini italijanska in svetovna javnost ne poznata. Podoba slovanskega sveta se v Zahodni Evropi opira na večstoletne izkušnje, kjer imajo Italijani veliko prednost, saj veljajo za samoumeven del evropske kulturne tradicije (Drčar Murko 2005).

Saidova opredelitev zahodnjaškega orientalizma se zdaj zdi skoraj popolna.⁴⁹ In nehote se porodi sklep, da razlik v prepričanju, predsodkih glede manjvrednosti orientalcev med fašisti ali po- in predvojnimi

⁴⁹ Odgovor na orientalizem naj ne bo zahodnjaštvo. Kljub temu se pojavlja nemalo posploševanja tudi pri (samo)opisovanju Zahoda kot prevladujočega pola v paru Zahod–Vzhod (Said v Todorova 2001, 35). Jasno je, da povsem brez posploševanja ne gre. A to je problematično takrat, kadar se s pojmom Zahod ustvari stereotip o *homogenem* Zahodu (Slapšak 2001, 20). Ni homogenega Zahoda. In tudi ne le ene pomenske materializacije pojma Zahod. Orient in Okcident »ne ustrezata nobeni trdni resničnosti, ki bi obveljala kot resnično dejstvo« (Said v Todorova 2001, 36).

rodingrudovskimi demokrati ni. Taki predsodki so med vojno tlakovali pot nemalo Slovincem v različna koncentracijska taborišča, med drugim tudi na Rabu, in to ravno zaradi ponašanja fašističnih agresorjev z dvatisočletno kulturo in krščansko civilizacijo.

3.1.2.2 V imenu »krvi«

Šestega aprila 1941 so sile osi in njihove zaveznice brez opravičljivega razloga izvedle agresijo na mednarodno priznano državo Jugoslavijo,⁵⁰ a je niso le (začasno) okupirale, pač pa sta okupaciji sledila razkosanje in aneksija posameznih delov jugoslovanskega ozemlja, države agresorke so posamezna ozemlja priključile k svojim maticam. Po takratnih mednarodnih zakonih je bil že sam akt zločin. Napad sil osi na Jugoslavijo je bil protipravna agresija, kar je v sodbi ugotovilo Mednarodno vojaško sodišče v Nürnbergu. Zato so bila vsa dejanja in ravnanja okupatorjev zoper pripadnike NOB in civilno prebivalstvo v temelju protipravna. Že po Haaški konvenciji o zakonih in običajih vojne na kopnem iz leta 1907 pa je bila izrecno razglašena za protipravno dejanska ali celo formalnopravna priključitev delov napadene države; torej tudi slovenskih ozemelj med vojno s strani Italije, Madžarske in Nemčije (Bavcon 2008). Poudariti je treba razliko, in sicer med cilji, opravičili agresorjev in posledicami napada na Jugoslavijo ter cilji, opravičili in posledicami nacističnega napada na zahodnjaške države. Prva bistvena razlika zadeva t. i. rasno vprašanje: narodi zahodnjaških držav v nacističnem diskurzu niso bili obravnavani kot rasno manjvredni in kulture teh narodov ne kot barbarske, primitivne; tak odnos pa ni veljal za slovanska ljudstva, tudi ne za Slovence. Ker so bili ti v nacističnih očeh manjvredna rasa, poboji in etnično čiščenje na okupiranih območjih za naciste niso bili zločin, tako kot tudi ne za fašiste nekoliko milejši raznarodovalni prijemi na območju t. i. Ljubljanske pokrajine. Nacisti z narodi držav zahodne Evrope niso ravnali tako kot z domnevno manjvrednimi Slovenci. Skandinavske narode, denimo, so nacisti uvrščali med arijska ljudstva, Danke so imeli celo za nemškemu narodu bratsko ljudstvo. Druga bistvena razlika pa zadeva kršenje mednarodnega prava in, recimo temu tako, narave agresije. Jugoslavija je bila namreč z agresijo razkosana in (v očeh agresorjev) uničena kot mednarodnopravni subjekt. Zahodnjaške države so bile podvržene milejšim okupacijskim režimom. Nekatere so dobile nemško civilno upravo, druge vojaško, v nekaterih pa so nemški okupatorji pustili nedotaknjene tako rekoč vse državne institucije in pravni red, na Danskem so celo dopustili izvedbo parlamentarnih volitev. Ne glede na sicer nekoliko različne okupacijske režime pa je treba opozoriti na to, da zahodnjaške države niso bili izničene na način, kot je bila Jugoslavija. Lahko bi sklenili, da čeprav je treba vse omenjene okupacijske primere videti v kontekstu ene in iste vojne, je očitno, da so bili režimi okupacije, cilji in namere agresorjev v različnih primerih različni. Na Zahodu se ni izvajal genocid ali kulturocid nad zavojevanimi ljudstvi in povečini tudi ne ozemeljski aneksijski grabež, povezan z uničenjem

⁵⁰ Kraljevina Jugoslavija je 18. maja 1941, kljub kapitulaciji vojske, potrdila zavezo, da ostane v boju na strani protifašističnih zaveznikov.

napadenih držav, medtem ko so nacisti in fašisti v Srednji in Vzhodni Evropi udeleževali svojo rasistično-kolonialistično politiko. »Zato je bil upor narodov nekdanje Jugoslavije legitimen upor zoper napadalce in okupatorje in zato je bilo politično in oboroženo sodelovanje z okupatorji zoper sile narodnoosvobodilnega upora veleizdaja in izdaja domovine po katerem koli kazenskem pravu vse od rimskega prava dalje« (ibid.).

Ne glede na vso kompleksnost medvojnega dogajanja je treba demantirati tezo, da se je na Slovenskem dogajala državljanska vojna. Kot je že bilo omenjeno, je imel NOB protikolonialni značaj, ki ga prežema tudi revolucionarnost. Vztrajamo pri tezi, da je bil NOB protikolonialistična in protiimperialistična vojna, da je vseboval tudi revolucionarne vidike in da med drugo svetovno vojno na Slovenskem ni divjala (tudi) državljanska vojna.⁵¹ Zagovorniki teze o državljanski vojni NOB dojemajo kot prevratniški projekt, medtem ko kolaboracijo z agresorji dojemajo kot legitimno in legalno početje, ki komunističnim revolucionarjem preprečuje nelegitimno in nelegalno prevzem oblasti v državi. Tako argumentiranje ni prepričljivo, saj spregleda, da kolaboranti niso varovali predvojne ureditve in monarhije (še manj so to počeli agresorji), pač pa so bili dejansko in formalno del okupacijskega vojaškega oziroma policijskega stroja, in ne samostojne formacije oziroma institucije, ki bi bile finančno, materialno, vojaško, organizacijsko ipd. neodvisne od okupatorske oblasti. To pomeni, da so dejansko in formalno varovali okupatorsko oblast in rezultate agresije. Rečeno drugače, kolaboranti so bili – gledano formalno in simbolno – izdajalci domovine.⁵² Nепrepričljiv je tudi argument, da so kvizlinške enote okupatorjem le pomagale pri vzdrževanju reda in miru na okupiranem ozemlju ter da to dovoljuje mednarodno pravo, na primer haaške konvencije (t. i. Haag IV (1907), 43. člen priloge). Tako argumentiranje pripadnike kolaborantskih formacij kaže kot redarstvene organe. Ta argument je neprepričljiv zato, ker kvizlinške formacije pač niso bile ustanovljene zaradi vzdrževanja reda in miru, pač pa zaradi, kot so same razglašale, boja zoper komuniste in njihove zaveznike.

⁵¹ Situacija med drugo svetovno vojno na Slovenskem mnogo bolj kot na državljansko vojno, recimo v ZDA v 19. stoletju, spominja na protikolonialistično vojno v Alžiriji, ki se je začela leta 1954 zoper francosko kolonialno oblast in h kateri so prispevala občutja zatiranja in tujosti med arabsko govorečimi in frankofonimi prebivalci Alžira. Vojna, ki jo je vodila uporniška levičarska Nacionalna osvobodilna fronta (NOF), se je imenovala revolucija in je trajala osem let, v njej pa je bilo ubitih približno 700.000 ljudi. Kolonialno podrejanje, ki je trajalo vse od tridesetih let 19. stoletja, ko je Francija zasedla Alžirijo, je zaznamoval etnocid, saj je v prvih petdesetih letih pod kolonialno oblastjo izginila približno tretjina prvotnega števila arabskih staroselcev (La démographie figurée de l'Algérie 1880, 260, 261). Po vojni so sledile represalije upornikov, v katerih je bilo izgnano (ali pa so se odselili sami) približno milijon Pieds-Noirs (Alžircev – (potomcev) evropskih priseljencev) in pobitih med 50.000 in 150.000 harkijev (Arabcev, ki so sodelovali s francoskimi kolonialisti) (BBC 2007). Podobno kot OF med NOB je tudi NOF v alžirski osvobodilni vojni prepletal nacionalistično in revolucionarno agendo. Medtem ko so v povojni Sloveniji usodo Pieds-Noirs doživeli nemško in italijansko govoreči prebivalci, so usodo alžirskih harkijev delili slovenski domobranci. Vendar na protikolonialistični značaj NOB ne navaja le ta primerjava, pač pa tudi druga (npr. pravna) dejstva, ki spodbijajo tezo o državljanski vojni na Slovenskem v štiridesetih letih 20. stoletja.

⁵² Čeprav so med vojno partizanski upor in NOB priznali tako zahodni kot tudi vzhodni zavezniki in leta 1944 tudi jugoslovanski kralj, bi pripadnikom NOB, vsaj do mednarodnega in kraljevega priznanja NOB, lahko očitali prevratništvo, ne pa izdaje domovine, seveda če upoštevamo takratni zakonodajo in pravno prakso. Treba je namreč poudariti, da je pojem izdajalec domovine oziroma izdajalec naroda produkt subjektivacije pravne prakse in označevalnih praks, ki jih omogoča rodingrudovski režim resnice. Tako kot verske ideologije interpelirajo subjekt heretika, nacionalizmi interpelirajo subjekt narodnega oziroma državnega izdajalca, razredne revolucije pa subjekt razrednega sovražnika oziroma protirevolucionarnega elementa. Treba je tudi dodati, da prevratništva ne gre enačiti z revolucionarnostjo; kdor je prevratnik, ni nujno tudi nosilec revolucionarnih sprememb. In velja tudi, da revolucionarne spremembe niso nujno vpeljane s prevratom. Revolucionarne spremembe lahko izpelje tudi legalna oblast. Prav tako revolucionarna drža ne pomeni nujno nasilja in protirevolucionarna njegove odsotnosti.

To je bilo izrecno izpostavljeno v prisegi domobrancev. Ideološki (in ne redarstveni) predznak pa so imele tudi t. i. vaške straže pod fašističnimi okupatorji, kar je razvidno iz njihovega uradnega poimenovanja – Milizia Volontaria Anti Comunista (Prostovoljska protikomunistična milica).

Poleg tega, kot opozarjajo nekateri pravniki, so prostovoljci, državljani napadene države, ki so sodelovali z napadalci, nosili vse zakonske posledice po zakonodaji države, katere državljani so (bili). Imeli so sicer mednarodno zaščito proti tretjim državam, proti lastni pa nobene. Mednarodno vojno pravo je obravnavalo in sankcioniralo ravnanje držav, ne posameznikov. Sodna obravnava in sankcije zoper posameznike so (bile) prepuščene državam. Po zakonih večine držav pa je (bilo) kot nelegalno početje prepoznano *tudi* prostovoljno vojaško sodelovanje državljanov napadene države z napadalci. Po jugoslovanski (predvojni,⁵³ partizanski in povojni) zakonodaji je bilo prepovedano sodelovanje prebivalstva, ki poveča sovražne zmožnosti, na političnem, vojaškem, finančnem in industrijskem področju. Vsak državljan napadene države, ki bi sodeloval z okupatorjem, bi bil po takratnem kazenskem pravu Jugoslavije izdajalec. Za izdajo domovine, še zlasti za vojaško prostovoljno kolaboracijo, pa se lahko prisodi tudi najhujša, tj. smrtna kazen, ki je danes v državah članicah EU zavrženo dejanje. Celo predpogoj priključitve posamezne države k EU je odprava smrtne kazni, smrtna kazen danes velja za nedopustno krša ne temeljne človekove pravice, tj. pravice do življenja. Odprava smrtne kazni je pravni, kulturni in družbeni standard, ki je bil sprejet in uveljavljen v desetletjih po koncu druge svetovne vojne; pred in med vojno ter takoj po njej pa je bila smrtna kazen uveljavljen instrument kaznovalne politike mnogih evropskih držav.

V magistrskem delu nas zanima prepletenost prakticiranja smrtne kazni in rodingrudovskega diskurza. Kazni oziroma sodbe so se namreč izvrševale oziroma izrekale (in se še vedno) *v imenu ljudstva*. Gre za poimenovanje, ki naj bi poudarjalo vidik ljudske suverenosti in demokratičnosti, ki da stoji za izrekanjem sodb. Tako poimenovanje je lahko vpeto v različne verige ekvivalenc, tudi v rodingrudovske. In rodingrudovstvo se neredko (pač v skladu z lastno interpretacijo pomena) zateka h konstruktivni demokraciji (tj. ljudstva – oblasti). Izrečena smrtna kazen zaradi izdaje države v kontekstu rodingrudovstva pravzaprav pomeni izrekanje kazni zaradi izdaje naroda. Diskurzivna pozitivnost na Slovenskem takoj po vojni priča o tem, da je bilo kaznovanje pogosto tolmačeno in dojeto na tak način, tako so bili kolaboranti v političnih in drugih govorih označevani predvsem za narodne izdajalce, in ne za izdajalce države. To pa pomeni, da je bila izrečena smrtna kazen v imenu ljudstva pravzaprav tolmačena kot sodba v imenu naroda. Če dodamo še govore o (krvnem) maščevanju, logiko zob za zob, oko za oko, lahko sklepamo, da so povojni poboji uniformiranih sodelavcev okupatorjev dejanja, ki so jih zaznamovali predvsem rodingrudovski elementi diskurza povojnih zmagovalcev, in ne toliko elementi, ki zadevajo subalterne politike in revolucijo oziroma

⁵³ 105. člen Kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije: »(1) Državljan kraljevine Jugoslavije, ki sprejme med vojno zoper kraljevino ali njene zaveznike službo v sovražnikovi vojski ali ostane v njej še nadalje, čeprav k temu ni prisiljen, se kaznuje z robijo do petnajstih let. (2) Če se je tak državljan udeležil tudi vojne same kot borec, se kaznuje s smrtjo ali z dosmrtno robijo« (Odločba US RS o oceni ustavnosti zakona o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast 1998).

razredni spopad. V rodingrudovskem kontekstu biti razglašen za narodnega izdajalca (ne glede na morda drugačen terminološki nabor in drugačno konceptualno pomensko materializacijo, ki ju je pri obsodbi, če je do nje prišlo, uporabil organ razsojanja) pomeni neke vrste blasfemijo oziroma napad na rodingrudovsko metazgodovinsko. Ne gre več le za formalnopravni status izdajstva, pač pa za izdajo »krvi«, naroda,⁵⁴ torej za napad na biološko substanco naroda, in ne (le) za pravnoformalno kaznivo dejanje in (ali) dejanje, ki je prepoznano kot etično zavrženo dejanje. Kdor izda in s tem ogrozi narod, v skladu z rodingrudovsko logiko, si lahko zasluži le usmrtitev, pokončanje. Kdor ni absolutno zvest narodu, je obsojen na smrt. Narod je v tem primeru absolut, ljubosumna metazgodovinska entiteta, ki ne trpi ugovora, herezije. Kot že rečeno, danes obstajajo poskusi relativizacije, omalovaževanja in (ali) celo kriminalizacije revolucionarnega in subalternega vidika upora in NOB, pa čeprav gre ravno revolucionarni verigi ekvivalenc zasluga, da NOB presega rodingrudovski okvir klanja med narodi. Kljub temu gre potvarjanje dogajanj med vojno in po njej v smeri kriminalizacije subalternih politik in revolucije, in sicer na način, da se nasilna dejanja, ki spremljajo in so spremljala rodingrudovstvo ter logiko krvnega maščevanja, pripišejo revolucionarnosti povojnih zmagovalcev in oblasti. Taka potvarjanja so slepa za večino nasilja zunaj konteksta revolucije, in to zunajrevolucionarno nasilje je bilo prevladujoče.⁵⁵ Lahko bi zapisali, da je povojne poboje (ne samo v Sloveniji oziroma Jugoslaviji) diskurzivno uokvirjala predvsem logika metazgodovinskega absolutna, pa naj je to opredeljeno kot biološko metazgodovinsko (ki prispeva k podmeni o izdajalcih naroda, krvi, etnije in ki

⁵⁴ »Mi pravimo mirno: če hočejo borbo, jo bojo imeli. Toda že v naprej naj se zavedajo žrtev, ki jih bodo zadele. Naj se zavedajo, da je narod sklenil, prej ali slej ostro obračunati z vsemi izdajalci /.../. Kri izdanih in nedolžnih Slovencev, poteptana čast slovenskih deklet in žena vpije po maščevanju do neba« (Kocbek 1991, 106). Kocbek je navedeno grožnjo z maščevanjem, ki da bo zadela izdajalce, objavil 12. junija 1942 v Slovenski revoluciji, glasilu slovenskih katoličanov v OF. Grožnja je bila torej spisana v času, ko je bila organizirana kolaboracija jugoslovanskih državljanov s fašisti v t. i. Ljubljanski pokrajini pravzaprav šele v povojih. Ko se je med vojno konflikt med kolaboranti s fašisti in z nacisti na eni in uporniki na drugi strani za ceno velikih žrtev predvsem na uporniški strani poglobljala, je bilo takih groženj še več, kult maščevanja pa še bolj domač, tako za kolaborante kot tudi upornike. Zanimivi so tudi poudarki Kocbekove grožnje – izdajalci naroda, poteptana čast slovenskih deklet in žena, maščevanje do neba. Kocbek poleg tega nastopa še s pozicije apologeta naroda, saj spregovori kar v njegovem imenu. Tako narod prek Kocbeka zahteva maščevanje do neba nad vsemi, ki so ga izdali, in tudi nad tistimi, ki so onečastili slovenske žene in dekleta; torej zahteva maščevanje nad izdajalci krvi in nad onečaščevalci slovenskih žensk, ki so bistveni člen narodove reproduktivne verige. Gre za poudarke, lastne ideologiji krvi, logiki rodingrudovstva, ki je prevladala tudi po vojni. Ne logika razredne (subalterne) revolucije, pač pa želja po maščevanju in občutki moralne večvrednosti zmagovalcev so predstavljali kontekst, v katerem se je dogajal povojni obračun z nečastnimi izdajalci naroda in domovine.

⁵⁵ S tem ne trdimo, da nasilja v imenu revolucije sploh ni bilo. Poleg tega je treba opozoriti tudi na sodbe, ki niso bile izrečene in storjene v imenu ljudstva, pač pa jih je izreklo in izvršilo ljudstvo samo: »V okolici Horjula so domačini domobranci eno postajo prej potegnili z vlaka in jih pobili. Veliko je bilo takih brezpravnih pobojev, ko je Slovenec klal Slovenca. Ampak to ni klavec, ki ima krvav nož med zobmi in je pokvarjen. Ne, to so navadni, banalni ljudje /.../. To je bila za ljudi iz leta 1945 pravičnost, to sploh ni bil poboj in se tako niti imenoval ni. Tako smo mu rekli mnogo pozneje, ko smo pozabili na vse okoliščine in začeli živeti od moraliziranja. /.../ Če bi me namreč tedaj vprašali, ali sem za to, da jih vse pobijejo, bi rekel JA! /.../. Menil sem, da je pravica popolna likvidacija zla. To je bila logika ekstremnih, totalitarnih pozicij, kakršna je bila tudi v Sloveniji. Zato je z današnjega vidika presojeti moralistično absolutno neprimerno« (Kermauner 2008). Mnogim domobrancem se je sodilo pred za nekatere spornimi sodišči nacionalne časti, ki so ugotavljala pripadnost zajetih uniformirancev v kvizlinških enotah. Izdajalec je bil vsakdo, ki je bil (formalno) del okupatorskih ali kvizlinških enot. Rečeno drugače: pripadniki kvizlinških formacij so bili obtoževani predvsem zaradi narodne izdaje, ne zaradi kršenja humanitarnega prava. Prav zato so likvidacije civilistov, ki (formalno) niso bili del kvizlinških enot in katerih morebitno sodelovanje z agresorji je brez ugotavljanja krivde v rednem (sodnem) postopku težko dokazati, zločinske. »Neposredno po vojni maja in junija 1945 je bilo usmrčenih okoli 600 civilistov, od tedaj do januarja 1946 še vsaj okoli 440, za dobrih 1000 oseb pa vojnega statusa še nimamo določenega. Skupno je bilo torej po drugi svetovni vojni v t. i. protirevolucionarnem taboru, ne glede na vojni status, okoli 13.200 žrtev« (Tominšek Rihter 2004). Glede na podatke Inštituta za novejšo zgodovino je očitno, da je bilo po vojni zaradi maščevalnih vzgibov zmagovalcev ter ljudi in (ali) izdaje daleč največ pobitih pripadnikov kvizlinških vojaških oz. policijskih enot, civilne žrtve so v manjšini.

lahko vsebuje tudi, po Freudu, zadovoljevanje agresivnih gonov maščevalcev) in (ali) kot moralizirajoče metazgodovinsko, ki se hrani z večnim spopadom med dobrim in zlom (ki ga je treba premagati in uničiti).

Če bi bilo drugače, če bi takrat prevladujočo logiko rodingrudovskega absolutnega ali logiko maščevalnih erinij nadomestila hladna formalistična logika, bi slednja, kljub temu da je zakonodaja to omogočala, *morda* ne terjala usmrtitev izdajalcev države, pač pa neko milejšo kazen, ali pa bi bilo s smrtjo kaznovanih manj ljudi. Vendar, ali je bilo od družbe, kot je bila jugoslovanska oziroma slovenska, ki je štiri vojna leta krvavela v klanju (brez primere s situacijo na zahodu Evrope), mogoče pričakovati, da bi v njej prevladala drugačna, manj rodingrudovsko in od maščevanja sfanatizirana miselnost? Ogorčenje ljudi zaradi zločinov sil osi in njihovih pomagačev je bilo po vojni v pretežnem delu Evrope veliko, mnogi so verjeli, da je treba vse zajete pripadnike enot SS in častnike nemške vojske postreliti. Prevladoval je kult maščevanja. Nekateri ameriškem pravniku Robertu H. Jacksonu pripisujejo zaslugo, da je zaustavil maščevalno obračunavanje; Jackson namreč velja za najzaslužnejšega za ustanovitev Mednarodnega vojaškega sodišča, ki je začelo delovati novembra 1945 v Nürnbergu (Ehrenfreund 2005). Ustanovitev sodišča naj bi pomenila konec maščevanja. Ne glede na domnevno dobre namene Jacksona pa je dejstvo, da je sodišče sodilo pod standardi takratnega mednarodnega prava; na to so opozarjali mnogi pravniki tiste dobe, ki so sojenje označili za farso, prevaro, montiran proces.⁵⁶ Problematično je bilo tudi zavezniško jemanje statusa vojnega ujetnika zajetim pripadnikom (po mednarodnem pravu) legalnih enot, kot so bile na primer enote nemške redne vojske.⁵⁷ Tako so Američani in Angleži osumljence za vojne zločine pogosto označevali kot razorožene sovražne osebe, izrecno pa so poudarjali, da jih tako imenujejo, da jim ne bi priznali statusa haških in ženevskih konvencij. Brez statusa so bili premagani zajeti vojaki prepuščeni na milost in nemilost zmagovalcem (Stanovnik 2009).

⁵⁶ Nürnberškimi procesi, na katerih so po vojni sodili nacističnim veljakom in njih sodelavcem, je moč očitati marsikaj. Kakor tudi zmagovalni koaliciji, ki je inscenirala te procese. Za začetek: ker so bili iz sojenja izvzeti zločini zavezniških sil, je moč protifašističnim zmagovalcem očitati najmanj dvoličnost. Glede na dejstvo, da so vojnimi premaganci sodili kar sami zmagovalci, pa se zdi upravičen tudi očitek o pristranskem in posledično nepoštenem sojenju. Kritiki sojenja opozarjajo, da so procesi potekali v nasprotju s takrat veljavnimi pravnimi standardi »civiliziranih narodov«. Za kritike poteka procesov je povsem nesprejemljivo, da se je osumljenim vojnih zločinov sodilo po retroaktivnem pravu; da obtoženi niso imeli vpliva na imenovanje sodnikov; da ni bilo dovoljeno navzkrižno zasliševanje prič tožilcev; da se je na smrt obsodilo urednika protisemitske publikacije le zaradi objavljanja rasističnih stališč; da se je omogočilo lovljenje in zapiranje pripadnikov organizacije SS brez sodnih nalogov in tako naprej (Carlos Porter v Brecht 1989). Britanski premier Churchill, ki je bil mnenja, da so lahko procesi, v katerem zmagovalci sodijo poražencem, le farsa, je do konca vojne vztrajal, da se nacistično in vojaško vodstvo preprosto postrelji brez sojenja. Na povojne procese je pristal predvsem zato, ker so pri njih vztrajali drugi zavezniki (Timesonline 2006).

⁵⁷ Zahodni zavezniki niso priznali statusa ujetnika niti slovenskim kolaborantom, to je razvidno iz pisma, ki ga je 15. februarja 1945 politik v emigraciji dr. Lojze Kuhar pisal bivšemu ministru vlade v izgnanstvu Mihi Kreku (2007, 384): »/.../ ni več sredstev, ki bi mogla rešiti življenje domobrancev. Imamo točne izjave zaveznikov, da tudi oni, če bi prišli v deželo ne bi nikdar na noben način posredovali pri likvidaciji domobrancev, ker so kvizlingi. Če bi nekateri skušali zbežati v Italijo, bodo izročeni jugoslovanskim oblastem. Če bi jih dobili z Nemci, bi jih ne imeli za vojne ujetnike, ampak za nacistične prostovoljce ...« (v Narodnoosvobodilni boj v slovenskem narodnem spominu (zbornik)). Za zaveznike so bili slovenski kvizlingi nelegalni borci, ki jim po mednarodnem pravu ne gre niti status vojnih ujetnikov. Za kvizlinge pa jih niso imeli, ker so bili protikomunisti, pač pa zato, ker so bili sodelavci nacistov in izdajalci domovine.

Ko je govor o kazni in odgovornosti, obstajajo štiri etične drže (oziroma ideje): i) nobena kazen ni pravična; ii) kazen je maščevanje; iii) kazen je nujna moralna posledica prekrška; iv) kazen je (pre)vzgojne narave (Miščević 1993, 267–294). Ne glede na to, katera etična ideja je komu bližja, je očitno, da je tudi pravo v skrajni liniji le (praktična) ideja oziroma ideologija, saj je etična drža arbitrarna in ideološko pogojena. Ergo, debata o povojnih pobojih je lahko tudi debata o kriterijih (so bili upravičeni ali ne), vendar je debata o povojnih pobojih predvsem debata o pravni praktični ideologiji tistega časa, tako lokalni (jugoslovanski) kot tudi mednarodni. V mednarodnem pravu še danes prevladuje t. i. pozitivno pravo: gre za množstvo sporazumov in zakonov, ki jih z dogovorom sprejmejo države. Ker pozitivno pravo konec koncev delajo države, ne čudi, da to pravo v nemajhni meri še vedno določata rodingrudovstvo in vestfalska sveta suverenost, ki pogosto pomeni tudi nevmešavanje mednarodnega prava v notranje življenje držav, če slednja sama ne prevzame določenih norm mednarodnega prava. Po vojni so mnogi hoteli tudi maščevanje nad sodelavci okupatorjev, ki je bilo največkrat rodingrudovsko opravičevano kot kaznovanje narodnih izdajalcev. Kaznovanje vojaških (uniformiranih) sodelavcev z agresorji, ki so jim po predhodno sodno ugotovljeni, dokazani pripadnosti kateri od kolaborantskih formacij izrekli (smrtno) obsodbo zaradi izdaje, je bilo v skladu z jugoslovanskimi (predvojnimi) pravnimi standardi in ni bilo v nasprotju s takratnimi pozitivnim mednarodnim pravom. Rečeno drugače, povojni poboji na Slovenskem niso bili del subalternih revolucionarnih strategij, pač pa prej stvar pravne ideologije in prakse tistega časa, občutkov moralne večvrednosti zmagovalcev, želje po maščevanju medvojnih žrtev ter logike krvi in grude, ki da sta bili izdani.⁵⁸

3.2 »Domovina naša je svobodna«⁵⁹

Slovensko protikolonialno zaznamujeta subalternosti, ki se na različne načine prepletata z etničnim nacionalizmom. En način prepletanja oziroma tvorjenja diskurzivnih verig ekvivalenc je bil reakcionarno klerikalen, drug pa revolucionarno socialističen. Slednji rodingrudovski verigi ekvivalenc ne doda le socialnoemancipacijske, pač pa tudi republikanske, revolucionarno-politične, sekularne diskurzivne elemente in skozi svojo uporniško in revolucionarno prakso vzpostavi stanje, ki omogoča odpiranje novih, drugačnih družbenih prostorov, praks in novih družbenih paradigem, ki naj bi narodu in subalternim skupinam omogočili preboj iz oklepa razmer ter (dejanskih ali občutenih) razmerij, ki jih sam

⁵⁸ Zapis literata Toneta Seliškarja v glasilu OF maja 1945: »Toda premagali bomo vse pomisleke, ki bi nas ovirali pri izvajanju maščevalnega poslanstva, kajti žrtve morajo biti maščevane, da bo to maščevanje seglo do samih najglobljih korenin.« Časopisni zapis vplivnega intelektualca Josipa Vidmarja maja 1945: »Izginiti mora vse, kar je v našem narodu ostalo gnilega, nizkotnega in bestialnega.« Govor Tita v Ljubljani maja 1945: »Kar se tiče izdajalcev, je to stvar preteklosti. Roka pravice, roka maščevalka našega ljudstva je že dosegla ogromno večino« (Seliškar, Vidmar, Tito v Nežmah 2005). Trije citati kot drobci diskurzivne pozitivnosti obdobja takoj po vojni opozarjajo na značilnost povojnih pobojev. Teh ne zaznamuje razredna revolucija, pač pa predvsem rodingrudovska ideologija krvi, ki zahteva maščevanje žrtev ter kaznovanje narodnih izdajalcev.

⁵⁹ Naslov partizanske pesmi.

protikolonialistični diskurz prepozna kot zatiralske in (pol)kolonialne. Tu se nakaže razlika med klerikalci in socialisti. Prvim njihov verski režim resnice, ki vsebuje tudi predstave o neprehodnem družbenem korporativizmu, togem hierarhičnem redu ipd., revolucijo preprečuje, tako narodno kot subalterno, saj so tako narod kot subalterne entitete dojeti kot družbeni udi, in ne kot dejavniki, ki bi si lahko lastili oblast. Izhodišča socialistov so drugačna, zato so nacionalistični upor med drugo svetovno vojno poskušali izpeljati kot narodnoemancipacijsko revolucijo, ki je povezana v verigo ekvivalenc še z drugimi revolucionarnimi diskurzi.

Subalterno pod Slovenci se je torej prepletalo z rodingrudovstvom in je bilo zanj, če je bilo treba, v različnih obdobjih tudi podporni diskurz, podporna fantazma. Vendar to ne pomeni, da med subalterne politike lahko postavimo enačaj. Krekovstvo in klerikalna politika med svetovnima vojnama sta gradila subalterno na predmodernih inertnih dejavnikih, socialisti pa na preobrazbi oziroma odpravi teh dejavnikov ter na modernizaciji družbe in države. Medtem ko so bili klerikalci prepričani, da na marksizmu utemeljene subalterne politike obljublajo izkoreninjenje slovenskega naroda, njeno ločitev od Rimskokatoliške cerkve in s tem et(n)ični konec, je bilo mnenje komunistov glede vztrajanja pri za narod uničujoči klerikalni inertnosti podobno. Klerikalci so se zavedali, da zmanjšan vpliv Rimskokatoliške cerkve med pripadniki naroda pomeni napad na klerikalno diskurzivno verigo ekvivalenc, ki enači katolištvo in slovenstvo. Levičarski revolucionarji (ne samo komunisti) pa so prav v klerikalni verigi ekvivalenc prepoznali breme, ki ovira razvojne potencialne naroda, slednjega potiska v srednji vek ter tako ohranja stara razmerja podrejenosti (monarhu in Rimskokatoliški cerkvi, velikonemštvu ali velikosrbstvu, fraku in talarju) in ga trga toku večnega napredka družb, kot ga je obljubljala marksistična utopična znanost.⁶⁰ Z bolj ali manj nenasilno revolucijo po vojni so bile vpeljane spremembe na mnogih področjih, ki so odprle možnosti predvsem pripadnikom predvojnih subalternih skupin, torej takrat prevladujočim družbenim dejavnikom.

Novo in drugačno družbenega prostora, ki ga odpira socialistično subalterno, sprva ni bilo novo in drugačno zato, ker bi bil družbeni prostor bistveno bolj pluralno zastavljen, kot so ga zastavile (klerikalne) prakse pred njim, pač pa zato, ker družbene prostore in možnosti v družbi odpira za večji krog deprivilegiranih skupin (*»Bili smo nič, bodimo vse ...«*). Slovenska komunistična subalternna alternativa se je že pred drugo svetovno vojno izjasnila glede nacionalnega vprašanja. Tako je opazila dva tipa kolonialnih razmerij in razmerij zatiranja – notranjega in zunanjega. V projektu narodnega unitarizma je prepoznala velikosrbski

⁶⁰ Razlike med klerikalci in socialističnimi revolucionarji lahko na kratko ponazorimo s primerjavo med krščanskim socialcem Kreckom, čigar družbenopolitične ideje so bile žive še med vojno v štiridesetih letih 20. stoletja, in krščanskim socialistom Kocbekom. Krek je bil protirevolucionar, še zlasti je zavračal revolucionarni marksizem, Kocbek je bil revolucionar, ki je sprejemal marksistično znanost in jo imel tako rekoč za rešilno bilko slovenskega naroda. Krek je bil protisemit, Kocbek pač ne. Krek in tudi pred- in medvojni klerikalci (npr. mladi Kristusa kralja in t. i. stražarji) so sledili papeškim enciklikam, še zlasti poudarkom iz *Rerum novarum*, kjer se zagovarjajo protimarksistična in protiliberalna stališča, kot koncept družbenega ustroja pa se ponuja korporativizem, temelječ na katoliškem integralizmu, patriarhalni družini in zasebni lastnini. Kocbek je zavračal katoliški integralizem (tj. klerikalizem), kot egalitarist je zavračal cerkveni korporativizem in imel podobne pomisleke kot marksisti glede zasebne lastnine.

hegemonistični projekt znotraj Kraljevine SHS in pozneje Kraljevine Jugoslavije (KJ) ter skupaj z njim notranjepolitična razmerja kolonialnega podrejanja in celo ogrožanja nesrbskih narodov. V mednarodni situaciji takratne dobe in položaju Jugoslavije v njej pa je opazila zunanjepolitična razmerja kolonialnega podrejanja Jugoslavije in njenih narodov. Konstatacija komunistov je bila, da je imela KJ pred vojno v Evropi polkolonialni status, da je bila drobiž v geopolitičnih, ekonomskih in drugih igrah velikih industrializiranih kapitalističnih držav. Socializem (kot alternativa kapitalizmu) in ljudska oblast (kot alternativa zahodnjaški strankokraciji in parlamentarizmu) naj bi bila najboljša načina za zagotovitev politične in ekonomske neodvisnosti ter izognitve polkolonialnemu statusu. Skratka, komunistična subalternna politika se je prepletala z rodingrudovstvom in mu, če je bilo treba, tudi služila. Lahko bi tudi zapisali, da je bila komunistična subalternna politika, čeprav izhajajoča iz sodobnih in univerzalistično zapopadenih paradigem (republikanstva, marksizma, sekularnosti ...), po vojni zastavljena kot instrument v službi rodovne avtarkije, ki naj bi po eni strani prekinila z dejanskimi ali le občutenimi razmerij notranje oziroma zunanje kolonialne podrejenosti, po drugi strani pa omogočila kolikor le mogočo samostojno pot skupne države in njenih narodov. Avtarkija se je lep čas po vojni kazala na področju ekonomske, politično-ideološke, prosvetno-kulturne in drugih praks, učinkovala pa je tudi na dogajanje na notranjepolitični in mednarodni sceni.

4 Slovenska postkolonija

S socializmom (kot z ideološko-političnim in ekonomskim redom) naj bi bila pretrgana (pol)kolonialna odvisnostna razmerja s kapitalističnim Zahodom, z odklonom od Stalina (in pozneje z izumom samoupravnega socializma, ki pomeni odmik od t. i. državnega socializma, saj je poskušal Edvard Kardelj, izumitelj samoupravljanja, z novo socialistično doktrino in s prakso odpraviti lastniško ter planskoupravljavsko vlogo države v podjetjih, ki naj bi postala družbena, upravljanje pa naj bi bilo skozi prakso demokracije na delovnem mestu, poimenovano delavsko samoupravljanje, zaupano delavcem) pa je bil vzpostavljen odmik od Vzhoda. Na podlagi teh dveh emancipacijskih odmikov, tj. odmikov od kapitalističnega Zahoda in (pro)sovjetskega Vzhoda, ter v kontekstu t. i. hladne vojne je socialistična Jugoslavija postala vpliven dejavnik v gibanju neuvrščenih, katerega primarni projekt je bila prav dekolonizacija.⁶¹

⁶¹ Gibanje neuvrščenih bi lahko poimenovali tudi gibanje (formalno) (de)koloniziranih. Predhodnica tega gibanja je bila azijsko-afriška konferenca v indonezijskem mestu Bandung, na kateri se je leta 1955 zbralo devetindvajset voditeljev držav postkolonij, ki so bili v prvi postkolonialistični garnituri politikov. Sodelovanje postkolonij naj bi prispevalo k manjši odvisnosti dekoloniziranih držav v razvoju od industrijsko razvitih držav svetovnega severa. V otvoritvenem govoru je takratni predsednik Indonezije Sukarno opozoril na kolonializem, ki se ne kaže več le v formalnem nadzoru ozemlja in ljudi s strani kolonialnih velesil, pač pa kot oblika ekonomskega, tehnološkega in intelektualnega nadzora nad postkolonijami.

Notranjepolitično sceno povojne Jugoslavije je zaznamovala rodingrudovska reorganizacija države, Jugoslavija je postala federalna država. Federacijo so sestavljale enote, ki jih je v pretežni meri določala narodnost oziroma dominantna narodna skupina v posamezni republiki (v tem pogledu je bila izjema Bosna in Hercegovina, ki je bila dojeta kot tvorba ne le enega, pač pa treh konstitutivnih narodov). Kljub temu da so republike s časom dobivale vse več državnih pristojnosti, kljub temu da so bile republike pravzaprav državne tvorbe (in ne upravne enote centralizirane države), je ostal posamezni narod (in ne posamezna republika) privilegiran konstitutivni element SFRJ vse do njegovega konca. Tako je bila v zadnji jugoslovanski ustavi iz leta 1974 med temeljnimi načeli na prvem mestu, dobesedno v prvem stavku prve povedi besedila, omenjena pravica do samoodločbe, v drugem stavku iste povedi pa pravica do odcepitve vsakega (konstitutivnega) naroda. Naroda, in ne republike. Med temeljnimi načeli je torej najprej opredeljeno narodno vprašanje, in ne revolucionarna »navlaka« (kamor spadajo republikanstvo, sekularnost, socialna vprašanja ipd.). Ta rodingrudovska logika je gotovo prispevala h klanju ob razpadanju Jugoslavije. Vsi konstitutivni narodi Jugoslavije so se namreč lahko sklicevali na temeljno ustavno pravico do samoodločbe in odcepitve, tako, recimo, Hrvati, ki so se hoteli odcepiti od Jugoslavije, kot tudi Srbi s Hrvaškega, ki so se hoteli odcepiti od Republike Hrvaške. Ker je bilo ustavno zakoličeno rodingrudovsko načelo, in ne državno-republiško, ker je bil princip etničnosti z ustavo postavljen nad državnost republik, so se vojne v razpadajoči državi tako rekoč v skladu z ustavo sprevrgle v klanje za meje, ozemlja in uničenje sovražnih etničnih entitet. Etnična čiščenja so (bila) simptom rodingrudovske logike. Če je namreč konstitutivni narod tisti, ki mu gre pravica do samoodločbe in odcepitve, je treba po logiki etničnih nacionalistov pripadnike tujih etnij ali poklati ali pregnati, v vsakem primeru pa spremeniti etnično sliko na določenem večetničnem ozemlju in tako z na ta način doseženo dominacijo enega naroda ohraniti nadzor nad tem ozemljem in ozemeljsko celovitost.

Osamosvojena Slovenija se je na začetku devetdesetih let 20. stoletja odkritemu spreminjanju etnične podobe bolj ali manj izognila, ne pa tudi ob koncu druge svetovne vojne, ko je iz Slovenije pobegnilo ali bilo pregnanih na tisoče nemško govorečih državljanov Jugoslavije. Že res, da so nekateri sodelovali z okupatorji, da so se nekateri (tudi zaradi rasističnih in kulturnih večvrednostnih predsodkov do slovenskih oziroma slovanskih sosedov) odselili prostovoljno in so že med vojno sprejeli nemško državljanstvo, vendar ti pojavi ne upravičujejo izгона tistih nemško govorečih, ki niso bili nacisti, ki niso sodelovali z njimi, ki niso postali nemški državljani, ki so pomagali upornikom in se celo priključili upor. Teh ljudi ni izgnala revolucija, pač pa (poleg želje po maščevanju) slovenski rodingrudovski nacionalizem, občutenja razmerij tujstva, ki jih je spodbujalo, širilo in krepilo rodingrudovstvo, ter širjenje mitoloških resnic, češ da so Slovence skozi kolonialistična razmerja Nemci zatirali že tisoč let in več.⁶²

⁶² »Nasilje kolonialnega režima in protinasilje koloniziranca se uravnovesita in si odgovarjata v neverjetni vzajemni enovitosti« (Fanon 1963, 81). Čim večje je nasilje kolonizatorjev, tem hujši je nasilni odgovor koloniziranih. A maščevalni odgovor subalterne skupine ni odvisen le od obsega terorja, ki ga je bila deležna, pač pa tudi od načina. Medtem ko je bil cilj nemškega

Slovenska družbena scena je (bila) scena paradoksov. Paradoks je na primer krekovski poskus afirmacije sodobnega naroda, utemeljenega na predmodernih, inertnih delih naroda, predmeščanskih partikularizmih (Žižek 1987, 42). Paradoks pa je tudi povojna gradnja družbe, ki je onemogočila inertne dejavnike. Čeprav je bil cilj na marksizmu utemeljenega sistema iz pretežno nemeščanskega, kmečkega življa skovati narod proletarcev, je ta proces proletarizacije družbe končal v pomeščanjenju družbe in urbanizaciji dežele (prišlo je do velike povojne migracije s podeželja v mesta). Paradoks povojne oblasti je v tem, da ji je v procesih modernizacije, industrializacije, urbanizacije, sekularizacije, ženske emancipacije, akulturacije ter skozi (vsem dostopen) izobraževalni sistem in druge ukrepe ter institucije uspelo preoblikovati socialno strukturo prebivalstva in ji iz predvojnne, pretežno agrarne družbe, utemeljene pretežno na predmodernih vrednotah inertnih dejavnikov, ustvariti pretežno urbano družbo, utemeljeno na sodobnih, celo postmodernih temeljih. Šele ta civilnodružbeni (verjetno nehoten) nusprodukt revolucije je omogočil pogoje za nastanek široke fronte civilne družbe, ki daje prostor različnim diskurzivnim in nediskurzivnim praksam (tudi takim, ki presegajo zamejitve rodingrudovskih diskurzov in nediskurzivnih praks), ter je bil predhodna stopnja gradnje nekaterih demokratičnih institucij in praks – s tem ko je odpiral prostor družbenega, v katerem so se povečale možnosti za tvorbo novih diskurzivnih verig ekvivalenc in nastavke za novo hegemonistično diskurzivno kombinacijo. Odprt prostor omogoča tako tvorbo verig ekvivalenc, ki zajamejo rodingrudovske elemente, kot tudi tistih, ki rodingrudovstvo ne vključujejo oziroma ga celo pošljejo na odpad zgodovine. Vendar se ne gre slepiti, da je ta, recimo ji, postkolonialna odprtost večno zagotovljena, saj smo dandanašnji priče vse večjim težnjam po vrnitvi ali vsaj revitalizaciji nekaterih procesov in praks, ki spadajo v obdobje predmoderne, predrazsvetljenstva (na primer težnje po ponovni prevladi nekaterih inertnih institucij v družbi) ali zgodnje moderne (na primer zavzemanje za prakso liberalnega kapitalizma 19. stoletja ali za afirmacijo šovinizma). Zapiranje družbenega prostora, poskusi njegove (identitetne in ideološke) teritorializacije se pojavijo še zlasti takrat, ko *poveljstvo* posamezne postkolonije svojim državljanom ne more zagotoviti konkretnih oblik boljšega (družbenega) življenja. Oblast postkolonije je v takih primerih prisiljena lojalnost državljanov zagotavljati z izpraznjenimi državotvornimi rituali in simboli, lahko pa postane tudi praksa zatiranja, ki se manifestira v kalvariji enopartijskih režimov, vojaških udarov, etničnih čistk in državljanskih vojn, korupcije, kleptokracije ter povečanja razlik med revnimi in bogatimi (Fanon v Jeffs 2007, 467) oziroma kot praksa etnocentrizma, šovinizma, tribalizma, ultranacionalizma in rasizma (Jeffs 2007, 467).

Slovenski nacionalizem zaznamuje reaktivna psihologija, kajti narodotvorni projekt, katerega začetki segajo v 19. stoletje, je bil reakcija na diskurzivne prakse, ki so se kot epifenomen vse bolj industrializiranih tržnokapitalističnih držav na zahodu Evrope pojavile že v 18., uveljavile pa v 19. stoletju. Omenjene

okupatorja etnično očistiti Slovenijo, si je maščevalna rodingrudovska logika zmagovalcev po vojni vzela pravico odgovoriti na enak način, torej s pregonom jugoslovanskih državljanov nemške narodnosti.

diskurzivne prakse so omogočile zakoličenje nekaterih režimov resnic, denimo, razsvetljenstva, evolucionizma, liberalizma, ekonomizma itd., ki so v nemajhni meri zaznamovali takratno obnašanje političnega. Slovenski nacionalizem, mišljen kot politično gibanje, se je uveljavil šele po taborih, s katerimi se je na osnovi narodnega programa iz leta 1848 začel proces politične mobilizacije (še vedno pretežno kmetijskih) množic. Nacionalistično gibanje so vse bolj zaznamovale subalterne (kmetijske) skupine, saj je bilo (liberalno) meščanstvo ekonomsko šibko in razmeroma maloštevilno. Zaznamovalo ga je torej dejstvo ruralne, versko bukolične in neindustrializirane podobe krajev, poseljenih pretežno s slovenofonim prebivalstvom. Medtem ko je bil nacionalizem na zahodu Evrope epifenomen modernizacije, je bil lahko na Slovenskem le *imitatorska reakcija*, povečini utemeljevana na predmodernih naziranjih. Nacionalistični protikolonializem, opravičevan z zahtevami subalternih skupin, je dobil sodobno podobo šele po drugi svetovni vojni, ko je socialistično poveljstvo začelo obširno industrializacijo, urbanizacijo in modernizacijo družbe in države. Nacionalizem subalternih skupin, ki so ga zaznamovala občutja razmerij tujosti med subalterneži na eni strani ter dominantno kulturo oziroma narodnostno entiteto na drugi, in hkrati občutja marginaliziranosti, ki izhajajo iz družbene razslojenosti, je omogočal (re)produkcijo občutij kolonialističnega zatiranja. Kolonializem v habsburški monarhiji ni bil agresorski, pač pa notranji.

A reaktivna psihologija zaznamuje tudi tiste skupnosti, ki so bile podvržene agresorskemu kolonializmu, denimo, afriška ljudstva. Ta so s (formalno) dekolonizacijo prevzela koncept sodobne države in načela suverenosti, ki sta artefakta zahodnoevropske folklore. Reaktivnost afriških kolonizirancev se je pokazala že med protikolonialističnim uporom, saj so bili podrejeni prebivalci, vključno z uporniki, podvrženi trem načinom subjektivacije, ki so se

sčasoma spremenili v nosilce identitete, skozi katere se je pojavila tudi kolektivna težnja po samoodločbi: a) Afričan je bil rasno opredeljen kot 'črnc'; b) Afričan je bil uvrščen kot 'domačinski subjekt' danega teritorialnega dela kolonialne razdelitve; c) Afričan je bil predstavljen kot etnični subjekt. Vsaka od omenjenih treh tvornih kategorij identitete je dala solidarnostno podlago za kolektivno delovanje. Prva je kreirala doktrino panafricanizma, medtem ko je 'domačin' kot teritorialni subjekt ustrezal ideji nacionalizma /.../. Tretja kategorija, 'plemenskost' subjektov, pa je botrovala rojstvu politične etničnosti (Young v Pirc 2006, 250, 251).

Koncept rase, ozemlje in etničnost so indikatorji treh različnih režimov resnic in oblastniških praks kolonialistov, ki so vzpostavili pogoje za nastanek treh, za afriške razmere novih tipov entitet, pri njihovih pripadnikih pa prispevali k trem različnim načinom občutenja razmerij tujstva. Občutki tujstva, povezani z ekonomsko neenakostjo oziroma družbeno razslojenostjo v korist evropskih imperialistov, so omogočili erupcijo protikolonialističnih, protiimperialističnih čustev in ponekod tudi upora v obliki oborožene vstaje. A ni šlo zgolj za upor, protikolonializem je odločilno zaznamoval tudi identitete podrejenih entitet, saj je bil

tudi njihov vznik omogočen šele skozi protikolonialistične strategije, podobno kot pri sodobnem slovenskem narodu, katerega politično subjektiviteto in identiteto so omogočila šele (občutena ali dejanska) razmerja notranjega kolonializma v habsburški monarhiji 19. stoletja. Kot v afriških primerih gre tudi pri slovenskem za reakcijo na zahodnoevropske (ne)diskurzivne prakse. Z dekolonizacijo pa pride do izraza še karikirana imitacija teh praks, še zlasti tistih, ki zadevajo obnašanje političnega, torej političnih praks.

4.1 »*Za Slovenijo živim*«⁶³

Prakse postkolonij pa teoretik postkolonialnih študij Kamerunec Mbembe (2007, 209, 210) povezuje tudi s posebno obliko vladavine, in sicer tiste, ki se konsolidira skozi *oblastniško produkcijo burlesknega*. Pojem postkolonije se pri Mbembeju nanaša na specifično prehojeno pot v zgodovini, pot družb, ki so se nedolgo pred tem izvile iz objema (formalne) kolonizacije, ki jo je treba razumeti kot nasilno razmerje. Postkolonija je kaotična pluralnost z neko notranjo koherenco, s povsem svojimi znakovnimi sistemi, z lastnimi načini proizvodnje simulakrov ali obnavljanja stereotipov, s posebno umetnostjo čezmernosti in s posebnimi načini tvorbe identitete tako skupnosti kot tudi posameznikov, ki se oblikuje skozi oblastniško prakso proizvodnje burlesknega. Že ta kratek in po Mbembeju povzet (ter s tem nekoliko posplošen) opis diskurzivne situacije ter materialnih pogojev, tj. tiste celote pogojev, ki deluje kot stabilizator pojmovnih, pomenskih polj v družbah postkolonij, se zdi prikladen tudi za opis slovenskega oziroma jugoslovanskega postkolonialnega po drugi svetovni vojni. Rečeno drugače, diskurzivna polja stabilizacije in nediskurzivne prakse oblasti, njihove posebnosti, kot jih zapopade Mbembe, ko opisuje družbe postkolonij, sproducirajo specifične pojme in njihove pomenske materializacije na način, ki ga lahko določa le specifičen epistemološki okvir oziroma režim resnice postkolonij. Ta in celota pogojev, ki ga določajo, bodo v tem poglavju reference, na podlagi katerih se bo primerjalno analiziralo, sondiralo in odkrivalo tudi nekatere fenomene slovenske (oziroma jugoslovanske) postkolonije. S (primerjalno) študijo postkolonialne izkušnje družb, ki so bile formalno dekolonizirane, se tokrat poskuša dodatno osvetliti družbeno situacijo, predvsem nekatere oblastniške prakse in procese, ki so prisotni v slovenski (oziroma jugoslovanski) družbi, ki, če odmislimo medvojno okupacijo ozemlja Dravske banovine ter priključitev Primorske in Istre po prvi svetovni vojni, formalno (nikoli) ni (bila) kolonizirana.

Zanimajo nas torej nekateri naključno izbrani fenomeni, povezani z oblastniškimi praksami, ki zadevajo jugoslovansko federacijo, doktrine bratstva in enotnosti, samoupravnega socializma in še česa, kar je bilo označeno s čezmernostjo, proizvodjanjem simulakrov (hiperrealnih podob), kaotično (narodnostno) pluralnostjo, z obnavljanjem in s produkcijo stereotipov ipd. In zanimajo nas nekateri naključno izbrani

⁶³ Naslov himne Slovenske demokratske stranke.

fenomeni, povezani z oblastniškimi praksami, iz obdobja po osamosvojitvi, ki je za nekatere rodingrudovce obdobje, ko se je slovensko postkolonialno in z njim svoboda dekoloniziranih, skupaj z realizacijo tisočletnih sanj o lastni državi, šele zares začelo. Naj dodam, da gre pri oblastniških praksah postkolonij za prakse, ki jih še vedno določajo tudi pravila igre suverenosti, državotvornosti, oblastniških in državnih interesov, rodingrudovstva ipd., tj. pravila igre, katere postulati so vestfalski in katere postulati so ujeti v (zahodnjaško) epistemologijo nacionalnega. Postulati igre so zahodnjaški, postkolonijski pa so *imitatorji* v tej igri. Rečeno drugače, oblastniške prakse osvobojenih postkolonij v nemajhni meri zaznamuje imitacija oblastniških praks (zahodnjaških) kolonizatorjev. Imitacija oblastniških praks v postkoloniji ne pomeni nujno imitacije dominantnih ideologij kolonizatorjev – neredko nasprotno, saj so ideološke vsebine v postkolonijah pogosto revolucionarno, protikolonialistično, subalternno-emancipacijsko, celo versko-protimodernistično obarvane –, pač pa imitacijo tehnologije vladanja. Razlika med imitacijo in izvirnikom se kaže v obliki tragikomične oblastniške prakse, v oblastniški produkciji burlesknega.

Postkolonija ni le ekonomija znakov, s katerimi se oblast zamišlja, je tudi niz teles, institucij, mehanizmov pollaščenja, ki vzpostavljajo specifičen režim nasilja, ki lahko ustvari tako diskurzivni predmet, na katerega deluje (na primer predmet narodni izdajalec, reakcionar, izbrisani, tranzicijska levica ...) kot prostor, v katerem deluje (na primer samoupravni socializem, demokracija, nacionalna država). Poveljstvo (Mbembe pojem oblasti pogosto pomensko materializira kot poveljstvo) v političnih postopkih izdela svoj svet pomenov in jih poskuša utemeljiti kot družbenozgodovinski svet, torej kot sestavni del stvarnosti, tako da ga vsaja ne le v zavest tarč,⁶⁴ pač pa tudi v imaginarij dobe. V postkoloniji poveljstvo utemeljuje oblast na način fetiša. Jezik, znaki, zgodbe, ki jih proizvaja, niso mišljeni le kot reprezentativni predmeti, imeli naj bi (mitološki) presežek smisla, o katerem ni dovoljeno razpravljati (Mbembe 2007, 210, 211). Podobno kot so po drugi svetovni vojni NOB, njen domnevni produkt in varuh revolucionarne tradicije Jugoslovanska ljudska armada, ideja o bratstvu in enotnosti, socializem ipd. vse bolj postajali fetiši s presežkom smisla, smo lahko v samostojni Sloveniji priče fetišizaciji na primer osamosvojitvenega enajstdnevnega puškarjenja iz leta 1991. Z letoma 1990 in 1991 se je v propagando-političnem rodingrudovskem diskurzu začela nova družbenozgodovinska epoha. Bolje rečeno, vrnila se je tradicionalna, ki da jo je prekinil in poskušal uničiti totalitarni komunizem. Kot fetiš (mitomanskega zgodovinopisja in t. i. domoljubne politike) je ostala in se celo krepila še ideja bratstva in enotnosti slovenskega naroda, z njo slovenska gruda (in morje, še zlasti v celovitem Piranskem zalivu), jezik in narodova popravljen ali kar na novo (s)pisana slavna zgodovina, ki lahko pomeni tudi obujanje alternativne (neslovanske) slovenske antike v obliki venetskih, noriških ipd. mitskih legend. Z miti se torej ne konstruira le družbenozgodovinski svet sedanjosti, pač pa tudi družbenozgodovinski svet več stoletij v preteklost oddaljene sedanjosti. V političnih in (kvazi)znanstvenih postopkih, ki jih neredko zaznamuje fetišiziranje, se producira nov svet pomenov, ne glede na to, ali zadeva

⁶⁴ Mbembe s pojmom tarče označi ljudi, publiko, ki ji je neka predstava oblasti oz. poveljstva postkolonije namenjena.

narodovo preteklost in njegov izvor, zavezanost demokratičnim praksam v preteklosti ali totalitarne prakse, ki da so mu bile vsiljene.

Izpadi novokomponirane političnopropagande epohalnosti postrežejo tudi z nekaterimi novimi pojmi (kot je, denimo, tranzicijska levica) in naborom dvoumnih pomenskih materializacij, saj pomene pojmov (prej kot izrecno izrečene utemeljitve) materializira kontekst, v katerih se uporabljajo pojmi, slog, medij in namen sporočanja. Slednji je največkrat omalovaževanje lika in dela enih ter povečevanje lika in dela drugih, tako ali drugače nekompatibilnih s prvimi. V praksi to pomeni, da se na eni strani producirajo omalovažujoče podobe ali predstave o nepotrebnosti in celo škodljivosti (glede na narod) določenih družbenih dejavnikov, ki so označeni kot nekompatibilni, neprimerni, nevarni, škodljivi; po drugi strani pa se povečuje z narodom, njegovo tradicijo, s slavno zgodovino in svetilniško prihodnostjo ter z interesi večine domnevno kompatibilne, zdrave narodove sile. To povečevanje pomeni tudi ekskluzivno pravico do kapitalizacije zaslug za narod, ki si jih skozi retoriko povečevanja enih in zaničevanja drugih lastijo nekateri prvaki poveljstva:

Ni namreč nevarnejšega oblastnika, kot je tisti, ki hoče svoje zasluge 'kapitalizirati' v 'osamosvojitveni politični kapital' (Janša) in pobirati od njega 'obresti'. Kar bi pomenilo, da bi legitimnost svoje oblasti kar naprej utemeljeval na svojih preteklih (nedvomnih!) zaslugah. V tem smislu sem tudi razumela Janševo tezo, da 'slovenska osamosvojitve še ni dokončana' in da jo bo treba dokončati tudi 'v kulturnem smislu'. Kaj to sploh pomeni? In kdo bo odločal, kdaj in kako in si čim bo dokončana slovenska osamosvojitve? Ja največji, najzaslužnejši osamosvojitelj, ali ne?! (Hribar v Starič 2008).

Navedek, ki zadeva konkretne poskuse kapitalizacije osamosvojitvenih zaslug za narod, ki koreninijo v devetdesetih letih 20. stoletja, lahko dopolnimo z Mbembejovo (2007, 211) ugotovitvijo, da je sestavni del identitete režimov v postkoloniji tudi *groteskno in opolzko*, ki se kaže v uprizarjanju lastne veličine zaslužnega poveljstva. To uprizarjanje poveljstvo počne v aparatu, ki mu je namenjeno za razkazovanje veličastja in prestiža – gre za zlorabo državnih in drugih institucij oblasti – ter v načinu, kako to postavlja pred oči svojih tarč.⁶⁵ Navedek lahko nadaljujemo še z Mbembejovo (ibid., 222) opazko, sposojeno pri Heglu, da vladar postkolonij postane *arbitrarno, ki motri samo sebe*; v zvezi s konkretnim primerom to pomeni, da se vladar sam prepozna kot najzaslužnejši za osamosvojitve, s te pozicije pa si jemlje pravico odločanja še o zaslugah ali nezaslugah drugih. Tehtanje zaslug, dejanj posameznih dejavnikov ter pomembnosti posameznih dejanj in procesov, v katerih v postkolonijah sodelujejo različni družbeni

⁶⁵ Groteskno in opolzko (kot produkta prakse poveljstva) so manifestirali izhajajoči provladni brezplačniki v vladnem mandatu 2004–2008, tj. brezplačne publikacije, v katerih se je navijaško obračunavalo z opozicijo in hkrati opevalo podvige menda modre, sposobne in pravične vlade in njenega »führerja«, ki da se je in se žrtvuje za narod, tako kot da se je požrtvovalno boril med osamosvojitvijo v devetdesetih; tako požrtvovalno je tudi predsedoval EU v letu 2008, medtem ko je menda opozicija vladnim modrecem škodoželjno metala polena pod noge in se brezbrizno zabavala v opozicijskem brezdelju.

dejavniki, torej ni toliko stvar kolikor se le da nesubjektivnih, z verodostojnimi argumenti podprtih presoju (po možnosti mimo volje vodje in poveljstva), pač pa gre za arbitrarno voljo vodje ali poveljstva, ki obdaja vodjo. Naklonjenost oziroma nenaklonjenost vodje oziroma poveljstva do tega ali onega družbenega dejavnika, skupaj z ocenami njegove vrednosti ali zaslužnosti za narod, je pogosto odvisna od ocen vodje ali poveljstva oziroma od osebnih, ideoloških, vrednotnih in drugih preferenc, simpatij oziroma antipatij. Arbitrarno odrekanje pomembnosti dejanjem nekompatibilnega dela poveljstva ter pripisovanje ali odrekanje zaslug tarčam na eni in arbitrarno lastninjenje ter kapitalizacija zaslug s strani poveljstva na drugi strani je bilo v slovenski postkoloniji na delu tako po vojni v štiridesetih letih 20. stoletja kot tudi po osamosvojitvi v devetdesetih.

Ta arbitrarnost vodje ali poveljstva je eden izmed razlogov za sumničenje med oblastjo in tarčami. A v napetosti, ki jo povzročajo sumničenja, ne gre iskati občutenja razmerij tujosti, saj je praksa arbitriranja ujeta v nacional(istič)ni, rodingrudovski okvir. Postkolonialno razmerje je odnos tesne bližine, deluje kot napetost med poveljstvom in tarčami; ta napetost je prijateljska in hkrati prežeta s sumničenji, po pravilu pa jo zaznamujeta logika in praksa domačnosti. Posledica tega je vzajemna *zombifikacija* vladajočih in vladanih oziroma kompatibilnih tarč (Mbembe 2007, 212). O uprizarjanju vladarske veličine, o logiki domačnosti, veličastju in prestižu, delovnih zmagah in napredku, zombifikaciji in podobnem bi se dalo pisati na dolgo in široko, s konkretnimi primeri tako v povojni Jugoslaviji kot tudi v osamosvojeni Sloveniji. A v tem delu bodi o tem dovolj. Navržen naj bo le še dozdevek, da je bil obseg zombifikacije v SFRJ večji, saj je zombifikacija paralizirala razmišljanje širšega kroga ljudi, in da je nekoliko več domačnosti (verjetno zaradi majhnosti samostojne države) v Republiki Sloveniji.

Za postkolonijo je značilen tudi nov, dvoumen besednjak (Toulabor v Mbembe 2007, 213). Če je obdobje takoj po vojni krasil socialistični in nekoliko pozneje samoupravni novi diskurz – ki je (kljub deklarirani dobronamernosti) s svojo latovščino bolj begal proletariat, kot mu služil –, novo obliko latovščine v Republiki Sloveniji zaznamuje nacionalistični (ali narodni) diskurz (torej diskurz naroda), in tudi protikomunistični diskurz, podprt s teorijami zarote in pozivi na mobilizacijo za boj, denimo, zoper zarotniške sile komunistične kontinuitete na politični sceni ali zoper t. i. tajkune v podjetništvu. Operira se torej s trditvami in pojmi, ki so pomensko zelo raztegljivi, ne samo v smislu različnih interpretacij različnih interpretov, pač pa predvsem v smislu različnih interpretacij ob različnih priložnostih enih in istih igralcev na oblasti, tj. tistega vodje ali poveljstva, ki tvori dvoumno izrazoslovje. Zato lahko v različnih situacijah novonastali pojmi pomenijo marsikaj in zadevajo marsikoga. Tisti, na katere oznake letijo, so prepoznani – nekoč kot sovražniki naroda in revolucije, danes naroda in (ali) t. i. nacionalnih interesov. A čeprav izključujejo, iste označevalne prakse uporabljajo vsa sredstva, da bi vzdrževale *podobo* nekonfliktne enotne družbe. Povedano drugače, čeprav so diskurzi nekdanj v Jugoslaviji in danes v Sloveniji lahko s svojo protipoanto in z očitajočim žuganjem izrazito izključujoči, po drugi strani vendarle ponujajo platformo

poenotenja: v SFRJ so bili to samoupravni socializem, komunistična partija oziroma zveza, JLA, bratstvo in enotnost ipd., v RS pa narod, demokracija, samostojnost, EU ipd. Kdor izpade iz katere od navedenih platform, je za to, učijo diskurzi poveljstva, kriv sam. Rečeno drugače: poveljstvo širi resnico, da izključevanje v postkoloniji ni stvar vodje ali poveljstva, pač pa stvar dejavnikov, ki se izločijo sami. V skladu s to logiko več kot 25 tisoč izbranih iz registra prebivalstva v Republiki Sloveniji na začetku devetdesetih let 20. stoletja ni posledica naklepnih ali nenaklepnih dejanj takratnega slovenskega poveljstva v samostojni državi, pač pa samovolje žrtev izbrisa, t. i. izbranih. Po tej interpretaciji so se izbrani izključili sami, tj. za izbris so krivi sami – ali zato, ker niso hoteli slovenskega državljanstva, ali ker so bili proti osamosvojitvi, ali ... Perverznost diskurzov poenotenja je ravno v tem, da izključujejo na način, da skozi diskurzivne in nediskurzivne prakse konstruirane druge prikazujejo kot razbijalce, odpadnike, izdajalce, kršitelje nekih, baje z zakonom določenih praks ali družbenih normativov ter hkrati nekega zelenega in umišljenega poenotenja. Torej jih prikazujejo kot nekoga, ki rovari in ga je treba izločiti; če ne rovari, pa se sam izloči iz te zgodbe poenotenja in pripadanja, ker ne spoštuje ustaljenih praks te družbe, kulture in sistema. Posledici takih diskurzivnih praks sta paranoja oblastnikov (in še bolj njihovih navijačev, ki so jim teorije zarote in različne afere namenjene s ciljem strankarsko-ideološke mobilizacije) ter iskanje notranjih in zunanjih sovražnikov, razbijalcev nekega transcendentalnega poenotenja naroda, ki ga dejansko ni in ga tudi nikoli ni bilo; ne na ravni prakse in ne na ravni idej in njihovih interpretacij. Razen, kakopak, v rodingrudovskih (političnih) fantazmah, ki jih spremljajo in podpirajo druge, različno ideološko utemeljene in v različnih obdobjih različno aktualne fantazme (socializma, demokracije, paradigme vera, dom, družina ...).

Spopad izbruhne v hipu, ko hoče poveljstvo utemeljiti svojo poslušnost kot dolžnost in poda obvezujočo definicijo tega, kar naj ljudje hlinijo, da priznavajo (Mbembe 2007, 217). Poveljstvo nepretrgoma proizvaja določeno podobo samega sebe in sveta: domišljjsko predstavo, ki jo ponuja kot temeljno nesporno resnico (Bigo v Mbembe 2007, 218). In ta temeljna nesporna resnica naj bi se po mnenju nekaterih poosamosvojitvenih elit v Sloveniji širila na način, denimo, že prej omenjenih brezplačnikov, po potrebi tudi s tožbami zoper domače in tuje novinarje (vendar te tožbe nemalokrat niso vložene kot zasebne, pač pa državna tožilstva dobijo predloge oblasti v presojo in posledično sprožajo tožbe po uradni dolžnosti, še zlasti, če tožilstvo skozi oblastniško prakso deluje kot nekakšna podružnica, izpostava poveljstva). Podmena te tožbarske logike poveljstva je, da novinar s svojim pisanjem ne žali osebe, pač pa državo ali celo narod.

Širjenje prave resnice pa oblast izvaja tudi s t. i. uravnoveženjem medijev, ki se doseže ali s kadrovanjem t. i. kompatibilnih kadrov v medije, ki so v preteklosti izkazovali nekritično prednost temu ali onemu poveljstvu; ali z ekonomskimi pritiski in drugimi netransparentnimi praksami v podjetjih, na podlagi katerih se uravnovežuje nek medij; ali z zakonskimi instrumenti in neposredno politično prisilo; ali z ustanovitvijo

državnega sklada za pluralizacijo medijev, ki pa je pod nadzorom poveljstva in medijem strankarsko-ideološko arbitrarno razporeja denar; ali pa kar z uvedbo državnih novinarjev.⁶⁶

Izmed omenjenih zakonskih instrumentov (v službi produkcije in zaščite resnice poveljstva) je treba omeniti zloglasni 133. člen Kazenskega zakonika SFRJ, ki je sankcioniral kaznivo dejanje sovražne propagande (Zakon o spremembah in dopolnitvah ZKP-G 2005), uporabljal pa se je kot instrument cenzure. V osamosvojeni Republiki Sloveniji je bil instrument cenzure uzakonjen pod vlado premierja Ivana Janše (2004–2008). Med najspornejšimi je sprejeta dikcija 166. člena kazenskega zakonika, ki kaznuje založnike in tiskarje zaradi dejanj razžalitve, če so razžalitve storjene z javno objavo teh dejanj v časopisih in revijah, radijskih in televizijskih programih, elektronskih publikacijah, na teletekstu ali v drugih oblikah dnevnih ali periodičnih publikacij ali na spletnih straneh (Kazenski zakonik RS 2008). Skratka, založniki, celo tiskarji, naj bi bili kazensko odgovorni, če se nekaj objavlja z namenom razžalitve, torej bi morali po nekem čudežu vnaprej vedeti, kakšen je namen pisca – žaliti ali ne. Logično bi bilo, da se o žaljivosti publicističnih izdelkov razsoja naknadno, na sodišču, in ne pred objavo, saj kriteriji žaljivosti in odkrivanje namere razžalitve pogosto presegajo zmožnosti in pooblastila založnikov, sploh pa tiskarjev. Ta člen v kombinaciji z drugimi zagotavlja tudi zaščito ugleda javnih funkcij, to pomeni ugleda vsakokratnega vodje in poveljstva. Rodingrudovski 165. člen istega zakonika pa kazensko preganja še sramotitev slovenskega naroda. Dobimo torej sklop členov, ki omogočajo (medijsko) cenzuro in kazensko sankcioniranje kritik na račun poveljstva ali vodje.⁶⁷ Oblastnikom, ki radi postavljajo enačaj med vodjo oziroma like iz njegove bližine na eni ter javne funkcije, ki jih opravljajo, narod in državo na drugi strani, zakonik omogoča tožarjenje kritikov poveljstva (posledično torej cenzorske pritiske) na podlagi naslednje podmene: če žališ (resnico) vodje oziroma poveljstva, žališ narod in državo. Civilnopravni instrumenti po mnenju nekaterih oblastnikov torej ne zadoščajo za zaščito njihovega dobrega imena. Državne institucije in zakonske instrumente zastavijo na način, ki omogoča preganjanje domnevno žaljivih kritikov poveljstva in (ali) vodje po uradni dolžnosti.

Atribut postkolonije je po mnenju Mbembeja (2007, 221) tudi naslednja ambivalentnost: oblast je po eni strani domačijska, goji domačnost, po drugi pa je tudi surova. Vendar pokolonialno razmerje med poveljstvom in tarčami ni razmerje popolne nadvlade ali popolnega (na primer disidentskega) odpora zoper

⁶⁶ Predlog o uvedbi državnih novinarjev v Republiki Sloveniji je posledica kvaziznanstvene analize strankarsko kompatibilnih »think-tankov« in t. i. razumnikov, ki sedijo ali so sedeli v njih. Gre za to, da nekateri učenjaki in analitiki s kompatibilnih zasebnih fakultet v Republiki Sloveniji v svojih raziskavah o medijski svobodi povsem resno razmišljajo (oz. so razmišljali) o uvedbi državnih novinarjev, in sicer bi državne novinarje uvedli kot nadomestilo za subvencije. Če bi na primer nek časopis zaprosil državo za subvencijo (iz medijskega sklada), bi bila ta namenjena tudi zakupu dela medijskega prostora s strani vlade, poleg tega pa bi ta časopis moral zaposliti tudi državnega novinarja (ki bi sicer bil na plačilni listi države). Ta novinar bi potem v zakupljenem delu v mediju pisal »pravo resnico«, ki jo, kakopak, pozna le vlada. Ali kot izrecno zapišejo »učenjaki«: država bi v nek medij zaposlila novinarja, ki bi bil po svoji vrednostni orientaciji in stilu različen od tega medija (Vezjak 2008).

⁶⁷ Na to, da omenjena dikcija zakonika omogoča oblastniške cenzorske posege in omejevanje svobode govora, je opozorila tudi Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, ki se je pred sprejetjem zakonika leta 2008 obrnila na predsednika države, češ naj vložijo veto na ta zakonik. Predsednik jim je pojasnil, da po Ustavi RS pač nima pravice do veta (Trampuš 2008).

poveljstvo. Gre za primere, znane iz SFRJ, ko so bili posamezniki, tudi skupine, (samo)označeni za disidente, upornike zoper režim in kritike države, hkrati pa je njihove različne aktivnosti subvencionirala država.⁶⁸ Vendar je treba opozoriti, da taka praksa nepopolne prepovedi in nadvlade v Jugoslaviji ni bila prisotna v vsem njenem obdobju po vojni. O tem pričajo dachauski procesi, Nagodetov proces in zaprtje Jožeta Pučnika. Za čuda (ali pa tudi ne) pa je do nekakšnega zatona opisne ambivalentnosti in do ponovnega pojava manifestirane oblastniške domačnosti le za ene in brezčutne surovosti le do izdajalskih tarč prišlo po t. i. demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, vsaj pri nekaterih partijah v poveljstvu.⁶⁹

Mbembe (2007, 224, 225), ko je govor o surovosti poveljstva, ugotavlja, da je razlika med kolonijo in postkolonijo tudi v smotru nasilja: v kolonizirani državi sta bila bič in palica v službi večje storilnosti. V postkoloniji kazen ni namenjena temu, da bi proizvedla uporabne posameznike ali zboljšala njihovo storilnost, oblast v postkoloniji zaseže telesa in jih prisili, da sodelujejo v blišču in razkošju poveljstva. Tudi po teh merilih lahko SFRJ in RS razumemo kot državi z atributi postkolonij. Že prej omenjeni procesi v socialistični Sloveniji namreč niso bili koristni za nikogar, med njimi tudi ni bilo nič zares dokazano, razen to, da je bilo takratno poveljstvo paranoidno, ideološko omejeno, in to, da je potrebovalo take montirane procese za povečevanje lastne pomembnosti in koristnosti. Tudi v t. i. demokratični Sloveniji poveljstvo občasno zaseže telesa in jih uporabi v bleščeči medijski predstavi aretacije teles.⁷⁰ Take vulgarne oblastne akcije niso le izkazovanje vsemogočnosti poveljstva in države, pač pa postanejo nekakšna vulgarna

⁶⁸ »Z vsem spoštovanjem do tega, kar so počeli slovenski kulturniki in razumniki – z vzhodnoevropskimi disidenti jih dejansko ni mogoče primerjati. Spomnim se, ko smo s kolegi z Vzhoda želeli narediti projekt o vlogi intelektualcev v zadnjem desetletju pred koncem komunizma. Ko so začeli postavljati kriterije disidentstva – da niso mogli doštudirati, če so doštudirali, so opravljali fizična dela, da so bili zaprti, v zaporih in v psihiatričnih bolnišnicah, da niso mogli objavljati ali so to lahko počeli le v ilegalnih časopisih in samizdatih – smo hitro ugotovili, da razen posamičnih primerov tega pri nas ni bilo. Pri nas je bilo drugače [...], ljudje so sodelovali z oblastmi in jih hkrati kritizirali, srečevali so se, bile so razprave v okviru društva pisateljev, v SZDL, v Marksističnem centru, na javnih tribunah. Mislite, da je kdo od vzhodnoevropskih disidentov lahko prišel blizu celo najnižjemu partijskemu aparatčiku ali partijskemu šefu v pismih bralcev očital tako rekoč vse, kar mu je prišlo na misel? To pač ni pravo disidentstvo vzhodnoevropskega tipa in v bistvu bi morali biti na to ponosni. In mislim, da je to kompleks teh naših intelektualcev, zato hočejo dejstva zamegliti in vzpostaviti teorijo enakosti z vzhodnoevropskimi državami, da bi bila njihova vloga pomembnejša« (Repe 2007).

⁶⁹ Takratni minister na obrambnem ministrstvu (MORS) je leta 1992 na posebno misijo v Celovec napolnil skupino uniformirancev. Na srečo trgovca z orožjem, ki je bil tarča misije, je komandosom njegova ugrabitev spodletela, saj so jih onemogočili avstrijski policisti. Ali: Isti nasilneži z MORS (za časa istega ministra) so v Depali vasi leta 1994 ugrabili (tj. nezakonito odvzeli prostost in pretepli) civilista, ki je sodeloval v policijski preiskavi v zvezi z nezakonito trgovino z orožjem na MORS in mu podtaknili še ponarejene dokumente. Zadeva Depala vas je šla v preiskavo, vendar je tožilka, kompatibilna s takratnim poveljstvom, z njo zavlačevala; tudi zato je zadeva zastarala. Ista tožilka je poleg tega še odstopila od pregona ponarejevalca dokumentov, češ da je premajhna riba. Pa tudi z argumentom, da so ponarejeni vojaški dokumenti, ki zavajajo slovensko policijo in predsednika slovenske vlade, le »nezatno nevarni« (Mekina 2003). Ali: Za časa omenjenega obrambnega ministra so uslužbenci MORS nezakonito zalezovali nekatere politike in novinarje. Z istim ministrom se povezuje tudi eksplozija bombe pod avtomobilom poslanca DZ. Omenjene dejavnosti so se zgodile v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja, za časa istega obrambnega ministra, ki je znan tudi po tem, da je novinarjem javno grozil z labodjim spevom.

⁷⁰ Naj omenim primer t. i. medijskih aretacij s takratnim poveljstvom politično nekompatibilnih poslovnežev, odvetnikov, celo državnega tožilca, ki so se pripetile (v vladnem mandatu 2004–2008) z namenom dokazovanja, kako vneto da se poveljstvo bori zoper korupcijo, kriminal, klientelizem ter t. i. tajkune. Situacija torej, ko se banalno (npr. aretacija) povzdigne v dogodek. Burleskna praksa poveljstva daje poudarek na dejanja samih aretacij, na medijski prikaz obvladovanja teles, na dramatičnost aretacije. Ta dramatičnost lahko terja tudi vklepanje in grobo ravnanje s priletnimi osumljenci.

družbena transakcija, meni Mbembe (ibid., 226). Poveljstvo namreč tarčam nudi predstavo, ob kateri lahko izživljajo svoje frustracije tudi na najvulgarnейše načine.

Proizvodnja vulgarnosti (vodje in poveljstva) pa je lahko tudi posledica namernega ciničnega postopka. Skrb za veljavo in ugled do države in poveljstva se kaže v retorični mašineriji, tj. v ljubezni do ponavljanja in naštevanja; pogostih protitezah (izraženih kot teorije zarote); namernem pretiravanju (tako zelo dobro nam gre, da štruce kruha gledajo iz smetnjakov); sistematični rabi presežnikov in pretiravanju (največja gospodarska rast v vsej zgodovini Slovenije, najnižja brezposelnost, največje povečanje plač, naj ... – večina tega se pozneje izkaže za neresnico ali polresnico); izrazih, ki presegajo realnost (Slovenija bo evropski svetilnik); nedoločenih in nenatančnih trditvah (denimo, ob sprejemanju zakonov v državnem zboru ali brezsravnem laganju pred kamerami); nenehnem sklicevanju na prihodnost; političnem žargonu, značilnem za družbe, kjer sta mnenje in vedenje podvržena cenzuri (kaznovanje novinarjev, »bunkeriranje« kritičnih člankov itd.); proizvodnji laži in polresnic (Mbembe 2007, 230, 231; besedilo v oklepajih J. P.).

V postkoloniji se moč fetiša ne drži samo lika samodržca, pač pa vseh likov poveljstva in njegovih zastopnikov.⁷¹ Iz vladarja (v RS iz prvega in največjega osamosvojitelja Ivana Janše; op. J. P.) napravijo predmet reprezentacije, ki ga hranijo z vzklikanjem, s prilizovanjem in z lažmi. Vladar, kot že rečeno, tako postane arbitrarno, ki motri samo sebe. Medtem ko gre pri tistih, ki jim vladajo in sodelujejo v karnevalu, ki ga uprizarja poveljstvo, predvsem za zabavo in igro, pa poveljstvo karneval razume kot sredstvo in način izdelovanja ter uveljavljanja družbenega imaginarija.⁷² A tisto, kar je za rajo zabava, lahko v očeh vodje in poveljstva (če ocenita, da se imaginarij ne uveljavlja na ustrezen način) postane tudi oblika svetoskrunstva (Mbembe 2007, 221, 222).⁷³ Tudi zato odziv ljudi v postkoloniji ni oster upor ali neposredna obtožba oblastnika, pač pa ovinkarjenje; gre za nekakšno intimno tiranijo, v kateri je simulaker – na primer

⁷¹ V poosamosvojitveni Republiki Sloveniji so npr. takšni liki t. i. osamosvojitelji; ljudje, ki naj bi bili najbolj zaslužni za osamosvojitve RS. Če vodja komu pripíše velike zasluge za osamosvojitve ali če si pridobi njegovo zaupanje na kakšen drug način, je lahko kompatibilni zaslužnik tudi brez potrebne in z zakoni zahtevane formalne izobrazbe, brez večjih izkušenj in ne glede na svoje sposobnosti imenovan na pomembnejše funkcije v državi, npr. na tožilstvu, v vojski ali v gospodarstvu. Ne glede na to, kaj počne na funkciji in kaj je po izobrazbi, postane »nedotakljiv«. Tako na primer v Slovenski vojski (v nasprotju s pogoji, ki jih postavlja zakon) še danes službuje »zaslužni osamosvojitelj« s činom brigadirja in končano poklicno srednjo šolo. S takšno, torej neustrezno izobrazbo, je dotični celo zasedal delovno mesto pomočnika načelnika generalštaba. To je (bilo) možno, ker tako hoče oz. je hotelo poveljstvo slovenske postkolonije, v njegov bran pa »so stopili tudi vsi uravnoveženi mediji [...], češ da se velikega osamosvojitelja res ne sprašuje, kakšno šolo je končal, saj menda tudi Tita niso spraševali, ali ima končano fakulteto ali ne, pa je bil maršal« (Mičić 2006).

⁷² Izdelovanje imaginarija se lahko manifestira tudi kot produkcija teorij zarot in afer, ki jih zaznamujeta perverzija in vulgarnost.

⁷³ Eno takih svetoskrunstev se je v SFRJ zgodilo leta 1987, ko je izbruhnila t. i. plakatna afera. Tega leta je bila namreč za organizacijo dneva mladosti, ki se je obhajal na Titov rojstni dan, 25. maja, zadolžena Zveza socialistične mladine Slovenije (ZSMS). ZSMS je bila torej zadolžena tudi za izdelavo plakata, ki bi opozarjal na obletnico. Upodobitev plakata je bila zaupana kulturniški skupini Neue Slowenische Kunst (NSK), ki je poveljstvu že itak šla v nos, in sicer zaradi svojega dojemanja kulturnega delovanja kot političnega. Kolektiv NSK si je, sledeč svojemu retrogardističnemu slogu, sposodil idejo za plakat pri nekem nacističnem propagandnem plakatu, kar je v Jugoslaviji sprožilo val ogorčenja, kritik in zgražanja, tudi med takrat že prebujajočo se slovensko t. i. demokratično opozicijo, ki akcije ZSMS ni podprla. ZSMS je bil že pred plakatno afero označen za meščansko desnico, ob plakatni aferi pa še za fašista. Proti avtorjem plakata so bile podane ovadbe, javno tožilstvo pa jih je zavrglo (spet ambivalentnost postkolonije; op. J. P.) (Trampuš 2007).

ustvarjenje nerealnih podob in podmen o vodji ali poveljstvu na podlagi groženj s tožbami (op. J. P.) – prevladujoči način komunikacije med državo in družbo, med poveljnikom in tarčami (ibid., 241).

Seveda je poveljstvo postkolonije lahko tudi radodarno. Dobrodelnost, širokogrudnost vodje in poveljstva ob t. i. dobrodelnih akcijah temelji na zavezanosti, vzpostavljanju hierarhije in dokazovanju nadrejenosti. Tisto, kar kroži, so simboli podreditve, saj izkazovanje darežljivosti poveljstva pomeni podrejanje dolžnikov in vzpostavljanje odnosov podložnosti (Mauss v Mbembe 2007, 245). Tak primer (preračunljivo predvolilne) darežljivosti je uprizorila vladajoča politična stranka leta 2006. Kulturni antropologi tako oblastniško dobrodelnost imenujejo *potlač*. Gre za darovanje materialnih dobrin v zameno za in družbeni prestiž, čemur bi lahko rekli tudi kupovanje ugleda, dobrotniške podobe in simbolne moči oblastnikov. Gre za obliko preračunljive dobrotljivosti. Pred lokalnimi volitvami je omenjena stranka v Izoli organizirala festival, ki se ga je »udeležilo več kot 17.000 udeležencev. Poleg druženja in bogatega programa je potekala dobrodelna dražba, na kateri [so] zbrali 1.650.000 SIT, ki so bili podarjeni izolski porodnišnici« (OO SDS Gorišnica 2006). Tak festival je oblika perverzne oblastniške proizvodnje burlesknega. Perverzne zato, ker je ista stranka, ki je prirejala predvolilni potlač, bila hkrati tudi najmočnejša stranka vladajoče koalicije in je imela dostop do vseh potrebnih zakonodajnih in finančnih vzvodov oblasti, s katerimi bi lahko poskrbela za stanje zdravstva na splošno ali za konkretno bolnišnico, ki so jo takrat predvolilno »reševali« s politično preračunljivo »dobrodelnostjo«. V postkoloniji proizvodnja burlesknega ni le domena oblasti, pravi preobrat pravzaprav nastane, ko v svoji želji po veličastju tudi ljudstvo odvrže razum in si nadene blišč oblasti, da bi lažje ponavljalo njeno epistemologijo. Tako oblast v svojem nasilnem stremljenju po prestižu in veličini iz proizvodnje vulgarnosti napravi *prevladujoči način eksistence* (Mbembe 2007, 248). Glede na to, da je predvolilno proizvodnjo burlesknega menda obiskalo 17.000 ljudi, je očitno, da je v RS nemalo posameznikov, ki jih taka oblastna vulgarnost ne moti.⁷⁴ Celu radi sodelujejo v njej.

4.2 Oblastniška produkcija burlesknega kot konsolidirana oblika vladavine

Iz primerjave diskurzivnih in nediskurzivnih praks poveljstev, ki jih je v svojih raziskavah (formalno) dekoloniziranih družb, držav in nacij opazil Mbembe, s praksami poveljstev, ki so obvladovala jugoslovansko in slovensko družbo po drugi svetovni vojni in ki slovensko družbo obvladujejo še danes, je mogoče razbrati podobnosti, celo identičnosti. Gre za izjavljalne intervencije v podobna diskurzivna polja stabilnosti, ki so še vedno ujeta v rodingrudovsko logiko domačnosti in teorij zarote o zunanjih in notranjih sovražnikih. Podobnosti prispevajo k temu, da se primerjane prakse, diskurzivne formacije in sklopi izjav

⁷⁴ Proizvodnja vulgarnega v postkolonijah ni le predvolilna strategija, je način delovanja (vsaj dela) poveljstva v družbi. Ne gre torej za časovno omejeno kampanjo, pač pa prej za način politične oz. oblastniške eksistence v družbi. Gre pravzaprav za vprašanje (burleskne, vulgarne, opolzke, groteskne) politične kulture, ki jo producirata poveljstvo in vodja.

ponavljajo, tako kot tudi način dojemanja (politične, ekonomske, družbene ...) moči in obnašanja oblasti. Govor je torej o epistemološki podobnosti v delu, ki se nanaša na tehnologije nadzora družbe, posledično na načine normalizacije v družbi in ki omogočajo specifičen način subjektivacij, specifičen način dominacije in podrejanja ter produkcije identitet oziroma pripisovanja različnih družbenih vlog skupinam in posameznikom. Oblastniško prakso nadzora in normalizacije poveljstev postkolonij (kot ta pojem opredeli Mbembe) določajo naslednji atributi: i) poveljstvo oziroma vodja utemeljujeta oblast na način fetiša; ii) groteskno in opolzko uprizarjanje lastne veličine vodje in poveljstva; iii) prijateljska napetost med poveljstvom (oblastjo) in tarčami (vladanimi); iv) vodja oziroma poveljstvo uporablja dvoumen besednjak, ki omogoča pomensko-pojmovne manipulacije, kot so omalovažujoče reprezentacije političnih zoprnikov, dvoumno obtoževanje, izrekanje polresnic in laži ...; v) poveljstvo oziroma vodja podpira proizvodnjo laži in dvojnega jezika, le oblast pozna temeljno in »pravo« resnico, ki jo brani z vsemi sredstvi; vi) obstaja ambivalentnost: oblast po eni strani zaznamuje domačnost (še toliko bolj v manjših in zaprtih skupnostih), prednost gre neformalni, osebni komunikaciji in občevanju (tako rekoč med brati⁷⁵), po drugi strani pa tudi surova oblika komunikacije (recimo v primeru izdaje, nekompatibilnosti); vii) smoter nasilja v postkoloniji je drugačen kot v kolonizirani državi, v slednji sta bila bič in palica v službi večje storilnosti, poveljstvo v postkoloniji pa nasilno zaseže telesa zato, da sodelujejo v blišču in razkošju oblasti; viii) poveljstvo oziroma vodja poslušnost tarč interpretira kot dolžnost; ix) moč fetiša se ne drži samo lika vodje, pač pa vseh likov poveljstva; x) vodja biva kot arbitrarno, ki motri samo sebe; xi) poveljstvo oziroma vodja znata biti radodaren, njegova dobrodelnost pa je v službi potlača in proizvodnje burlesknega. Seveda je posamezne elemente, nanizane v verigi oblastniške prakse postkolonij, mogoče zaslediti tudi pri kolonizatorskih nacijah (zahodnjaških državah), mi pa prevzemamo Mbembejevo podmeno, da so verige praks, ki zajemajo večino navedenih elementov, mogoče predvsem v postkolonijah. Kakršna je slovenska, tako demokratična kot tudi socialistična. V tem oziru sistemski prehod ni pomemben, tj. Slovenijo, socialistično ali demokratično-parlamentarno, zaznamujejo pojavnosti postkolonij.

Postkolonijo beležimo kot (oblastniško) prakso, ki ni tranzicijska, pač pa že lep čas trajajoča, nespremenjena, skratka konsolidirana ne glede na ideološki, politični sistem, v katerem se izvaja. Slovensko postkolonialno ni tranzicijska družbenopolitična situacija, pač pa je konsolidirano stanje, tako rekoč zanikana ali spregledana tradicija slovenske družbe. V tem smislu trditev nekaterih slovenskih političnih igralcev, češ da državo in družbo obvladuje t. i. kontinuiteta, ni daleč od resnice. Težava je v tem, da se omenjeni igralci ne zavedajo, da ta kontinuiteta zaznamuje predvsem njihovo politično prakso in kulturo. S spremembo družbenega reda in z osamosvojitvijo se je (deklarativno) spremenila uradna ideologija, ne pa tudi politična praksa oziroma politična kultura postkolonij. Gre za prakse, ki so blizu delu tarč, ki hoče biti voden in ki sledi svojemu (poudarjeno rodingrudovsko opredeljenemu) poveljstvu ter vodji. Prakse

⁷⁵ Rodingrudovski nacionalizem ter podobne bratsko zapopadene združbe bi nemara lahko definirali in analizirali tudi kot pojavnosti oziroma derivate klientelističnih, nepotističnih praks. Morda celo kot primarno in najboljšežnjo obliko teh fenomenov.

poveljstva in vodje se konsolidirajo skozi produkcijo burlesknega, skozi vulgarno, groteskno, opolzko obnašanje političnega. A to obnašanje ne ostaja le norma obnašanja političnega, pač pa postane prevladujoča norma tudi v drugih sferah družbenega življenja.

5. Neokolonializem pod Slovenci

5.1 Balkanizem pod Slovenci

5.1.1 O Balkanu, balkanizaciji in balkanizmu

Pojav, ki (vendarle) loči osamosvojeno Slovenijo od socialistične republike Slovenije (v Jugoslaviji) je razmahnitev in politična uveljavitev diskurza, ki ga je bolgarska zgodovinopiska Todorova (2001) poimenovala balkanizem. Gre za diskurz, ki proizvaja in temelji na stereotipnih, pogosto slabšalnih predstavah o Balkanu in Balkancih. Prav slabšalne predstave sveta južno od Kolpe so izhodiščna platforma omalovažujočih, ksenofobičnih, nacionalističnih, kvazipatriotskih, rodingrudovskih izpadov zoper narode, živeče na območju nekdanje skupne države, in pripadnike teh narodov, ki živijo v Republiki Sloveniji.⁷⁶

Pejorativno materializacijo pomena pojma Balkan⁷⁷ in z njim povezane različne izpeljanke so v 19. stoletju spočeli zahodnoevropski liberalci. Pojem Balkan je postal sopomenka za nazadnjaško prakso, ki vodi k tvorjenju rodingrudovskih avtarkij, etničnih partikularnosti in ne k na univerzalističnih idealih utemeljeni kantovski svetovni republiki (ali svetovnemu kraljestvu). Znotraj zahodnoevropskega liberalizma, ki je dodobra zaznamoval politično sceno 19. stoletja, bi lahko ločili dva pristopa, ki zadevata zahodnjaške nacional(istič)ne diskurzivne in nediskurzivne prakse tiste dobe in glede na te prakse pogojen odnos Zahoda do Balkana. Prvega bi lahko označili kot idealistično-kantovski liberalizem, drugega pa kot ekonomsko-liberalnega. Prvi omalovažuje islamski imperij, a ne zaradi njegove velikosti, občutka vojaške ogroženosti zahodnjakov, zaradi domnevnega ali resničnega zatiranja neislamskih podložnikov, pač pa skladno s svojim ateističnim ali vsaj sekularnim pogledom na (družbeno) življenje problematizira verski vidik otomanskega imperija, v sklopu katerega so bili takrat tudi predeli Balkana, in ne nazadnje tudi njegov absolutistično-fevdalni način vladanja raji. Oba fenomena sta bila po mnenju razsvetljenih zahodnjakov dokaz in jamstvo zaostalosti otomanskega imperija. Zahodnjaki niso napadali pluralizma miletskega sistema, pač pa prej

⁷⁶ »V Sloveniji živi deset odstotkov ljudi, ki niso bili tu rojeni, pa jih samo zato, ker so po rodu iz ene od bivših jugoslovanskih republik, pogosto ne sprejemamo kot enakovredne. Radi jih postavljamo v vlogo grešnih kozlov za vse težave, ki jih imamo v državi. Po tej plati je slovenski narod zelo ozek« (Svetlik 2011, 32). »Zelo ozka« sta slovenski nacionalizem in rodingrudovska avtarkija.

⁷⁷ Materializacija pomena pojma *Balkan* je lahko podvržena različnim označevalnim praksam, zato pojem zaznamuje presežek pomenov. Težko ga je enotno pomensko materializirati celo znotraj istega režima resnice oz. epistemičnega okvirja. Vzemimo na primer geografski pomen Balkana, ki je lahko oznaka za gorovje ali pa za polotok. Če je govor o Balkanskem polotoku, se zastavlja vprašanje, kako je polotok geografsko zamejen. Enotnega odgovora geografov na to vprašanje ni, zato je lahko stališče o severnih geografskih mejah polotoka podvrženo negeografskim, npr. političnim kriterijem, tj. geografske meje rišejo negeografski režimi resnice.

močno prepletenost vere in politike v otomanskem imperiju. A to, da je bila objekt kritike verska država, ne pomeni, da so liberalci podpirali odcepitvene težnje slovanskih in drugih narodov, ki so živeli v otomanski državi in težili k tvorbi lastnih držav. Kot piše Hobsbawm (2007, 50), so si liberalni ideologi tiste dobe, verniki v napredek in razvoj (evropske) civilizacije in človeštva sploh, nacijo predstavljali kot prehodno stopnjo med manjšimi predmodernimi entitetami (plemeni, rodovi, etnijami) in kantovsko dojeto univerzalno svetovno republiko oziroma monarhijo, v katero da se bodo zlele nacije. V prehodni značaj sodobnih nacij niso verjeli le liberalci, pač tudi mnogi socialisti tedanje dobe. Nacija v liberalnem diskurzu je (bila) torej dojeta kot ena izmed stopenj napredka na evlucijski poti človeštva. Edini opravičljiv nacionalizem je bil tako le tisti, ki je povezan z mitom o napredku, s širitvijo držav–nacij in združevanju teh nacij v perspektivi. Skratka, zahodnjaški liberalci so Balkan obravnavali pejorativno v sklopu orientalističnega diskurza, ki je zadeval islamski otomanski imperij, hkrati pa so zavračali tudi na rodovnih partikularnostih temelječe težnje po osamosvojitvi slovanskih in drugih narodov v imperiju, ki se pojavijo v 19. stoletju. Drobljenje imperijev je bilo (med liberalci) na Zahodu razumljeno kot retrograden in zato nelegitimen proces (Block v Hobsbawm 2007, 44), ki ne vodi k idealistično zastavljeni kantovski svetovni republici, ki ne vodi k zlivanju narodov v svetovno nacijo, pač pa prej nasprotno: vodi k vračanju h klanom, k plemenom. Vsako vračanje h koreninam, vsi projekti nacij, grajenih na plemenskih partikularizmih (tj. na ideologiji krvi in zemlje, na predmodernih atributih ...), so bili dojeti kot retrogradni in primitivni projekti.⁷⁸ In posledično, skupaj z njihovimi protagonisti, označevani pejorativno (Hobsbawm 2007, 42). Torej tudi osamosvojitvene težnje neislamskih podložnikov v otomanskem imperiju, ki so svoje narodnjaške projekte utemeljevali na veri (npr. pravoslavju), (mitih o) rodu in/ali kulturnih atributih (predvsem jeziku).

Drug (in dominanten) diskurz zahodnjaškega liberalizma 19. stoletja je bil ekonomski. Ekonomski liberalci 19. stoletja so prisegali na t. i. načelo praga. Ta je pomemben dejavnik pri interpretaciji fenomena nacije. Bistveni poudarek načela praga je, da je nacija lahko le tista človeška skupnost, ki skozi svoje organizacijske, razvojne in produkcijske zmožnosti zajame, motivira in aktivira tako količino človeških in drugih potencialov, da je zmožna delovati kot samozadostna ekonomija. Pravico do obstoja ima le nacija, ki zmore prestopiti prag (ekonomske) samozadostnosti. Le ekonomska samozadostnost ji omogoča preživetje. Če je nacija majhna, nima (racionalnega) opravičila za obstoj, saj ni zmožna samostojno živeti, ker ne more vzdrževati samozadostne ekonomije, niti ni zmožna širiti svojega nacionalnega (in ekonomskega) prostora ter con vpliva na mednarodni sceni. Tudi narod, ki bi želel postati država–nacija, pa nima zadostnih ekonomskih, človeških, naravnih, razvojnih in drugih potencialov, nima pravice do svoje države.⁷⁹ Zaradi

⁷⁸ Splošne predstave o Balkanu so se, denimo, v Veliki Britaniji ujemale z interesi državne politike, ki je nasprotovala razpadu otomanskega imperija, saj je veljalo prepričanje, da so nekultivirani Slovani nezmožni življenja v samostojnih državah. Slovanska ljudstva v imperiju so bila namreč prepoznana kot primitivna, živalska, svojeglava, nekoristna, vraževerna, umazana, torej celo slabša od muslimanov: »vzhodni kristjan je v vseh pogledih, celo z vidika krščanstva, slabši od častilca Mohameda« (St. Clair in Brophy v Todorova 2001, 165).

⁷⁹ Če pojem *etnija* pomensko materializiramo kot kulturno zamejeno skupnost na sebi (v tem primeru je zamejitev posledica zunanjih reprezentacij) in če pojem *narod* pomensko materializiramo kot kulturno zamejeno skupnost za sebe (ta zamejitev je

tega se morajo t. i. mali narodi (beri: ekonomsko nesamozadostne entitete) podrediti velikim državam–nacijam, bolje rečeno, se morajo stopiti z njimi, sicer, po mnenju liberalcev, ostanejo relikti zgodovine. Pravica do konstituiranja in širitve nacij je v dobi klasičnega liberalizma 19. stoletja pripadala le t. i. velikim nacijam oziroma narodom (Hobsbawm 2007, 42–45). Tvorjenje enonarodnih držav v kontekstu tega diskurza torej pomeni predvsem tvorjenje velikih držav–nacij (imperijev) z enotno in s samozadostno nacionalno ekonomijo. Ta nacija pripravi tudi na vstop v univerzalno družbo prihodnosti (List v Hobsbawm 2007, 40).

Na Balkanu so bili poudarki enonarodnih držav drugi, tj. ekonomska vprašanja pri etno- in državotvornih projektih so bila drugotnega pomena. Ideologija krvi, folklore, vere, zgodovinski miti, različne partikularnosti oziroma njihove različne kombinacije so bile pred ekonomskimi poudarki,⁸⁰ to pa je v očeh liberalizma pomenilo vračanje k plemenskosti, predmodernemu primitivizmu, predindustrijskim, predurbanim, predrazsvetljenjskim praksam in naziranjem. Rečeno drugače, indikatorji vedenja, ki po eni strani kažejo, znotraj katerih epistemičnih okvirov so bili spočeti, po drugi strani pa delujejo kot kriteriji razločevanja med posameznimi družbenimi entitetami oziroma skupnostmi, so pri narodotvornih projektih, ki jih določa rodingrudovski nacionalizem, drugačni kot pri projektih, ki jih določa liberalni nacionalizem. Genealogija t. i. državnih narodov pokaže na drugačno upravičevanje nastanka nacije kot v primeru t. i. kulturnih oziroma plemenskih narodov. Država–nacija je epifenomen tržnokapitalističnega načina proizvodnje, modernizacije, industrializacije, urbanizacije, in ne epifenomen predmoderne.⁸¹ Zato državo–nacijo zamejujejo predvsem indikatorji vedenja, ki jih nudijo prakse moderniziranih, urbaniziranih, kapitalističnih družb. To seveda ne pomeni, da zahodne nacije niso (postopno) sproducirale svojih mitskih preteklosti, svojih predmodernih antičnih državotvornih zgodb o skupnem izvoru pripadnikov določene nacije ipd. Tudi nacionalizem zahodnoevropskih nacij je postopno zaznamovala ideologija krvi, jezika

posledica samoreprezentacij), ki je (lahko) že politični subjekt brez države, potem pojem *nacija* pomensko materializiramo kot politično zamejeno skupnost za sebe, tj. kot narod–državo oz. kot narod, ki ima državo.

⁸⁰ Ta logika je prisotna še danes. Tako Srbija svojih ozemeljskih zahtev do Kosova (oz. nasprotovanja kosovski neodvisnosti) ne upravičuje z ekonomskimi razlogi (na Kosovu so velike zaloge lignita, s svincem in cinkom bogat rudnik Trepča itd.), pač pa navaja predvsem zgodovinsko-politične in verske razloge, ki naj bi pričali v prid srbskemu neodtujljivemu lastništvu nad nekdanjo pokrajino, zdaj samostojno državo. Kosovo je razglašeno za sveto srbsko zemljo.

⁸¹ Tudi dihotomija (evropski) Vzhod–Zahod je epifenomen modernizacije, industrializacije, kapitalističnega načina proizvodnje. Delitev Evrope na *zaostali Vzhod* in *razviti Zahod* je (filozofska) iznajdba 18. stoletja, do takrat je prevladovala delitev na liniji Sever–Jug (Wolff v Todorova 2001, 37). Tudi evrocentrizen ni navaden etnocentrizen, pač pa »izrazito sodoben pojav, katerega izvor ne sega nič dlje kot v renesanso, pojav, ki je doživel razcvet šele v 19. stoletju. Zato predstavlja eno izmed razsežnosti kulture in ideologije kapitalističnega sveta« (Du Bois v Todorova 2001, 44). Industrializirane kapitalistične zahodnoevropske države, prežete z idejami razsvetljenstva, evolucionizma in (liberalnega) nacionalizma, se skozi lastne označevalne prakse kažejo kot merilo evropskosti, reference naprednosti in civiliziranosti. Postavijo se v simbolno središče Evrope, kar je zunaj tega središča, pa je zaostala periferija. Evrocentrizen je atribut zahodne Evrope, ki z geografskega vidika ni v središču celine, kajti »središče ni le točka v prostoru, pač pa središčno polje simbolov, vrednot in verovanj, ki vladajo družbi«. Torej t. i. skupne evropske vrednote niso zares skupne, pač pa so omejene na izvor predvsem v zahodni Evropi (Shils v Todorova 2001, 78, 79). Logika napredka in produkcija t. i. evropskih vrednot sta produkta označevalnih praks zahodne Evrope, ki omogočajo tudi dominacijo nad domnevno necivilizirano, nenapredeno periferijo. Vzhodnjaki, tudi Balkanci, so hlineži teh vrednot in burleskni imitatorji zahodnjaških praks.

oziroma poudarjanje partikularnosti, zgodovinskih, kulturnih, političnih idr. Vendar so bila razmerja vzajemnega omogočanja med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, ki so zaznamovale nacionalne projekte, vzpostavljena drugače kot v primeru narodotvornih projektov na Balkanu. Na kratko, med balkanskimi ljudstvi oziroma, bolje rečeno, njihovimi meščanskimi elitami, ki so bile nosilke nacionalnih projektov, nacionalistični diskurz ni mogel biti epifenomen razvijajočih se lokalnih tržnokapitalističnih ekonomij, industrializacije in modernizacije družb. Modernizacija in industrializacija sta bili lahko kvečjemu obljuba nacionalnih oziroma nacionalističnih programov, ne pa že prevladujoče stanje v družbi. Narodo- in državotvorni pojmovni aparat je sicer lahko bil uvožen z Zahoda, vendar je dal v drugačni kulturni, zgodovinski, družbeni situaciji oziroma okolju drugačen rezultat.⁸² To posredno prizna tudi Todorova, ki opazi, da prezir do Balkana v zahodnjaškem balkanističnem diskurzu⁸³ ne izvira toliko iz predpostavk o srednjeveškem in nerazvitem značaju Balkancev, pač pa iz očitka o primitivnem načinu zapopadanja zahodnjaške (post)moderne (Todorova 2001, 80). Oziroma: zahodnjaki prezirajo domnevno

⁸² Foucault (2001, 113) uči, da lahko isti nabor besed oziroma izjav v različnih poljih stabilizacije povzroči različne učinke. Za Foucaulta izjava ni nosilka pomenskih vrednosti, ampak je izjava dejanje oz. intervencija. Njeno učinkovanje pa ni stvar semantike, pač pa vzajemnih interakcij med mnogoterimi diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, ki zaznamujejo nek družbeni, kulturni in politični prostor. Skupek izjav tvori diskurz, rečeno drugače: skupek izjav–dejanj tvori diskurzivno prakso oz. prakse. Diskurzivne prakse, označevalni načini, ideje, ki so bile sprodirane na Zahodu v 18. in 19. stoletju, so torej na (neindustrializiranem, pretežno ruralnem, nemoderniziranem) evropskem vzhodu omogočale drugačne prakse in imele drugačne učinke. To velja tudi za narodotvorne projekte, ki jih na Zahodu v pretežni meri določa neka druga družbena stvarnost kot na Balkanu. Todorova namiguje na Nemca Herderja kot krivca, odgovornega za tvorbo rodingrudovskega nacionalizma na Balkanu, kar je napačno. Ne nazadnje Herder svojega koncepta ljudstva ni prepletal z ideologijo krvi. Podmena Todorove je ta, da so balkanska ljudstva etnični nacionalizem pravzaprav uvozila iz zahodne Evrope in da so etnične vojne in klanja na Balkanu nek poseben proces evropeizacije, ki se je zgodil prav zato, ker so balkanska ljudstva prekinila otomansko prakso razmeroma strpnega multietničnega in multireligijskega sobivanja podložnikov v turškem imperiju in so podlegla herderjevski diskurzivni intervenciji (Todorova 2001, 273–277). Morda je res pravilna Nietzschejeva trditev, da t. i. nezgodovinski narodi ne izhajajo iz samolastne pobude in premorejo le t. i. reaktivno psihologijo (Nietzsche v Zupančič 2010). A čeprav so balkanski narodi, skupaj s Slovenci, svoje narodne entitete vzpostavili na podlagi herderjevske jezikovne matrice, to ne pomeni, da so s to matrico uvozili tudi ideologijo krvi ter nujnost (medsebojnih) vojn in razbijanja imperijev.

⁸³ Balkanizem kot zahodnjaški diskurz o Balkanu se pojavi po prvi svetovni vojni, podobno izraz *balkanizacija*. Ta je nastal v obdobju po balkanskih vojnah oz. po prvi svetovni vojni, torej po skoraj popolnem umiku otomanskega imperija z Balkana. Prvi ga je uporabil ameriški novinar Paul S. Mowrer v svoji knjigi *Balkanized Europe*, v kateri opisuje male etnocentrične in morbidne narode na Balkanu ter njihove nominalne, šibke, ljubosumne, prestrašene, ekonomsko odvisne, konfliktno državnice. Z izrazom *balkanizacija* je bila tako potrjena povsem negativna pomenska vrednost Balkana (Todorova 2001, 192). Sčasoma izraz *balkanizacija* ne zadeva le dogajanja na Balkanu, pač pa postane splošen opis konfliktnega drobljenja večje politične entitete na več manjših in nesamozadostnih entitet. Skratka, po prvi svetovni vojni se ni rodil le koncept *balkanizacije*, pač pa tudi označevalna praksa, ki izraz *Balkan* (in z njim povezane jezikovne ter pomenske izpeljanke) ni več uporabljala v kontekstu orientalističnih diskurzov. Rodil se je nov diskurz – *balkanizem*. Tako kot *Vzhod* v orientalističnem diskurzu, je (bil) tudi *Balkan* v *balkanističnem* diskurzu primeren za odlagališče negativnih značilnosti, ki so jim nasproti postavili pozitivno in samozadostno zrcalno podobo evropskega in Zahoda. *Balkan* zdaj deluje kot zahodnoevropski alter ego, kot primer proticivilizacije, temne plati Evrope (ibid., 287). Todorova se pri utemeljitvi razlike med orientalističnim in *balkanističnim* diskurzom sklicuje na van Gennepovo razlikovanje med mejnimi, obrobni in najnižjimi skupinami. Mejne skupine ne delijo (t)istih predstav o sebi, ki jih širi o njih neka dominantna skupina (to pa zato, ker živijo zunaj režimov resnic, ki jih producira dominantna skupina); obrobne skupine delijo predstave o sebi, ki (jim) jih vsiljuje dominantna skupina, medtem ko najnižji sprejemajo predvsem vsiljeni alter ego (beri: le omalovažujoče samopodobe), ki jim ga (jih) vsiljujejo dominantne skupine (van Gennep v Todorova 2001, 46). *Orient* je torej z zahodnjaške perspektive mejni fenomen, fenomen onkraj meje Okcident-Orient, medtem ko je *Balkan* primer najnižjega, nepopolnega jaza tostran evropske meje. To se vidi na primeru vere in rase: pravoslavje je sicer dojeno kot nepopolno, a je del krščanstva, islam pač ne; in: orientalizem obravnava razlike med rasnimi tipi, *balkanizem* pa razlike, ki so znotraj enega tipa (tj. znotraj t. i. bele rase) (ibid., 45). Preprosto rečeno: *Balkan* kot del otomanskega imperija je bil pogosto podvržen orientalističnim označevalnim praksam, po prvi svetovni vojni, ko imperij več ne obvladuje Balkanskega polotoka, pa *balkanističnim* označevalnim praksam. Gre za prvi krog rabe izraza *balkanizacija* (ibid., 66), drugi krog pa se nanaša na proces dekolonizacije in protikolonializem v evropskih kolonijah po drugi svetovni vojni, ko so kolonizirana ljudstva zahtevala odcepitev od evropskih metropol (ibid., 70).

zabitost, nečimrnost, bahaštvo, nastopaštvo, nevednost, ki se manifestira skozi primitivno *imitacijo* Zahoda, prezirajo torej balkanski kvazizahodnjaški spektakel in z njim povezano vulgarno, kičasto burlesknost. Fenomene torej, ki jih je nemara res spočelo priseganje na zahodnjaške modele mišljenja in prakse, a niso produkt enakih polj stabilizacije oziroma družbenega stanja, kot so obstajali oziroma obstajajo na Zahodu.

V Sloveniji, denimo, burleskno in karikirano oponašanje zaznamuje tudi odnos do državne himne. Čeprav je bila za himno uradno razglašena šele leta 1932, velja nizozemska himna, katere popularen napev in besedilo naj bi obstajala že konec 16. stoletja, za eno najstarejših himen v Evropi (Nationalanthems.info). Združeno kraljestvo, Španija, Danska in Francija dobijo vsaka svojo himno v 18. stoletju, v drugih predelih Evrope, tudi tistih na vzhodu, pa se je pisanje besedil in glasbenih kompozicij narodnih oziroma državnih himen razpaslo v nacionalističnem 19. stoletju. Za prvo slovensko (narodno) himno velja Naprej zastava slave, ki jo je spesnil Simon Jenko, uglasbil pa Davorin Jenko leta 1860. Pesem je bila del državne himne v jugoslovanski kraljevini, po drugi svetovni vojni pa je veljala za himno Socialistične republike Slovenije (SRS). Z amandmajem XII k ustavi SRS (Uradni list SRS 1989, 1762) je bila leta 1989 za himno SRS razglašena Zdravljica, katere besedilo je v štiridesetih letih 19. stoletja spisal France Prešeren, leta 1905 pa uglasbil Stanko Premrl. Ta pesem je ostala himna tudi po osamosvojitvi. Dandanes nekatere slovenske nacionaliste moti njeno besedilo. Z Zakonom o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije ter o slovenski narodni zastavi (1994) je bila namreč za besedilo himne razglašena le sedma kitica Zdravljice, ta pa Slovencev ne omenja izrecno. Zato naj bi bilo besedilo himne pomanjkljivo in neustrezno, saj »*tudi ko poješ svojo himno, ne priznaš, da si Slovenec*« (Pahor v Vest 2010). Še več, aktualna himna se začne z verzom »*Žive naj vsi narodi*«, zato je za nacionaliste vse preveč internacionalistična oziroma globalistična. Tržaški pisatelj ter slovenski nacionalist Boris Pahor za zgled postavlja francosko himno, ki se začne z verzom »*Allons enfants de la Patrie*« in naj bi postavljala francosko domovino na prvo mesto. Že mogoče, a treba je dodati, da se tudi v Franciji ne prepeva besedila marseljeze v celoti, pač pa le prva kitica ter refren, včasih še šesta in sedma kitica (France.com 2004). V nobeni od omenjenih kitic, tudi ne v refrenu, ni mogoče zaslediti izrecne omembe Francije, francoskega naroda ipd. Po logiki Pahorja torej tudi Francozi ne priznajo, da so Francozi, ko pojejo himno, saj v omenjenih kiticah in refrenu očetnjava in njeni otroci niso izrecno poimenovani. So pa zato v refrenu izrecno omenjeni (in k orožju pozvani) *državljeni*, »*citoyens*« (France Diplomatie). Nemara je prav ta omemba moderni presežek marseljeze (v primerjavi z nekaterimi drugimi himnami, tudi s slovensko), saj himna revolucije, katere prvotni naslov je bil Bojna pesem renske armade in je bila sprva koračnica ene izmed armad republikanske francoske (ljudske) vojske, z omembo državljanov sporoča novo politično filozofijo. Filozofijo, po kateri naj bi bili bratje oziroma otroci očetnjave vsi državljani, ne glede na narodnostno ali katero koli drugo pripadnost oziroma posebnost. Če bi Pahor razmišljal skladno s tem idealom francoske revolucije, izraženim tudi v marseljezi (ki jo sam ponuja kot zgled), bi se kot državljan italijanske republike opredeljeval kot (večjezični) Italijan ali republikanec, ne kot rojen Slovenec. Svoje brate bi najprej prepoznaval v italijanskih sodržavljanih ali v zagovornikih

republikanstva, kot svojo »la Patrie« pa sprejel italijansko republiko, kjer živi, ustvarja ter *ima dom*, in ne slovenske. Vendar se Pahor bolj kot z italijansko državo identificira s slovensko, ki je očitno ne dojema kot domovine prebivalcev, prebivalk, živečih na njenem ozemlju, pač pa kot domovino (pripadnikov) slovenskega naroda, ne le tistih, ki živijo na ozemlju Republike Slovenije, pač pa vseh, tudi zamejskih in izseljenih. Ne čudi, da se je spotaknil ob himno Republike Slovenije, ki mu, taka, kot je, ni všeč. Obelodanil je svoj predlog himne; ta naj bi se glasila: *»Bog našo nam deželo, bog živi ves slovenski svet. Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan, da koder sonce hodi, prepir iz sveta bo pregnan«* (Pahor v Božič 2010, 18). *»Če bi bil predlog sprejet, bi bilo novo besedilo slovenske himne sestavljeno iz tretjega in četrtega stiha druge kitice in iz prvih štirih stihov sedme kitice Prešernove Zdravljice«* (Božič 2010, 18). Pahorjev predlog kaže burleskno podobo slovenskega nacionalizma, ki občasno išče (in najde) sodobne zglede (in (ali) ideale) na Zahodu, a jih neredko popači v njihovo nasprotje. In ne le to, politični voluntarizem rodingrudovskih brambovcev ne okleva pred posegi v umetniška dela, saj je za nekatere med njimi poseganje v avtorske izdelke in popravljanje artefaktov, kot je navedeno samovoljno trganje in spajanje verzov oziroma kitic, dopustno in samoumevno početje. Za nekatere brambovce je sprejemljivo tudi to, da se v himni razmeroma mlade države, katere tvorbo je zares omogočila šele protikolonialistična revolucionarna vojna (NOB) v štiridesetih letih 20. stoletja, torej že v pozni moderni, in je po ustavi iz leta 1991 republika ter (laična) liberalna-demokracija, omenja bog, ki se ga celo naproša, naj čuva oziroma pri življenju vzdržuje *»našo nam deželo«* in *»ves slovenski svet«*. Medtem ko marseljeza poziva državljane, naj vstanejo, pograbijo orožje, se uprejo tiraniji in sami odločajo o svoji svobodi, se nekateri brambovci slovenstva bolj kot na državljane zanašajo na mitično nadnaravno entiteto: bog naj čuva mir med narodi, deželo in slovenski svet.

5.1.2 Paradoks slovenskega balkanizma

Že v prejšnjem poglavju, v katerem so predstavljene prakse postkolonij, je bilo ugotovljeno, da gre pri oblastniških praksah postkolonij za take, ki jih med drugim določajo pravila igre, katere postulati so vestfalski in katere postulati so ujeti v (zahodnjaško) epistemologijo nacionalnega, političnega ipd. Ugotovljeno je bilo, da oblastniške prakse osvobojenih postkolonij zaznamuje imitacija oblastniških praks in form Zahoda. Imitacija oblastniških praks v postkoloniji ne pomeni nujno ideološke imitacije dominantnih ideologij (nekdanjih) kolonialistov, pač pa imitacijo posameznih tehnologij vladanja in razkazovanja lastne pomembnosti. Vladanje postkolonij zaznamuje praksa obvladovanja teles in nadzora ter normalizacije družbe na podlagi produkcije režimov resnic, ki se uveljavljajo skozi vulgarno, groteskno, burleskno vedenje političnega. Oblastniška produkcija burlesknega, ki jo zaznamujejo karikirane imitacije zahodnjaškega vedenja političnega (in ne samo političnega), je, kot je bilo opisano v prejšnjih poglavjih, značilnost tudi slovenske postkolonije. Prav ta karikirana imitacija zahodnjaškega, reaktivna psihologija in odsotnost lastnih (izvirnih) pobud slovensko postkolonijo postavljajo ob bok balkanskim in vzhodnoevropskim imitatorjem

ter ne zahodnjaškim izvornikom.⁸⁴ A to ni edin fenomen, ki si ga delijo slovenska in druge balkanske postkolonije.

Zahodnjaki, kot piše Todorova, Balkan (od konca prve svetovne vojne dalje) dojemajo kot evropski alter ego, torej kot periferni fenomen znotraj Evrope, ne kot mejni fenomen zunaj nje. Vendar sodobne balkanske postkolonije o svojem evropejstvu niso povsem prepričane. V perspektivi teh postkolonij je (zahodna) Evropa še vedno neke vrste civilizacijska tujina, ki da jo kaže posnemati oziroma se kaže pred njo postavljati in ji dokazovati, da so vredne njene pozornosti.⁸⁵ Posnemajo se vedno fenomeni, ki so zunanji posnemovalci, kajti če bi ne bili zunanji, bi sploh ne bilo razlogov za posnemanje. Izvorniki se pač ne posnemajo, ne poskušajo biti kopije samih sebe, so preprosto izvorni. Vendar posnemanje zahodnjaškega oziroma evropskega ne zaznamuje le odnose med balkanskimi postkolonijami na eni in Zahodom oziroma Evropo na drugi strani, pač pa tudi odnose med postkolonijami, ki kakor da bi tekmovali, katera bolj pridno imitira zahodnjaške, evropske prakse. Med postkolonijami na Balkanu velja, da tista, ki je slabša v imitaciji Zahoda, velja za bolj balkansko in manj evropsko. Poveljstva postkolonij se vulgarnosti imitiranja, ki zaznamuje tudi omenjeno tekmovanje, največkrat ne zavedajo. Za mnoge slovenske rodingrudovske nacionaliste ter druge samozvane patriote in demokrate Evropa, kar koli si že predstavljamo pod tem izrazom, sicer nima kake večje identitetne veljave ali teže, saj je zanje ta Evropa še vedno nekaj tujega, razmeroma oddaljenega, zunanjega, neslovenskega. In vendar je evropejstvo lahko orodje za pejorativno obračunavanje s postkolonijami, ki ležijo vzhodno oziroma južneje od Slovenije.

Sodobni slovenski rodingrudovci, šovinisti, nacionalisti in različni narodni demokrati gojijo pejorativen odnos do Balkana. Balkan je bolj kot geografski pojem, mišljen kot simbolni pojem, tj. Balkan in druge izpeljave tega izraza postanejo del pejorativnih označevalnih praks, ki zadevajo tako ljudi, regije in kulture južno od Kolpe kot tudi tiste, ki sicer živijo v Sloveniji, a so, rečeno z uličnim besednjakom, južnjaškega izvora in pripadniki južnjaških kultur. Ko se v rodingrudovskih, nacionalističnih govorih izraz Balkan (oziroma balkansko in podobne izpeljanke) pojavi skupaj z izrazom Evropa (oziroma evropsko ipd.), v primerjavi s pojmom Balkan, pojem Evropa največkrat ni pejorativno pomensko materializiran. Ta pojem sicer pri nacionalistih lahko vzbuja občutke nelagodja (če na primer Bruselj opozarja Ljubljano zaradi kršenja človekovih pravic, neizvrševanja direktiv EU ipd.), celo strah, ne pa podcenjevanja in (ali) omalovažujoče žaljivega odnosa. V večini primerov je prej nasprotno. Ko namreč nacionalistični diskurz skupaj uporablja pojma Balkan in Evropa (ter njune ustrezne izpeljanke), je prvi pomensko materializiran

⁸⁴ Seveda, Zahoda ne gre videti kot enotnega in harmonično usklajenega bloka. Tudi Zahod nima poenotenega stališča o Vzhodu.

⁸⁵ Med vključevanjem Republike Slovenije v EU se je pogosto uporabljal izraz: gremo v Evropo. Seveda pred vključitvijo Republike Slovenije v EU nihče v Sloveniji ni dvomil o tem, da je Slovenija del geografske Evrope. Torej je (bil) odhod v Evropo mišljen simbolno in vredno(s)tno. Tako Evropa, kot na drugi strani Balkan, sta v političnih diskurzih fenomena simbolne geografije. Iti v Evropo je v diskurzu priključevanja Republike Slovenije pomenilo približati se Zahodu. Evropeizacija pravzaprav pomeni pozahodnjačenje, Evropa v diskurzu balkanskih postkolonij pa pogosto le evropski Zahod.

kot zaostal, primitiven, nerazvit, nedemokratičen, divjaški, reven ipd., medtem ko je (zahodna) Evropa pomensko materializirana kot napredna, razvita, kultivirana, demokratična, bogata, civilizirana ipd. Zaradi tega naj bi slovenska postkolonija tem bolj imitirala Zahod in čim dlje pobegnila od Balkana ter se tako izognila balkanizaciji Slovenije. Politik Franc Bučar je leta 1993 zapisal, da mora Slovenija »*legitimno zapustiti periferijo, se vezati na države Srednje Evrope in se ubraniti balkanizma*« (Bučar v Repe 2010b, 30). Glede na zapisano je mogoče sklepati, da Bučar Srednje Evrope – tega, po Handkeju meteorološkega pojma – ni umeščal na evropsko periferijo, pač pa v evropski center. A Bučarjevega centra ne gre razumeti kot geografskega ali političnega opisa, pač pa kot označevalni protipol balkanizma. Vezava na omenjeni center je torej mišljena simbolno-imaginarno, in ne kot proces vzpostavljanja nove srednjeevropske politične tvorbe. Slovenija naj bi se, potem ko je s politično odcepitvijo zapustila politično jugoslovansko tvorbo na Balkanu, ubranila še »*imaginarnega Balkana*« (Todorova 2001). V tej drugi fazi osamosvojitve, kot jo nakaže Bučar, naj bi Republika Slovenija z imaginarno-simbolnega Balkana prestopila pod ozvezdje imaginarno-simbolnega evropskega centra. Gre torej za imaginarno-simbolno prestopanje s periferije v center. A imaginarno-simbolne teže nima le tako prestopanje, pač pa jo premore tudi sam akt političnega izstopanja RS iz SFRJ. Tudi ta akt je mogoče podvreči imaginarno-simbolizacijskim oziroma označevalnim praksam. Zahodnjaki akt oziroma proces razbijanja večje politične entitete na več manjših in nesamozadostnih pogosto imenujejo balkanizacija. Rečeno drugače: osamosvojitve slovenskega naroda, ki je bila najmanj povod razpada SFRJ, je akt balkanizacije par excellence. Paradoks enostransko izvršenega odcepitvenega akta Slovenije, ki ga je politična elita razglašala za odhod z Balkana, je v tem, da je balkanski, saj je bila njegova posledica razpad Jugoslavije.

Slovenska skupščina je 20. februarja 1991 sprejela Resolucijo o predlogu za sporazumno razdružitve SFRJ. V njej skupščina drugim republikam predlaga mirno, postopno in sporazumno razdružitve, a v istem besedilu resolucije že neučakano sporoča, da začetja postopek razdružitve. Na isti dan je ista skupščina sprejela tudi amandma XCIX k Ustavi RS, s katerim Republika Slovenija izstopa iz pravnega reda SFRJ (Vloga parlamenta-skupščine RS v osamosvajanju 2006). Skratka, deklarativno se je Republika Slovenija res opredeljevala za mirno in sporazumno razdružitve SFRJ, dejansko pa je SFRJ razbijala z izvršenimi unilateralnimi dejanji. Med drugim zato, ker da »*predlog za sporazumno razdružitve in začetek pogovorov o novih oblikah povezovanja na osnovi poprejšnje sporazumne razdružitve in vzpostavitve samostojnih držav razen v Republiki Hrvaški ni bil sprejet v pričakovanem razumnem roku*« (Deklaracija ob neodvisnosti 1991). Jugoslavijo je zaznamovala kompleksnost – etnična, kulturna, politična, verska, zgodovinska itd. –, zato bi vsako dogovarjanje o razdružitvi zahtevalo več časa. Od skupščinskega predloga o razdružitvi do enostranske odcepitve junija 1991 je minilo dobre štiri mesece. Štirje meseci so bili za slovenske nacionaliste, kljub vsej kompleksnosti razmer, očitno razumno dolg rok za zблиžanje stališč glede razdružitve, temu roku je moralo nujno slediti enostransko dejanje razglasitve samostojnosti, ne glede na (ne)dosežen dogovor o razdružitvi. Za primerjavo velja omeniti kompleksno proceduro, ki jo predvideva

zakonodaja EU in ki zadeva izstop posameznih držav članic (Lizbonska pogodba 2007, 53). Izstop ni preprost in kratkotrajen proces; konča se s pogodbo o izstopu, ta pa je rezultat pogajanj ter kompromisov med izstopajočo državo in EU (Lizbonska pogodba 2007). Prav enostranska tolmačenja jugoslovanske zakonodaje, brezkompromisno vztrajanje pri svojih stališčih in interesih ter nedogovorjeni način in podrobnosti razdružitve so pripeljali do krvavega konflikta. Tisto, kar naj bi se razrešilo za pogajalsko mizo, se je potem brutalno vsiljevalo na bojišču. Nasilje in izvršena dejstva pa ne dajo sporazumno sprejetih rezultatov. Nekateri sporne zadeve niso razčiščene oziroma dogovorjene še danes. Med nerazrešena vprašanja spada tudi meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško (RH). Nedogovorjena meja med republikama je pravzaprav posledica separatistične in nacionalistične elite, ki ni dovoljevala zahtevnih, poglobljenih in verjetno dolgotrajnih pogajanj glede pogojev in načina razdružitve Jugoslavije.

A ker ni bil mogoč sporazum med narodi pred vojno, ga nekateri hočejo zdaj, po razpadu države. Nenavadno je, da skoraj dvajset let po odcepitvi RS po (mirovnem) sporazumu kliče tudi politik Bučar (2010, 62), ki je bil eden bolj ihtavih zagovornikov odcepitve. Tako zavrača (bilateralni) arbitražni sporazum o meji med RS in RH, ki ga je DZ RS ratificiral 19. aprila 2010, ter predlaga multilateralni mirovni sporazum, v katerem bi razrešili vse mejne spore med državami, nastalimi na ozemlju nekdanjega SFRJ. Ta sporazum naj bi pomenil evropeizacijo regije (ibidem). Bučar očitno nič več ne beži z balkanske periferije v evropski center, periferijo bi zdaj evropeiziral. Bučar dandanes RS vidi kot del nestabilne periferije, ki bi s sporazumom o mejah šele dosegla svojo stabilnost. Stabilnost regije bi bila dokaz njene evropeiziranosti. Očitna se zdi Bučarjeva nedoslednost, saj bi Bučar, ki je bil leta 1991 predsednik slovenske skupščine, lahko brez fige v žepu deloval v smeri multilateralnega sporazuma o razdružitvi še pred krvavim razpadom SFRJ, tako pa je predvsem navijal za čimprejšnjo odcepitev in pobeg s periferije. Vendar sta očitna o nedoslednosti in teza o očitnem premiku v njegovem razmišljanju napačna. Bučar je ostal zvest svojemu nacionalizmu. Tako kot ga je ta v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja gnal z Balkana, mu zdaj narekuje multilateralni mirovni sporazum. Bučar in nemalo drugih slovenskih nacionalistov so pač pretehtali, da bi imela RS večjo korist pri razmejevanju med RS in RH od multilateralnega sporazuma kot od omenjenega bilateralnega. Omenjeno navdušenje nekaterih slovenskih nacionalistov nad t. i. evropeizacijo Balkana je navedeno kot primer, ki kaže na to, kako se poskuša v okviru diskurza evropeizacije balkanskim postkolonijam na območju nekdanjega SFRJ vsiliti pogoje normalizacije razmer. A ti normalizerski pogoji niso nastali znotraj diskurza evropeizacije, ki od držav kandidatki za vstop v EU pričakuje določene prilagoditve, pač pa so produkt slovenskega rodingrudovstva. Rodingrudovstvo je iz ozemlja, na katerem živi narod, in meja, ki domačo grudo ločijo od tuje, naredilo za objekte čaščenja; pri tem pa je diskurz evropeizacije sredstvo legalizacije in maksimiranja nacionalističnih interesov, torej tudi sredstvo izsiljevanja držav kandidatki, ki ga v določenem obsegu omogoča članstvo v EU.⁸⁶

⁸⁶ Diskurz evropeizacije lahko služi tudi kot sredstvo nadzora, normalizacije in discipliniranja delavcev, ki prihajajo z območja nekdanje Jugoslavije. Bivša predsednica uprave zdaj že propadlega slovenskega gradbenega podjetja, ki je pred stečajem

5.1.3 Mit o avtohtonosti in diskriminacija »Balkancev«

Podlaga balkanizma pod Slovenci je slovenski rodingrudovski nacionalizem. Ta se lahko manifestira na zelo surov način. Tak je bil, recimo, že omenjeni nezakonit izbris dela prebivalstva iz registra stalnega prebivalstva v zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja, ki je videti kot skupinsko, s predsodki opravičevano kaznovanje ljudi, ki se ne opredeljujejo kot etnični Slovenci, pač pa kot pripadniki narodnosti z območja drugih republik nekdanjega SFRJ.⁸⁷ Surovi so bili nezakonite ugrabitve in mučenje ljudi, ki se jim je brez dokazov, predsodkarsko pripisovalo protidržavno delovanje, zvižanost, podlost in se jih v *imenu slovenskega naroda* obravnavalo na ponižujoč način v tajnem zaporu takratnega republiškega sekretariata za ljudsko obrambo.⁸⁸ Balkanizem slovenske postkolonije pa odseva tudi v dvoličnem odnosu do različnih

»slovelo« tudi po kršenju delavskih pravic in neizplačanih mezdah, je leta 2008 skupaj z nekaterimi sodelavci opozarjala Bosance in muslimane, zaposlene v podjetju, da ne spoštujejo evropske kulture v Sloveniji in ne razumejo, da zdaj, ko delajo v Sloveniji, »živijo v okolju na višji kulturni ravni in naj svojih navad ne nosijo s seboj v srce Evrope« (Delo 2008). Za predsednico uprave, bivšo političarko in eno vodilnih v stranki krščanskih demokratov, je (bilo) nesprejemljivo, da »odpirajo okna in špilajo tisto bosansko muziko kot nori«. Zato »moramo te Bosance naučit kulture in poskrbet, da niso moteči« (Tovšak v Mihajlovič 2008). »Kaj naj, Bosanci so, jih pripeljemo iz tistega sela gor in ne vejo ničesar, nekdo jim mora povedati /.../ Če pridejo muslimani sem sredi Bežigrada, a je prav, da jih nekdo skulira z enim dopisom? Da jim pove, obnašajte se in ne se dret!« (ibid.). »V uradu varuhinje človekovih pravic so obsodili rasistične izjave predstavnikov omenjenega gradbenega podjetja, v katerih je 'mogoče najti elemente kulturnega rasizma, ki so popolnoma nesprejemljivi za državo članico EU v 21. stoletju'. Kot poudarjajo, izjave temeljijo na kulturni večvrednosti ene skupine in manjvrednosti druge, z elementi rasne nestrpnosti« (Delo 2008).

⁸⁷ Zagovorniki izbrisa so izbris pogosto opravičevali z dvema stereotipnima dokazoma, ki da bremenita izbrisane; prvi se je nanašal na balkansko zvižanost, drugi pa na njihovo izdajalsko zahrbtnost. S predsodkarsko tezo o balkanski zvižanosti se je poskušalo oprati krivdo za izbris z rok prve vlade v samostojni državi, saj se je izbris več tisoč ljudi prikazoval kot preračunljivo načrtovano dejanje prebrisanih izbrisancev. Gre za prepričanje, da bi si izbrisani lahko pravočasno uredili tak ali drugačen status v Republiki Sloveniji, vendar si ga niso in so namerno zamudili vse zakonske roke. Sledil je upravičen administrativni izbris, balkanski prebrisanci so se po izbrisu začasno potuhnili ali celo odselili iz države, čez nekaj let pa ponovno pokukali na plano oziroma se vrnili v Republiko Slovenijo z namenom izterjati visoke odškodnine za vsa leta, od dneva izbrisa naprej. Rodingrudovska teza o izdaji Republike Slovenije pa je izbrisane prikazovala kot sodelavce JLA ali vsaj kot zahrbtne nasprotnike osamosvojitve, ki da so bili povsem upravičeno izbrisani zaradi svojega domnevno drugačnega stališča oziroma ravnanja glede osamosvojitve. Argumenti o balkanskih prevarantih, ki da so sami izzvali izbris, o sodelavcih JLA in nasprotnikih osamosvojitve niso prepričljivi. Dejstvo je, da so nekateri slovenski politiki že pred plebiscitom o samostojnosti obljubljali obračun z »jugoslovansko dediščino« v samostojni državi. 16. decembra 1990, tako rekoč tik pred plebiscitom, je Jože Pučnik, takrat predsednik vladajočega Demosa, na zborovanju v Ljutomeru dejal, »da ne bo vsak, ki ima na dan plebiscita bivališče v Sloveniji, dobil državljanstva brez posebnih pogojev. Po njegovem bi se morala jugoslovanska dediščina odpraviti na 'neljub' način. /.../ Tu /.../ ne bi smelo biti nobenih 'gnilih kompromisov'« (Repe 2011). Obljubil je, da bo zastavil ves svoj vpliv, »da v Sloveniji ne bojo nastali problemi, podobni kninskim, ali takšni, s katerimi se srečujejo Angleži, Francozi, Nemci in ostale države, ki so ostajale v kolonialni dobi« (Pučnik v Repe 2011).

⁸⁸ Primeri (upokojenih) oficirjev JLA neslovenske narodnostne pripadnosti, ki so jih ugrabili uniformirani pripadniki Sekretariata za ljudsko obrambo RS: »Suljevič se je 29. junija 1991 zjutraj odločil, da bo zapustil JLA in prestopil na slovensko stran /.../ Suljevič se aretacije še dobro spominja, vojaki [Teritorialne obrambe] so ga takoj obkolili, mu zvezali roke na hrbtu in ga odpeljali v neko pisarno /.../: 'Štiri ure me niso pustili na stranišče in med zasliševanjem so me mlatili. Nato so me odpeljali v klet, me slekli do nagega in postavili pred strelski vod. Slišal sem, kako je poveljnik posameznim vojakom ukazoval, naj streljajo v roke, noge, v telo in podobno, vse 'v imenu slovenskega naroda', ker nočem sodelovati z njimi.' /.../ Nekaj dni pred odhodom zadnjih vojakov iz Slovenije ga je čakalo novo presenečenje. Medtem ko se je Suljevič z družino selil, ga je pred blokom aretirala skupina morisovcev. Z avtomati, pred mladoletnim otrokom, pred ženo. Pravzaprav je šlo za ugrabitev, saj morisovci niso imeli nikakršnega pooblastila za takšno početje. Odpeljali so ga v tajni vojaški objekt na Medvedjeku pri Kočevski Reki. To se je zgodilo 17. oktobra 1991, ko je bilo vojne že konec in ko bi lahko kogarkoli aretirala samo policija. /.../ Še huje jo je skupil Vladimir Popović iz Ribnice. Tudi njega so 16. oktobra 1991 zjutraj pred ribniškim Mercatorjem aretirali vojaki /.../ Zaprti so bili v tajnem vojaškem objektu. Devet ljudi so aretirali po vsej Sloveniji in jih zaprli v sobico, ki so jo stražili morisovci. Zanimivo je, da je bil Popović oktobra 1991 že v pokoju in je bil torej civilist /.../. Popović [je] prosil stražarja, ali sme pokaditi cigareto.

narodnostnih manjšin, ki živijo na Slovenskem. Vse manjšine v RS so diskriminatorno obravnavane. Medtem ko sta madžarska in italijanska manjšina pozitivno diskriminirani in ju država ščiti z vrsto ukrepov politike priznavanja,⁸⁹ so manjšine narodov z območja nekdanje skupne države in nemško govoreča manjšina negativno diskriminirane kot t. i. neavtohtone manjšine.

Dvolična obravnava manjšin temelji na rodingrudovski paradigmi avtohtonih narodov. Rodingrudovski nacionalizem oziroma logika krvi in zemlje zagovarjata podmeno, da je nek narod, ki poseljuje določeno ozemlje, do tega ozemlja v avtohtonem ali neavtohtonem razmerju. Podobno kot je proteus avtohtona živalska vrsta v kraških jamah, tako so Slovenec, Italijan in Madžar avtohtoni v Sloveniji, medtem ko pripadniki drugih narodnosti naj ne bi bili. Če so proteusi avtohtoni zato, ker so morfološko oziroma anatomsko prilagojeni življenju v kraških jamah, potem skladno z nekaterimi rodingrudovskimi obrazložitvami sklepamo, da so pripadniki slovenskega, madžarskega in italijanskega naroda avtohtoni zato, ker so kulturno prilagojeni življenju v RS, medtem ko naj bi pripadniki neavtohtonih manjšin ne bili. Če sledimo tej naturalistični logiki, pridemo do sklepa, da geografsko ozemlje, ki ga zajema slovenska državna politična tvorba, dopušča le prilagoditev nekaterih kultur: slovenske, italijanske in madžarske, medtem ko prilagoditev drugih kulturnih vrst na slovensko zemljo ni mogoča. Kar je, kakopak, nesmiseln sklep, za pripadnike t. i. neavtohtonih manjšin pa omalovažujoč. Rodingrudovski nacionalizem kriterije delitve na slovensko in neslovensko utemeljuje z ideologiji krvi ter konstruktom avtohtonosti, in ne, denimo, s pravno-formalnim dejstvom državljanstva. Zato ne čudi, da so za rodingrudovske nacionaliste državljani RS, ki niso prepoznani kot pripadniki ene izmed avtohtonih entitet na Slovenskem, lahko le tujci.⁹⁰

Avtohtonost lahko razumemo tudi kot politično *samoniklost* narodov na nekem geografskem območju, vendar je tudi ta interpretacija avtohtonosti narodov neprepričljiva. Slovenstvo namreč ni samonikel fenomen, pač pa fenomen, ki ga zaznamujejo naključne in nenaključne interakcije med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami 19. stoletja tako v Evropi kot znotraj takratnega habsburškega cesarstva. Nič

Stražar mu je dovolil. Ko pa je hotel cigareto prižgati, je isti stražar brez opozorila proti njemu izstrelil rafal. Popović je bil ranjen v obe roki. /.../ Popovića so 24. oktobra 1991 odpeljali v Koper, kjer so ga naložili na ladjo z odhajajočimi pripadniki JLA, čeprav je bil takrat že upokojenec in ne aktivni oficir JLA» (Trampuš 2006).

⁸⁹ 65. člen Ustave RS omenja tudi pravice romske skupnosti, vendar ustava Romov ne obravnava kot avtohtone skupnosti. Avtohtonost je priznana italijanski in madžarski skupnosti (Ustava RS 1991). A ta člen ustave Romov na Slovenskem ne ščiti pred predsodkarskimi praksami na ravni lokalnih skupnosti in (ali) države. Nestrpnost do Romov se manifestira kot segregacija v šoli na narodnostni osnovi (primer Osnovne šole Bršljin v Novem mestu), nezakonito policijsko sledenje romskih prebivalcev, protiromski (medijski) pogromi, onemogočanje dela romskemu svetniku v Občini Grosuplje ipd.

⁹⁰ Rodingrudovski nacionalizem deli državljane na tiste, ki so avtohtoni, in tiste, ki so tujci. Pisatelja Borisa Pahorja moti, da je bil za župana Občine Piran izvoljen temnopolt slovenski državljani. Moti ga torej »tujec«, pa tudi pomanjkanje narodne zavesti pri t. i. avtohtonih Slovencih: »Slovenci imajo premalo zavesti. To se vidi v Piranu, kjer imajo temnopoltega župana. Toliko smo dali za tisti košček zemlje, zdaj pa imaš črnega župana. Moj bog, kje je tu narodna zavest? Nič proti temu, da je temnopolt. A če so že izvolili Neslovenca, bi kvečjemu morali izvoliti člana italijanske skupnosti, ki tam živi. To, da daš tujca za župana, je slab znak« (Pahor 2010). Pahor resda pravi, da nima nič proti temu, da je župan temnopolt; moti ga, da je tujec. A izjava zato ni nič manj rasistična, saj je (izpostavljen) indikator županove tujosti prav barva njegove kože.

samoniklega ni v procesu konstitucije slovenstva, saj Slovenci pač niso nastali zunaj zgodovinsko-kontingentnih režimov resnic ter realpolitičnih praks in razmerij moči tedanje dobe. Zapisano pa ne velja le za Slovence, pač pa tudi za Italijane in Madžare. Če vzamemo za primer italijansko manjšino: s pristajanjem na avtohtonost te manjšine, ki temelji na tezi o antičnem izvoru Italijanov, se pristaja na fašistični diskurz, ki iz sodobnega italijanskega naroda naredi metazgodovinski fenomen. Na ta način rojstvo italijanske nacije premesti iz 19. stoletja v antiko in ga tako poveže z rimljanskim izvorom. Dejstvo je, da sta bila Istra in današnje Primorje poseljena s prebivalci romanske kulture že precej pred prihodom Slovanov, vendar je nesmiselno takratna ljudstva enačiti z današnjimi Italijani, ne kulturno in ne po »krvi«. Italijani pač niso antični Rimljani, niti ne njihovi dediči, še manj samonikel metazgodovinski fenomen z izvorom v antiki. O sodobni Italiji in sodobnem narodu (Italijanih) govorimo od združitve leta 1861.⁹¹ Podobna rodingrudovska logika kot v opisanem italijanskem primeru veje tudi iz aktualne Ustave RS, ki v preambuli omenja *večstoletni* boj Slovencev za narodno osvoboditev. Slovensko politično in (ali) kulturno narodno samozavedanje pred 19. stoletjem lahko najdeta le mitomansko zgodovinopisje in politika, prežeta z ideologijo krvi in zemlje, ki producirata in izumljata narodovo tradicijo in njegovo avtohtono antiko. Skratka, delitev narodnih, etničnih manjšin na avtohtone in neavtohtone je nesmisel, saj so avtohtoni narodi iz antike produkt nekih mnogih mlajših diskurzivnih in nediskurzivnih praks.

Nesmiselnost teze o avtohtonosti sodobnih narodov pa pride še bolj do izraza, ko posamezne narodnostne entitete zavrnejo sodobne politične nacionalistične projekte, nastale v 19. stoletju, ter negujejo svojo narodno in kulturno identiteto, zavest in samopodobo na tradiciji skupnosti, ki so obstajale pred nastankom sodobnih narodov oziroma nacij. Tak primer so nekateri Rezijani v Italiji, ki zavračajo slovensko narodno identiteto in se imajo za posebno slovansko ljudstvo, ki govori neslovenski jezik, naj slednjega slovenski jezikoslovci še tako tlačijo med slovenske dialekte. Tak primer so tudi slovanofoni Vindišarji v Avstriji ali pa na Hrvaškem Istrijani, ki zavračajo hrvaško narodno identiteto. Obstajajo torej narodnostne skupine, ki zavračajo pripadnost sodobnim nacionalnim projektom, to zavračanje pa gradijo na pripadnosti predmodernim kolektivom. In spet smo pri Ustavi RS. Če se z ustavo ščiti avtohtonost, ali to pomeni, da je treba vsa ljudstva, entitete, ki so se zlila ali bila nasilno asimilirana v moderen slovenski narod, obuditi od mrtvih in ponovno vzpostaviti institucije, ki bodo varovale njihovo avtohtono kulturo? Če je tako, bi v slovenskem primeru to obujanje lahko pripeljalo do razgradnje sodobnega slovenskega naroda, skupaj z mitom o njegovi večstoletni avtohtonosti. Seveda bi sodobni slovenski rodingrudovski nacionalizem vse take zahteve po spoštovanju avtohtonosti predmodernih narodnih entitet zavrnil in onemogočil širjenje njihove narodne zavesti. Naj se sodobni nacionalistični projekti še tako sklicujejo na avtohtonost narodov ali

⁹¹ Ob združitvi Italije naj bi politik Massimo Taparelli d'Azeglio (1798–1866) dejal, da naj nastanku italijanske države sledi še nastanek Italijanov. Očitno je, da v času združitve prebivalci novonastale države povečini niso delili skupne narodne zavesti, to je bilo treba šele razširiti med ljudi. Rečeno drugače: nič samoniklega oz. avtohtonega ni v nacionalističnih projektih. Ti niso plod narodov oz. nacij, pač pa so narodi oz. nacije plod nacionalističnih projektov. Slednje pa je omogočil prevladujoč politični diskurz oz. režim resnice v Evropi 19. stoletja.

njegovih identifikacijskih atributov, je dejstvo, da so prav ti projekti prej uničevalci predmodernih narodnostnih ter kulturnih identitet, in ne njihovi varuhi. Predmoderne oblike kolektivnega so pozabljene, asimilirane ali obravnavane kot pokrajinske oziroma kulturne zanimivosti. Avtohtonost narodov, ki so rezultat nacionalističnih projektov 19. stoletja, je torej konstrukt. Politični mit. V slovenskem primeru celo zapisan v ustavi. Miti sami po sebi niso problem, to postanejo takrat, ko so namenjeni za opravičilo diskriminatorških politik.

V Republiki Sloveniji ločevanje narodnostnih manjšin na avtohtone in neavtohtone prispeva k diskriminaciji slednjih. Med neavtohtone manjšine se štejejo jugoslovanske narodnosti, živeče v Republiki Sloveniji. Obstoj teh narodnosti na Slovenskem ni stvar avtohtonih narodotvornih procesov, pač pa imigrantskih tokov. Zato neavtohtone narodnosti, vztrajajo rodingrudovci, ne morejo biti enako obravnavne kot avtohtone. Od slovenskih državljanov, pripadnikov neavtohtonih neslovenskih narodnosti, se pričakuje, da svoje narodnosti ne izpostavljajo, da državi ne postavljajo zavezujočih zahtev v vezi z njihovo narodno in kulturno reprodukcijo in da se čim prej asimilirajo, lahko pa tudi izselijo iz Slovenije, ki jo rodingrudovci dojemajo kot ekskluzivno lastništvo večinskega in avtohtonega slovenskega naroda. Dokler se bodo pravice manjšin in dolžnosti države opredeljevale na podlagi avtohtonosti oziroma neavtohtonosti, te manjšine ne bodo obravnavane enakopravno in enakovredno. Potrebni so drugačni kriteriji priznavanja pravic manjšin, pot do drugačnih kriterijev pa vodi od spoznanja, da Republika Slovenija ni last slovenskega naroda, pač pa vseh (stalno) prebivajočih ljudi v Republiki Sloveniji.

»Herder je razvil idejo o tem, da je vsak od nas človek na poseben, samosvoj način: vsak od nas ima lasten 'kriterij'. /.../ Obstaja določen, poseben način, kako biti človek, in ta način je samo moj. Usojeno mi je, da živim svoje življenje v skladu s tem, zame značilnim načinom, in ne kot kopija življenja nekoga drugega« (Taylor 2007, 296). *»Herder je svoj koncept enkratnosti uporabil na dveh ravneh, ne samo pri posamezniku /.../, temveč tudi pri ljudeh, ki so nosilci neke kulture. /.../ Nemci se ne bi smeli obnašati kot slabe (in zato nujno manjvredne) kopije Francozov /.../. Tudi Slovani bi morali najti svojo lastno pot. In evropski kolonializem bi se moral umakniti ter omogočiti ljudem /.../, da nemoteno ostanejo takšni, kot so«* (ibid., 297). Taylor opozori na dvoje; najprej na to, da je kopiranje oziroma imitacija drugih dokaz manjvrednostnih samopodob tistih, ki kopirajo oziroma imitirajo. Kopiranje ali imitacija deluje burleskno. Že videno: burleskno imitiranje vedenja zahodnjaškega političnega je pogosta značilnost poveljstev postkolonij. Kolonialisti, kljub temu da se morda celo zgražajo ali norčujejo iz imitatorjev njihovega vedenja, imitiranje pravzaprav pričakujejo in želijo. Imitacija namreč implicira manjvrednost oziroma podrejanje, tudi v pomenu, da imitator z burleskno in vulgarnostjo tepta lastno dostojanstvo. Imitacija implicira manjvrednost kljub temu da jo imitator vidi v kontekstu utrjevanja svojih avtarkičnih pozicij. Imitacija kolonialnega gospodarja ni v nasprotju z idejo zelene avtarkije postkolonij. Imitacija obnašanja oblasti gospodarja je predstava, ki je namenjena tako tarčam postkolonij kot tudi dočerašnjemu

kolonialnemu gospodarju. Imitacija je po eni strani v službi dokazovanja enakovrednosti z (nekdanjim) gospodarjem in je namenjena predvsem slednjemu, po drugi strani pa je v službi potrjevanja pomembnosti poveljstva pred tarčami ter v službi nadzora in normalizirajočega obvladovanja tarč.

Taylor (2007, 293) opozori tudi na to, da dominantne skupine v družbi podrejenim kulturam onemogočajo, da so to, kar so, na svoj poseben način, čeprav ima vsaka entiteta pravico do svoje enkratnosti in s tem dostojanstva. Problem vztrajanja pri herderjevski idealistično tolmačeni enkratnosti entitet oziroma pri idealu identičnosti je v tem, kako to enkratnost oziroma identičnost vzdrževati v večnarodnih družbah. Tudi če enakopravno obravnavane entitete živijo druga mimo druge nekonfliktno, to bivanje ne more biti nikoli povsem brez interakcij, te pa vodijo v spremembe identitet entitet. Od načina interakcij je odvisno, ali bo sprememba identitet vodila v poniževalno (samo)podobo določenih skupin ali ne. To, da nekomu priznaš njegovo posebnost, njegov način dojemanja sveta, njegovo bivanjsko pojavnost, ki je v skladu z njemu lastnim videnjem, v končni fazi pomeni, da nekomu priznaš dostojanstvo.

Ker je tvorjenje identitet odprt dialog, ker identitete v izolaciji ni, ker samoniklih identitet ni, je jasno, da tudi politike priznavanja vplivajo na preoblikovanje identitet narodnostnih manjšin, a ta proces (naključnega) preoblikovanja identitet ne tepta dostojanstva pripadnikov manjšinskih entitet, saj (namerno) ne producira omalovažujočih (samo)podob. Nežaljivo sobivanje med pripadniki različnih narodnih entitet lahko sicer še naprej ohranja občutke razmerij tujosti, izginejo oziroma ne vzniknejo pa prevladujoči občutki razmerij dominacije in podrejanja, z njimi pa tudi ne občutki razmerij kolonialistične dominacije in podrejanja. Zaradi tega velja Taylorjeva opazka (2007, 293), da je dostojanstvo fenomen, ki je kompatibilen edino z odprto in s pluralno demokratično družbo, medtem ko bi moral biti koncept časti, ki je razredno, spolno, rasno, etnično determiniran, v demokracijah presežen.

Posameznik (lahko) sprejme poniževalno samopodobo preprosto zato, ker je identiteta posameznika vedno stvar interakcije z družbeno okolico. K omalovažujočim samopodobam manjšin pa ne prispevajo le označevalne prakse tarč postkolonij, pač pa tudi neposrečene institucionalne rešitve, kot je na primer uveljavljanje kriterija avtohtonosti, na podlagi katerega sta dve manjšini v slovenski postkoloniji pozitivno diskriminirani, vse druge pa negativno. In, kakopak, vulgarno obnašanje političnega s strani poveljstev postkolonij, ki potrebo po dokazovanju lastne pomembnosti in veličine pogosto zadovoljijo tudi z omalovažujočim in diskriminatornim odnosom do vedno sumljivih manjšin, ki od dominantne skupine nenormalno odstopajo po kateri od svojih dejanskih ali domnevnih posebnosti. V družbah, kot so postkolonijske, kjer je obnašanje političnega vulgarno, je nežaljivo sobivanje nedosegljiv ideal.

5.2 Nekropolitika

Mbembe (v Banerjee 2008) z nekropolitiko opisuje oblastniško prakso, ki skozi družbeno izolacijo proizvaja *žive mrtvece*. Posamezniki ali skupine so namreč obsojeni na gola življenja, saj se jih loči od družbe in družbenega, družabnega življenja. Nekropolitčna moč ustvarja mrtve svetove, v katerih je neka populacija izpostavljena pogojem, v katerih so v teh razmerah živeči ljudje pravzaprav živi mrtveci. Agamben (2004) isti fenomen poimenuje tanatopolitika in razlikuje med *golim* in *kvalificiranim življenjem*. Golo življenje je življenje na splošno, torej življenje kot naravni fenomen, ki ne zadeva le homo sapiensa, pač pa vsa živa bitja. Kvalificirano življenje pa se nanaša na nek poseben način bivanja, ki je družbeno oziroma kulturno pogojen. Golo življenje je izrinjeno iz polisa in je dojeta kot nedružbeno (asocialno) oziroma razdružbeno. V polis je vključeno le skozi njegovo izključevanje. Lastnost *zgolj* golega življenja je tista, ki se jo pripisuje nečloveškim bitjem, človek pa golo življenje izključuje iz polisa. Med izključevanjem na eni strani in ustvarjanjem družbenega, kulturnega, političnega prostora na drugi strani obstajajo razmerja vzajemnega omogočanja (ibid., 16).

Agent golega življenja je *homo sacer*, ki je prav tako vključen v družbeno skozi izključitev oziroma skozi izjemo. Življenje *homo sacra* je dvojna izjema; izjema od zakonov človeka (*ius humanum*) in »božjih« zakonov (*ius divinum*). Ker je izjema od zakonov človeka, se ga lahko nekaznovano ubije; ker je izjema od »božjih« zakonov, se ga ne more žrtvovati (bogovom). Uboj *homo sacra* ni ne umor ne bogoskrunstvo (ibid., 92). *Homo sacer* je fenomen, ki ga omogoči neko izredno stanje, tj. stanje izjeme, v katerem ne veljajo ne človeški ne »božji« zakoni in je *pogojeno z odločitvijo suverene oblasti*. *Homo sacer* v stanju izjeme pripada dvema svetovoma hkrati, svetu živih in svetu mrtvih oziroma iz družbe izključenih. Čeprav je posameznik še vedno živ, je izključen iz družbe in na nek način že pripada svetu mrtvih (ibid., 172). Agamben kot primer produkcije golega življenja (med drugim) omeni izredne primere na smrt obsojenih zapornikov v ZDA, ki so jim nudili pomilostitev, če pristanejo na medicinski eksperiment. Alternativa izvršitvi smrtne kazni je bil pristanek na eksperiment, ki je obsojencu dal neko blede upanje, da lahko preživi. Vendar za ceno pristanka na to, da se opusti siceršnja kaznovalna praksa oziroma narek zakona in da postane poskusni zajček; torej za ceno razčlovečenja in zvedenosti na golo življenje, podvrženo medicinskemu eksperimentu. Poskuse na ljudeh so izvajali tudi v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Zapornikom in taboriščnikom v omenjenih primerih so se odrele vse pravice in pričakovanja, ki se običajno pripisujejo človeški eksistenci, hkrati pa so bili biološko še živi. Bili so že odpisani oziroma razdružbeni, a še vedno biološko živi. Bili so zvedeni na golo življenje in postavljeni v mejno področje med življenjem in smrtjo (ibid.). Agamben argumentira, da so prav ta mejna področja med življenjem in smrtjo oziroma izključenostjo, ki jih ustvarjajo izredna stanja in so pogojena z odločitvami suverene oblasti, prostori, kjer se skozi produkcijo golega življenja kaže *biopolitika* neke oblasti. Prav na teh mejnih področjih biopolitike suverenih oblasti pokažejo svoj *tanatopolitični obraz* (ibid., 162) oziroma, če uporabimo Mbembejev izraz, nekropolitčni obraz.

Nekropolitika je torej izraz, s katerim opišemo različne oblike, neredko nezakonitih, s samovoljo oblastnikov pogojenih izgonov iz polisa. Nekropolitika je izraz, s katerim lahko opišemo načine razdružbenja, izolacije posameznih družbenih entitet. Kdo načrtuje ter izvaja nekropolitike programe in kdo je lahko preganjan, izoliran, razdružen, prepoznan kot homo sacer, je odvisno od razmerij moči, prevladujočega režima resnice v posamezni družbi in načinov subjektivacije. Sodobne družbe, ujete v rodingrudovstvo in (ali) prakse biooblasti, v procesu subjektivacije identificirajo, locirajo, izolirajo, izločijo »tujce« (denimo t. i. azilante, begunce, teroriste, pripadnike posameznih (manjšinskih) narodnih skupin ipd.) ter jih podvržejo svojim nekropolitikam (ki se manifestirajo kot izgoni, nezakonito zapiranje, mučenje, getoizacija itd.).

5.2.1 Dediščina kolonializma in nove neokolonialistične strategije

Neokolonialno slovenske postkolonije zaznamuje balkanizem, ki se manifestira v različnih diskriminatornih politikah do pripadnikov jugoslovanskih manjšinskih narodnosti, živečih v Republiki Sloveniji. Neokolonialno pa se manifestira tudi v vsiljevanju pogojev evropeizacije, ki jih slovensko rodingrudovsko poveljstvo postavlja balkanskim postkolonijam, državam kandidatkam za včlanitev v EU. Taki politiki (pogojevanja) bi lahko rekli tudi politika izsiljevanja, ki se skriva za besedičenjem o stabilizaciji regije in njeni evropeizaciji. Vendar se ta (kvazi)evropeizacijski diskurz slovenske postkolonije, za katerim se skrivajo rodingrudovski interesi in neokolonialno, ne nanaša le na balkansko regijo in ljudi, ki prihajajo iz te regije. Opozoriti je treba na pojav orientalizma oziroma predsodkarske prakse, ki jo (s pravnim redom EU) prevzema slovensko poveljstvo. Gre pravzaprav za postkolonijsko imitacijo (saj se deklarativno razglša za azilno politiko EU), ki tvori diskurzivno verigo ekvivalenc z rodingrudovskim nacionalizmom in ki se odraža v praksi kot nekropolitika, ki zadeva begunce, prosilce za azil, ki trkajo na evropska vrata oziroma poskušajo preplezati schengenski zid. Azilna politika EU podpira oziroma je v sozvočju s protiimigrantskimi politikami držav članic, ki jih tvorijo tako rodingrudovske zamejitve, kot so predsodki in egotrip tradicionalizma in nacionalizma kot (in nemara še bolj) biopolitike posameznih držav.

Tisoče emigrantov vsako leto tvega svoja življenja, ko poskušajo vstopiti na ozemlje Evropske unije, mnogim slednje ne uspe. Nekateri prihajajo z upanjem v boljše življenje, spet drugi si rešujejo gola življenja. Ena ključnih skrbi EU in njenih organov ter institucij, med slednjimi Evropskega parlamenta (EP), je, kako se lotiti vprašanj v zvezi z migracijami in s prosilci za azil, ki trkajo na evropska vrata. Migracije so za EU skrb zato, ker so državam članicam prosilci v večini primerov odveč. Imigracija je bila osrednja tema evropsko-afriške ministrske konference o migracijah in razvoju, ki je leta 2006 potekala v maroški prestolnici Rabatu. Jean-Marie Cavada, (liberalni) poslanec, ki je takrat predsedoval odboru EP za civilne svoboščine (ta se ukvarja s problematiko v zvezi z migracijami in s prošnjami za azil), je razloge za

migracije ljudi (predvsem iz podsaharske Afrike v Evropo) povezal s težavami, ki »izhajajo iz obsežnejše situacije, neprimerne in nasprotujoče politike ekonomskega razvoja v državah, iz katerih ljudje želijo emigrirati« (Evropski parlament 2006). Skratka, po mnenju poslanca so za povečan migracijski pritisk na EU krive (afriške) države, povečini postkolonije, tj. formalno dekolonizirane države, v katerih se izvajajo neprimerne ekonomske politike. Zagotovo je del problema v (skorumpiranih, diletantskih ...) poveljstvih teh držav, ki niso kos socialnoekonomskim situacijam, vendar je ob tem očitajočem opozarjanju na krivdo nerazvitih držav Afrike treba dodati, da poveljstva teh držav v nemalo primerih bolj ali manj nekritično izvajajo oziroma so izvajala tako ekonomsko politiko, kot jim je bila priporočena (ali z različnimi prijemi celo izsiljena) s strani (ekonomskih, političnih ...) nadvladanih in mednarodnih institucij (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka ...) in tudi s strani vplivnih držav (članic EU, ZDA itd.). Ne pozabimo, da so najmanj do finančno-ekonomske krize, ki je izbruhnila v drugi polovici leta 2008, iste institucije in države ponavljale neoliberalistično mantra deregulacije, liberalizacije, privatizacije čim večjega dela ekonomij posameznih držav in svetovnih trgov. In da so tudi institucije EU, tako EP kot Evropska komisija z Joséjem Manuelom Barrosom na čelu, po mnenju mnogih povsem nekritično povzemale neoliberalistični tržnokapitalistični model, ki je proizvedel dovršen del težav, s katerimi se danes ne soočajo le t. i. dežele v razvoju, pač pa tudi t. i. razvite dežele.

Wallerstein (v Parker 1997, 224) je v sedemdesetih letih 20. stoletja zapisal tezo, da ekspanzivno kapitalistično gospodarstvo deluje z dvema temeljnima neenakostma, z razredno in s prostorsko neenakostjo med svetovnim jedrom in periferijo. Wallerstein tudi nakaže, da za časa t. i. hladne vojne resnični konflikt ni obstajal na relaciji Zahod–Vzhod, temveč na relaciji Sever–Jug (Taylor v Parker, 225). Razmerja napetosti, odvisnosti, neenakovrednosti na tej relaciji pa so bila ustvarjena že pred razkolom Severa na tržnokapitalistični in plansko-socialistični del, in sicer z različnimi oblikami ekonomske in neekonomske prisile v procesu kolonializma in imperializma ter s sistematičnim prelivanjem presežne vrednosti v kapitalistične metropole. Te prakse so bile posledica sistematične eksploatacije osvojenih ozemelj kolonij. Kapitalistični Sever je za potrebe svojih ekonomij integriral v kapitalistični sistem proizvodnje območja Azije, Afrike, Južne Amerike (uničenje nekapitalističnih družb v vseh koloniziranih delih sveta opazi že Karel Marx), ki jim je namenil predvsem vlogo dobaviteljev poceni surovin, poceni delovne sile in vlogo trgov za finalne, največkrat tehnološke proizvode Severa. Posledica teh procesov in odnosov je bila po eni strani akumulacija kapitala na kapitalističnem Severu in tehnološka odvisnost Juga (ne samo od kapitalističnega, pač pa tudi od socialističnega Severa) (Benko 2000, 292–305).

Finančni in trgovski kapital Severa sta z roko v roki s kolonialistično državo vzpostavila dominacijo nad ekonomskimi odnosi med Evropo in kolonijami. Dominacija se je manifestirala kot trgovski in kolonialni monopol. Posledice teh monopolov se še danes odražajo kot strukturna odvisnost formalno dekoloniziranih dežel, katerih izvozno gospodarstvo ima pogosto monokulturni značaj, in kot zamrznitev socialnih odnosov

znotraj teh držav (denimo zemlja, rudniki, infrastruktura so v lasti zahodnjakov), s čimer je onemogočen samostojen politični in ekonomski razvoj. Kolonialni odvisnosti Juga je sledila še industrijska in finančna odvisnost. Z dekolonizacijo Juga se stanje ni bistveno popravilo, ker je imperialističnim državam uspelo z drugačnimi prijemi in metodami ohraniti stare privilegije. Tako je Jugu sicer uspelo izpeljati politično-nacionalno emancipacijo, ne pa tudi družbenoekonomske, te odvisnosti in strukture podrejanja pa so atributi neokolonializma. Neokolonializem se opira na finančno in tehnološko-industrijsko premoč Severa in na podrejanje novih (političnih, ekonomskih) elit v dekoloniziranih deželah (Benko 2000, 292–305). Vse pomembnejši igralci, poleg držav Severa, so t. i. nevladni mednarodni subjekti, tj. nadnacionalne korporacije, ki s svojim kapitalom, tehnologijo, trgovsko večino predstavljajo neozemeljski imperializem s sedeži povečini v jedru (na Zahodu) in katerih posledice delovanja, podobno kot posledice ozemeljskega imperializma, prispevajo k neenakosti in vzdrževanju neenakosti (Parker 1997, 228–30). Neokolonialistične prakse se ujemajo z diskurzom neoliberalizma.

Omeniti gre tudi vidik neokolonialnega, ki zadeva slovensko ekonomsko osvajanje trgov na območju nekdanje skupne države in izkoriščanja nekaterih razmerij, struktur, ki so bile vzpostavljene za časa skupne države in ki so že takrat ekonomijam, trgom, naravnim resursom in ljudem t. i. južnih republik namenjale predvsem vloge dobaviteljev poceni surovin, poceni delovne sile in vlogo trgov za finalne, največkrat tehnološke proizvode severne jugoslovanske republike. Tozadevni vidik neokolonialnega se z razpadom države ni spremenil, prej nasprotno. O tem pričajo tako bilance trgovinskih presežkov med RS in posameznimi republikami z območja nekdanje skupne države, ki se močno nagibajo v slovensko korist, kot npr. tudi malodane suženjski, tj. neživljenjski delovni in bivanjski pogoji, v katerih živi sezonska poceni delovna sila iz omenjenih republik, ki za razmeroma majhen denar služi kruh v (gradbenih) podjetjih v Republiki Sloveniji. In kot da bi slabi pogoji in razmeroma slabe plače ne bile dovolj, so sezonsko zaposleni »Bosanci« podvrženi še kulturni izolaciji in prostorsko-bivanjski getoizaciji, ki sta značilna prijema nekropolitičnih praks, kot jih opredeli Mbembe.

Razlogi, med njimi razkorak v razvitosti, še zlasti med Zahodom in Afriko, ki prispevajo k migracijskim pritiskom na Evropo, torej niso le stvar različnih lokalnih situacij v afriških državah, iz katerih se ljudje selijo, pač pa tudi stvar še dovčerajšnje vere v neoliberalistične pridige na eni strani ter (strukturnih) problemov in razmerij na svetovni (ekonomski, politični) sceni, ki so posledica kolonialističnih, imperialističnih praks iz preteklosti, na drugi. Omejevanje imigracij tako ne more temeljiti predvsem na barikadah in zaklepanju schengenskih vrat, pač pa na politični akciji EU širšega obsega. EU bi se za začetek morala zavedati svoje velikosti in pomena za svetovno ekonomsko-politično sceno in tudi svojih deklariranih vrednot in praks, med njimi načel človekovih pravic in socialno-tržnega kapitalizma, ter v skladu s temi zavedanji dejavno ukrepati na globalni ekonomsko-finančni in politični sceni, na primer z zahtevo po večji regulaciji finančnih (globalnih) trgov; z ekonomsko (carinsko) politiko zoper države,

katerih ekonomsko-politične prakse prispevajo k t. i. socialnemu dampingu; z vztrajanjem glede zaprtja t. i. davčnih oaz; z zahtevami po dvigu ekoloških standardov, ki zadevajo tako proizvodne procese kot uporabo različnih izdelkov; s priznavanjem pravice do protekcionističnih politik nekaterim nerazvitim (celo podhranjenim) regijam na posameznih ekonomskih področjih, še zlasti na kmetijskem, ipd. Tako bi obstajalo upanje, da bo narejeno nekaj koristnega za večino ljudi, še zlasti pa za revnejše sloje, ne le v Evropi, pač pa tudi v državah v razvoju. Obstajalo bi upanje, da bi s takim nastopom na svetovni sceni EU uspelo odpraviti vsaj nekatere razloge v deželah v razvoju, ki prispevajo k izseljevanju ljudi iz teh dežel.

Vendar dozdejšnja praksa EU in nekaterih njenih držav članic priča o drugačnih pristopih, ki jih je in jih še neredko zaznamuje dvoiličnost. Tako (so) se domača socialna in politična vprašanja reševala s pridiganjem prostotržnih manier ter hkrati z brezsravno prakso protekcionističnih ekonomskih politik, ki je v nasprotju z logiko prostih trgov. Skratka, eno se je pridigalo in se pridiga učencem z Juga, drugo pa delalo in dela doma na Severu ter na globalni sceni. Na ta način se na marsikaterem področju stara kolonialna razmerja utrjujejo ter se podaljšuje njihov rok trajanja in se hkrati vzpostavljajo nove skozi (politično, ekonomsko, pravno ...) inovativne neokolonialistične nediskurzivne prakse in diskurz globalizma. Tj. s pomočjo ideologije odprtih trgov, prostega pretoka kapitala (investicij, profita, špekulativnega kapitala ...), storitev, blaga, zelo redko pa tudi proste selitve (nekvalificirane) delovne sile (iz držav v razvoju v razvite, industrializirane države).⁹² Bolj kot selitev ljudi je (bila) priljubljena selitev proizvodnje v dežele s cenejšo delovno silo, z nižjimi davki na dobiček in ohlapnejšimi okoljevarstvenimi standardi. Seveda ta selitev proizvodnje in proizvodnih sredstev v dežele v razvoju ni (bila) humanitarni akt ali del strategije, ki bi preprečevala migracije v razvite dežele, pač pa akt maksimiranja profitov, saj so investitorji bežali (in še bežijo) v te dežele z namenom izoginitve ne samo višji tržni ceni dela v Evropi, pač pa tudi višjim stroškom, ki so povezani s socialno zaščito zaposlenih, z varovanjem okolja ipd. S selitvijo strojev in proizvodnje se največkrat ne selijo tudi standardi produkcije, pa naj je govor o delavskih pravicah ali o okoljevarstvenih standardih. Skratka, ekonomski protekcionizem ter schengenski zid na eni in globalizem, nižji socialni in okoljevarstveni standardi v deželah v razvoju ter v korist razvitih zahodnjaških vladnih in nevladnih ekonomskih subjektov neregulirana oziroma s strani taistih subjektov arbitrarno regulirana tržna, trgovinska in proizvodnja situacija

⁹² Začaran krog revščine v revnih državah Juga kaže tudi primer prodaje obdelovalne zemlje in z njo nadzora nad pridelavo hrane. Afrika ima največje površine neobdelane rodovitne zemlje in največ lačnih ljudi na svetu. Zaradi hude revščine pa lastniki te zemlje (kdor koli že to je – posamezniki, vaške skupnosti, država ...) zemljo prodajajo. Podjetja za predelavo hrane (povečini iz držav Severa, pa tudi iz nekaterih razvijajočih se držav, kot so Savdska Arabija, Indija, Libija, Egipt, Kitajska ipd.) najamejo domačine kot ceneno delovno silo, ves oziroma večino pridelkov pa takoj odpeljejo. »Z nakupom zemlje si razvite države zagotovijo oskrbo s hrano, lokalnim prebivalcem pa ostaneta lakota in pomanjkanje hrane. Ostala jim bo tudi ekološka škoda, ki jo povzroča industrijsko intenzivno kmetijstvo, tj. izčrpana zemlja, izsušeni vodni viri, zastrupitev s kemikalijami, uničeni gozdovi, izginjanje naravnih vrst« (Sharma v Kocbek 2009). Po podatkih Mednarodne organizacije za hrano in kmetijstvo (FAO) so si bogate države in zasebne družbe, povečini iz bogatih držav, samo v prvih šestih mesecih leta 2009 v revnih državah zagotovile rodovitno zemljo, ki ustreza površini vse rodovitne zemlje v Evropi; že lani pa so pokupile deset milijonov hektarjev obdelovalne zemlje (Kocbek 2009). Gre za novo obliko kolonializma ter za vzpostavitev novih oblik dominacije in nadzora razvitih držav nad viri, ljudmi in surovinami dežel v razvoj. Ob tem je treba dodati, da število svetovnega prebivalstva narašča in da hrana postaja neke vrste nova strateška surovina. Poenostavljeno rečeno: kdor obvlada predelavo hrane in nadzira izvore pitne vode, (lahko) obvlada države in družbe.

na svetovni sceni na drugi strani so dejavniki neokolonialističnih (ekonomskih, političnih, kulturnih ...) strategij držav članic EU (in ne samo njih). Tem strategijam je, kot njihov del, podrejena tudi azilska politika.

5.2.2 Nekropolitika kot politika izrednih razmer in povezovalna strategija EU

Zdi se, da so v zdajšnji EU mogoči predvsem tisti skupni strateški premisleki in ravnanja, ki se nanašajo na globalno sceno in so hkrati uperjeni zoper neevropske tujce (med katere brambovci naroda in kulturni nacionalisti včasih umestijo tudi Ruse ter večino drugih pravoslavcev in Turke). Med tovrstne skupne razmisleke in ravnanja velja umestiti tudi azilsko strategijo, katere temelj je evropska direktiva, sprejeta leta 2005. Ta je bila opravičilo za tako rekoč hipno ukrepanje rodingrudovske večine v DZ RS, ki je leta 2006, na predlog tedanjega ministra za notranje zadeve, izglasovala spremembe zakona o azilu. Minister je spremembo zakona opravičeval s prilagajanjem slovenske zakonodaje evropski direktivi o azilu, kar je v praksi pomenilo zmanjšanje pravic prosilcev za azil.⁹³ Taka ravnanja posameznih držav članic pričajo o tem, da rodingrudovski oblastniki zlahka sprejmejo politiko EU, če se ta ujema z njihovo šovinistično, brambovsko paradigmo ali z ekonomskimi koristmi, tj. če se azilna politika EU ujema z rodingrudovskimi protiimigrantskimi politikami držav članic. Nedorečena direktiva dopušča zaostrovanje azilske politike, kar rodingrudovci v posameznih deželah s pridom izkoriščajo. V praksi lahko posamezna država (celo na podlagi direktive) povsem arbitrarno odloča o kriterijih dodeljevanja azilske zaščite, tj. vsaka država ima svoj pravni sistem in postopek za ugotavljanje, kdo je begunec in kdo ne, komu pripada zaščita in komu ne. Prav nedorečeni predpisi (ter verjetno ne po naključju še vedno nedogovorjeni enotni standardi glede enotnega azilnega postopka in enotnega statusa oseb) državam puščajo odrt prostor suverena tvorjenja takih in drugačnih azilskih politik.

Schmitt (v Banerjee 2008) je definiral pojem suverenosti kot odločanje v izrednem stanju, suverena pa kot nekoga, ki odloča o izrednem stanju zunaj zakona ter ki ustvarja in zagotavlja pogoje, ki šele omogočajo veljavnost zakonov. Izredno stanje omogoča izvajanje nasilja s tem, ko je nek zakon začasno razveljavljen, trajno kršen, nedorečen, ali pa zakona, ki bi podrobno urejal neke odnose, sploh ni. Področje v EU, kakor tudi v RS, ki ima attribute izrednosti, je azilska in begunska politika oziroma politike. To izrednost spremlja

⁹³ »Ostro mnenje o spremenjenem zakonu o azilu je med drugimi izrekla organizacija Amnesty International Slovenije (...). In kaj so bile glavne novosti v spremenjenem zakonu? Nezaželena novost je diskriminacija med prosilci za azil glede na državo izvora, saj se za nekatere prosilce uvaja višji standard dokazovanja upravičenosti prošnje. Nova je bila tudi določba o nesuspenzivnem učinku pritožb prosilcev v predhodnem postopku, to pomeni, da pritožba ne zadrži izvajanja sprejetih sklepov in odločb, katerih posledica je lahko tudi izgon ali prisilna vrnitev. Hkrati sta novosti določilo, da bo na prvi stopnji o utemeljenosti prošenj za azil odločala kar policija, in določilo, da prav v tem delu postopka prosilci nimajo več pravice do brezplačne pravne pomoči. Poleg tega novi zakon zmanjšuje še nekatere pomembne socialno-ekonomske pravice prosilcev: odpravljena je pravica do denarne pomoči, v primerjavi s prejšnjim zakonom je nejasen obseg zdravstvenega varstva, pravica prosilca za azil, da začne delati, pa nastopi šele leto po vložitvi prošnje za azil« (Petrovič 2006).

samovolja državnih organov in oblastnikov. In nasilje, celo s smrtnimi izidi.⁹⁴ Izredno stanje, ko je govor o azilnih politikah, torej dopušča evropska direktiva o azilu, sprejeta leta 2005. A to, da direktiva o azilu dopušča izvajanje izrednih (nekropolitičnih) praks, ni edini problem. Sodišče Evropskih skupnosti (SES) je namreč maja 2008 nekatere določbe direktive razveljavilo, kar pomeni, da je glede na evropski pravni red nezakonita. Sprejeta direktiva je bila ves čas deležna številnih kritik strokovne in tudi širše javnosti. Precejšen del evropskih poslancev prejšnjega sklica EP je že pred razsodbo SES menil, da direktiva ni v skladu z evropsko konvencijo o človekovih pravicah in tudi ne v skladu s konvencijo o statusu beguncev (Petrovčič 2006). Tako je EP marca 2009, torej še pred volitvami junija, sprejel resolucijo, v katerih z obžalovanjem ugotavlja, da je bil pomemben del zaščite človekovih pravic (prosilcev za azil) v zadnjih letih resno spodkopan in zahteva odpravo takega stanja.⁹⁵

Če prisluhnemo aktivistom, ki branijo pravice prosilcev za azil pri nas, slišimo trditve, da je praksa ljudi, zaposlenih v azilnem domu, nečloveška in nezakonita, saj naj bi se varnostniki v azilnem domu vedli kot pazniki v zaporu. Azilni dom ni zapor, ker v njem ne sedijo pravnomočno obsojeni ljudje, torej tudi varnostniki nimajo pristojnosti ječarjev, ki bi lahko komur koli omejevali svobodo in kršili njegove človekove pravice in dostojanstvo. Skratka to, kar se dogaja prosilcem za azil, je, da jim je na podlagi (suverene) samovolje državnih organov odvzeta pravica do političnega, kulturnega, družbenega življenja, njihova življenja so zreducirana na gola življenja. Suverena moč oblastnikov in še zlasti izvrševalcev t. i. skupne azilske politike v azilnem domu izključuje prosilce za azil iz družbenega življenja. Suverena moč izvrševalcev azilne politike pri nas, ki jim jo je podelila država, ta pa se izgovarja na sporno evropsko direktivo, torej vpliva na proizvodnjo golega življenja, ločeno od družbe in družbenega, družabnega življenja. To se opravičuje z ustvarjanjem izrednih razmer,⁹⁶ ki se ustvarijo iz same situacije, tj. iz procesa pridobivanja dovoljenja za bivanje v Republiki Sloveniji. Gre za trajno prakso vzdrževanja izrednega stanja, kjer se suverenost oziroma samovolja manifestira kot uporaba moči zunaj zakona, pri tem pa gre za

⁹⁴ Do smrtnih žrtev je prišlo npr. leta 2005, ko so poskušali migranti iz Afrike prestopiti meje španskih enklav v Afriki, Ceute in Mellile (RŠ 2005). Tudi v RS beležimo šikaniranje s strani državnih represivnih organov, s katerim se srečujejo npr. prosilci za bivanje v azilnem domu v Ljubljani. Savik Isaakov, prosilec za azil v RS: »V azilnem domu se nad prosilci za azil namerno izvaja psihološki pritisk. Imamo občutek, da se nas obravnava, kot da smo manjvredni ljudje, ki se jih je treba znebiti, ne glede na to, da smo v resnici dobri ljudje. Uprava in osebje azilnega doma nam od prvega trenutka dajeta vedeti, da smo nezaželeni. Na vse načine si prizadevata, da bi se nas znebila. Zato nas celo nagovarjata, naj gremo, zbežimo kam drugam, v drugo državo. /.../ Prosilci mednarodne zaščite živimo v negotovosti. Nenehno mislimo na to, kaj nas čaka naslednji dan, teden, mesec. V tem je ogromno trpljenja. Dejanski cilj opisane slovenske in evropske azilne politike je, da se prosilcu za azil, medtem ko čaka na odločitev, prepreči vključitev v družbo. Cilj te politike je proizvodnja ljudi brez papirjev. Neuspešne prosilce za azil, ki jih ne morejo deportirati, preprosto izpustijo brez kakršnih koli pravic: do dela, zdravstvenih storitev in tako naprej. Ti nevidni posamezniki so zato prepuščeni različnim oblikam izkoriščanja in nasilja« (Isaakov 2008). Primer Isaakova je jasen primer s strani represivnih organov ustvarjene situacije izrednega stanja in nekropolitične prakse.

⁹⁵ Več o tem glejte v *Resoluciji Evropskega parlamenta z dne 10. marca 2009 o prihodnosti skupnega evropskega azilnega sistema*. Dostopno na <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0087+0+DOC+XML+V0//SL> (9. april 2010).

⁹⁶ Ko je Isaakov (2008) vprašal policista, kaj je naredil narobe, saj ni storil ničesar kaznivega, mu je policist odgovoril: »Ti si prosilec za azil, že to je kriminal!« Skratka, policist povsem arbitrarno in samovoljno iz azilne situacije naredi izredno situacijo, ki mu omogoča, da iz prosilca za azil naredi kriminalca, ki ga lahko izloči iz družbenega okolja.

izgovarjanje ravno na (v nekaterih delih nezakonito) direktivo EU. Posledica te samovolje državne oblasti in njenih organov je v enačenju prošnje za pridobitev azila in izrednimi razmerami. Slednje opravičujejo marsikaj, tudi izolacijo prosilcev za azil. Taki politiki Mbembe pravi nekropolitika. Nekropolitika je bila nekoč politika getov, koncentracijskih taborišč ipd., danes pa očitno tudi azilnih domov (ne samo v RS, gre ne nazadnje za politiko EU). Nekropolitika torej ni mogoča brez ustvarjanja stanja izrednih razmer, vendar za njo stojijo tudi ekonomski interesi. Nekroekonomija se zgodi, ko se nekropolitika začne ukvarjati s produkcijo smrti in podrejanjem življenja moči smrti. Nekroekonomija je torej ekonomska praksa, ki te pusti umreti ali pa te potisne v smrt⁹⁷ (Montag v Banerjee 2008). Nekroekonomija in nekropolitika sta momenta neokolonialnih praks.

V zadnjem sklopu so obravnavani trije vidiki neokolonialnega pod Slovenci – balkanizem, orientalizem in nekropolitika – oziroma načini, kako jih omogočajo občutki razmerij tujstva in slovensko rodingrudovstvo ter jim dajejo domovinsko pravico. Neokolonializem ne zaznamuje (nujno) zasedba ozemelj ali kolonizacija, pač pa dominacija in produkcija nekaterih (neredko omalovažujočih) označevalnih praks, ki so namenjene podrejanju in normalizaciji posameznih tujih entitet. Te prakse in produkcija konstruktov dajejo povsem realne rezultate, ki se manifestirajo na nešteto načinov, od ekonomske dominacije, ohranjanja razlik v razvitosti do odkritih diskriminatorских politik. Balkanizem slovenske postkolonije se nanaša predvsem na narodnostne manjšine v samostojni slovenski državi in na postkolonije balkanske regije, orientalizem in nekropolitika pa na t. i. neevropske tujce. Orientalizem v Sloveniji se pojavi v obliki stereotipnih predstav o Vzhodu, pogosto ujetih v zahodnoevropski predsodkarski model, in nekaterih diskriminatorских (političnih, pravnih ...) praks, ki spremljajo te predstave. Ksenofobični, nacionalistični stereotipi, ki so podstat balkanizma pod Slovenci, pa zajemajo občutke razmerij tujstva med slovenskim in neslovenskimi narodi ter občutke ogroženosti, ker da slovenski narodni večini preti svet južno od Kolpe.⁹⁸ Ta svet v rodingrudovskih

⁹⁷ Nekroekonomija te pusti umreti ali te potisne v smrt: »Več sto beguncev iz Gambije, Gvineje, Kameruna, Konga, Malija, Nigerije, Senegala in Slonokoščene obale, ki se v zadnjih tednih niso mogli prebiti v španski severnoafriški enklavi Melillo in Ceuta, so maroške oblasti odpeljale v puščavo na alžirski meji. Fotograf agencije AFP je povedal, da so jih nagnali s tovornjakov in z avtobusov ter jih z zelo malo vode in hrane prepustili usodi ...« (Delo 2005). Skratka, nekroekonomija opravičuje minimaliziranje stroškov v vezi z migracijsko politiko. V konkretnem primeru je poveljstvo maroške postkolonije, uslužno do zahtev nekaterih držav članic EU, migrante z Juga preprosto odložilo v puščavi.

⁹⁸ V slovenskem primeru je bilo konstitutivno »tuje drugo« nemštvo, vendar je slovensko rodingrudovstvo občutja razmerij tujosti sčasoma premestilo tudi na odnose z drugimi tujimi oziroma vse bolj tujimi narodno, rasno, kulturno označenimi entitetami. Tako je bil postopno zgrajen zid, ki naj bi ščitil dom in očetnjavo ne le pred nemštvom, pač pa tudi in vse bolj pred Balkanom, južnjaki, Neevropejci itn. Z odcepitvijo Slovenije in s postopnim prevzemanjem nekaterih evropskih politik, praks in režimov (denimo schengenskega) se je identitetna in institucionalna pregrada, vzpostavljena po koncu druge svetovne vojne na Kolpi in Sotli, še okrepila. Tudi odnose do novih tujcev spremljajo občutki dominacije in podrejanja. Razlika je ta, da lahko slovenski nacionalizem v odnosu do teh tujcev goji, čeprav ne vedno, občutke večvrednosti, dominacije. In tem občutkom prilagaja politične strategije, ki jih Rotar (2007, 41) poimenuje *mini imperializem*. Slovenski mini imperializem, ki ga zaznamujejo tako proizvedena občutja razmerij tujosti kot tudi razmerja dominacije in podrejanja med slovenskim in drugimi narodi, ni poosamosvojitveni fenomen. O tem pričajo tudi nekatera razmišljanja, zabeležena že v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Tako je Petrič (1971, 889) opozarjal na »predimenzionirano nacionalno občutljivost«, ki zaznamuje »slovenski pogled na jugoslovanski prostor«, in pozval k tesnejšim »funkcionalnim povezavam« z jugoslovanskim prostorom, »ki je navsezadnje prostor, kjer lahko na vseh področjih dejavnosti tudi dajemo, ne le prevzamamo«. Zaznal je »predimenzionirane« občutke razmerij tujosti, ki so zaznamovali slovenski

diskurzih predstavljajo predvsem ljudje, ki se etnično opredeljujejo kot pripadniki katere od neslovenske narodnostne skupnosti. Čeprav so posamezniki, ki so se v Republiko Slovenijo priselili za časa skupne jugoslovanske države, kot tudi potomci v Republikli Sloveniji rojenih, povečini državljani Republike Slovenije, so kot pripadniki narodnostnih manjšin obravnavani diskriminatorno. Pripadnike narodnostno neslovenskih skupnosti, ki se opredeljujejo kot pripadniki kake od južnoslovanskih etnij, slovensko rodingrudovstvo skozi artikulacijo opredeli z označevalno verigo sopomenk, ki jo pogosto sestavljajo naslednji elementi oziroma konstrukti: biološka neustreznost (neslovenska kri), neavtohtonost (ekonomski migranti na začasnem delu v Republikli Sloveniji), tujost (tujci na slovenski grudi), kulturna manjvrednost (bizantinski, muslimanski oziroma neevropski drugi). Take rodingrudovske artikulacije producirajo, širijo in (ali) utrjujejo omalovažujoče (samo)podobe, tako pri tistih, ki jih širijo, in še bolj pri tistih, ki jih zadevajo. Stigmatizacija etničnih manjšin, z njo povezana subjektivacija, temelječa na nestrpnosti in omalovaževanju, pa ima tudi svojo normalizacijsko funkcijo, ki je konec koncev v službi družbenega nadzora.

Ko je govor o diskriminatornih praksah, ki zadevajo večino neslovenskih narodnosti v Republikli Sloveniji, imamo v mislih neenakovredno in neenakopravno obravnavanje posameznih etničnih manjšin: medtem ko država dvema narodnostma v skladu z rodingrudovsko in mitomansko logiko priznava avtohtonost, nima do drugih nobenih ustavnih obveznosti, saj so prepoznane kot neavtohtone. Posledici sta okrnjena kulturna reprodukcija t. i. neavtohtonih narodnosti in asimilacija v dominantno kulturo.

Obravnavani primer nekropolitike kot vidik neokolonialnega v Sloveniji in na ravni EU je posredovan skozi slovensko evropsko izkušnjo, ki zadeva t. i. skupno azilsko politiko in represivnim organom Republike Slovenije omogoča burleskno predstavo zaščite slovenskega naroda in grude pred nezaželenimi tujci, in sicer na način njihove izolacije. Posamezne države članice EU med člene svojih rodingrudovskih diskurzivnih verig ekvivalenc zlahka umestijo politike EU, če se te ujemajo z njihovo rodingrudovsko, šovinistično in brambovsko paradigmo oziroma če so evropska pravila dovolj nedorečena glede varovanja človekovih pravic. Nekropolitika, ki zadeva skupno evropsko azilno politiko, ima najmanj dve funkciji – ena je v službi ekonomskih in drugih koristi, ki se vzpostavljajo skozi neokolonialistične strategije (držav članic EU in same EU); tem strategijam je kot njihov del namenjena tudi nekropolitična azilska politika. Druga

odnos do jugoslovanskega prostora. Seveda ta občutja razmerij tujosti niso izključevala ekonomske ekspanzije slovenskega gospodarstva. Nasprotno, ekonomska ekspanzija naj bi celo služila kot izolacionalistična praksa slovenske politike. Tako so nekateri takratni politično-ekonomski strategji svarili pred nevarnostjo priseljevanja v Slovenijo. »*Primanjkljaja biološke reprodukcije*« v Sloveniji naj ne bi »*nadomestili s prilivom delavcev iz drugih republik in pokrajin Jugoslavije*« (Skupek v Toplak 2009). Priseljevanje iz drugih republik SFRJ v Slovenijo naj bi se onemogočalo z »*neposrednim usmerjanjem presežka dela slovenskega gospodarstva v tista družbena okolja, kjer so presežki delovne sile. /.../ Rešitev [slovenskega nacionalnega vprašanja] ni čezmerno nadomeščanje biološkega minusa s prilivom delovne sile drugih narodov, marveč samoupravno združevanje presežka dela s presežkom delovne sile, kjer ta obstaja*« (ibid.). Slovenski mini imperializem in kolonialistična politika do drugih republik SFRJ naj bi po eni strani omejila preseljevanje tujcev v Slovenijo, po drugi pa omogočila slovensko gospodarsko ekspanzijo. Oziroma: »*Del slovenskih elit se je očitno zbal prevelikega priliva državljanov drugih jugoslovanskih republik in se zavzel za ohranitev etnične homogenosti Slovenije za ceno vlaganja slovenskih ekonomskih presežkov v drugih republikah, kar izzveni kot poziv k latentni kolonizaciji 'nerazvitih delov' SFRJ*« (Toplak 2009).

funkcija nekropolitike pa je v dokazovanju enotnosti EU (če že ne drugje, vsaj na področju azilne politike). Rečeno drugače: ker politike posameznih držav članic EU še vedno določa rodingrudovstvo, se iste države zlahka poenotijo okoli dopuščene prakse kršenja človekovih pravic. Lahko bi tudi zapisali: države članice EU družijo in enotijo kršitve človekovih pravic. Ne gre za boj zoper te kršitve, pač pa za dopuščanje praks kršenja, če jo to v njihovem interesu. Nekropolitika ni mogoča brez ustvarjanja izrednega stanja v posameznih državah članicah EU in toleriranja takega stanja s strani (nekaterih) institucij EU, a za njo stojijo tudi ekonomski in t. i. nacionalni interesi. Nekropolitika je del neokolonialističnih strategij in se koristno prepleta ter dopolnjuje z rodingrudovskimi diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami v posameznih državah.

5.3 Posnemovalci tretje poti, neokolonializem in implementacija neoliberalizma

Ena izmed manifestacij imitiranja Zahoda je tudi kolovratenje slovenske socialne demokracije po t. i. tretji poti: »*Tretja pot' Blaira s posnemovalci nikoli ni bila drugega kot pripustitev privilegirane levice 'prvega' sveta h koritu rentništva na račun obubožanja 'tretjega' sveta. Iluzije slovenske levice, da se bo zrinila kot piščice pod perut koklje Evrope, kažejo na popolnoma napačno 'prepoznavanje' zgodovine in na nesposobnost razumeti sodobna družbena razmerja. Nič čudnega, če pa se zgledujejo po vladajočih v Evropi, ki v tej nesposobnosti vodijo*« (Vogrinc 2011). Nesposobnost razumeti sodobna družbena razmerja (ter ekonomski, politični, ideološki idr. interesi) botruje(jo) temu, da »*so v okviru demokracije zbledele vse tri vrednote, ki upravičujejo njen obstoj: svoboda, enakost, bratstvo. Zadnja kriza je tudi v razvitih državah močno povečala družbeno neenakost, in ta je v svetovnem merilu že nevzdržna. ZDA in Evropa v vse večjem številu 'izjemnih' primerov suspendirata temeljne človekove pravice 'doma' in 'v svetu'. Biti Evropejec je enak statusni privilegij v svetu danes, kakor je bilo biti belec v Južni Afriki v času rasnega razlikovanja*« (ibid.). Tretja pot torej ni omejila okoliščin povečevanja družbenih neenakosti ali jih celo odpravila. Ne »*doma*« ne »*v svetu*«. Nasprotno.

T. i. nova desnica⁹⁹ se je v zadnji četrtini 20. stoletja spravila nad pridobitve socialne države.¹⁰⁰ Tretja pot – danes že diskreditirana politična doktrina oziroma strategija, ki naj bi socialnodemokratskim strankam v

⁹⁹ S tem izrazom David Held (1989) opiše zagovornike neoliberalističnih ekonomskih politik v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja na Zahodu, predvsem neokonservativce in libertarce.

¹⁰⁰ »*Prav vsi dosežki socialne države na Zahodu v sto letih od zadnje četrtine 19. stoletja do zadnje četrtine 20. stoletja so kompromisni odgovor vladajočega razreda kapitalistov na razredni boj delavcev in boj za emancipacijo drugih podrejenih: žensk, rasnih in drugih manjšin, koloniziranih ljudstev. Začetki socialne države na Zahodu so bili protiukrep konsolidiranih vladajočih razredov med daljšim gospodarskim zastojem po dolgem vzponu v tretji četrtini 19. stoletja zoper rastoče sindikalno in socialistično gibanje. Trajni uspeh oktobrske revolucije ni nastanek Sovjetske zveze in komunističnih partij, ampak to, da je svetovni kapital dovolj prestrašila, da se je sprijaznil z razširitvijo socialne države in integracijo socialnih demokratov v kapitalistični družbeni red. Obe svetovni vojni sta oslabilii gospostvo Zahodne Evrope in patriarhalno nadvlado v evropskih družbah. Druga vojna je imela z bojem proti fašizmu in nacizmu globoko socialno in emancipacijsko vsebino in je oživila vrednote svobode, enakosti in bratstva*« (Vogrinc 2011).

Evropi v okviru liberalnodemokratskega epistemološkega režima resnice omogočila vzpostavitev socialistične hegemonije – je bila mišljena kot odgovor na neoliberalizem nove desnice, a je bila hkrati že do te mere integrirana v zahodnjaški kapitalistični družbeni (in ekonomski) red, da moderna socialna demokracija ni (bila več) oziroma ni mogla in ne more biti več predstavnica ter zagovornica (interesov) subalternih skupin, kaj šele nosilka subalternih in emancipacijskih gibanj, naj gre za gibanja na lokalni ali globalni ravni. Projekt tretje poti je spodletel, saj vzpostavitev socialistične hegemonije ni uspela. Nasprotno, neoliberalistične ekonomske prijeme so sprejele in jih začele implementirati tudi socialno demokratske stranke. Današnja slovenska socialna demokracija in koalicijska vlada, ki jo vodi, posnemata zahodnjaške »tretjepotnike«. Predsednik socialnodemokratske stranke in aktualni predsednik vlade RS se razglša za ekonomskega liberalca, v svojih govorih pa poudarja vizijo tekmovalne družbe, stavi na mentaliteto zmagovalcev, slovensko silicijevo dolino in svetilniško naravnost slovenskega gospodarstva. Politika vlade je temu primerna. In upravičevana s podobnimi argumenti, kot so jih v osemdesetih letih 20. stoletja uporabljali novodesničarji oziroma tisti del konservativcev in libertarcev, ki je z argumenti neoliberalističnih (ekonomskih) dogem napadal socialno državo.

Neokonservativci v Veliki Britaniji z Margaret Thatcher na čelu so, denimo, socialno državo obtoževali, da ljudi pasivizira, jih vzdržuje v neavtonomnosti in odvisnosti, saj je država pristojna in odgovorna za vse, tudi za njihovo blagostanje. Povsem enake argumente navajajo ministri zdajšnje, menda leve vlade RS. Na primer minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, ki izjavlja: »*Welfare state je farewell*« (Golobič 2010). Da je socialna država preteklost, je tudi stališče ministra za delo, družino in socialne zadeve. Med razlogi navaja ekonomski argument, in sicer »*da ni mogoče financirati javnih storitev bolj, kot to dopušča ekonomska moč države*« (Svetlik 2010); navaja pa tudi »*psihološko razsežnost, po kateri bi zunanje [beri: državno; op. J. P.] določanje potreb posameznikom porušilo temeljni motivacijski cikel, po katerem potreba spodbudi aktivnost za njeno doseganje, to pa zadovoljstvo in rojevanje nove potrebe; dogajalo bi se nekaj podobnega kot se z otroci v nekaterih premožnih družinah, kjer je potreba zadovoljena, še preden se pojavi, kar vodi v pasivnost in pomanjkanje življenjskega smisla*« (ibid.) ter »*človeško razsežnost, kjer je pomembno, da posameznik črpa svoje dostojanstvo iz možnosti svobodnega določanja potreb, izbire načinov njihovega zadovoljevanja in zmožnosti, da s svojo aktivnostjo te tudi doseže*« (ibid.). Kot rečeno, enake argumente je v osemdesetih uporabljala nova desnica, ki je socialno državo obtoževala, da spodbuja pasivnost med revnimi, ustvarja kulturo odvisnosti državljanov v varuštvo birokracije ipd. Nova desnica je »*gojišče državljskih kreposti*« prepoznala v svobodnem trgu. Ekonomskih politik, temelječih na svobodnem trgu in kapitalističnem načinu proizvodnje, torej ni zagovarjala le iz pragmatičnih razlogov, tj. ker naj bi bile bolj učinkovite od, denimo, politik planske ekonomije, pač pa zato, ker je bilo gojišče državljske kreposti prepoznano v prostem trgu (Kymlicka 2005, 429). Če hočemo dejavne državljske, dejavno državljanstvo, se moramo osredotočiti na odgovornost ljudi, da si prislužijo življenje; biti dober

državljan pomeni biti samo-vzdrževan, ekonomsko samozadosten in neodvisen (ibid., 430). Nova desnica svojo zavezanost trgu povezuje s sklicevanjem na širši pojem osebne svobode in na svobodo vsakega posameznika, da prosto odloča o rabi svojih moči in lastnine (ibid., 158). Liberalec Hayek (v Kymlicka 2005, 157, 158) je zagovarjal trg kot politično sredstvo, ki da zmanjšuje nevarnost tiranije. Tržne in kapitalistične svoboščine, je menil, so potrebne za ohranitev državljskih in političnih svoboščin; predpogoj političnih svoboščin, samozadostnih, svobodnih, od države neodvisnih državljanov ter človekovih pravic sta svobodni trg in kapitalistični način proizvodnje.

Tudi zdajšnji minister za delo, družino in socialne zadeve ne pozabi omeniti »politično razsežnost, po kateri bi primarna odgovornost države lahko pomenila ne le zagotavljanje, temveč tudi določanje potreb posameznika in načinov njihovega zadovoljevanja, kakor so to poskušali totalne skupnosti in totalitarni režimi« (Svetlik 2010). Skratka, čim bolj od države neodvisni državljanji in čim bolj od državljanov neodvisna država naj bi jamčili netotalitarnost. Da tvorjenje diskurzivnih ekvivalenc, v katerih se neločljivo prepleta ter vzajemno pogojuje diskurz človekovih pravic, politične svoboščine, kapitalizem in ideologijo prostega trga, lahko vodi k avtoritarnim režimom, je razvidno iz trenutne politične situacije na Madžarskem, kjer je vlada Viktorja Orbána »v zgolj osmih mesecih reformirala državo. Sedaj so na Madžarskem mediji pod državnim nadzorom, umetniki morajo spoštovati politične direktive, prejemniki socialne pomoči morajo živeti v urejenih razmerah, v javnih zgradbah pa visi razglas Orbánove stranke Fidesz, ki z dvotretjinsko večino uvaja, kot piše, 'revolucijo', utemeljeno na novem redu in disciplini« (Mekina 2011).¹⁰¹

¹⁰¹ Madžarska sodi med države, ki je po padcu komunizma postala ena najbolj doslednih in poslušnih izvajalk neoliberalističnih ekonomskih politik. Ker je neoliberalistični diskurz pogojeval demokracijo, politično svobodo in človekove pravice s tržno svobodo in kapitalizmom ter omenjene fenomene ponujal »v paketu«, so demokratično izvoljene madžarske vlade po padcu enopartijskega sistema nekritično in naivno implementirale večino nasvetov, ki so jim jih dostavljali zahodnjaški ideologi neoliberalizma. Po dvajsetih letih eksperimentiranja v tržni »svobodi« in mnogih ekonomskih »šok terapijah« so volivci ter volivke zavrnili ekonomske svoboščine in z njimi, »v paketu«, tudi politične: »Na koncu te malodušne liberalizacije /.../ smo dosegli položaj, v katerem javno mnenje, ki enači različne svobode s sistemom, zavrača svobodo skupaj s sistemom. Če so revščina, nepravilnost, kaos pač nujni deli tega novega sistema, kot so nas leta in leta prepričevale politične elite, češ, to je pač demokracija, potem ljudje danes rečejo: OK, potem pa nasprotujemo tudi svobodi« (Tamás 2011). Seveda, neoliberalističnim floskulam Zahodnjakov niso verjeli oziroma jim nasedli ter implementirali neoliberalistično ekonomsko politiko le madžarski desni politični imitatorji zahodnjaškega kapitalizma, pač pa tudi (reformirani) socialisti, ki so nasedli geslom o liberalizaciji, privatizaciji in deregulaciji gospodarstva. So soodgovorni za stanje danes, ki ga zaznamuje desno-populistična revolucija in avtoritarni režim na Madžarskem. Tragika imitatorjev je v tem, da je izvirnik neponovljiv oz. ne povsem posnemljiv ter da je imitacija neredko imitacija predstav imitatorjev o izvirmiku ali izvirmikovega imaginarnega in ne realnega izvirmika. Rečeno drugače: ekonomske prijeme, ki so jih v pokomunistični Srednji in Vzhodni Evropi začeli propagirati »fantje iz Chicaga«, častilci ekonomskega teoretika Milтона Friedmana, so v večini držav Zahodne Evrope implementirali le v določenih primerih in omejenem obsegu, vsekakor pa ne tako zavzeto in slepo kot v srednje- in vzhodnoevropskih državah. Na Zahodu je neoliberalističnim mantram najbolj dosledno sledila Velika Britanija. Naomi Klein izvajanje korenitih neoliberalističnih ekonomskih reform v trenutkih dejanske ali namišljene krize poimenuje – doktrina šoka. Ko je Argentina zasedla britansko Falklandsko otočje, je britanska premierka Margaret Thatcher dobila svojo »krizno priložnost«. »Vojna [leta 1982] je bila sicer daleč stran, toda Thatcherjeva ni puščala nobenega dvoma, da je Britanija v vojni - histerično, militantno in šovinistično jo je napihnila čez vse plafone. Če je hotela vpeljati neoliberalistične, čikaško-čilske reforme, je potrebovala izredne razmere. In ta vojna je ponudila dobro kritje 'za prvo radikalno kapitalistično transformacijo v kaki zahodni liberalni demokraciji'. /.../ Ker je bilo ljudstvo zaradi vojne šokirano in dezorientirano, ker je bila torej njegova percepcija Britanije zaradi šoka skaljena, je lahko Thatcherjeva počela, kar je hotela, to pomeni, da je privatizirala vse, kar se je dalo. Družbeno bogastvo in socialno državo je dala na avkcijo. Po vojni je lahko storila to, česar pred vojno ni mogla« (Klein v Štefančič, jr. 2008). Naslednja velika priložnost za uveljavljanje doktrine šoka in dosledno implementacijo neoliberalističnih prijemov pa se je pokazala približno deset let kasneje v negotovih razmerah, ki jim je botroval padec komunizma v državah Srednje in Vzhodne Evrope. V slednjih je imela Margaret Thatcher (oz. njena politika) nemalo občudovalcev in posnemovalcev. Posledica politik liberalizacije, privatizacije in deregulacije

Neoliberalistične politike niso razsule le gospodarstva, pač pa tudi socialno državo. Ta se zdi zagovornikom neoliberalističnih ekonomskih prijemov politični relikv prejšnjega, menda totalitarnega sistema, v ekonomskem smislu pa strošek. Na podoben način socialno državo dojemajo tudi slovenski tretjepotniki. Za njih je socialna država privesek (uspešne) ekonomije. Predpogoj uspešne ekonomije ni socialna država, pač pa je uspešna ekonomija predpogoj socialne države. Ekonomija pa je lahko uspešna, če je deregulirana, liberalizirana in če stavi na zasebno pobudo in lastnino, ki naj jo ne obremenjujejo davčne obveznosti ter predpisi, ki zadevajo, denimo, delavske pravice. Zato aktualna slovenska vlada napoveduje spremembo zakonodaje, ki bo omogočala lažje odpuščanje zaposlenih, in se obotavlja bolj obdavčiti premožnejše in kapital, čeprav tudi minister za delo, družino in socialne zadeve priznava, da »v primerjavi z drugimi državami imamo manj obdavčen kapital« (Svetlik 2011, 32). Skratka, tretjepotniki so socialno politiko (in ne le to) podredili ekonomiji. »Od biznisa živimo«, pravi aktualni minister za delo, družino in socialne zadeve ter redni profesor na Fakulteti za družbene vede, dr. Ivan Svetlik (2011).¹⁰²

A zdajšnja vlada ni logiki (deregulirane kapitalistične) ekonomije podredila le socialne politike, podrediti hoče tudi akademsko sfero. Zaradi tega je s svojimi razvojnimi napovedmi zrevoltirala del akademske srenje, združen v Odboru za obrambo visokošolskega in znanstvenega dela (OOVZD). Ta odbor nasprotuje vladnim »razvojnimi« nameram (ki se jih opravičuje tudi z raznimi proti-kriznimi, ekonomsko naravnanimi »izhodnimi strategijami«), da iz akademske sfere naredi deklo gospodarskih dejavnikov. OOVZD, denimo, izpostavlja problematiko načete avtonomije akademske sfere v delu, ki zadeva (selektivno) (so)financiranje (doktorskega) študija z javnimi sredstvi in vladno delitvijo študija ter raziskav na »uporabne« in »neuporabne«: »Visoko šolstvo potrebuje vsebinsko in organizacijsko avtonomijo ter dolgoročno stabilna sredstva, saj se samo tako lahko posveti svojemu bistvenemu poslanstvu, ustvarjanju in posredovanju znanja« (OOVZD 2010). Trg ne jamči dolgoročno stabilnega financiranja, dolgoročno stabilnost pomeni financiranje izobraževanja in raziskovanja predvsem z javnimi sredstvi. »Z novo shemo financiranja [doktorskega študija] /.../ država nesprejemljivo posega v 1) vsebino in 2) organizacijo univerzitetnega študija na najvišji ravni«, saj univerze spreminja v »podporni sistem« gospodarstva, s tem pa »odpravlja

je težka ekonomska situacija in z njo povezan obup ljudi. Ljudje (na Madžarskem) so razočarani in zagrenjeni »zaradi preprostega razloga: ker so revni, prestrašeni, ker nimajo več upanja in ker vse okrog njih propada« (Tamás 2011). Negotove razmere spremljajo tudi finančno krizo, ki se je začela 2008., ter gospodarsko krizo, ki ji je sledila. Te razmere služijo sedanji slovenski vladi kot opravičilo za uvajanje t. i. strukturnih sprememb, ki jih predstavlja kot ukrepe, ki da vodijo iz krize. Rečeno drugače: antisocialne spremembe z dolgoročnimi posledicami za družbo se v kriznem obdobju predstavlja kot kratkoročne protikrizne ukrepe. Kriza se tako kaže kot priložnost za implementacijo neoliberalističnih reform in kot opravičilo za posege v strukturo socialne države, socialnovarstveno zakonodajo, zakonodajo, ki ščiti delavske pravice, ipd.

¹⁰² Ob tem se pohvali, da so na ministrstvu »za obdobje 2009-2011 za raznovrstne pomoči za ohranitev delovnih mest, za zaposlovanje in pomoč brezposelnim, za socialne transferje družinam, za socialne pomoči, za dvig minimalne plače in podobno namenili milijardo in četrto sredstev več kot v letu 2008« (Svetlik 2010). Kaj je to v primerjavi »z 2,6 milijarde, kolikor je država čez noč in brez razprave namenila za sanacijo bank zaradi njihovega nesposobnega menedžmenta«, ministrovo samohvalo komentira raziskovalec na Fakulteti za socialno delo, dr. Srečo Dragoš (2010).

znanost kot avtonomen javni proces« (ibid.).¹⁰³ »V državnih politikah je nasploh zaznati nemo nepopustljivo prizadevanje, da bi tukajšnjo znanost omejili na uporabnost, jo podvrgli praktičnim in ideološkim zahtevam kapitala, ji onemogočili, da bi razvila svojo znanstveno problematiko« (Močnik 2010). Ker pa je slovensko gospodarstvo polperiferno gospodarstvo, pomeni podrejanje znanosti temu in takšnemu gospodarstvu potiskanje »tukajšnjih znanstvenih praks v neokolonialno odvisnost od evro-atlantskega kapitala in njegovih ideoloških aparatov« (ibid.). Saj država znanstvenim praksam onemogoča,

da bi se razvijale po svojih logikah in na podlagi svojih številnih imenitnih tradicij. Učinek sistematičnega pritiska državnih aparatov je, da tukajšnje znanstvene prakse postajajo vse bolj dezartikulirane, če uporabimo izraz, ki ga je za odvisna periferna gospodarstva vpeljal Samir Amin. To pomeni, da se znanstvene prakse ne povezujejo druga z drugo ne s svojim okoljem in se ne navezujejo na svojo tradicijo, temveč da jim razvoj diktira njihova odvisnost od dominantnih praks v središčih institucionalne in politične moči. Na primer: družboslovci in humanisti nabirajo podatke o tukajšnjih gospodarskih, kulturnih in političnih procesih, dominantni ('evro-atlantski') ideološki aparati pa iz teh podatkov naredijo sintezo in nam povedo, da se moramo še bolj potruditi, če se hočemo pridružiti omikanemu svetu. Tako so nam politiki prikazali pridružitve Slovenije OECD: zdaj bomo lahko uporabljali njihove 'analize' – njihove 'analize' pa zahtevajo uničenje socialne države, liberalno revščino in podreditev transnacionalnemu kapitalu. /.../ V perifernem položaju [tudi] ni mogoče govoriti o 'gospodarstvu'. /.../ To je le kopica produkcijskih procesov, ki svoj smisel dobivajo od zunaj, iz odvisnosti od središča, drug z drugim pa niso povezani. Če visoko šolstvo podredimo takemu 'gospodarstvu', bo en študijski program služil Mercedesu, drugi Renaultu in tretji Novartis: a izobraževal bo delavke in delavce na izvedbenih ravneh, ne znanstvenic in znanstvenikov. Kaj dosti znanosti tu ne bo treba, preselila se bo v središča (ibid.).

Nemara z eno izjemo. Namreč vlada oziroma njen Svet za znanost in tehnologijo

ne ve prav dobro, kaj bi s humanistiko in družboslovjem, saj meni, da 'nista neposredno povezana s tehnološkimi invencijami in inovacijami'. Vseeno Svet pravilno ugotavlja, da sta humanistika in družboslovje 'ključnega pomena za krepitev družbene kohezivnosti'. Prav družbo, ki jo njeni delovni procesi razkrajajo, namesto da bi jo povezovali, je treba držati skupaj z raznimi ideološkimi utvarami. Svet namenja družboslovju in humanistiki, da bosta proizvajala ideologije in za silo tiščala skupaj okolje, ki ga razbijajo kapitalski procesi. /.../ Če hočemo priti do smiselne državne politike za znanost,

¹⁰³ Gre za reakcijo na prvotni predlog vlade, po katerem naj bi bili sofinancirani samo tisti študijski programi, »ki bodo v okvir doktorskega študija vključili raziskovalno delo v povezavi z gospodarstvom ali z vnaprej predpisanimi 17 tematskimi področji, ki jih je določilo ministrstvo« (Trampuš 2010). »Periferni vladajoči razredi neposredno skrbijo za dvoje: da v svojo jurisdikcijo privabijo kapital in ga v njej obdržijo; da si zagotovijo rentniške položaje, s katerih si lahko prisvajajo delež od presežne vrednosti, ki odteka v svetovna središča. Strategija sodobnega perifernega gospodarstva si zato prizadeva, da bi visoko šolstvo vpregla v koristnost za kapital in v reprodukcijo kapitalističnih razmerij« (Močnik 2011).

moramo obrniti načela, iz katerih izhajajo Svetova Izhodišča: ne izključiti znanosti v korist tehnologije, temveč razvijati znanost zaradi znanosti in za podlago tehnologiji; ne podrediti znanosti gospodarstvu, temveč z znanostjo usmerjati produkcijske procese; ne uvajati asocijalnih upravnih metod v znanost, temveč gojiti solidarnost, sodelovanje, javen dialog (ibid.).

Delitev znanosti na uporabne in neuporabne znanosti bi se poznala tudi pri državnem (ne)sofinanciranju raziskav in (podiplomskega) študija. Sofinanciralo naj bi se predvsem uporabne znanosti. Za te naj bi veljalo, da (neposredno) prispevajo k gospodarski rasti, medtem ko neuporabne znanosti naj ne bi oziroma zanemarljivo malo. V naravoslovju bi tako lahko ostale spregledane t. i. bazične raziskave, v družboslovju in humanistiki pa onemogočene, enostavno rečeno, družbenokritične analize, ki upajo misliti onkraj dominantnih režimov resnic. Oblast na ta način bodočim in sedanjim raziskovalcem ter študentom (posredno) sporoča, kaj so njene (ideološke, politične) prioritete in katere teme in načini raziskovanja oziroma študija so zaželeni. Gre pravzaprav za svojevrstno cenzuro: *»Če govorimo o uporabnosti družboslovja in humanistike, to pomeni, da ju je treba spraviti pod ideološki nadzor, da se onemogočijo družbenokritične analize in da se raziskovalci spreminjajo v administrativno-podporno osebje, ki pomaga upravičiti politične projekte. /.../ Gre za uporabnost, ki je v resnici ideološka cenzura. Pred leti si je na razpisu eden izmed visoko ocenjenih projektov za nalogo postavil, da bo dokazal, da je kapitalizem najpravičnejši družbeni sistem«* (Maja Breznik v Trampuš 2010b).

Foucaulteva analiza družbenih praks omogoča spoznanje, da oblasti poskušajo znanstvene discipline vpisati v epistemološke režime, ki so pogoji njihove možnosti; seveda, v primeru, če posamezna disciplina oziroma veda s svojimi analizami in spoznanji lahko koristi (re)produkciji (oblastniškega) epistemološkega režima resnice; če ne, pa lahko posamezne znanstvene prakse tako ali drugače ovirajo in celo onemogočijo. Obenem pa obstajajo tudi poskusi oblasti, da se posamezne, njej lastne ideološke uvide in resnice s pomočjo analiz, kot je bila omenjena na koncu zadnjega citata, poznanstveni. To je, se zdi, en poglavitnih namenov oziroma ciljev oblastniškega in ekonomističnega diskurza o uporabnih (in neuporabnih) znanostih na področju družboslovja in humanistike. Poznanstvenjenje in (re)produkcija uporabnega družboslovja ne poteka nasilno, je prej produkt hegemonističnih, uveljavljenih praks, ki omogočajo financiranje raziskovalnih projektov, študija in nemara tudi karierno napredovanje ter denarne koristi množici *»aplikativnih«* družboslovcev, dežurnim mitografom in podobnim strokovnjakom, katerih naloga (oziroma služba) je (re)produkcija dominantnih režimov resnice. *»Aplikativne«* družboslovce bi lahko delili v dve skupini. Tiste v prvi poimenujmo sondažno-izvršilni aparatčiki, njihova naloga je produkcija družboslovnih sondažnih raziskav, zbiranje ter selekcija podatkov, (bio-oblastniško) analiziranje in raportiranje v *»središča institucionalne in politične moči«*, pa tudi (re)distribucija vedenja in adaptacija posameznih praks, spočetih v institucionalnih, političnih, ekonomskih središčih moči, propagiranje vrednot, ki jih gojijo omenjena središča, svetovanje lokalnim akterjem, kako ukrepati, ter določanje njihovih politično-ideoloških smernic.

Ti aparatčiki torej »prenašajo proizvode teoretskih praks, kakor so se 'socializirale' v določenem zgodovinskem okolju. Prenašajo 'znanje', vpeto v ohranjanje in obnavljanje razmerij gospostva in izkoriščanja, t. i. 'koristno in uporabno znanje'« (Močnik 2011). Ker pa omenjena vedenja in prakse s procesi, ki jih omogočajo v družbi, pripomorejo k družbenim neenakostim, napetostim med posameznimi sloji oziroma razredi, konfliktom v (družbeni, ekonomski) »bazi« ipd., ideološki aparati oblasti potrebujejo tudi tiste »aplikativne« družboslovce, ki skrbijo za kohezijo politične, skupnostne zavesti. Lokalni ideološki aparati oblasti in vplivne družbene skupine v ta namen gojijo posamezne diskurze – kakopak, najbolj priročen je nacionalizem, v nekaterih družbah (tudi) vera in/ali različne oblike komunitarizma – in potrebne kadre. Paleta frakcij skrbnikov kohezivnosti je pisana, naloga vsake od njih pa je, da v posamezni družbi (re)producira določeno identitetno (povezovalno) politiko oziroma strategijo, ki je lahko dominantna sama po sebi ali pa z že obstoječo dominantno tvori diskurzivno verigo oziroma je diskurzivno dopolnjuje. Povečini gre za prakse in težnje, ki ideološko teritorializirajo oziroma epistemološko zapirajo družbeni prostor, tj. ki zapirajo družbo kot množstvo, multitud. Če oblastniki v družbenem prostoru ne morejo povsem nadzorovati relativno kompleksnih in diferenciranih organizacijsko-funkcionalističnih interakcij, procesov, pa lahko krojijo vsaj identitetne politike; in sicer na način, da se omejuje identitetni pluralizem oziroma se vzpostavi ter ohranja identitetna hierarhičnost; ta privilegira nekatere identitetne projekte in zanemarija ali celo preganja druge. Družbeni prostor se tako zameji, njegova odprtost je nezaželena, diskurz oblasti, pa raje kot družbo, nagovarja – skupnost (npr. ljudstvo, narod ipd.).

Strategije aktualne tretjepotniške vlade, ki se nanašajo na akademsko sfero in visokošolsko izobraževanje, naj bi pospešile prehod iz družbe znanja v ekonomijo znanja.¹⁰⁴ Torej v situacijo, v kateri bi bila

¹⁰⁴ Junija 1999 so ministri za izobraževanje takratnih držav članic EU sprejeli Bolonjsko deklaracijo, katere cilj je ustvariti poenoten visokošolski izobraževalni sistem, temelječ na anglosaksonskem modelu. Deklaracijo so razglašali za novo fazo evropskih integracij (Lorenz 2006, 150). Odločbe v Bolonjski, pred njo v Pariški (oz. Sorbonski) deklaraciji in po njej še v Lizbonski strategiji so podobne, kot so odločbe »neoliberalistične« Svetovne trgovinske organizacije in pod njenim okriljem nastalega Splošnega sporazuma o trgovini s storitvami, ki je začel veljati 1995. Vse tri omenjene evropske deklaracije vsiljujejo ekonomski vidik izobraževanja, visokošolsko izobraževanje je tako dojet kot ekonomska panoga, znanje in rezultati raziskav pa kot tržno blago (to je še zlasti razvidno iz Pariške in Bolonjske deklaracije). Iz vseh treh pobud tudi izhaja zahteva, naj se različni nacionalni izobraževalni sistemi zlijejo v en, konkurenčen evropski sistem. (ibid., 128). Rečeno drugače: bolonjska visokošolska reforma je najprej ekonomski projekt, šele nato izobraževalni oz. znanstveno-raziskovalni projekt, ki naj bi pospešil izmenjavo znanja in izkušenj. V ekonomijah znanja je znanje podvrženo ekonomistični, menedžerski logiki, ki se, denimo, manifestira tudi v vladni »inovativni shemi za sofinanciranje doktorskega študija za spodbujanje sodelovanja z gospodarstvom« (MVZT 2010). A ob tem je potrebno dodati, da je ta prehod iz družbe znanja v ekonomijo znanja omogočila šele hegemonija nematerialnega dela oziroma prehod od hegemonije fizičnega dela k hegemoniji kognitivnega, afektivnega dela v postfordističnih družbah oziroma v (globalni) postfordistični »družbeni tovarni« (Negri 2008). Hegemonija nematerialnega dela omogoča artikulacijo ideologije ekonomije znanja, ki služi kot opravičilo, ki dobičkonosni logiki, ki jo goji kapital in na katero pristaja dominantna politika, omogoča zavzetje ter podreditev raziskovalne in izobraževalne sfere ter s tem prilastitve oz. podreditve tistega družbenega, kulturnega »skupnega« (Negri 2008), ki nastaja v tej sferi. Foucaulteva redefinicija suverenosti, ki jo je moč zaznati tudi na primeru prilaščanja akademskega skupnega, ne zadeva le prehoda od discipline k nadzoru, pač pa tudi to, da je nadzor (nad visokošolsko sfero) vse bolj v rokah kapitala oz. tržno-profitne logike. Tj. akademsko avtonomijo vse bolj načenja tržna regulacija. To se na visokošolskem področju kaže prav z bolonjsko reformo. Zdi se, da je ta reforma predvsem način, kako si lahko kapital oz. tržna logika, ob asistenci dominantne politike (in vodstev univerz oz. fakultet), učinkovito podredita akademsko sfero, vršita selekcijo med raziskovalci, študenti in študijskimi programi oz. raziskavami ter vzpostavita nadzor nad produkcijo akademskega skupnega. Družbeno skupno bi najlažje opisali kot skupek kognitivnih, afektivnih, torej »nematerialnih produktov«, ki jih omogočajo različne diskurzivne prakse, interakcije, komunikacijske izmenjave, izkušnje ljudi v organizacijsko-funkcionalno kompleksnih, identitetno pluralnih, egalitarnih in relativno odprtih družbenih prostorih postmoderne.

naravoslovna visokošolska sfera v razmerah, podobnim neokolonialističnim, podrejena ekonomskim interesom polperifernega »gospodarstva« ter posredno evro-atlantskim »središčem institucionalne in politične moči«, medtem ko naj bi družboslovna visokošolska sfera oziroma njen »ideološko-uporabni«, nekritični del služil/a ustvarjanju družbene kohezivnosti in ideološki (re)produkciji dominantne ideologije oziroma hegemonije. Imitatorska in brezidejna politika tretjepotniške vlade, ki slepo sledi usmeritvam OECD, Nata, institucij EU v Bruslju, administracije v Washingtonu ter bonitenih hiš, po mnenju Rastka Močnika vodi v neokolonialistično razmerje, v katerem je Slovenija v podrejenem položaju. Ob tem slovenska domnevno leva vlada s pomočjo najmanj četrto stoletja starih novodesničarskih argumentov opravičuje strukturne reforme v družbi in neoliberalistične ekonomske politike, ki, če bojo udejanjene, zaradi svoje antisocialnosti predstavljajo pogoj možnosti političnega scenarija, podobnega opisanemu madžarskemu; ta scenarij navdušuje tudi nekatere slovenske desničarje. Kar ni uspelo izpeljati desni vladi (v obdobju 2004-2008), ki je (ob podpori RKC) začela z neoliberalističnimi ekonomskimi reformami, si je zadala izpeljati njena naslednica, tretjepotniška vlada.

Slednja nadaljuje tudi zunanjo politiko svoje predhodnice, vsaj v delu, ki se nanaša na imperialistično vojno v režiji ZDA v Afganistanu. Zdi se celo, da je imitatorska leva vlada slovensko (vojaško) odpravo še bolj zapletla v afganistanski konflikt, ki ga (nekateri) zahodnjaški oblastniki, še zlasti tisti iz ZDA, razglašajo za vojno proti terorizmu.¹⁰⁵ A v RS se prisotnost pripadnikov Slovenske vojske (SV) v Afganistanu ne opravičuje le z argumentom zagotavljanja varnosti, pač pa tudi z določenimi predsodki, ki jih gojijo nekateri slovenski politiki do neevropskih kultur. Sedanja ministrica za obrambo in redna profesorica na Fakulteti za družbene vede, obramboslovka dr. Ljubica Jelušič, je na tradicionalnem srečanju nekdanjih internirank, političnih zapornic in ukradenih otrok nekdanjih nacifašističnih taborišč in zaporov, njihovih sorodnikov, svojcev in prijateljev, v Portorožu 11. septembra 2010 izjavila (v Repe 2010a): »Danes ni koncentracijskih taborišč, tudi tam, kjer so naši vojaki [tj. v Afganistanu; op. J. P.], ne, ampak - ali je življenje pod burko kaj drugega kot koncentracijsko taborišče?« In še dodala, da je ljudem v stiski treba pomagati. Rečeno drugače: ženske v Afganistanu so zaradi nošenja burk v stiski, slovenski vojaki pa so bili napoteni v Afganistan (tudi) zato, da bi jim pomagali iz te stiske. Trpljenje afganistanskih žensk je enako trpljenju zapornikov v nacističnih taboriščih in terja osvoboditev žensk.

¹⁰⁵ Argumenti, ki naj bi opravičevali vojno proti terorizmu, spominjajo na »varnostne« argumente, ki so opravičevali vojno proti piratstvu v prvih desetletjih 19. stoletja v Sredozemskem morju in kasnejšo kolonialistično invazijo Francije v severni Afriki. V Sredozemskem morju naj bi več stoletji (vse od 15. stoletja) na evropske in kasneje ameriške trgovske ladje prežali pirati, ki so imeli svoja zatočišča v arabskih mestih severne Afrike. Imperialistična osvojitve severne Afrike se je s začela z vojnama, v katerih so ZDA obračunale z arabskimi »piratskimi nacijami« v severni Afriki, ameriškemu obračuni pa je nato sledila evropska faza vojne. V tej fazi je Francija (z izgovorom vojne zoper piratstvo) 1930. zasedla Alžirijo. Francoska kolonialistična okupacija je trajala 132 let. Argument vojne zoper piratstvo je francoskim imperialistom služil kot uporaben izgovor za osvajalsko kolonialistično vojno, drugim evropskim silam in ZDA pa za vzpostavitev nadzora in dominacije v Sredozemskem morju. Podobno danes argument preventivne vojne in vojne zoper terorizem (iz varnostnih razlogov) služita kot uporaben izgovor za vojno, katere razlogi so sicer predvsem geopolitični in ekonomski.

Ministričina izjava nekoliko spominja na nadutost fašističnih imperialistov med drugo svetovno vojno, ki so opravičevali okupacijo jugoslovanskega teritorija tudi z argumentom večtisočletne italijanske kulture, ki naj bi bila v primerjavi s slovansko večvredna in ki naj bi jo bila z okupacijo ter pripojitvijo okupiranih pokrajin deležna tudi barbarska slovanska ljudstva, denimo prebivalci t. i. Ljubljanske province. Fašistični okupatorji so se imeli za prinašalce civilizacijske luči in kulture, torej tudi za vojsko, ki pomaga »ščavom« na poti v »boljšo« ter »večvredno« romansko kulturo in civilizacijo. Podoben argument veje tudi iz izjav ministrice. Pripadniki SV so v Afganistanu zato, da bojo tamkajšnje ženske deležne »boljše« kulturne obravnave in bojo, zaščitene z bajoneti »naših fantov«, lahko svobodno snele burke. »Naši fantje« so dejavnik osvoboditve afganistanskih deklet in žena. Glede na izjavljanje ministrice, bi morale Afganistanke vzeti na znanje, da je nošenj burke v javnosti fenomen, ki njihova življenje dela nevredna življenja; verjetno tudi v primeru, če jih njihova garderoba ne moti. Zdi se, da imperialistične vojne spremlja tudi samo-prepričevanje agresorjev, da tistim, ki jih napadajo, prinašajo nek civilizacijski presežek, spoznanje, ki naj bi ga napadeni nekritično sprejeli, zavrgli svoje domnevno blodne in necivilizirane kulturne prakse in se ob tem še zahvaljevali agresorjem za njihov »plemeniti podvig« okupacije.

Indijska feministična teoretičarka Chandra Talpade Mohanty je v svojem eseju Na očeh zahoda: feministična znanost in kolonialni diskurz (2007, 143-174) opisala povezavo med zahodnjaškim imperializmom in skrbjo za človekove, še zlasti skrbjo za ženske pravice v neevropskih kulturah oziroma družbah, med katerimi so najbolj na udaru prav islamske. Kolonialistični diskurz je za njo orodje zahodnjaških oblasti, katerega glavna funkcija je, da s produkcijo vednosti ustvari prostor za podrejanje nezahodnjaških ljudstev; kolonializem omogoči avtorizacijo za svoje strategije s produkcijo vednosti kolonizatorja in koloniziranca, pri čemer sta oba stereotipno in antitetično ovrednotena. Skoraj popoln opis tistega, kar je bilo že zapisano v predhodnih odstavkih: najprej imamo opraviti z nadutostjo agresorja, ki postavi kriterije, s pomočjo katerih posamezne kulturne prakse deli na »dobre« in »slabe« (»slabo« oziroma civilizacijsko zavrženo je v tem primeru nošenje burk); potem imamo opraviti z iskanjem opravičila za podvig agresorja, ki je največkrat (in tudi v tem primeru) produkt sfabriciranih stereotipnih predstav tako o sebi (agresor se ima za nekoga, ki pomaga, ki prinaša »boljšo civilizacijo«, ki je »bolj« razvit) kot o podrejeni družbi (ki da je zaostala oziroma goji zaostale prakse). In ker gre za velik kulturni razkorak, ker gre za risanje spopada med »napredno civilizacijo« in »barbari«, je odnos med kulturama v predstavah agresorja antitetičen (beri: konflikt). Vedenje in predstave o svetu, ki jih goji agresor, so, kakopak, referenčni, določujoči. »Materialna« podlaga te referenčnosti pa je (vojaška, politična, ekonomska,...) dominacija. Rečeno drugače: če zahodnjaški (vojaški, politični, ekonomski, kulturni,...) imperialisti menijo, da je nošenje burk kršenje ženskih pravic, potem ta referenca velja za obče veljavno, tako rekoč za univerzalno. In ker je dojeta na ta način, ugovora zoper njo tako rekoč ne sme biti, če pa je, pa je preslišan ali vojaško utišan. In ko dominanten agresor zakoliči »referenčno vedenje«, merila normalnosti, ko zakoliči svoj režim resnice, sledi propaganda o tem, kako je življenje povprečne ženske v družbah, kot je npr.

afganistanska, moteno, ker je ženska vpeta v tradicijo, ker je nevedna, udomačena, usmerjena v družino, ker je politično nezrela, in da jo je potrebno vpeljati v zahodnjaški etos. Od ženskih pravic (lahko) sledi preskok na kritiko neke kulture kot takšne, torej kulture v celoti. Pogosto se kot razlog za nezmožnost žensk navaja islam. Ker da so ženske podrejene religiji, ki je predstavljena kot bistvena, zanje velja, da se gibljejo v ahistoričnem času (beri: živijo v »kameni dobi« ali »fevdalizmu«) ipd. Ženska v islamskih družbah je predstavljana kot objekt, ki nima nadzora nad lasnim življenjem, kot sekularno in seksualno neosvobojena, vse to naj bi bile Zahodnjakinje. In ker je temu tako, je za ženske islamskih družb »nujno«, da se spreobrnejo, da ovržejo svojo kulturo, skupaj z burko, in se pozahodijo. Emancipirana ženska je lahko le pozahodena ženska (ibid.).

Poanta je razvidna, zahodnjaška kultura dopušča prostor ženske emancipacije, tudi zato je Zahod superiorna civilizacija. Ker je superiorna, se lahko zahodnjaško civilizacijo, skupaj z naborom načel, vrednot »izvažā«. Če tako terjajo razmere »na terenu«, tudi na bajonetih pušk. Takšno vsiljevanje dosežkov domnevno večvredne zahodnjaške civilizacije spregleda, da tudi neevropske kulture nudijo nek prostor ženske emancipacije; da se ta zaradi drugačnih vrednotnih sistemov ne manifestira nujno na enak način kot na Zahodu in da ženske neevropskih kultur izumljajo in najdejo lastne načine samoreprezentacije v kulturah, katerih soustvarjalke so (ibid.). Tudi zato je enačenje nošenja burk z življenjem v koncentracijskih taboriščih sporno početje. Ne nazadnje takšno enačenje afganistansko kulturo implicitno enači z nacističnim svetovnim nazorom, praksami, ideologijo. Produkt slednjih so po tej logiki koncentracijska taborišča, produkt afganistanske (že predislamske) kulture pa burke (ki jih v Afganistanu ne imenujejo burke, ampak čadri). V takšnih poenostavitvah se enači razčlovečenje taboriščnikov s prakso prekrivanja ženskega telesa, tudi obraza in las, za katero ni ne etnografskih ne verskih dokazov, ki bi pričali o tem, da je bila »izumljena« zaradi razčlovečenja žensk. Določene prakse se lahko izrodijo, postanejo sredstvo zatiranja in podrejanja, a o tem, ali je neka praksa zatiralska, lahko pričajo osebe, ki čutijo učinke teh praks. Ženska, ki nosi burko prostovoljno, tega nošenja ne čuti kot zatiranje.

Če so nošenju burk na Zahodu (denimo v Franciji, Belgiji, na Nizozemskem) napovedali vojno predvsem desničarski populist in bolj ali manj prikriti rasisti,¹⁰⁶ pa v RS to vojno napoveduje ministrica (domnevno) leve vlade. Zakona, ki bi prepovedoval nošenje burk in drugih podobnih pregrinj, sicer (še) ni predlagala, je pa argument nošenja burk uporabila za opravičevanje slovenske vojaške prisotnosti v Afganistanu. Burka je tisti označevalec in najbolj vidni »argument«, ki v predstavah mnogih predsodkarjev simbolizira

¹⁰⁶ Talpade Mohanty opaža, kako sta feminizem in spolna svoboda na Zahodu postala orodji kolonializma; prepoved nošenja burk v Franciji in Belgiji pa opozarja na dejstvo, da sta omenjena fenomena lahko tudi orodji nacionalizma oz. ksenofobije in gonje proti priseljencem. Lahko bi pisali o tvorbi nove diskurzivne verige, v kateri se prepletajo diskurz feminizma, liberalizma, nacionalizma in v nekaterih primerih celo homoseksualnosti. Nizozemski politik Pim Fortuyn, islamofob, ki je leta 2002 postal žrtev atentata, je svoje sovraštvo do islamskih priseljencev opravičeval prav s pregovorno nizozemsko toleranco in pravicami, ki jih na Nizozemskem uživajo ženske ter homoseksualci in ki naj bi jih ogrožala kultura ter navade, ki jih gojijo pripadniki islamske manjšine (Goldberg 2009).

zaostalost kulture, v kateri je takšno prekrivanje možno in pričakovano. Burka je očitno tisti simbol, ki predsodkarjem v svojih poenostavitvah služi kot »dokaz« kršenja človekovih pravic, konkretno: kršenja ženskih pravic. Med te predsodkarje očitno sodi tudi omenjena ministrica.

(Političnega) vedenja in različnih oblik občutenj ne oblikuje (nujno) verodostojnost argumentov in ravnanj posameznih dejavnikov v družbi, prej učinki nediskurzivnih in diskurzivnih (dominantnih) praks. Učinek slednjih na oblikovanje vedenja ni (nujno in vedno) odvisen od moči argumentov, prej od argumenta moči, katerega prepričevalna moč je pogojena predvsem z mestom izjavljanja in ne z vsebino povedanega. Pri oblikovanju vedenja pogosto ne šteje to, kaj nekdo govori, prej njegovo mesto izjavljanja. Če nekdo zaseda mesto (strokovne, politične, moralne...) »avtoritete«, imajo njegove izjave večji učinek na oblikovanje vedenja, večjo »težo« v javnem prostoru in večjo zmožnost (re)produciranja (naj bo vsebina izrečenega ali zapisanega še tako nesmiselna, neverodostojna, sprevržena, zbanalizirana, nesramna) kot izjave dejavnikov, ki ne zasedajo pomembnih mest izjavljanja v družbi. Banaliziranje, laganje, produkcija stereotipov, predsodkov, razvnevanje strasti, igranje na čustveno karto ipd. niso fenomeni, ki bi nekemu, ki zaseda mesto izjavljanja moči, in diskurzu, ki ga širi, (nujno) jemali njegovo prepričljivost. Celo nasprotno, saj se razvnevanje strasti pri ljudeh, igranje z njihovimi čustvi, ki jih omogoča določeno vedenje, neredko še dodatno (politično) obrestuje. Na to karto stavi tudi Jelušič, ki prisotnost SV v Afganistanu povezuje, denimo, z varnostnim vprašanjem v Sloveniji, pri tem pa igra na karto strahu pred terorističnimi akcijami. Ki nekatere afganistanske kulturne prakse primerja z nacističnimi ter tako z igro na karto protinacističnih čustev pri delu levih volivcev in volivk išče podporo glede slovenskega vojaškega sodelovanja v imperialistični vojni v Afganistanu.

Najprej si moramo odgovoriti na vprašanje, ali smo del mednarodne skupnosti, ki se čuti ogrožena zaradi terorizma in zaradi tega sprejema tudi posledice boja proti terorizmu. Glede na to, da smo del te skupnosti, moramo sprejeti tudi svoj del odgovornosti za te posledice. To bomo pokazali tudi s sprejetjem zapornikov iz Guantanamo. /.../ Države sprejemajo sedaj svoj del odgovornosti za posledice, ki so nastale na eni strani zaradi terorizma in na drugi strani zaradi napačnega boja proti njemu. Ujetniki v Guantanamo so žrtve tega neuspešnega boja (Jelušič 2011).

Ker se obrambna ministrica Jelušič čuti ogrožena zaradi terorizma, podpira vojno zoper terorizem ter stoji zaveznikom ob stani v dobrem in zlu. Tako ne sledi le njihovim vojnim igram, pač pa nase prevzema tudi »grehe« te vojne: slovensko državo vidi kot soodgovorno za »napačen boj« zoper terorizem, četudi so Guantanamo, mučilnice, kot je bila v Abu Ghraibu, ogromno število civilnih žrtev v Iraku ter Afganistanu in podobne krvave kršitve človekovih pravic posledica dejanj in politik zahodnjaških gospodarjev vojne, predvsem tistih v Washingtonu, in ne slovenske države. »Aplikativni/-e« družboslovci/-ke, kot je Jelušič, svojega ravnanja ne omejuje le na izvrševanje »dominantnih praks v središčih institucionalne in politične

moči« ter imitacijo le-teh, njihova dejanja zaznamuje tudi istovetenje s cilji, strahovi, željami svojih gospodarjev. Zato nase (in v imenu sodržavljanov) požrtvovalno prevzemajo odgovornost celo za tiste njihove zločine, v katerih sami/-e niso sodelovali/-e.¹⁰⁷

Jelušič (in del slovenske politike ter razni obramboslovni idr. strokovnjaki) sicer prepozna(jo) in prizna(jo) nekatere oblike »napačnega boja« zoper terorizem, a ne dvomi(jo) v smiselnost tega boja, vzroke zanj in argumente, ki naj bi ga upravičevali. Svoje poglede delijo s pogledi zagovornikov vojne na Zahodu. Te pa zaznamuje svojevrstna amnezija, ki omogoča pozabo dejstva, da se afganistansko vprašanje oziroma problem terorizma ni začel z 11. septembrom 2001, ko so bili napadeni nekateri cilji v ZDA. Spregledana je torej kompleksna situacija v Afganistanu in regiji (Pakistan, Iran, Irak, Izrael, Palestina, Sirija, Libanon, Arabski polotok) ter dejstvo, da razmer ni moč razumeti, ne da bi dogajanje v Afganistanu in njegovi soseščini postavili v kontekst današnjih ter preteklih geostrateških interesov in igrice velikih sil, od katerih pa Slovenija nima veliko oziroma ni imela nič. Ne »samostojna« RS in ne socialistična (kot SRS, torej kot del SFRJ, se je ta država zavzemala za politiko miru, nenasilja in za nevmešavanje velikih sil v notranjepolitično življenje t. i. malih držav). Skratka, militantni islamisti z majhno, tudi zaradi svojih skromnih potencialov kakega velikega imperializma nezmožno podalpsko državo nimajo oziroma niso imeli problemov in je dejansko (še) ne ogrožajo. Ljudi v regiji že desetletja terorizirajo zahodnjaške ekonomske, politične in/ali vojaške intervencije, ne slovenske ali jugoslovanske. Problematične so zahodnjaške imperialistične, neo/kolonialistične države, ki brezobzirno sledijo svojim interesom ter so poglavitni generator in pospeševalec konfliktov v regiji. Pogoj možnosti terorizma raznih skupin v regiji so politične prakse zahodnih sil, ki zadevajo regijo. Prisotnost slovenske vojske v Afganistanu in ministričino poistovetenje s cilji, strahovi, praksami Zahoda ter prevzemanje odgovornosti za zločine (kvazi)borcev zoper terorizem po 11. septembru 2001 pa bi vendarle lahko bili (napačno) razumljeni, da Slovenija prevzema odgovornost tudi za pretekle zločine Zahodnjakov. Rečeno drugače: sodelovanje Slovenske vojske v imperialistični vojni ne rešuje varnostnega vprašanja v Sloveniji. Prej nasprotno.

Obramboslovka Ljubica Jelušič je zagovornica včlanitve RS v severnoatlantsko vojaško zavezništvo (NATO), kot ministrica sedanje vlade pa zagrizeno brani navzočnost SV v Afganistanu, kjer okupacijskim četam poveljuje omenjeno zavezništvo. Referendum glede včlanitve v NATO je bil razpisan 23. marca

¹⁰⁷ Pripadniki Slovenske vojske v Afganistanu so 1. novembra 2010 prevzeli samostojno mentoriranje pehotnega bataljona afganistanske nacionalne vojske. Slovenska skupina OMLT (Operational Mentor and Liaison Team) je nastanjena na območju mesta Šindand, ki je večinsko poseljeno s Paštuni. To mesto leži na severnem koncu približno 50 kilometrov dolge doline Zirko (Zer-e-koh), ki je center pridelave opija v zahodnem Afganistanu. Vojna na tem območju ni le politični konflikt, pač pa tudi boj zoper trgovino in proizvodnjo drog: »Vedeti je treba, da je to za kriminalne in teroristične skupine najhitrejša oblika financiranja. Zato bo ta spopad zaveznikov s terorističnimi skupinami prav na vprašanju maka največji. V tej bitki je treba zmagati« (Jelušič v STA 2010). V dolini je stalno prisotno talibansko poveljstvo, to je možno, ker talibani uživajo podporo ljudi. Dolinci agresorskih vojakov ne marajo: konec aprila 2007 so agresorska letala pobila najmanj 25 civilistov (in nobenega talibana). Vojska ZDA je sprva zavajala, da je v bombardiranju pobila 87 talibanov (Human Rights Watch 2008). Velika je bila tudi materialna škoda (porušenih je bilo več sto hiš) (ZN v The Economist 2007). Avgusta 2008 pa je bilo med bombardiranjem v okolici Šindanda ubitih najmanj 90 civilistov, od tega 60 otrok (ZN v CNN World 2008).

2003, slab mesec dni pred referendumom, sredi predreferendumske kampanje, je takole naštevala argumente, ki naj bi govorili v prid včlanitve RS v NATO: »Nekaterim bi morali povedati, da bo solata na trgu cenejša, če gremo v Nato, drugim bi morali povedati, da bojo dobili dobro službo v Bruslju...« (Jelušič 2003, 7). Ob tem gre dodati, da jo je izpraševalec revije Slovenska vojska v uvodu v intervju predstavil s polnim akademskim nazivom (izredna profesorica, doktorica) ter tudi navedel, da je (bila takrat) Jelušič predstojnica Katedre za obramboslovje na FDV. Rečeno drugače: njeno mesto izjavljanja, njena strokovna obramboslovna avtoriteta je bila nedvoumno izpostavljena. Zato še toliko bolj čudi njen odgovor, ki ni obrambosloven, prej ekonomski.¹⁰⁸ Bilo bi zanimivo slišati, s katerimi (ekonomskimi) argumenti lahko obramboslovka Jelušič dokaže kavzalno povezavo med ceno solate in včlanitvijo RS v NATO ter s pomočjo katere (ekonomske) metode je izračunala, da bi bila solata cenejša v primeru včlanitve. Če iz argumentov Jelušič nista razvidna omenjena kavzalnost in metodološki izračun, pa je toliko bolj razviden njen podcenjevalen odnos do bralstva oziroma javnosti. Zdi se, da Jelušič izhaja iz podmene, da so ljudje s kariero zaslepljeni povzpetniki ali pa nepopravljivi potrošniški egoisti, zavezani le etiki ideologije polne denarnice, ki v celoti obvladuje njihovo ravnanje, vedenje in odločitve. Ravnanje, vedenje in odločitve ljudi naj bi bili povsem podrejeni ceni posameznih artiklov, na primer ceni solate, ali karieri. Kaže tudi, da taistim ljudem, obramboslovnim laikom, Jelušič odreka sposobnost razumeti nekatere, nemara nekoliko bolj kompleksne družbene fenomene, ki zadevajo obrambo, vojsko, varnostna vprašanja ipd., in jih ima za strokovno nepristojne. Zato argumentacijo do skrajnosti zbanalizira. Za strokovno nepristojne pa ima tudi poslance v DZ RS, ko je govor o napotitvah pripadnikov SV v Afganistan. V več javnih debatah je Jelušič izrazila nasprotovanje predlogu, da bi o napotitvah odločal DZ RS, saj da poslanci sledijo predvsem svojim, na štiriletni mandat vezanim političnim interesom in ne argumentom (obramboslovne) stroke. Rečeno drugače: v slovenski državi naj o vprašanju vojne in miru (in sploh o varnostnih vprašanjih) ne odloča politika (v DZ RS), še manj nekompetentna javnost, pač pa le ozek krog strokovnjakov na ministrstvu za obrambo, v vladi in generalštabu. Torej krog, ki ga povečini tvorijo »aplikativni« družboslovci oziroma obramboslovci, izvrševalci »dominantnih praks v središčih institucionalne in politične moči«, v konkretnem primeru izvrševalci smernic, povelj ter želja natovskega središča v Bruslju in gospodarjev vojne v Washingtonu.

¹⁰⁸ Oblast postkolonije se konsolidira skozi oblastniško produkcijo burlesknega. Burleskno se ne manifestira le v »branjevskih diskurzih«, pač pa tudi v »spektaklih teles«. En takšnih je, denimo, vojaško paradiranje, sicer imitacija razkazovanja mišic vojska nekaterih velikih sil Zahoda, ki je prav tako namenjen komunikaciji poveljstva s tarčami. Ljubici Jelušič takšni spektakli niso tuji, nasprotno, podpira jih prav zato, ker meni, da gre za obliko sodobne komunikacije z javnostjo (Jelušič v Trampuš 2010a). Obramboslovka Jelušič torej ne baranta le z ekonomskimi, pač pa tudi s komunikološkimi in pravnimi argumenti. Ko je tednik Mladina natisnil peticijo Ukinimo vojsko!, je obrambno ministrico zmotila njena domnevna protiustavnost in protizakonitost (ibid.). Verjetno je ena od posledic njenega nenavadnega razumevanja prava tudi dejstvo, da je v SV zaposlen »heroj osamosvojitvene vojne«, ki v dvajsetih letih po vojni ni uspel pridobiti zahtevane fakultetne izobrazbe za čin brigadirja. Omenjeni heroj je že marca 2006 »dobil obvestilo, da so pri pregledu dokumentacije ugotovili, da nima ustrezne splošne izobrazbe za dolžnost oziroma delovno mesto, na katero je znotraj Slovenske vojske razporejen. Zato mora v skladu s spremembami zakona o obrambi dostaviti potrdilo o šolanju za pridobitev manjkajoče stopnje izobrazbe, ali pa bo /.../ razporejen na delovno mesto, ki ustreza stopnji njegove izobrazbe. A se to tedaj ni zgodilo« (Roglič 2007). Glede na to, da ima heroj srednješolsko izobrazbo, bi ga morali »iz brigadirja degradirati v podčastniški čin« (Praprotnik 2008). Že takrat je v bran heroja stopila profesorica Jelušič: »Rada bi videla tistega, ki bo iz brigadirja naredil podoficirja« (Jelušič v Praprotnik 2008). Za heroje postkolonij in člane poveljstva pač ne veljajo (vsi) zakoni.

6 Zaključek

Kolonialistična razmerja določajo in omogočajo občutki *razmerij tujosti* med pripadniki različnih narodnih entitet na eni strani in na drugi dejanska ali namišljena *razmerja podrejanja ter dominacije* med istimi entitetami. Podrejena, marginalna narodnostna entiteta, ki jo pogosto tvorijo oziroma zastopajo subalterni sloji, občuti kolonialna razmerja kot zatiralska, diskriminatorna, med obema entitetama, podrejeno in dominantno, pa obstajajo vzajemna občutja tujosti. Protikolonialistični upor je odgovor na opisano situacijo, torej ga zaznamujeta dva vidika: i) rodingrudovski, narodnopolitični, včasih celo narodotvorni, nacionalistični projekt, uperjen proti tujemu drugemu, ter ii) emancipacijske politike subalternih skupin. V protikolonialističnih strategijah, ki imajo podporo subalternih množic, se prešije narodnopolitična agenda s subalterno. Lahko bi tudi zapisali, da se prešijejo (identitetne) politike pripoznanja z emancipacijskimi politikami, ki imajo, denimo, obliko razrednega boja. Zato protikolonialistični upor, tam, kjer sploh izbruhne, združuje osvobodilni boj zoper tujce, ta zelo verjetno vsebuje tudi obračun s t. i. domačimi izdajalci, in revolucionarno vojno subalternih skupin. Revolucionarnost subalternih skupin lahko združuje različne poudarke (republikanstvo, socializem, sekularizacijo, socialno pravičnost, egalitarnost ipd.), ki tvorijo (diskurzivno) verigo ekvivalenc z narodnopolitičnimi poudarki. Veriga ekvivalenc, ki jo sklenejo nosilci protikolonialističnega boja, tako temelji na predpostavki o razmerju vzajemne odvisnosti in medsebojne pogojenosti narodnopolitičnih in subalternih poudarkov. Realizacija narodnopolitične agende je odvisna od uspešnosti realizacije subalterne agende, in nasprotno. Narod proletarca na primer kuje revolucijo in revolucija kuje narod proletarca, ki, po Kocbeku, lahko dobi samozaupanje in samozavest le z revolucionarnim reševanjem svojih bistvenih vprašanj.

Pogoj možnosti omenjenih načinov občutenja in vedenja na Slovenskem so bile nediskurzivne in diskurzivne prakse oziroma epistemološki režimi resnic, ki so v 19. stoletju omogočili njihov »*eruptiven*« oziroma »*punktalen*« nastanek. Omenjena vedenja in občutena razmerja so se v kasnejših obdobjih (politično) vzdrževala, po potrebi tudi modificirala, zahvaljujoč novim načinom tvorjenja diskurzivnih verige ekvivalenc in (posledično) zahvaljujoč tvorjenju novih diskurzivnih objektov, norm, načinov nadzora ter discipliniranja, subjektivacij, (re)produkcij subjektivnih pozicij, mest izjavljanja ipd.

Če je občuteno podrejenost oziroma zatiranost v 19. stoletju pogojeval socialni položaj slovenofonega prebivalstva v habsburški monarhiji, njegov razredni oziroma slojni in statusni vidik, pa slovenska postkolonija danes omogoča tudi občutenje dominacije nad entitetami, ki so prepoznane kot manj razvite, marginalne, tuje; naj gre za tiste v »deželi« ali tiste zunaj nje, še zlasti, če se jih povezuje z deželami vzhodno od Slovenije oziroma (neevropskimi) kulturami.

Razmerja tujosti so vzpostavljena in vzdrževana z nacionalizmom oziroma rodingrudovskim diskurzom, ki v slovenskem primeru naturalizaciji podvrže nekatere kulturne posebnosti. Nacionalistični diskurz v različnih obdobjih vse do današnjih dni nenehno »odkriva« tujce; rečeno drugače: v različnih obdobjih omogoča vrsto različnih subjektivacij, ki venomer proizvedejo različne vrste (narodnih) »tujkov«. Načini subjektivacije, ki jih omogoča diskurzivna veriga ekvivalenc, v kateri se prepletajo rodingrudovski nacionalizem in drugi, od obdobja do obdobja različni diskurzi (denimo antifašizem, diskurz evropeizacije, balkanizem, orientalizem, vojna proti terorizmu ipd.), se manifestirajo na različne načine oziroma kot različne nediskurzivne in diskurzivne (politične, oblastniške) prakse. Na primer kot biopolitika. Slednja se lahko sprevrže v nekropolitiko, ki jo zaznamuje produkcija golega življenja oziroma njegovih agentov, homo sacrov (to so bili med drugo svetovno vojno in po njej nekateri kvislingi oziroma t. i. narodni izdajalci, danes izbrisani, prosilci za azil).

Kolonialistično politiko lahko delimo na formalno in neformalno, lahko pa tudi na imperialno-osvajalsko in notranjo. Formalna se manifestira skozi zasedbo ozemelj in podrejanje ter izkoriščanje na tem ozemlju živečega prebivalstva. Najočitnejši primeri formalnega kolonializma so (bili) posledica vojnih, osvajalskih podvigov imperialističnih držav. Vendar kolonialistična razmerja lahko obstajajo tudi brez (formalno) podrejenih dežel in (ali) skupin ljudi. Neformalni kolonializem je manj (raz)viden. Oblika neformalnega kolonializma je neokolonializem, ki se manifestira kot dominacija t. i. razvitih držav na mednarodni sceni v obdobju po formalni dekolonizaciji. Neokolonialistična razmerja lahko omogočajo tako dediščina imperializma in kolonializma, značilnega za pretekla stoletja, ter nekatere še vedno obstoječe diskurzivne in nediskurzivne prakse, ki se nanašajo na to dediščino, kot tudi razlike v (ekonomski, politični, kulturni, vojaški in drugi) moči ter razvoju (posledično v vplivu in vlogah posameznih narodov in držav), ki so produkt novejših procesov, kakršen je, denimo, z ekonomizmom oziroma ideologijo svetovnega trga omogočen globalizem. Medtem ko osvajalski imperializem zaznamujejo obširne ozemeljske osvojitve in kolonialistična dominacija na osvojenih območjih, pa je notranji kolonializem prisoten oziroma občuten tam, kjer podrejene entitete čutijo, da vladajoči del dežele obravnava skupine ali regije v deželi kot tuje podrejene skupine oziroma kot tuja kolonizirana ozemlja, ki jim je vsilil svojo dominacijo.

Kolonialistična razmerja torej zaznamujeta dva fenomena: fenomen dominacije entitete kolonialistov nad podrejeno entiteto koloniziranih ter obenem fenomen občutij razmerij tujstva med dominantno in podrejeno entiteto. Občutki kolonialistične dominacije nemštva nad podrejenim slovenstvom v habsburškem imperiju so bili omogočeni z vznikom občutkov razmerij tujosti med novonastalimi narodnimi entitetami v 19. stoletju in družbeno rasklojenostjo v družbah dežel t. i. Notranje Avstrije. Konstitutivni drugi političnega slovenstva je bilo (veliko)nemštvo. A občutki tujosti med nemško govorečim in slovenofonim prebivalstvom, temelječi na vse bolj zavezujoči ideologiji krvi in naturalizaciji kulturnih atributov etnij, so

pri večini prebivalstva postali prevladujoči šele po taborskem gibanju oziroma z nacionalistično politizacijo, torej po tem, ko je narodotvorni projekt zaživel med slovenofonim prebivalstvom, ki ga je tvoril pretežno kmetijski sloj.

Prepletanje narodnopolitičnih in subalturnih poudarkov je bilo postopno. Pravzaprav gre za proces prepletanja, ki ga zaznamujeta kontroverznost in paradoksalnost. Ta se kaže še zlasti v delovanju vplivnih političnih dejavnikov iz katoliškega tabora, ki so versko bukoliko na Slovenskem, ki je zahtevala čim večjo ločenost (slovenofonih) deželanov od vplivov sodobnega sveta in tudi od nemško govorečih naprednih sodeželanov, branili s pozicij inertnih, predmeščanskih dejavnikov. Klerikalci so socialno agendo kmetijskega subalturnega sloja instrumentalizirali v boju zoper vplive modernizacije, kapitalistične industrializacije, z njo povezane proletarizacije prebivalstva ipd., ki so se na Slovensko širili z območja zahodne Evrope in tudi iz razvitejših delov monarhije. Prepletanje kmetijskega subalturnega in narodnopolitičnega projekta je bilo v organizaciji klerikalcev v službi »*ohranjanja predmeščanske 'zakoreninjenosti'*« (Žižek 1987, 28), torej v službi verskega in narodnega avtarkizma. Klerikalci so zagovarjali korporativen družbeni in državni ustroj, temelječ na veri, patriarhalni družini in zasebni lastnini. Temelj družbene organskosti naj bi bili interni, predvsem na kmetstvo in vero oprti družbeni dejavniki. Narodna ter versko-konservativna avtarkija in ohranjanje subalturnih kmetijskih slojev naj bi preprečila raznarodovalne procese in vdor različnih motečih novotarij tedanje dobe. Paradoks je v tem, ker bi avtarkija, temelječa na »*zavezanosti predmeščanski organskosti*«, kratkoročno sicer preprečila podleganje naroda oziroma družbe različnim procesom pod vplivom modernosti, a, dolgoročno gledano, za ceno zaostalosti, ki bi iz naroda naredila še toliko lažji plen tujih sil (ibid.). Če kot kriterije naprednosti, ki jih je širil oziroma jih še širi zahodnjaško-racionalistični, razsvetljsko-liberalistični režim resnice, vzamemo stopnjo industrializiranosti, pomeščanjenja in urbanizacije družbe, tehnološko-znanstveni napredek, ekonomsko-tržno razvitost, posesivni individualizem, sekularnost ipd., potem drži tudi Engelsova konstatacija, da so posamezne južnoslovanske entitete »*po samem svojem obstoju reakcija*« (Engels v Žižek 1987, 28). Naj dodamo, da ne le po obstoju, pač pa tudi po nastanku.

Drug paradoks protikolonialističnih strategij klerikalcev izhaja iz cerkvene percepcije organsko ustrojene oziroma korporativne družbe in države. Ta percepcija je osnova njihove protirevolucionarne drže. Krekovsko zagovarjanje korporativizma, ki je bil temelj obnašanja političnega in klerikalnih politik, je izključevalo revolucionarna dejanja, tako narodnopolitična kot tudi subalturna. Za Kreka je bila kot državna oblika najprikladnejša monarhija. Zanj so bili Avstronemci tujerodna narodna entiteta, zavedal se je tudi nemške dominacije v monarhiji, pa vendar je bil Krek spoštljiv podložnik Habsburžanov, o katerih zakonitosti in nujnosti vladavine ni dvomil. Korporativna država, v katero je verjel Krek, potrebuje vladarsko glavo, tj. suveren je lahko le dedni monarh, in ne narod. Narod je lahko le podporni ud monarhije, bilo bi nevarno, če bi narod postal suveren države, torej če bi ud postal glava države. Nevaren bi bil tudi

delavski prevzem oblasti. Narod ali subalterne skupine pač ne spadajo na oblast; revolucija, s katero bi narodna ali subalterna entiteta prevzela oblast in nemara celo porušila hierarhični korporativni red (ter z njim še državo ter kolonialistična razmerja, ki jih omogoča), pa je povsem nesprejemljiva. Zato krekovske narodnopolitične in subalterne strategije ne zaznamuje revolucionarnost, pač pa njeno nasprotje.

Slovenski protikolonializem zaznamujeta subalternosti, ki se na različne načine prepletata z rodingrudovskim nacionalizmom. En način prepletanja oziroma tvorjenja diskurzivnih verig ekvivalenc je bil reakcionarno klerikalen,¹⁰⁹ drug revolucionarno socialističen. Krekovstvo je vključevalo potrebe subalternih skupin, a predvsem z namenom pridobivanja njihove podpore v projektu verske obnove. Verska obnova sama po sebi ni bila projekt subalternih skupin in tudi krekovski klerikalizem ni imel ideološkega temelja v subalternih skupinah ali v narodnopolitičnem programu. Socialisti rodingrudovski verigi ekvivalenc niso dodali le socialnoemancipacijske, pač pa tudi republikanske, revolucionarno-politične, sekularne diskurzivne elemente. Skozi uporniško in revolucionarno prakso so poskušali vzpostaviti stanje, ki bi omogočalo odpiranje novih, drugačnih družbenih prostorov, praks in novih družbenih paradigem, ki naj bi narodu, v katerem prevladujejo subalterni sloji, omogočili preboj iz oklepa razmer ter (dejanskih ali občutenih) razmerij, ki jih sam protikolonialistični diskurz prepozna kot zatiralske in (pol)kolonialne. Nacionalistični upor med drugo svetovno vojno so socialisti poskušali izpeljati kot narodnoemancipacijsko revolucijo, ki je povezana v verigo ekvivalenc še z drugimi revolucionarnimi diskurzi. Protikolonialistične politike zaznamuje veriga ekvivalenc, ki združuje socialnoemancipacijski in narodnoosvobodilni boj, ki torej združuje družbenoegalitarne politike (denimo, revolucijo subalternih skupin) in politike narodne emancipacije. Združitev teh bojev je prišla najbolj do izraza v protikolonialističnem in protiimperialističnem boju med drugo svetovno vojno.

Obdobje po vojni je zaznamovala transformacija družbe v skladu z obema vidikoma revolucionarnih protikolonialističnih strategij. A transformaciji ni bila podvržena le družba postkolonije, pač pa tudi sama protikolonialistična vidika. Subalterne egalitarne strategije, ki temeljijo na veri v modernizacijo, industrializacijo in urbanizacijo, namreč omogočajo odpiranje novih družbenih prostorov in praks, vključno s takšnimi, ki pod vprašaj postavijo same postulate in zastavke subalternih egalitarističnih praks. Transformacijo je doživel tudi etnično-nacionalistični vidik; zaznamoval jo je drug bližnji tujec oziroma bližnji drugi, ta ni več Nemeč, saj so vse bolj občutena razmerja tujosti in sumničavost, ki zadevajo druge narode v jugoslovanski postkoloniji.¹¹⁰ Te transformacije, skupaj z dogajanjem na mednarodni sceni, ki ga

¹⁰⁹ Termin reakcija ima lahko več pomenskih materializacij. Lahko ga razumemo kot odzivnost, lahko pa tudi kot nazadnjaštvo. Krekovski reakcionarni protimodernistični, protiliberalni, protiindividualistični, protikapitalistični, protisekularistični, protirevolucionarni, protisemitski, etnonacionalistični ipd. politični praksi je uspelo združiti oba omenjena pomena.

¹¹⁰ Reaktivnost slovenskega nacionalizma se kaže tudi v premestitvah, ki zadevajo sovražnega tujca v posameznem obdobju. Slovenski konstitutivni sovražni tujerodni drugi je bil Nemeč, medtem ko narodna tujost proti jugu habsburške monarhije in onkraj njenih meja ni bila izpostavljena. Še več, posamezne politične pobude in strategije slovenskih politikov so si neredko pomagale z idejami, sposojenimi pri ilirizmu, panslavizmu in jugoslovanstvu. Nekatere med njimi so predvidevale celo zlitje z

konec osemdesetih let 20. stoletja zaznamuje konec hladne vojne, so prispevale k razpadu jugoslovanske federacije oziroma k slovenski osamosvojitvi in opustitvi revolucionarnih subalternih strategij. Zaznamuje jih tudi vse večja (vulgarna) imitacija praks Zahoda, ki se manifestira v praksah tržnokapitalistične ekonomije in imitaciji demokratičnega parlamentarizma.

Jugoslovansko in znotraj nje slovensko postkolonijo zaznamuje posebno obnašanje političnega. Konsolidirana oblika vladavine, ki jo izvajajo poveljstva postkolonij, se manifestira kot produkcija burlesknega, vulgarnega in opolzkega. Tako vedenje političnega je značilno tako za socialistično Slovenijo kot tudi za osamosvojenost. V obeh primerih gre za obnašanje oziroma prakse, ki so v službi nadzora in normalizacije družbe. K produkciji burlesknega prispeva karikirano imitiranje zahodnjaškega obnašanja političnega (in ne samo političnega). Karikirana imitacija zahodnjaškega, reaktivna psihologija in odsotnost lastnih pobud osamosvojenost slovensko postkolonijo postavlja ob bok balkanskim in vzhodnoevropskim imitatorjem, ne pa zahodnjaškimi izvornikom.

Imitacija zahodnjaških (označevalnih) praks zaznamuje tudi neokolonialistično slovenske postkolonije. Njegovi simptomi so balkanizem, orientalizem in nekropolitika. Ti odkrivajo načine dominacije in opravičevanja rodingrudovskih politik, ki zadevajo interese Republike Slovenije in odnos do neslovenskih entitet – naj gre za narodnostne jugoslovanske manjšine v Republiki Sloveniji, za dežele vzhodno oziroma južno od Slovenije ali za prosilce za azil –, na katere naleti slovenska postkolonija v poskusih realizacije svojih interesov. Prakse dominacije so uvajanje izrednih razmer in stanje nezakovitosti (denimo, v primeru azilskega vprašanja), izsiljevalske politike (denimo, v primeru odnosa Republike Slovenije do balkanskih sosed), diskriminatorne politike (denimo, v primeru manjšin), produkcija omalovaževalnih diskurzov, ki zadevajo neslovensko oziroma neevropsko tujstvo, ipd. Neokolonialistični prijemi so možni zahvaljujoč posebnim načinom subjektivacije in stigmatiziranja, ki je v službi normalizacije in nadzora neslovenskih entitet. Neokolonialistična dominacija se namreč ne izraža le skozi izvajanje formalnih pravil (RS ali EU), pač pa tudi s praksami, ki so onkraj pravilnikov. Ena izmed teh praks je stigmatiziranje. Gre za neformalno moč onkraj pisanih pravil, ki je učinkovita tudi zato, ker se je na njeno izvajanje nemogoče (formalno) pritožiti. Stigmatizacija je praksa predsodkarskega označevanja, ki poveljstvu postkolonije, katerega obnašanje političnega zaznamuje karikirano, vulgarno in burleskno imitiranje zahodnjaških praks, omogoča realizacijo nadzora in kaznovanih ter izsiljevalskih politik tam, kjer jim redni formalni postopki in pravila tega ne dopuščajo (v zadostni meri). Stigmatiziranje je v službi normalizirajočih posegov, posledično

drugimi slovanskimi narodi, predvsem s tistimi na Balkanu. Pravzaprav je bila narodna in obenem institucionalna diferenciacija do južnih Slovanov dosežena šele po drugi svetovni vojni, ko je nova oblast pokopala idejo jugoslovanskega narodnega unitarizma in so Slovenci prvič zaživel v državni tvorbi, v kateri predstavljajo večinsko narodnostno prebivalstvo. Rečeno z nacionalističnim besednjakom: Slovenci so dobili svojo prvo državo (v sklopu federacije). Znotraj federacije je obstajala nacionalistična ambivalentnost. Po eni strani je blokovsko neuvrščena država med hladno vojno zagotavljala relativno varnost, po drugi pa so med priznanimi narodi federacije obstajala trenja. Izbruh odkritega sovraštva v devetdesetih letih 20. stoletja je privedel do zahtev po odcepitvi in krvave vojne.

nadzora in vzdrževanja neokolonialističnih razmerij dominacije nad entitetami, ki naj bi delovale proti slovenskim interesom oziroma ki so prepoznane kot neslovenske in kot neevropske. Evropejstvo v tem primeru ni mišljeno kot geografski pojem, pač pa prej kot eden od polov v označevalnem dvojcu evropski in neevropski. Ta je sinonim za razmerje med civiliziranostjo in barbarstvom oziroma naprednjaštvom in zaostalostjo. Kot zaostali barbari so, kakopak, mišljeni Neevropci, ki prihajajo južno ali vzhodno od evropskega označevalnega središča, ki je na geografskem zahodu. V odnosu do dežel nekoč skupne jugoslovanske države oziroma do ljudi, ki jih rodingrudovstvo na omalovažujoč način povezuje z njimi, izstopata oba vidika (neo)kolonialističnih odnosov, en vidik tvorijo občutja razmerij tujosti, drugega pa različni načini dominacije, ki se izražajo s stigmatiziranjem, z izsiljevanjem, grožnjami, vsiljivim pokroviteljstvom ipd. Prav do prostora nekdanje skupne države slovenska postkolonija še lahko vzdržuje omenjene odnose, slovenski neokolonializem, usmerjen proti Zahodu, pa je nemogoč. Ne nazadnje je le burleskna imitacija zahodnjaškega.

Literatura, viri

Agamben, Giorgio. 2004. *Homo sacer*. Ljubljana: Študentska založba.

Ahmad, Aijaz. 2007. Orientalizem in čas po njem: ambivalenca in lokacija v zahodni metropoli v delu Edwarda Saida. V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 37–97. Ljubljana: Krtina.

Althusser, Louis. 1980. Ideologija in ideološki aparati države. V *Ideologija in estetski učinek*, ur. Zoja Skušek Močnik, 35–99. Ljubljana: CZ.

Bauman, Zygmunt. 2006. *Moderna in holokavst*. Ljubljana : Študentska založba.

Bavcon, Ljubo. 2008. Sprevrženost in aroganca. *Mladina*, 15. april. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tednik/200815/clanek/slo--revizija_zgodovine-ljubo_bavcon/ (21. avgust 2009).

BBC. 2007. *French 'reparation' for Algerians*, 6. december. Dostopno prek:
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7130307.stm> (6. april 2010).

Benerjee, Subhabrata Bobby. 2008. Živi in pusti umreti: kolonialne suverenitete in mrtvi svetovi nekrokapitalizma. *Reartikulacija*, marec. Dostopno prek:
http://www.reartikulacija.org/RE3/SLO/dekolonizacija3_1_SLO_baner.html (21. april 2010).

Benko, Vlado. 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Božič, Dragan. 2010. Katero kitico č'mo kot himno zapet'. *Sobotna priloga Dela* (30. oktober).

Bučar, Franc. 2010. Arbitražni sporazum mora pasti! *Delo Mag*, 13 (4. april).

Brecht, Karl. 1989. *The Journal of Historical Review* 9 (3). Dostopno prek:
http://www.ihr.org/jhr/v09/v09p353_Brecht.html (6. april 2010).

Chakrabarty, Dipesh. 2007. *Provincializing Europe*. Dostopno prek:
<http://press.princeton.edu/chapters/i8507.html> (18. maj 2010).

Chomsky, Noam in Michel Foucault. 1971. *Human Nature: Justice versus Power*. Dostopno prek:
<http://www.chomsky.info/debates/1971xxxx.htm> (6. april 2010).

CNN World. 2008. U.S. disputes 90 civilians killed in Afghan airstrike. Dostopno prek: http://articles.cnn.com/2008-08-26/world/un.afghan.deaths_1_afghan-airstrike-civilian-casualties-kai-eide?_s=PM:WORLD (7. marec 2011).

Delo. 2005. Maroko prepustil begunce usodi? (10. oktober).

--- 2008. Za varuhinjo izjave vodilnih v Vegradu nesprejemljive, (15. november).

Deklaracija ob neodvisnosti. Uradni list RS, št. 1/1991. Dostopno prek: <http://www.slovenija2001.gov.si/pot/osamosvojitveni-dokumenti/deklaracija/> (22. april 2010).

Deželak Barič, Vida. 2005a. Revolucionarno razpoloženje v letih 1919-1920. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 231-232. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2005b. Zaloška cesta. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 235-237. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2005c. Zakon o zaščiti države in KPJ. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 253-255. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2005d. Odkrito vnašanje revolucionarnih prvin v osvobodilni boj. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 633–635. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dolar, Mladen. 2001. Spremna beseda. V *Arheologija vednosti*, ur. Uroš Grilc. Ljubljana: Studia humanitatis.

Dragoš, Srečo. 2009. Ponavljanje zgodovine? *Mladina* 46. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200946/ponavljanje_zgodovine_ (27. april 2010).

--- 2010. Cesar je gol! *Mladina* 47. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/201047/cesar_je_gol_ (18. februar 2011).

Drčar Murko, Mojca. 2005. *Zamolčana zgodovina*. Dostopno prek: <http://www.drucar-murko.si/vsebina.php?id=28> (6. april 2010).

Duchhardt, Heinz. 2008. *Racionalistična civilizacija 1776-2000 (Predgovor)*.

Enciklopedija Slovenije, šesti zvezek. 1992. *Janez Evangelist Krek*. Dostopno prek:
<http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/zbirka/Krek/Krek.htm> (27. april 2010).

Ehrenfreund, Norbert. 2005. *Reflections on Nuremberg*, 13. junij. Dostopno prek:
<http://archive.roberthjackson.org/items/show/50> (7. april 2010).

Evropski parlament. 2006. *Ilegalne imigracije: potrebno je »tesno partnerstvo«*. Dostopno prek:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20060717STO09891&language=SL> (8. april 2010).

Fanon, Frantz. 1963. *Upor prekletih*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Foucault, Michel. 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.

France.com. 2004. *La Marseillaise: France national anthem*. Dostopno prek:
<http://www.france.com/docs/329.html> (3. november 2010).

France Diplomatie. *La Marseillaise*. Dostopno prek:
http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/france_829/institutions-vie-politique_19079/symboles-republique-14-juillet_2615/marseillaise_5153.html (4. november 2010).

Gandi, Mahatma. Dostopno prek: http://www.ccs.neu.edu/home/will/_CPP/gandhi.html (22. januar 2011).

Goldberg, Michelle. 2009. *Burqa Politics in France*. Dostopno prek:
http://www.prospect.org/cs/articles?article=burqa_politics_in_france (24. februar 2011).

Golobič, Gregor. 2010. Intervju z ministrom Golobičem. *Mladina* 21. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tehdnik/201021/gregor_golobic__minister_in_prenovitelj (18. februar 2011).

Golub, Philip. 2010. Popolna urbanizacija sveta. *Le Monde Diplomatique* (april).

Grdina, Igor. 2008. *Racionalistična civilizacija 1776-2000 (opis)*. Dostopno prek:
<http://www.emka.si/racionalisticna-civilizacija-1776-2000/PR/36449> (21. januar 2011).

- Guha, Ranajit. 1982. *On some aspects of Historiography of Colonial India*. Dostopno prek: <http://www.cscsarchive.org/dataarchive/otherfiles/TA001125/file> (26. april 2010).
- Guštin, Damijan. 2005a. Spopadi za meje. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 196-198. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- 2005b. Spopadi za Koroško. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 215-218. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana : Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Herga, Tomaž. 2005. *Kdo se boji filozofije?* Dostopno prek: http://www.zofijini.net/online_kdoseboji.html (19. november 2010).
- Hobsbawm, Eric. 2007. *Nacije in nacionalizem po letu 1780*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Hribar, Spomenka. 2009. Opravičevanje revolucije. *Sobotna priloga Dela* (4. julij).
- Hrženjak, Majda in Valerija Vendramin. 2003. *Kulturna vzgoja*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Human Rights Watch*. 2008. US and NATO Bombing and Civilian Deaths. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/en/node/75157/section/5?bcsi-ac-719F30E06834EA22=1A96147A00000103nPZXwSA6UVPoBQAiQ5YE4frNz/BXAwwAAAwEAANcsRgDYDgAAAAAAPbQAAA=> (7. marec 2011).
- Isaakov, Savik. 2008. *Komentar*. Dostopno prek: http://6rbtata.com/view/MuOmeOkY3Jc/%28www.vest.si%29_Komentar_-_Savik_Isaakov.html (22. april 2010).
- Jeffs, Nikolai. 2007. Kdaj, kje, zakaj postkolonialne študije? V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 461–503. Ljubljana: Krtina.
- Jelušič, Ljubica. 2003. Intervju z dr. Ljubico Jelušič. *Slovenska vojska*, letnik 11 (4) (28. februar).
- 2011. Pogovor z obrambno ministrico Ljubico Jelušič. *Dnevnik*, 26. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/intervjuji/1042427003> (7. marec 2011).

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: FDV.

Kazenski zakonik RS. Uradni list RS, št. 55/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20082296> (14. april 2010).

Kermauner, Taras. 2008. Hlapčevski katoliški narod (intervju). *Mladina* 16. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tebnik/200816/hlapcevski_katoliski_narod__to_je_nemski_model__prvi_slovenski_dokument_so_brizinski_spomeniki_-_to_so_obrazci_za_pokoro_na_tem_slovenci_temeljimo__dr_taras_kermauner (7. april 2010).

Kocbek, Darja. 2009. Hrana postaja nova nafta. *Mladina* 32 (14. avgust). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tebnik/200932/hrana_postaja_nova_nafta (24. april 2010).

Kocbek, Edvard. 1991. *Osvobodilni spisi I*. Ljubljana: Društvo 2000.

Kogovšek, Tina. 2004. Recenzija monografije Evropa pred zrcalom. *Družboslovne razprave* 46/47 (20): 328–330.

Kovačič - Peršin, Peter. 1991. Revolucija kot ideja in kot zgodovina. V *Osvobodilni spisi I*, ur. Peter Kovačič - Peršin, 457–481. Ljubljana: Društvo 2000.

Kralj, Lado. 2005. Srednja Evropa in slovenska literatura. *Sodobnost* 4. Dostopno prek: <http://www.sodobnost.com/content.php?id=6980&cid=1515&arhiv=1> (16. maj 2010).

Krečič, Jela. 2010. Ko poslanci odidejo, je na vrsti parlament. *Delo*, 4. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/116146> (11. januar 2011).

Kresal, France in Jurij Perovšek. 2005. Razvoj prebivalstva. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 177–182. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kuhar, Lojze. 2007. Odlomek iz Kuharjevega pisma Kreku 15. februarja 1945. V *Narodnoosvobodilni boj v slovenskem narodnem spominu* (zbornik), ur. Slavko Grčar, Hardvik Pirnovar in Janez Stanovnik, 384. Ljubljana: GO ZZB NOB Slovenije.

Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija: uvod*. Ljubljana: Krtina.

Laclau, Ernesto in Chantal Mouffe. 1987. *Hegemonija in socialistična strategija (k radikalni demokratični politiki)*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

La démographie figurée de l'Algérie. 1880. Dostopno prek: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k103772b> (6. april 2010).

Leksikon CZ. 1988. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Leskovšek, Nataša. 2005. *Simbolizem in propaganda v nacistični Nemčiji*. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Leskovsek-Natasa.PDF> (20. maj 2010).

Lizbonska pogodba. 2007. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/igcpdf/sl/07/cg00/cg00014.sl07.pdf> (22. april 2010).

Lorenz, Chris. 2006. Will the universities survive the European integration? *Sociologia Internationalis* 44: 123–151.

Mbembe, Joseph-Achille. 2007. Provizorične opombe k postkoloniji: estetika vulgarnosti. V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 209–248. Ljubljana: Krtina.

McClintock, Anne. 1992. *The Angel of Progress: Pitfalls of the Term »Post-Colonialism«*. *Social Text* 31/32 (84–98). Dostopno prek: <http://www.ffyh.unc.edu.ar/posgrado/cursos/rufer/McClintock.pdf> (27. april 2010).

Mekina, Borut. 2011. Intervju z dr. Gáspárjem Miklosom Tamásom, madžarskim filozofom. *Mladina* 03. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/201103/dr_gspr_miklos_tams__madzarski_filozof (18. februar 2011).

Mekina, Igor. 2003. Tožilka za posebne zlorabe. *Mladina* (40). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200340/clanek/slo-tema--igor_mekina/ (23. november 2010).

Mičić, Aleksandar. 2006. Sporni kandidat. *Mladina* (22). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200622/clanek/slo--slovenska_vojska-aleksandar_micic/ (23. november 2010).

Mihajlović, Novica. 2008. Hilda Tovšak: 600 evrov dobi, pa še bosansko muziko bi poslušal... *Finance* (13. november).

Miščević, Nenad. 1993. Na prizorišču sodobne etike. V MacIntyre, Alasdair: *Kratka zgodovina etike*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Močnik, Rastko. 2010. *Nevarna za znanost, škodljiva za družbo*. Dostopno prek: <http://www.oovzd.com/novice/index.php?IDnovica=26> (15. oktober 2010).

--- 2011. Med cehovstvom in perifernim kapitalizmom. *Sobotna priloga Dela* (5. marec).

Murska republika. Dostopno prek: http://www.murskarepublika.com/nastanek_republike.htm (30. januar 2011).

MVZT. Inovativna shema za sofinanciranje doktorskega študija za spodbujanje sodelovanja z gospodarstvom in reševanje aktualnih družbenih izzivov. Dostopno prek: http://www.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/visoko_solstvo/dejavnost_visokega_solstva/doktorski_studij/ (21. februar 2011).

Nationalanthems.info. *Netherlands*. Dostopno prek: <http://www.nationalanthems.info/nl.htm> (3. november 2010).

Negri, Antonio. 2008. *The Porcelain Workshop*. MIT Press.

Nežmah, Bernard. 2005. Zakon o koncu revolucije. *Mladina* 23.

Odločba o oceni ustavnosti zakona o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast. Uradni list RS, št. 76/1998. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=8738> (6. april 2010).

OO SDS Gorišnica. 2006. *Festival SDS*. Dostopno prek: <http://www.gorisnica.sds.si/news/766> (14. april 2010).

OOVZD. 2010. *Peticija*. Dostopno prek: <http://www.oovzd.com/novice/index.php?IDnovica=29> (15. oktober 2010).

Pahor, Boris. 2010. Pisatelj Boris Pahor o plebiscitu, samostojni Sloveniji, slovenski levici in Titu. *Primorske novice*, 24. december. Dostopno prek: <http://www.primorske.si/Priloge/7--Val/Pisatelj-Boris-Pahor-o-plebiscitu-samostojni-Slove.aspx> (30. december 2010).

- Pančur, Andrej. 2005a. Doba slogaštva. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 30, 31. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- 2005b. Nastanek političnih strank. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 31–36. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- 2005c. Politično življenje po volilnih reformah. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 39–43. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Parker, Geoffrey. 1997. *Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju*. Ljubljana: FDV.
- Pavlinec, Donovan. 2008. Slovenski inženirji človeških duš. Monumentalne stenske poslikave socialističnega realizma. V *Zbornik za umetnostno zgodovino*, ur. Alenka Vodnik et al, 114 – 138. Ljubljana: SUZD.
- Peče, Maša. 2003. *Arijski mit*. Ljubljana: FDV.
- Perovšek, Jurij. 2005. Iz Avstro-Ogrske. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 169-174. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Petrič, Ernest. 1971. Slovensko narodnostno vprašanje danes – nekateri vidiki. *Teorija in praksa*, 8, 6-7, 883–890.
- Petrovčič, Peter. 2006. *Krčenje pravic*. *Mladina* 7.
- Pirc, Janez. 2006. Vpliv prisotnosti evropskih naseljencev na procesa dekolonizacije in emigracije na primeru afriških držav: Alžirija, Angola in Zimbabve. V *Razprave in gradivo*, številka 48, 49: 245–281.
- Pleterski, Janko. 1977. Nekaj vprašanj slovenske zgodovine v desetletju 1894–1904. V *Zgodovinski časopis*, ur. Ferdo Gestrin et al., 7–23. Ljubljana: Zgodovinsko društvo za Slovenijo.
- Praprotnik, Rok. 2008. Zveza Nato in cena solate. *Dnevnik*, 13. december. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/1042229305> (25. februar 2011).
- Prešeren, France. 1999. *Poezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Prunk, Janko. 2008. *Racionalistična civilizacija 1776-2000*. Ljubljana: MK Založba.

Program Zedinjene Slovenije. 1848. Dostopno prek: http://www.muzej-menges.si/slovenscina/projekti/zed_slo.htm (21. marec 2010).

Radio Slovenija, Val 202. 2009. *Nedeljski gost* (intervju s slovenistko Martino Orožen). Ljubljana, 8. februar. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/play/posnetek-brez-naslova/ava2.27939105/> (7. julij 2009).

Repe, Božo. 2007. Intervju z Božom Repetom. *Mladina* 4. Dostopno prek: http://www.mladina.si/te dnik/200704/clanek/slo-intervju--grega_repozv/ (14. april 2010).

--- 2010a. Gostilniška država. *Mladina* 43. Dostopno prek: http://www.mladina.si/te dnik/201043/gostilniska_drzava (24. februar 2011).

--- 2010b. Pozabljena dejstva. *Mladina* 11: 29–31.

--- 2011. Intervju z dr. Božom Repetom. *Mladina* 02. Dostopno prek: http://www.mladina.si/te dnik/201102/dr_bozo_repe_zgodovinar (21. januar 2011).

Rerum novarum. 1891. Dostopno prek: http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html (4. april 2010).

Resolucija Evropskega parlamenta z dne 10. marca 2009 o prihodnosti skupnega evropskega azilnega sistema. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0087+0+DOC+XML+V0//SL> (9. april 2010).

Roglič, Meta. 2007. Ministrstvo ni priznalo izobrazbe Krkoviču. *Dnevnik*, 8. marec. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/232848> (25. februar 2011).

Rorty, Richard. 2000. Dekonstrukcija – pouzdani svjedok vremena? *Vijenac*, 7. september. Dostopno prek: <http://www.matica.hr/Vijenac/Vij171.nsf/AllWebDocs/Esej> (15. maj 2010).

Rotar, Drago Braco. 2007. *Odbiranje iz preteklosti*. Koper: Založba Annales.

RŠ. 2005. *OFF*. Dostopno prek: <http://radiostudent.si/article.php?sid=7258&query=tb> (2. maj 2010).

Slapšak, Svetlana. 2001. Uvod. V *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: ICK.

Smith, Anthony. 1991. Genealogija narodov. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 51–78. Ljubljana: KRT.

STA. 2010. *Iz Afganistana ne moremo kar oditi*. Dostopno prek:
http://www.siol.net/slovenija/aktualno/2010/04/jelusic_afganistan.aspx (7. marec 2011).

Stanovnik, Janez. 2009. Povojni poboji pravno utemeljeni. *Mladina*, 17. april. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/dnevnik/17-04-2009-povojni_poboji_pravno_utemeljeni/ (7. april 2010).

Starič, Tanja. 2008. O strahu in tudi o pogumu. *Delo*, 1. september. Dostopno prek:
<http://www.delo.si/clanek/66485> (1. maj 2010).

Sukarno. 1955. Govor na konferenci v Bandungu. Dostopno prek:
<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1955sukarno-bandong.html> (21. november 2010).

Svetlik, Ivan. 2010. Pavšalne sodbe niso dovolj. *Mladina* 46. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tehdnik/201046/pavsalne_sodbe_niso_dovolj (18. februar 2011).

--- 2011. Intervju z ministrom za delo, družino in socialne zadeve Svetlikom. *Mladina* 07: 28-33.

Šabič, Zlatko. 1999. Institucionalizacija mednarodne skupnosti od sedemnajstega stoletja do druge svetovne vojne. *Časopis za kritiko znanosti* 27 (197): 15–32.

Škrinjar, Sanja. 2010. *Nacionalne mitologije in religije ter njihova vloga v vojni na ozemlju bivše Jugoslavije*. Ljubljana: FDV.

Štefančič, jr., Marcel. 2008. Diktatura šoka. *Mladina* 01. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tehdnik/200801/clanek/nar-tema--marcel_stefancic_jr/ (21. februar 2011).

Tamás, Gaspar Miklos. 2011. Intervju z dr. Gáspárjem Miklosom Tamásom, madžarskim filozofom. *Mladina* 03. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tehdnik/201103/dr_gspr_miklos_tams__madzarski_filozof (18. februar 2011).

- Talpade Mohanty, Chandra. 2007. Na očeh zahoda: feministična znanost in kolonialni diskurz. V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 143-174. Ljubljana: Krtina.
- Tarpley, Webster. 1987. *The fascist corporate state*. Dostopno prek: <http://www.american-buddha.com/democ.projdemocprogfascistcorportarpley.htm> (27. april 2010).
- Taylor, Charles. 2007. Politika priznavanja. V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 291–337. Ljubljana: Krtina.
- thecorner.org. *Fascist Italy*. Dostopno prek: <http://www.thecorner.org/hist/total/f-italy.htm> (27. april 2010).
- The Economist*. 2007. No way to win hearts and minds. Dostopno prek: <http://www.economist.com/node/9141410> (7. marec 2011).
- Timesonline. 2006. *Churchill: execute Hitler without trial*. Dostopno prek: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article784041.ece> (6. april 2010).
- Todorova, Maria. 2001. *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: ICK.
- Tominšek Rihter, Tadeja. 2004. 85.768 žrtev (intervju). *Mladina* 12. Dostopno prek: http://www.mladina.si/teodnik/200412/clanek/slo-intervju--jani_sever_jure_trampus/ (16. april 2010).
- Toplak, Cirila. 2003. *Združene države Evrope*. Ljubljana: FDV
- 2004. Umetniške prakse v revolucionarnih procesih. *Teorija in praksa* 41 (3-4): 524-534.
- 2009. *Prispevek k interpretaciji zgodovine političnih idej slovenofonega prostora: avtonomizem in unitarizem*.
- Trampuš, Jure. 2006. Ali smo nedolžni? *Mladina* 19. Dostopno prek: http://www.mladina.si/teodnik/200619/clanek/slo-tema--jure_trampus/ (26. aprila 2010).
- 2007. Plakatna afeta. *Mladina* 20. Dostopno prek: http://www.mladina.si/teodnik/200720/clanek/nar--obletnica-jure_trampus/index.print.html-l2 (14. april 2010).

--- 2008. Vojna proti finski televiziji. *Mladina* 37. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tebnik/200837/vojna_proti_finski_televiziji (14. april 2010).

--- 2010a. Zahtevajmo nemogoče! *Mladina* 05. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tebnik/201005/zahtevajmo_nemogoce_ (25. februar 2011).

--- 2010b. Znanost, dekla gospodarstva. *Mladina* 37. Dostopno prek:
http://www.mladina.si/tebnik/201037/znanost__dekla_gospodarstva (19. februar 2011).

Troha, Nevenka. 2005a. Meja z Madžarsko. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 226. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2005b. Saintgermainška mirovna pogodba. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 219-221. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2005c. Koroški plebiscit. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 221-222. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Türk, Danilo. 2008. *Govor PRS – Dan Rudolfa Maistra*. Dostopno prek:
<http://www.scribd.com/doc/8317602/wwwvestsi-Govor-PRS-Danila-Turka-Dan-Rudolfa-Maistra> (16. maj 2010).

Ustava RS. Uradni list RS, št. 33/1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (17. april 2010).

Ustavni amandmaji k ustavi SRS. Uradni list SRS, št. 32/1989 (2. oktober 1989).

Velikonja, Mitja. 1996. *Masade duha: razpotja sodobnih mitologij*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2003. *Mitografije sedanjosti: študije primerov sodobnih političnih mitologij*. Ljubljana: Študentska založba.

Vest. 2010. *Boris Pahor praznuje 97 let*. Ljubljana, 26. avgust. Dostopno prek: <http://vimeo.com/14459185> (3. november 2010).

Vežjak, Boris. 2008. Državno novinarstvo. *Mladina*, 24. oktober. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200843/drzavno_novinarstvo (21. avgust 2009).

Vogrinc, Jože. 1998. Raymond Williams in navadna kultura. V *Navadna kultura*, ur. Jože Vogrinc, 289–303. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij : SH Zavod za založniško dejavnost.

--- 2011. Konec levice. *Mladina* 07: 25.

Vloga parlamenta-skupščine RS v osamosvajanju. 2006. Dostopno prek: http://www.dz-rs.si/fileadmin/dz.gov.si/pageuploads/DZ/PDF_datoteke/Kronologija-razstava.pdf (22. april 2010).

Vodopivec, Peter. 2005. Jugoslovanska ideja v slovenski politiki. V *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, ur. Jurij Perovšek et al., 43–58. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Williams, Raymond. 1998. *Navadna kultura: izbrani spisi*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij : SH Zavod za založniško dejavnost.

YouTube. *1921 6 29 Spasoje Steic pokusao atentat na regenta i o drugim atentatorima i pojedincima*. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=CYXCwns7Ea8> (1. februar 2011).

Zakon o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije ter o slovenski narodni zastavi. Uradni list RS, št. 67/1994 (27. oktober 1994).

Zakon o spremembah in dopolnitvah ZKP-G. Uradni list RS, št. 101/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005101&stevilka=4401> (4. maj 2010).

zbirka.si. *Rudolf Maister*. Dostopno prek: <http://www.zbirka.si/rudolf-maister/> (7. november 2010).

Zupančič, Boštjan. 2010. Od blaznosti do blagoslova. *Sobotna priloga Dela* (17. april).

Žerdin, Ali. 2006. Kardinal Missia – kardinal Rode. *Mladina* 9. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200609/clanek/slo--cerkev-ali_h_zerdin/ (7. november 2010).

Žižek, Slavoj. 1987. *Jezik, ideologija, Slovenci*. Ljubljana: Delavska enotnost.

--- 2009. Intervju z Žižkom. *Mladina* (21). Dostopno prek:

http://www.mladina.si/tednik/200921/dr_slavoj_zizek_filozof (30. december 2010).